

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR
DOLGOZATAI.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Egy tibeti irodalmi töredék.

1832-ben, tehát épen ötven évvel ezelőtt, a híres sanskrit tudós, Mr. H. H. Wilson, beadta az első beható közleményt a bengali «Asiatic Society»-nak, mint Körösi Csoma Sándor kitünő tanulmányainak érlelt gyümölcsét, melyet a magyar akadémiának hírneves egykori tagja, a Himalaják hegylánczai között fekvő buddhista zárdákban Kanam- és Zangskarban, a tudós világ számára, annyi munka, kitartás és nélkülözés árán biztosított. Ehhez hasonló és ily áron szerzett eredményt senki sem mutatott föl Csoma előtt, sem azóta a nyelvészet és népismeret érdekében. A végczél Csoma lelkében csak az volt, hogy a magyar nemzetnek eredeti hazáját, ott, a távol keleten, valahol a chinai birodalom ismeretlen tájain, Tibetben vagy Mantsuriában talán — fölfedezze.

Több mint egy fél század mult el Csomának első tibeti útja óta. Sokkal avultabb tehát a tárgy, sem hogy annak fölelevenítése most oly általános érdeklődést gerjeszthessen, mint a minőt az annak idejében keltett: de mégis, habár annyi év után, érdemes vállalkozás, hogy a magyarban még ismeretlen, s az angol és francia irodalmakban is csak elszórtan létező tudományos munkálatok részletei összeszedve, most Csomának anyanyelvén közöltessenek. Ez azonban egész terjedelemben eszközölhető csak úgy leszen, ha a kivitel, mely a tárgy természeténél fogva a nagy közönség körén kívül esik — külön pártolásra számíthat.

A bengaliai *Asiatic Society Journal* 1832-ben indult meg s a titkár Mr. James Prinsep F. R. S. az előszóban így ír a többi között:

«Csoma Sándor úrnak fáradhatatlan munkássága, mely legelőször nyújtott módot, hogy Tibetnek irodalmával megismerked-

hessünk: érdeme szerint fog méltányoltatni a tudomány férfiai által; vajmi kis kör teheti ezt avatottan, mivel nagy képzettség s beható tanulmány kívánatik meg arra, hogy oly bírálók állhassanak elő, kik képesek legyenek megérteni amā rendkívüli kutatásoknak természetét és fontosságát, a ránk nézve annyira idegen régi és ujabbkori népeknek történetére, nyelvére és vallására vonatkozólag. De arra mégis mindnyájan képesek vagyunk, hogy nagyra becsüljük azon odaadást, lelkesedést és kitartó akaratot, mely tulajdonok okvetetlen szükségesek arra, hogy egy férfit, egy-magában és minden pénzsegély nélkül, távoleső vadon országokba vigyenek az ott divó nyelveknek és népszokásoknak a forrás fejénél való teljes tanulmányozása végett.

«Azon kötetekre menő jegyzetek, melyeket Csoma úr az Asiatic Societynek ajándékozott, reméljük, hogy az évkönyvekben terjedelmesen közzé fognak tétetni.»

Ezekből egy érdekes közlemény itt következik:

Egy tibeti irodalmi töredéknek Csoma Sándor által eszközölt lefordítása, jegyzetekkel. Közölte Mr. H. Wilson, az Asiatic Society egyik titkára. Olvastatott az 1832-dik év július 4-dikén tartott ülésben. Calcuttában. Lásd: Journal Asiatic Society of Bengal vol. I. p. 269.

A *Kah-gyur* gyűjtemény *Gyut* osztályának 9-dik kötetében foglaltatik egy tibeti töredék, mely a mult század elején nem csekély föltünést okozott Európa tudósai között, s az avval kapcsolatban lévő körülmények mulattató példáját nyújtják egy részről az irodalmi tudákosság hiusággal teljes voltának, más részről pedig azon alapos kutatásnak és munkásságnak, a mit a tehetséges és valódi képzettséggel bíró egyének föladatúl tűztek ki maguknak a tudományos világ érdekében.

A tizenhetedik század végével és a tizennyolczadiknak elején az oroszok Szibériába tett gyakori betöréseik alkalmával elhagyatott templomokra és kolostorokra akadtak, melyek némelyikében tetemes mennyiségű könyvgyűjtemények voltak elhelyezve. Ezeknek legnagyobb része megsemmisült vagy megcsönkült a tudatlan és önző katonaság keze alatt, de egy-egy töredék mégis megmenekült s mint ritkaság eljutott Európába.

Ezek között volt egynehány írott lap — füzetlenül, mely hír szerint *Ablaikü* romjaiból mentetett meg; kolostor volt ez az Irtis folyam forrásánál.

Ezt az irodalmi maradványt Nagy Péter csárnak ajándékozták. Akkor tájban az irodalom még nagyon alacsony fokon állott Oroszországban, az írásnak kibetűzésére tehát kísérlet ott nem is tétetett; de a csár a lapokat elküldötte a francia akadémiának, melynek üléseire a csár Párisban létekor el-ellátogatott volt, és mely nem ok nélkül, Európa legtudományosabb testületének hírében állott. Ennek folytán 1723-ban az *«Academie»* nevében Abbé de Bignon közölte a csárral az akadémikusok vizsgálódásának eredményét, tudatván ő fölségével, hogy az illető töredék valami *tibeti nyelven írott munkából* való, s hogy annak egyik lapját Abbé Fourmont lefordította a királyi könyvtárban találtatott latin és tibeti szótár segítségével; s ezen eredmény szintén megküldetett a csárnak. Abbé Bignon levele a szent-pétervári akadémia évkönyveiben közzététetett és az eredeti szöveg, a fordítással együtt, *Bayer* által nyomtatattatott az általa szerkesztett *Museum Sinicumban*.

Commentatio de Scriptis Tanguticis in Siberia repertis. Petropoli 1747 című munkában, *Müller* bírálat alá veszi Fourmont fordítását és egy új fordítást közöl a töredék első sorairól, melyet kettős segély által eszközölt akképen, hogy egy tanguti *Gelong* (buddhista pap), első ízben mongol nyelvre megtette a fordítást, s egy mongol ember, a ki épen akkor a csári collegiumban mint növendék tanult, megmagyarázta a *Gelong* fordítását *Müllernek*. Az eredeti szöveg a lipcsei tudományos akadémiának jelentéseiben érczetszés után lenyomatott.

Giorgi: Alphabetum Tibetanum című munkájában javítva és bővítve egy új fordításban ismét közzétette a kérdésben levő okmányt; de *monsieur Rémusat* erős megjegyzéseket tett e tárgyra vonatkozólag *Recherches sur les langues Tartares* című könyvében. Az előre bocsátott fordítási kísérletekről *Rémusat* ekkép szól: «Eleinte bámulatra méltónak tartatott azon mély tudományosság, mely lehetővé tette, hogy Fourmont meghatározza a nyelvet, melyen a töredék írva volt; későbbben *Giorgit* dicsőítették, a ki a szöveget és fordítását kijavította. Én nem foghatom föl, hogyan lehessen valaki hivatva lefordítani vagy kijavítani oly szöveget, melyet az illető olvasni sem képes. Mind ebben csudálkozásra

méltó nem volt semmi: tolmácsok és magyarázók, dicsőítők úgy mint bírálók mindnyája egyiránt, hivatlan volt föladatára. Nem csak hogy képessége nem volt egyikének sem megérteni csak egy szót is, de csak egy szótagot sem tudtak helyesen kibetűzni az eredeti szövegből, melyről pedig az illetők tudományos ihlettséggel értekeztek. A következmény olyan volt, mint a minőre el lehetünk készülve, s a fordítási és javítási kísérletek a nevetségig hibásak voltak. Az egyes szavakkal a legnagyobb játékot űzték, betűk közbeszurattak vagy kihagyattak kény és kedv szerint, hogy némileg megközelítsék azokat a kifejezéseket, melyek leginkább hasonlítani látszottak azon tökéletlen szótárak foglalatjához, melyek a fordítók keze ügyében voltak s valóban a fordítás nemcsak hogy nem hasonlított az eredetihez, de egészen értelem nélküli volt, a mint *de Brosse*s akadémiai elnök *Fourmont* fordításáról megjegyezte, hogy a latin fordítás csak oly érthetetlen volt, mint a tanguti. A fordítási kísérletekből itt következő néhány sor eléggé tanusítani fogja azt, hogy ez a megjegyzés nemcsak *Fourmont* művére, de mindnyájára egyiránt alkalmazható.

Fourmont fordítása ez :

Attritâ fortitudine quisnam brevis equus frigoris vitâ destruat (pro) spiritu inest putredo. Contritus oratne? hoc est irrisio omnes vident: orat avis contrita? morbida? non scit (non potest amplius) os aperire legis (ratiocinationis).

E latinság valóban csak oly zavarba hozhatta a czárt s tudományos akadémiaját mint az eredeti, és a mint *Rémusat* megjegyzi, a latin nyelv bámulatos szolgálatot tett a fordítónak. Ily értelemnélküliségből *Fourmont* egy szótagot sem mert volna papírra tenni francia nyelven.

Hogy miképen volt *Fourmont* kalauzolva, hogy az eredetinek értelmét ily módon elferditse: *Rémusat* megmagyarázza s mutatványul csak a következő példát vesszük t. i.: «brevis equus.» Itt az eredetit, *Rémusat* szerint, *Fourmont* így olvasta: Tsra-pa-te, Csoma pedig így: Ch'hud-pa-des. A szótárban *Fourmont* azt találta, hogy: Chung-pa = brevis és r-ta = equus; s e két szó állván legközelebb a szeme előtt lévő szótagokhoz, *Fourmont* azokat ugyanazonosoknak vélte és a szerint fordította is le.

Müller fordítása ez:

«Firma conscientia mediante, omnia parvi pendendo, in principio vivente cuicumque auxilium oritur inde. Quibus consummatis, futurum quod nemini notum est. Religio tota, namque religionis explicatio. Magnates autem intellectu (suo) ea non comprehendunt.»

A mint látjuk, az értelem nem igen nagyon tisztult a tanguti pap és a mongoli tanuló közbenjárása által.

Giorgi fordítása ez:

«Misericordia recreat et a cruciatibus absolvit, summus protector, viventes omnes qui eam adoratoribus suis revelat. Benefici largitores virtutem sciunt omnes, sed orationis invocationisque vim et efficaciam exponere et aperire nesciunt: nomen ea exprimit arcanum illius legis, quæ lex et spirituum.»

Hogy mennyiben fejezi ki e fordítások bármelyike a kérdésben levő töredék kikezdő sorainak értelmét, meggyőződhetni a következő, Csoma Sándor által eszközölt fordításból:

«Chom-dan-dás (azaz Buddha) elmélkedett lelkületében az étellel bíró lények sorsa fölött. A tudatlan nem képes felfogni az erkölcsi dolgok erkölcsi értelmét.»

Egy szó sem fordul ebből elő a fentebbi fordításokban; az utolsónak correctsége szembeötlő; de, helyes voltának megerősítésére, a tibeti szöveg római betűkben közöltetik, az egész töredéknek angol nyelvre történt lefordításával. Azok, kik a tárgy további tanulmányozásában érdekelve vannak, magok szerezhetnek meggyőződést Csoma munkájának felsőbbbsége felől, összehasonlítván azt, egész terjedelmében, a szöveggel, Fourmont fordításával és Giorgi *Alphabetum Tibetanum*ával.

Mielőtt azonban Csoma fordítására térnénk, néhány megjegyzésre van szükség, az előbbienekre vonatkozólag.

Az Asiatic Society of Bengal értesült immár a *Kah-gyur* gyűjtemény Gyut című osztályának tartalmáról, a melyhez a kérdésben levő szöveg töredéke tartozik; nem lesz tehát meglepő, ha azt mondjuk, hogy az imént közlött szövegnek nagy része mantrák, azaz mysticus formulákból áll, még pedig *nem* is tibeti, de sanskrit nyelven. Vegyük már most tekintetbe azt, hogy a Csomát

megelőzött fordítók legcsekélyebb ismerettel sem bírtak a sanskrit nyelvben, nem is sejdítették tehát, hogy a kérdéses szöveg eredetileg sanskritul volt írva. Abbé Fourmont — s a többiek utána — azt hitte, hogy a kézirati töredék nyelve tibeti és *e meggyőződésselben a sanscrit szavakat, tibeti szótár segítségével, latinra fordította.* De mivel a sanskrit szókat a tibeti szótárban meg nem találhatta, fölhasználta tehát azokat, melyek szerinte hasonlítani látszottak a kéziratban lévőkhöz, s egynehány betűnek hozzáadásával vagy levonásával, a mantrákat mesterkéltén összeállította, melyek e szerint, mint a szövegnek egyéb részletei, minden érték nélküliek.

Például: ezen mantrát: «*Namah Samanta Buddhanám Samantanugate varaja Dherman nirgata, maha'maha Swaha*», ekképen olvassa Fourmont: Nama Samtam Pou-tra nan-hi-tsi cha-ya r-pa sa-n-ha s így fordítja: Aegrotavit (restitit morbo) Samtam poutra per Annum, dum hujus mundi evanesceret stb.

Értelme pedig e mondatnak, a mennyiben azt egyáltalában lefordítani lehetséges, a következő:

«Üdvözlég, buddháknak fejedelme! Te, a legkitünőbb! legnemesebb születésű, ki erényből származtál. Legnagyobb imádás a tiéd legyen!!»

Giorgi ovatosabb volt s megjegyzi, hogy a mantrák nincsenek rendes tibeti nyelven szerkesztve, de nem fedezte föl a nyelv mivoltát s magicus kifejezésűeknek nevezi. Ennek okáért fordítás nélkül teszi közzé az eredetit; mind a mellett az értelmet ki akarja magyarázni, a szöveghez csatolt jegyzeteiben, melyeket sületlen szóhalmazba takar a héber, chaldæi, kopt és syriai nyelvekből kölcsönzött forrásokból és a tibeti írásmódot összehasonlítja a régi scythák és egyiptomiak mysticus számaival és azon betűkkel, melyeket a keresztyén kor első századaiból való felekezetek és eretnekek használtak. Azonban Giorgi csak oly keveset értett e tárgyhoz, mint Abbé Fourmont, a nélkül, hogy baklövésinek együgyűségét egész meztelenségében leleplezte volna.

Ime a szöveg *tibeti* nyelven, a mint az Csoma által közölve volt a fordításával: a Kahgyur gyűjtemény rGyut osztályának T, vagyis a 9-dik kötetéből, kezdve a 337-dik lapon.

Tibeti szöveg.*)

Mi bhun po dé dag gis hdi ltar bChom-ldan-hdas thams chad mkhyen pa chhos thams chad la mñah brn yes pa sems chan gyi don thogs: **) par thugs su chhud pa dés sñon sems chan rnams la phan par Bzhed nas hdi dag thams chad bshad do zhes bya var ni mishes so.

Chhos rnams kyi ni chhos kyi mtshan bLun po dés ni dé mi shes; ch'hos rnams kun gyi mts'han nyid ni, stong pa nyid du yang dag gsungs sñags pa rtag tu der gnas nas, rab tu ñes par las byaho. Bgegs zhi var bya va rim par phye' va' sté rgyas paho.

Dé-nas Phyag-na rdo rjé la sogs pa rdo rjé hdsin pa dé dag dang. Kun-tu bzang-po la sogs-pa byang chhub sems Dpah di rnams kyis bChom-ldan-hdas, rnam-par-s nang- mdsad la phyag htshal nas snying rjé chhen po hbyung vahi dkyil hkhoh chhen po hdir chhos kyi dvyings rnam par dag pahi Sgo ji ltar rtogs pa rang rang gi ts'hig tu brjod pahi ts'hig gis gsang snags rnams smra var hdod nas bChom-ldan-hdas la gsol va btab po.

Dé-nas bChom-ldan-hdas rnam par nang mdsad kyis byang chhub sems dpah dé dag dang rdo rjé hdsin dé dag la mi nyams pahi chhos nyid du byin gyis brlabs nas bkah stsal pa: Rigs kyi bu dag chhos kyi vyings ji ltar rtogs pa bzhin sems chan gyi kham rnam par sbyang vahi gsang sñags kyi ts'hig rnams smros-shig.

Dé-nas dé-hi ts'hé byang chhub sems Dpah Kun-tu bzang pos sangs rgyas kyi yul zhes bya vahi ting gé hds'in la snoms par zhugs nas Stobs thogs pa med pahi gsangs sñags smras pa: Ná-mah Samanta Buddhánám: Samantánugati Varaja Dhermanugata, Mahá Mahá Swáhá. Kun-tu bzang po hiho.

Dé-nas byang chhub sems dpah byams pas Byamspa Chhen po kun tu mñon par hbyung va zhes bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas rangs gi snying po smras pa: Namah Samanta Buddhánám Ajitanajaya, Sarvva Satwayashayánugata Swáhá. Byams pa hiho.

Dé-nas byang chhub sems dpah Nam mkhahi snying po

*) A dülö betük a szótagok elején némák — s a kiejtésben figyelembe nem vétetnek. A sanskrit mondatok és mantrák alá vannak huzva s dülöbetükkel nyomattak.

**) Itt kezdődik Giorgi közleménye.

rnam par dag pahi yul zhes-bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas gsang snags smras pa : *Namah Samanta Buddhánám. A'kásha Somatánagata Vichitram Varadhara. Swáhá. Nam mkhahi snyingpo hiho.*

Dé-nas byang chhub sems dpah sGrib pa tams chad rnam par selva Snying rjé chhen pohi Stobs zhes bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas g'sang snags smras pa : *Namah Samanta Buddhánám A'swaáta hrita, Avyudgata Trám Trám, Ram Ram, Swáhá. Sgrib ba thams chad rnampar selva hiho.*

Dé-nas byang chhub sems dpah Kun tu Spyán ras gzigs dvang phyug spyán ras gzigs zhes bya vahi ting gi hdsin-la snyoms par zhugs nas rang gi snying po hkkhor dang behas par smras pa : *Namah Samanta Buddhánám Sarva Tathágata, Avalokita, Karaná, Máya Ra Ra Ra, Hum jah, Swáhá. Spyán ras gzigs dvang phyug gi ho.*

Namah Samanta Buddhánám, jang jangsa Swáhá. Mthu-chhen-lhob pahi ho.

Namah Samanta Buddhánám, Sarva Bhaya Trasaái Hum spho'-taya, Swaha. Khro Gnyer chan mahi ho.

Namah Samanta Buddhánám, Tathágata Vishwaya, Sambavé, Padma malini Swáhá.

Gos dkar-chan gyi-ho. *Namah Samanta Buddhánám, Hum khada banda spho'taya Swáhá. RTa Ngrin gyiho.*

Dé-nas byang chhub sems dpah-sahi snying po rdo rje mi shigs pa r'tog pahi yul zhes bya vahi ting gé hdsin las snyoms par shugs nas gsang snags smras pa : *Namah Samanta Buddhánám. Ha Ha Ha, Putánú, Swáhá. Sahi snyingpo hiho.*

Dé-nas byang chhub sems Dpah hjam dpal gzhon nur gyur pas sangs rgyas kyi byin gyis brlabs rnam par hphrul pa zhes bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas rang gi snying po smras-pa : *Namah Samanta Buddhánám Hé Hé Hé kumaraka, Vimukti, Sathirthati, Smara Smara, Prattihana, Swáhá ! Hjam dpal gyiho.*

Dé-nas gsang va pahi bdag po Phyag na rdo rjé mi hpham pazhes bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas rang gi snying po hkkhor dang behas pa smras pa : *Nama Samanta Vaj'ránán chanda Maha *) Ros'hana Hum. Phyakna rdo rjé hiho.*

* * *

*) A «Maha» szónál végződik Giorgi közleménye.

Dé-nas déhi ts-hé. bChom-lan-hdas Skákya Thub pas rin po chhehi hbyung gnas zhes bya vahi ting gé hdsin la snyoms par zhugs nas nyid kyí snying po hkkhor dang bchas pa gsungs pa: *Namah Samanta Buddhánám. Sarva klésa nishuddhána. Sarva Dherma rahi prapta Gagana sama sama: Swáhá. Shákya Thub-pa hiho.*

Csoma fordítása így szól:

A tudatlan emberek nem tudják, hogy mind e tanok Chomdandás (azaz Buddha), a legmagasabb által meg voltak magyarázva, a ki mindentudó és mindenható s a ki a régen mult időkben, az élő lények iránti irgalmából lelkét az elmélyedésnek szentelte, az emberiség érdekében.

A tudatlan nem képes fölfogni az erkölcsi dolgok morális értelmét. Buddha által félreértetlenül az tanítottatott, hogy az erkölcsiség alapelve az anyagnak nem létezése (non-entity of matter). A mystikus szertartások végrehajtója, mindig e gondolatról elmélkedjék, s e szerint végezze tisztét. Ez volt a fokonkinti és összevont megmagyarázása azon eszközöknek, melyek által a gonosz lelkeket lecsillapítani lehetséges.

Ezután Csakna, Dorzse és más Dorzse vivők, a Vajradharák (a mennyköveket vivők) a Kuntu zangpo s egyéb Chang chub semjék (szentek) elvégezvén Chomdandáshoz intézett imádságaikat: Nam parsnang-dsat (a Bhágávan, az úr) és mindegyike a szenteknek ohajtván elmondani saját mantráját vagyis fohását s rejtelmes dicsőítést, s hogy mily nagy becsben tartják a határtalan kegyelemnek kútforrását s azon szeplőtlen ösvényt, melyen eljuthatni a minden-ség gyökeréhez. Chomdandashoz (a Buddhához) engedelemért esedeztek. Ennek folytán Chomdandás megadván nekik az engedelmet s megáldván őket, ekképen szólott: Nagynevű gyermekeim! a mi módon ti vélekedtek az erkölcsösség gyökere felől, az erkölcsi lények legnagyobbikáról Buddháról: a szerint mondjátok el mystikus mondataitokat, az élőlények összeségének megtisztítása végett.

Ezután Kuntu zangpo a boddhisatva (a szent) elmélyedve lévén azon gondolatokba, melyek egy Buddhának ékesítő tulajdonai, elmondotta az itt következő «ellentállhatatlan hatással bíró» mantrát: *Námah Samanta Buddhánám* stb. azaz: Dicsőség legyen a magasló Buddháknak! Te, a ki elérted a magasságot, ki a legne-

mesebb születésű vagy, ki erényből származtál, nagy nagy imádás legyen a Tiéd! Ez Kuntu zangpo mantrája.

Jegyzés. A sanskrit szöveg folytatását s a többi mantrák eredeti sanskrit szavait lásd a fönt közlött szövegben.

Ezután a Boddhisatwa Champa (Maitreya) elmerülve lévén azon mély elmélkedésben, melyet az «általánosan kijelentett jóságnak» neveznek, ily módon mondta el gyökeres imáját (vija mantra) Nama Samanta Buddhanám stb. Dicsőség legyen a Buddháknak a magasban! a legyőzhetetlennek legyőzője, a «szeplőtlen tiszta-ság» hirnevének birtokosa, légy imádott! Ez Champának mantrája.

Ezután a Boddhisatwa Nam-khe nyíng-po, elmerülve lévén azon elmélkedésben, melyek «a legtisztább világnak» neveznek, rejtelmesen így szólott: Dicsőség legyen a Buddhák mindnyájának Te a bámulatos áldásoknak birtokosa, a ki az egekkel egy magaslaton állasz — üdvözlét legyen Tenéked!! Ez Namkhe nyíng-po fohásza.

Ezután a boddhisatwa Grippa tham Chet nampar Selva, elmerülve lévén azon mély elmélkedésben, melyet a «nagy irgalom hatalmának» neveznek, elmondá hitrejtelmét: Dicsőség legyen a magasló Buddháknak! Te ki nem vagy elválva s az Aswatthafával összeköttetésben állsz: Tram Tram Tram, Rám Rám — üdvözlégység!!

Jegyzés. Ez azon mantrák egyike, melynek valódi értelme ki nem puhatolható, bizonyára valami vonatkozás ez, melynek ismerete szükséges arra, hogy az itt álló szavakat meg lehessen magyarázni. A végső szavak csupán ájtatos kifakadások.

Ezután Boddhisatwa kuntu Chenresik Vangcsuk (*Avalokita Aswara*) elmerülve lévén azon mély elmélkedésben, mely nevéből mint kuntu Chenresik, azaz: «tisztá tekintettel bíró látvány» ismeretes, ezen állapotában követőitől környezve, saját gyökeres hitrejtelmét ekképen mondá el: Dicsőség legyen Buddháknak a magasban! Te az általános Tatha'agata, Avalokita, telve kegyelemmel Ra-ra-ra, hum-jah, üdvözlégység. Ez Chenresik mantrája.

Dicsőség a magasló Buddháknak! Jang-Jang-sa — üdvözlét! Ez Thu-ch'hen t'Hop mantrája.

Dicsőség a magasló Buddháknak! Tára az irgalom szülöttje. Te a földi lét kísérője, üdvözlégység! Ez Tára istenasszony (Lhamo Grolma) mantrája.

Dicsőség a magasló Buddháknak! Te, Hum Sphotaya, a félelem elűzője — üdvözlég. Ez **Kronyer Chen Ma** imája.

Dicsőség stb. Ti, a Tathagáták szülöttjei, kik lotuszvirág koszorújával vagytok fölékesítve, üdvözölve legyetek! Ez **Kos-kar-chen** (*Pandura Va'sini*) a fehérbe öltözött istenasszony mantrája.

Dicsőség stb. Hum Eat-bind Sphotaya! Ez **Ta-grin** (*Kinnara*) mantrája.

Ezután Boddhisatwa **Sahi nying po** (*Kshiti Gerbha*) elmerülve lévén azon elmélkedésben, melyet az «észlelés tájának» neveznek, elmondotta ezen hitrejtelmet: Dicsőség legyen a magasló Buddháknak. Ha ha-ha Putanú — üdvözlét! Ez **Sahi nying-po** mantrája.

Ezután a Boddhisatwa **Jam-pal zhon nur Gyurzpha** (*Manja Sri kumara bhatta bhuta*) elmerülve lévén azon elmélkedésben, melyet Buddhának áldásai folytán «csudálatos átváltozásnak» neveznek, ekképen mondotta el saját gyökeres hitrejtelmi mantráját: Dicsőség a magasló Buddháknak! He he he az ifju királyfi! megszabadítás! egyesülés! emlékezzél, emlékezzél s állj ellent! Swaha!! Ez **Jam-pal** mantrája.

Ezután **Chakna Dorje** (Vajrapáni) a rejtelmekkel foglalkozók fejedelme, elmerülve lévén azon mély elmélkedésben, melyet «legyőzhetetlennek» neveznek, követőivel együtt ekképen mondotta el saját gyökeres hitrejtelmét: Dicsőség a fölmagasztalt *Vajráknak* — kik dühösek és bosszúsak! Hum! Ez **Chakna Dorje** mantrája.

(Hasonló mantrák következnek Mámaki istenasszonytól és más öt istenségtől — mindegyiké három-három sorból áll.)

Ezután az úr **Shakya Thup pa** (*Muni*) el lévén merülve azon mély elmélkedésben, melyet a «drágaságok aknájának» neveznek, ekkép mondotta el kísérelőivel együtt, saját hitrejtelmét: Dicsőség a a fölmagasztalt Buddháknak! Te, ki minden nyomorúságtól megszabadítasz, ki az erénynek ura vagy, ki a mennyországgal egy magaslaton állasz — üdvözlét! Ez **Shakya Thup-pa** mantrája.

Ezekhez hasonló fohások folytattatnak a következő lapon is.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Kőrösi Csoma Sándor szemelvényei Buddha erkölcs- és vallás-tanából.

A *Kahgyur* és más klasszikai művek után. Lásd *Tibetan Grammar* pag. 158.

I. Az erényes nő tulajdonai.

(Kivonat a *Kahgyur* 'mDo osztálya kha vagyis II. kötetéből 106. és 107. lap).

A Shakyához férjhez menendő hajadonnak tulajdonai ekképen vannak előszámlálva. Shakya így ír édes atyjához, a ki ohajtását fejezte ki, hogy fia megnősüljön.

«Egy közönséges nő nem felel meg az én életmódomnak és izlésemnek; olyan nem, a kinek magaviselete rendetlen, rossz tulajdonságai vannak vagy a ki igazat nem beszél. Egyedül csak olyan nő fog nekem tetszeni s egyez meg lelkületemmel, a ki szívemet fölvidítja, a ki szemérmes, fiatal, vonzó külsejű s tiszta származásu.» Shakya mind ezen tulajdonok leírását versbe foglalta s atyjához így szólott:

«Ha találkozni fog oly leányzó, a ki az általam leírt erényekkel bir, minthogy én nem szeretem az indulatos asszonyt — adassék nekem nőül. Olyan, a ki ifjú, szabályos alkatú, sugártermetű, de szépségével még sem dicsekszik, — adassék énnékem nőül. A ki szeretettel van fi- és nőtestvérei s édesanyja iránt, a ki örömet talál kegyadományok osztogatásában és érti mindenek fölött azt, hogy mi módon ossza ki azokat a papok és a brahmánok között; hahogy olyan leányzót találnak: atyám! kísérvék őt én hozzámm. Olyan, a ki ment a főnhéjazástól, kevélységtől és indulatosságtól, föl hagyott a csábítgatással, irigységgel és csalfasággal, tehát egyenes jellemű; a ki még álmában sem ohajtozik más férfi után, a ki meg van elégedve saját férjével és mindig engedelmes és szemérmes; a ki állhatatos és nem habozó, a ki nem nagy ravagyó, de alázatos, mintha szolga volna, a ki túlságosan nem vágyódik zene, illatszere, csemegék és bor után; a ki ment sóvárgástól, a kinek nincsen vágyakodó szíve, de beéri vagyonával, a ki egyenes lelkű lévén, félre nem tévelyedik; nem ledér, de szemérmes öltözetében s nem szokott nagyokat nevetni, a ki nem dicsekvő, a ki erkölcsi köteles-

ségeit szorgalmasan szemmel tartja, a nélkül azonban, hogy túlságosan foglalkoznék az istenekkel és az ünnepnapokkal; a ki nagyon tiszta és hiba nélküli testében úgy, mint szavában és lelkében; a ki nem álmos és nem buta, nem kényes és nem ostoba, de jó ítélő tehetséggel bír, mindent illő megfontolás után cselekszik; a ki apósát és anyósát úgy tiszteli, mint saját lelki tanácsadóját; a ki férfi és asszony cselédeivel mindenkoron gyöngéden bánt; a ki mint egy udvaronc, járatos a szent könyvekben előírt ritusok és szertartások teljesítésében, a ki utolsó a lefekvésben s első a fölkelésben, a ki, mint egy anya, gyöngéd minden viseletében — ha találta ilyen hajadon, atyám! add őt nekem feleségül.»

Ennek utána Zas-Gtsang-ma király parancsot adott Mähunra-dhon nevű miniszterének, hogy Ser-Skya-gzhi városba menjen s tudakozódjék minden házban, találkozik-e ott oly hajadon, a ki ily jó tulajdonokkal bírna; a király előmutatta egyszersmind Shakyának sajátkezű levelét s elmondotta a következő két slokát (versszakot):

«Kisérd ide a hajadont, a ki megkívántató tulajdonokkal bír; legyen az fejedelmi származású vagy brahmáni, úri rangú vagy pórrend. Az én fiam nem tekinti a családi eredetet vagy a kasztot, az ő kedve egyedül a jó tulajdonokban, az igazságban és erényekben telik.»

II. Mondatok versben, az arczfátyol viselése ellen.

Hogy mennyire ellenezték a buddhisták az asszonyok elzárkozását, meggyőződhetni a következő képzelt társalgásból, mely Shakya hitvesétől eredt, s mely a *Kahgyur mDo* osztálya *ka* (első) kötetének 120- és 121-ik lapján olvasható ekképen:

«Ezekután Shakyának Shats'homa (Gopa) nevű leánya, apósa és anyósa s cselédjei jelenlétében elmulasztá arczát befedni. Ezek a következő megjegyzést tették erre vonatkozólag: «Úgy illenék, ha e fiatal menyasszony némi tartózkodást gyakorolna, mivel úgy látjuk, hogy arczát soha sem fedi el».

Erre Shats'homa (Gopa) Shakya' (a viador, gladiator) leánya, megértvén e kellemetlen szemrehányást és a viseletére tett megjegyzéseket, környezete előtt leült és így szólott:

1. «Azok, a kik méltók a tiszteletre, üljenek, álljanak vagy

lépjenek: úgy tetszenek, ha nincsenek beleplezve. A csillámló drágakő több fényt áraszt akkor, ha a zászló tetejére illesztik.

2. A tiszteletre méltó egyének tetszenek, ha előttünk elvonnak, kellemesek, ha felénk lépdelnek; álljanak bár vagy üljenek, egyiránt tetszést aratnak. Azok a kik méltók a tiszteletre, bár mily állapotban — kellemesek.

3. Az erényekben kitűnő ember kellemes, ha szól, kellemes akkor is, ha ülve marad. Például a kalapinka madár — az indiai kakuk — nem tetszik-e szebbnek, ha gyönyörű énekét jelenlétében zengi el.

4. A tiszteletre méltó egyén saját diszében fénylik, ruházkodjék bár kusha fűvel,*) kitűnő marad akkor is, ha kiaszott teste csak félig van eltakarva ringy-rongy ruházatjával. A ki jó tulajdonokkal bír, eléggé föl van díszítve saját jó tulajdonaival.

5. Azok, a kik elhagyják bűneiket, tiszteletreméltók. A ki bünt követ el, az oktalan, bármennyire föl legyen is piperézve, tetszést soha nem arathat.

6. Azok, a kik gonosztságot táplálnak keblükben, de mézes szavakkal élnek, hasonlítanak egy nektárral telt méregcsészéhez; olyanok ők, mint a szirt-hasadék, a mely durva belül is, kívül is. Az efféle emberrel való közlekedés olyan, mintha a kigyónak száját érintenők.

7. De a mi a tiszteletreméltó egyéneket illeti: fölkeresi és mindenki becsüli, mindenki szereti és gondolzza őket, mint a hogy a víz partjára vivő lépcsőzetet jó karban tartja a közönség. A tiszteletreméltó ember olyan, mint a sajtos tejjel tölt csésze. Nagy boldogság az, ha az emberi természet képes ily ártatlan állapotra eljutni.

8. Áldásos következményekkel bőves az oly emberek ajándoka, a kik a gonoszoknak társaságáról lemondottak és egy tiszteletreméltó vallási tanácsadó által vezetve magukévá tették Buddhának tökéletes tanait.

9. Hiszen, a kik féken tartják testük ösztöneit, s gyarló gerjedelmeit elnyomják, nyelvüket megzabolázták s csalfa szóval soha sem éltek: győzedelmeskedvén ily módon a test kívánságain mindenkben, kellő határok között maradnak tiszta lelkiismeret-

*) *Poa cynosuroides*; szent szertartásoknál sokat használják e fűvet.

tök sugallata szerint, — olyanoknak mi szükségük van az arczfátyolra?

10. Azok, a kiknek csalfa a szívük, tolakodók és szemérmetlenek, s nem bírván jó tulajdonokkal, igazat nem mondanak: az ilyenek, habár ezerféle kelmét raknának is testükre, a világ előtt meztelenebbek fognak maradni, mint a ruha nélkül valók.

11. Azok, a kik szenvedélyeiken erőt vesznek és azokat illő korlátok közt tartják, meg vannak elégedve férjökkel s nem vágyódnak más férfi után: az olyan asszonyok, ha nincsenek elfátyolozva, világítanak, mint a Nap és a Hold, — ilyeneknek mire való a fátyol?

12. Ezen kívül Drang-Srong (Rishi) a nagy Isten, a ki ismeri az emberek szívét, sőt valamennyi istenekét is, tudja az én gondolataimat, az én jó erkölcsömet, erényeimet, fogadalmaimat és szemérmemet. Mi végre takarjam el tehát arczomat?

Gopának apósa Zas-Qtsang-ma (Shuddhodána, Shakyának apja) nagyon örült ezen nyilatkozatoknak s megajándékozá menyét több becses tárggyal, s egy mondatnak adott kifejezést, melynek értelme a következő:

«Minthogy az én fiam meg van áldva oly tulajdonokkal, mint a minőkkel valóban bír is és menyem a most előszámlált erényekkel van fölruházva: ily két egyént egyesülve látni oly gyönyörűség, mint az olvasztott vajra tekinteni.

III. Ratnavali levele Shakyához (Buddhához).

Ceylon szigetének Ratnavali nevű fiatal fejedelmi asszonya, Singala királynak leánya, Közép-Ázsiából érkezett kereskedők által értesült Buddha (Shakya) és az ő tanai felől: nagyon megörült a hirnek; s a midőn azon kereskedők visszafelé vevék útjokat, a nevezett király-asszony Shakyához ajándékok kíséretében levelet küldött, ily tartalommal:

«Oh Te! a kit Surák, Asurák és az emberek tisztelnek, a ki megszabadítottát az isméti születéstől, a betegségtől és a félelemtől: oh uram! a ki messzire elhatott híred által nevezetessé lettél, s a bölcsék isteni osztályrészét bírod: juttass nekem is vallási oktatásodból!»

Shakya (Buddha) megkapván e levelet, egy pamut kelmére dolgozott Buddha-arczképet küldött a herczegnő számára. A kép-

nek fölötte és alatta verssorok voltak olvashatók, melyekből az volt kiérthető: hogy minő föltételek alatt lehetséges menedéket találni a Buddha, Sangha és Dharma szentháromságnál? minők a hit alapszabályai? s ajánlja a fejedelmi asszonynak, hogy a buddhismusra térjen át.

Singala királyhoz címzett levelében Shakya meghatározza az ünnepélyességet, melylyel e Buddhakép átveendő, a levél elolvasandó és köztudomásra hozandó Ceylon szigetében.

A versbe foglalt alaptanok ezek: a *Dulva* ötödik kötetének 30-dik lapján.

«Ébredj föl! s kezd meg egy új útját az életnek!

Térj meg Buddha hitéhez. Győzd le a halálnak urát: a szenvedélyeket, mint a hogy az elefánt eltipor mindent a sáros pocso lyában.

A ki tiszta és szeplőtlen életet élt, ezen *Dulva* törvényei értelmében: meg fog szabadulni a lélekvándorlástól s minden nyomorának végét fogja érni.»

IV. Buddha hitének összege egy versszakaszban.

Tibeti nyelven magyar kiejtéssel: *)

Digpa csiján minzsa té
Geba punszum bszodpa csán
Rangis szempa jontu dul
Théni szangyas tanpa jin.

Magyarul:

Bűnt elkövetni nem szabad
Erényt egész tökélyében kell gyakorolni
Tartsd féken teljesen vágyaidat,
Ez oktatása Buddhának.

V. Erkölcsi törvény.

Tibetül:

Tamcsad eshöni niamparcsa
Thöne raptu zuncsa he
Kangsik dakmil mindopa
Tidak zsanma mincsacso.

*) Darjilingben történt állomásozási ideje alatt, a Pamianchi buddhista kolostor egyik fő-Lámája kiejtése szerint írta le ezen s a következő tibeti verseket a közlő.

Magyarul:

Halljátok mindnyájan az erkölcsi törvényt
S miután hallottátok, kövessétek jól:
«Mindazt a mi kellemetlen enmagadnak,
Soha ne tedd másnak.»

VI. Egy más erkölcsi szabály.

Tibetül:

Jigten deba csinyi pa
Tikün zsende döle csün
Jigtén dumał csinyi pa
Tikün dade döle csun.

Magyarul:

A mi boldogság van a világon
Mind az mások jólétét kívántunkból eredt:
A mi nyomoruság van a világon,
Mind az önjólétünket kívántunkból eredt.

VII.

«Miért nevezik az Istent, tibetinyelven *koncsok*, azaz a ritkaságok legnagyobbikának?

Felelet: Jelenéseinek ritka volta miatt, szeplőtlen léte miatt, nagy hatalma miatt és mivel a világ ékességévé vált, és mert ő a fő és változatlan: azért nevezik a lények legritkábbikának.»

VIII.

Ki az, a ki mindeneknél magasabb? Shakya így szólott Padma Garbbha nevű Bráhmanhoz:

«Illatos szerek — az áldozatok legnemesbike; a Nap isten (Apollo) a költészet istene; az emberek feje a király; az oceán a vizek legnagyobbika; a Hold a planéták legfőbbike; a Nap a világító testek legelseje. Minden észszel megáldott lény legkitünőbbje a világon, fönt, alant és körülöttünk, ide érte az isteneket és az angyalokat is: Ő a legtökéletesebb Buddha.»

IX. Ki az igazi védelmező?

Brahma, Visnu és a nagy Isten Iswara; Naga Yaksa és más félistenek (kumbhanda); a Nap, a Hold s a planéták; a hegy, a ló, és a zöldelő fa; a kőszirt s a hegyi istenek: mindezek, védelmet nem adnak. A ki a valódi tökély után eseng, annak egyedüli

menedéke Buddha. Az erkölcstannak két része, a hittan és tanvita (polemia) úgy szinte a papok összessége is: — állandó menedékhelyül nem szolgálhatnak.

X. Kinél lehet menedékhelyet találni?

A ki ment minden hiánytól, a ki telve van rendkívüli jó tulajdonokkal, a ki mindentudó és irgalmas: Ő hozzá repülök védelemért.

XI. Ugyane tárgyról.

A kiben nincsen hiba s a ki minden tökélyvel bír, legyen annak neve Brahma, Visnu vagy nagy Isvára: Ő lesz az én oktatóm — és az Buddha.

XII. A léleknek tulajdonai.

A kard ketté nem vágja, a tűz meg nem égeti, a víz el nem rothasztja, a szél ki nem szárítja. (Lásd: *Stangyur* I-ső kötet 25-, 51- és 52-dik lapjait.)

XIII. Shakya tanait hogyan fogadják el a tudósok, a tudatlanok és a papok.

Ti papok! valamint az aranyat tűz, metszés és reszelés által szükség próbára tenni: akképen kell, hogy a tudósok az én tanaimat megvizsgálják és csak azután fogadják el, nem pedig egyedül irántam való tiszteletből.

XIV. Shakyának szittyai eredete.

Én Shakya, szittyai nemzetből való vagyok, szeplőtlen családból születtem. Az emberi lényeket oly hitben oktatom, mely elvezeti őket oly hazába, a hol fájdalom nem létezik; azaz arra tanítom őket, mi módon lehet megszabadulniok e földi testben lévő életüktől.

XV. Erkölcsi mondat.

A következő erkölcsi érzélem kifejezése Chanakának Niti Shastrájából van átvéve, s sanskrit nyelven így hangzik:

Svadéshe píjyate Raja
Vidan sarvatra píjyate !

Saját országában tiszteltetik a király
De a tudós mindenhol tiszteltetik !

XVI. Nerezetes mondatok.

1. A ki Buddhát, a védurat egészen megveti s más Isteneket imád: úgy cselekszik, mint oly okatlan, ki szomjazik s a Ganga partjain ás kutat.

2. Nincs szem, mely annyira lát, mint az értelem; nincs oly vakság, mint a tudatlanság; nincs oly ellenség, mint a betegség; semmitől sem félünk annyira, mint a haláltól.

3. Az alacsony lelkűek, ha gazdagokká vagy tudósokká válnak — dölőfősek; de a bölcs embert a jeles tulajdonok csak alázatosabbá teszik.

4. Mások kegyelmére szorulni s mégis csemegével táplálkozni akarni; koldulni és nagyra vágyódni; nem ismerni az irodalmi műveket, mind a mellett vitába ereszkedni akarni: ez a három cselekvény nevetségessé teszi mások szemében.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

Tájékozás.

Mielőtt Körösi Csoma Sándornak szorosan vett tibeti, tehát buddhista tanulmányai részleteinek közzétételébe bocsátkoznánk, szükséges tájékozást szereznünk azon álláspont felől, a melyen a tibetismus azon időben állott, a midőn Csoma 1830-ban Calcuttába megérkezett a buddhista kolostorokból, s azokban tett irodalmi fölfedezéseit Mr. Horace Hayman Wilson, az Asiatic Society akkori titkára előtt föltárta. Ezen érdekes eredményeket Wilson, a Csomától nyert útmutatás szerint a *Gleanings of Science* című calcuttai folyóiratban 1831-ben följegyzette, ekképen:

„A tibeti irodalom terjedelmét és általános tartalmát több idő óta elég helyesen ismertették. Azon hittérítők, kik a XVIII-dik

század elején Lassa városába hatoltak, azt állították ugyanis, hogy a tibeti irodalom nagyon terjedelmes és hogy tartalma főleg Buddha vallásának tanai és legendáival foglalkozik, melyek eredetileg Indiában keletkeztek. De úgy látszik, az említett hittérítőknek egyike sem tanulmányozta Tibetország nyelvét oly szorgalommal és sikerrel, hogy képes lett volna az érintett álláspontokat részletesen megállapítani; ennélfogva a mit ők a tibeti irodalom ismertetésében reánk hagytak és a mi Giorgi *Alphabetum Tibetanum*-ban foglaltatik: Monsieur Rémusat igen helyesen akkép jellemzi: hogy mindaz a legnagyobb mértékben silány és egyáltalában ki nem elégítő munkálat. Idő folytán több kitűnő európai tudósnak figyelmét magára vonta a tibeti irodalom; ezek között első sorban áll *Adelung*, a *Mithridates* szerzője; *Pallas* az orosz utazó és természetbuvár, és e század kezdetén *Klaproth* és *Rémusat*. De a míg elemi munkák, nyelvtanok és szótárak hiányoztak, a melyek segítségével a tibeti nyelv hozzáférhetővé tételét volna: nem lehetett remélni, hogy a tudósok azon irodalommal közelebből megismerkedhessenek. Ez oknál fogva *Klaproth* és *Rémusat* saját kutatásaiknak e téren tökéletlen voltát bevallják, kényszerülve lévén mongol és chinai írókhoz folyamodni mind azon adatok megnyerése végett, melyeket Tibet felől közzétettek

Jelen századunk harmadik tizede körüli években brit Indiának határai Ladak felé előbbrenyomultak és a Nepál és Bhot (Tibet) tartományokkal való könnyebb közlekedés új érdeket keltett a tárgy iránt s élénk óhajtság gerjedt föl, hogy az ottani nép erkölcsi, műveltségi és vallási állapota behatóan tanulmányoztassék. Ily credmények elérésére még hiányosak voltak akkor az eszközök, míglen Körösi Csoma Sándor munkájának kitűnő eredménye addig még nem ismert, fontos változásokat eszközölt. Az Asiatic Society akkori lelkes és fáradhatatlan tagja Mr. Hodgson, a nepáli követ fölhasználta a ritka alkalmat s hivatalos befolyását arra, hogy összegyűjtse a számos, közkézen levő buddhista könyvet Nepálban és a szomszéd országokban; sokat közülök a Societynek ajándékozott, másokat a kormányi collegium számára szerzett meg felsőbb megbízásból s e könyvek későbbben szinte a Society könyvtárába kerültek. «Eddig azonban», így szól Wilson, «csak kevés hasznunk származott abból, hogy e könyveket bírjuk, mivel a nyelv és az írás a calcuttai tudós társaság tagjai előtt

egészen ismeretlen volt. De a hiány már most kellően ki lesz pótolva, mivel Csoma úr magára vállalta, hogy egy részletes lajstromot készít, a megértésre szükséges oly fölvilágosító példákkal, mint a minőket a körülmények kívánni fognak; eleget fog tenni e szerint a kormány által kifejezett azon óhajtnak, hogy a tibeti literatura lehető földolgozására vállalkozzék. E felől Csoma elkészített egy tibeti szótárt és nyelvtant, melyet bevégezni és közzétenni szándékozik Calcuttában való tartózkodása alatt.

Azon rövid idő, mely Csomának Calcuttában való megérkezése óta eltelt, nem tette lehetővé, hogy ő a már is birtokunkban levő munkák beható vizsgálatába ereszkedjék. Úgy látszik azonban, hogy az önálló és egyéb elegyes tartalmú műveken kívül van könyvtárunkban egy teljes és egy fél példánya a nagy tibeti irodalmi gyűjteménynek, a *Kah-gyurnak*; a másik gyűjteményből, a *Stan-gyurból*, teljes példánnyal nem bírunk ugyan eddig: de igen valószínű, hogy kötetek között vannak olyanok, melyek a *Stan-gyur* bizonyos részeit tartalmazzák. De ez majd az ezután meg-ejtendő kutatásoknak lesz tárgya. Előlegesen azonban Csoma úr máris kedveskedett a Societynek egy kimerítő lajstromával a két nagy műnek, a mint ő azt az eredeti szöveg után elkészítette, a tibeti kolostorokban történt tartózkodása alatt. Ezen lajstromok nem oly bővek ugyan, hogy azokhoz még valamit hozzáadni ne lehetne: azonban számos új és különös érdekű részleteket tartalmaznak, melyekből Wilson bizonyos kivonatokat tett, s így a Society tudomására juttatott.»

Csoma értelmezése szerint a *Kah-gyur* szó annyit tesz, mint *lefordított törvények*; a gyűjtemény tartalma: erkölcsi és vallási tanok, a mint azok maga Shakya és közvetlen tanítványai által hirdettettek; ezeket későbbben, az indiai buddhisták (kitünőbb tibeti tanítványaik segítségével) a sanskritből a tibeti nyelvre lefordították.

A buddhismusnak Tibetbe való átültetése, Csoma szerint, a VII-dik századunkban történt, és ezen a Lámák között általánosan elterjedt hit Srongtsan Gambo' uralkodása alatt vette ott kezdetét. A *Kah-gyur* és *Stan-gyur* legnevezetesebb részei a VIII- és IX-dik században fordítottak le, de néhány csak az újabb korban. A *Stan-gyur*, a mint a névből következtethetni, hasonlít tartalmában a *Kah-gyurhoz*, s annyit jelent, mint *lefordított utasi-*

tások. Klaproth, a ki e műveket Gandjour- és Danjournalnak nevezi, családtkozik, a midőn azt állítja, hogy az utóbbi csak az elsőnek commentárja.

A) A *Kah-gyur*.

E gyűjtemény áll 100 kötetből, hét részre osztva.

I. *Dulva rinaya*.

Tartalom: neveléstan, fegyelem vagy szabályosság az egyéni magaviseletben.

Ezen rész áll 13 kötetből, s magában foglal mindenféle értekezéseket hét *fejezet* alatt, melyek a Buddha hitét követő papoknak zsinormértékül szolgálnak, megmagyarázva legendalis elbeszélésekben, Shakya és más, a szentélet hirében álló egyének által.

II. *Sher-chin*.

Ezen résznek neve sanskritban Arya Prajna Páramitá vagyis: »dicsőítésre méltó túlvilági bölcsesség.« Ezen résznek öt kötetében szorosan véve öt önálló munka foglaltatik, azon felől egy hatodik munka, elegyes tartalommal. Az első öt munka elnevezése meg van határozva azon szám szerint, a hány verset foglal magában az illető mű. Így az első és a legterjedelmesebb: Arya Sata Sahasrika Prajna Páramitá nevezet alatt ismeretes, mint olyan mű, mely 100,000 Slokából (versszak) áll; a többi Panchavin Satika Sahasrika; Ashtodesa Sahaarika; Dasa Sahasrika; és Ashta Sahasrika: huszonöt, tizennyolcz s illetőleg nyolczezer Slokát foglalnak magukban. Állítólag mind e művek egyforma tárgyakkal foglalkoznak t. i. a buddhistikus metaphysikával, a mint azt Shakya tanította, és csak annyiban különböznek egymástól, a mennyiben azon elvek tárgyalása többé vagy kevésbbé bőven van kidolgozva. A *Kah-gyur* ezen része nagy tiszteletben tartatik, minthogy ez, a Madhyanika nevét viselő felekezetnek törvénykönyve, mely felekezet Tibetben maiglan legszámosabb követőkkel bír. Egy másik neve e könyvnek *Yum* vagyis anya; mivel Prajna azaz bölcsesség a boddhisatvák (a szentek) anyjául tekintetik, ők t. i. az isteni értelemnek követői és bizonyára Klaproth e könyvet érti, midőn a »Gandjour«-nak mongol nyelvre történt lefordításáról tesz említést; Rémusat ezt *la colonne merveilleuse*nek nevezi, azon megjegyzéssel, hogy a *mythologiai* rész tizenkét kötetből áll, s *Yaem*

czím alatt a Gandjourhoz mellékeltetett. Azonban a *Yaem* nem későbbkori hozzáadás, de valóban egyik része a nagy gyűjteménynek, telve erkölcsi és vallásos elmélkedésekkel, nem pedig mythologiai tárgyakkal.

De a mi a *Kah-gyurnak* ezen részét különös érdekűvé teszi, az azon körülmény, hogy az Asiatic Society könyvtárában meg volt mind a sanskrit eredeti mind a tibeti fordítás. Azon számos kötetek között, melyeket Hodgson a Societynek ajándékozott, találattatik egy teljes példánya az Arya Sata Sahasrika és a Prajna Páramitá műveknek sanskrit nyelven, a Lantsaféle írásmódban, öt vaskos kötet, mind egyike 4—500 levéllel. Van a Societynek egy duplicatuma is, Devanagri írásmódban, ennél fogva e könyvek tartalma a sanskrit nyelvet értő minden egyénnek szolgálatára áll. Ezen terjedelmes munkáknak csak fölületes tanulmányozása is tetemes időt venne igénybe; megjegyzendő, hogy Csoma úr és magam (Wilson) lefordítottunk külön-külön egynehány lapot az első osztályból, én a sanskrit, Csoma a tibeti szöveg után és a tartalmat tökéletesen megegyezőnek találtuk.

III. *Phal-chin.*

Buddhavita Sanga vagyis a Buddhák egyesülete.

Ez az osztály áll hat kötetből, magában foglalja a különféle Buddhák dicsőítését és legendáit.

IV. *Kon-tsegs.*

Retna Kuta sanskrit nyelven, a drágakő csúcsa.

Ez a buddhismus tanainak és legendáinak gyűjteménye, hat kötetben. A munka tetemes része párbeszédekben van szerkesztve; Shakya és tanítványainak közvetlen tanait tartalmazván.

V. *MDo.*

Sutra. Aphorismák, rövid szabályok és mondatok. Ezen rész harmincz kötetből áll, s magában foglal hetvenhat önálló művet telve metaphysikai és erkölcsi tanokkal Shakyától; tartalma legendális elbeszélések tőle és egyéb Buddháktól és szentektől, hozzájuk intézett imádságokkal és énekekkel; az emberi cselekvények következményeinek leírása, a mint azokat jutalmazva látjuk az újjászületésekben; egy szóval — ez: a *lélekrándorlás tana*.

VI. *Myang-das.*

Nirvana Sutra. A földi léttől való megszabadulásnak tana, két kötetben.

Itt Sakya végmegszabadulásának (halálának) részletei vannak előszámlálva, mely is állítólag Kamarupa helységben, Assam tartományban, ment végbe.

VII. *Gyut.*

Tantra. Mysticismus.

Ezen rész áll huszonkét kötetből. Tárnya: a titokteljes és bűbajos imádásnak részletei, majdnem ugyanazonos a Tantrika ritualéval, mely Indiában honos a bráhmánok között. A legnevezetesebb munka ezen osztályban a *Kalachakra*, »az idő kereke» vagyis: a *Tantra Raja*, a tantrák királya. E tan állítólag Shambala nevű mesés városban hirdettetett ki először, alkalmasint a Sihon, vagyis Sita folyam partjain; a könyv innen Indiába került a X-dik században, onnan pedig Tibetbe egy századdal később. Ezen kívül a többi kötet incantatiók és a nyolcz istenasszony (alkalmasint a Nayikák a hindú pantheonból) imádásának részleteiből állanak, úgyszinte bűbajos rituale tárgyának a betegségek gyógyításában mikénti használatáról, valamint az emberi erőt túlhaladó tehetségeknek mi módon való megszerzéséről. A gyűjtemény még énekeket és imákat foglal magában a buddhistikus ritualehoz s végre egy kézikönyvet a legrégibb tibeti felekezetről s leírja Adi Buddhának többszöri megjelenéseit és családi leszármazását.

A *Kah-gyur* legnagyobb részének a szerzője állítólag maga Shakya volt. Hítszónoklatait úgy mint egyéb oktatásait tanítványai összegyűjtötték s írásba foglalták. Így, a Prajna Páramitát *Kasyapának* tulajdonítják, a ki Shakyának legkitünőbb tanítványa s végre utóda lett; ezután következett Ananda, a ki a Mdo részt állította össze; Nyi-va-khú, a tibeti Láma pedig, a Dulva gyűjteményt.

A *Kah-gyurnak* tibeti fordítói többen voltak, de számuk nem volt nagy s nevük ismételve fordul elő, mint például az indiai Panditok közül: Jia-Mitra, Prajnyaverma, Surendra Bodhi, Ananda Sri, Vidyakara Sinha, Manjusri Gerbha s mások; a tibeti

Lotsavak (commentatorok) közül említve vannak: Bande-ye-shas-de, Zang-yes-de, Kawa-Apal-Bettsegs, Luhi-dwangpo, Suchenrin Zang s mások. Voltak chinaiak is s némely gyűjtemények az ő munkálataikat is tartalmazzák.

B) A *Stan-gyur*.

Még a *Kah-gyurnál* is terjedelmesebb gyűjtemény s köteteinek száma 225. Ezek két részre oszthatnak: a *Gyut* és a *Mdo* részre; az elsőben mystikus tanok foglaltatnak, az utóbbiban egyveleges aphorismák.

A *Gyut* rész 87, a *Mdo* 136 kötetből áll. Előtte járul még egy kötet ének (Stotra) Buddhák és Boddhisatvákhöz (szentek) intézve, és végre egy kötet tartalomjegyzék.

I. A *Gyut*

rész, mint a *Kah-gyur*ban, Tantrika műveket tartalmaz, még pedig oly, majdnem határnélküli terjedelemben, hogy párját nehéz találni az indiai irodalomban is.

A 87 kötet 2640 önálló művet foglal magában. Csoma ezeknek sanskrit czímeit nem nevezte meg, róluk tehát Wilson nem adhatott véleményt, ha vajjon ugyanazonosak-e a sanskrit literatúrában találtató művekkel vagy nem? Annyi azonban kitűnt, hogy a *Kah-gyur* *Gyut* része más a sanskrit és más a tibeti szövegben; ebből azt következtethetni, hogy hasonló különbség fordul elő a *Stan-gyur*ban is; a tárgyak ugyanazonossága felől azonban kétség nem lehet, minthogy találunk mindkettőben értekezéseket a *mandala* vagyis mystikus képletek készítéséről, a betegségek bűvösség általi gyógyításáról, gonosz lelkek imádásáról: Yoga szertartások gyakorlatáról; emberi tehetségeket felőlmúló erők megszerzéséről magikus ritusok véghez vitele és mystikus phrasissok elmondása által.

A tibeti és alkalmasint a tatárországi és a chinai buddhizmusban oly gyakran előforduló tantrikaféle mysticismus alig egyeztethető meg Shakya vallásának elmékedő és nyugalomteljes szellemével. Mikor és mi módon lettek ezen ellentétes tanok egyesítve, érdekes kutatásnak tárgya lenne, nemcsak tibeti, de indiai szempontból is. Annyi kétségtelen, hogy a tantrika rendszernek gyakorlata a buddhizmusban csak az eredeti szertartások

megállapítása után jött divatba és alkalmasint a Kala Chakra-féle időszakkal honosult meg Tibetben, tudniillik a XI-dik században; megjegyzésre méltó még azon körülmény is, hogy Indiából csak mintegy közvetítve származott át, mivel azt állítják, hogy a Kala Chakra rendszer éjszakibb világrészekben szülemlett. A Tantra ritualénak története Indiában, még közelebből meghatározva nincsen, de a legnagyobb része és a legrosszabb oldala Hindostán éjszakkéleti vidékén vette alkalmasint származását, még pedig az újabbkori brahminismusban. Érdekes lenne megtudni, hogy mennyiben hálálta meg Tibet tantráinak bűbájaival Keletindiót azon szemlélődő szelleméért, melyet ez a buddhismusba oltott, és vajjon van-e némi összefüggés a szibériai shamanæismus és az indiai és tibeti mysticismus között?

II. A MDo

vagyis a Sutra része a *Stan-gyurnak*, nemcsak hogy sokkal nagyobb terjedelmű, de sokkal változatosabb jellemű is, mint a *Kah-gyurnak* e című osztálya. A kötetek nagy része ugyanazon tárgyakról szól, sőt több helyütt foglalkozik a *Kah-gyur* magyarázatával is: de a *Stan-gyur* nem szorítkozik kizárólag Buddha tanaira, van ugyanis e gyűjteményben sok olyan kötet is, mely a Hinduk általános irodalmához tartozik. Tapasztaljuk, hogy a külföldi philosophiai iskolák elveinek magyarázatán kívül van itt több oly munka, melynek tárgya logika, retorika és sanskrit nyelvtan; továbbá Amera Sinha Lexiconja és egy költemény Kalidástól tudniillik a Megha Duta vagyis a „felhő hirnök”; több munka a gyógyászatról és művészetekről, polgári kormányrendszerről (Nita Sastra), költemények Chanakyától. Végre több sanskrit és tibeti szótár és néhány eredeti nyelvtan a tibeti szólásmódokról, van benne foglalva.

A *Kah-gyurnak* és a *Stan-gyurnak* tartalma, Csoma fáradozásai folytán, meg lett végre egész hitelességgel állapítva. E két irodalmi gyűjtemény több szerzőnek és fordítónak műve; ennél fogva több egymásután következő korszakok munkájának tekintendő. A legnagyobb rész évszámításunk VIII- és IX-dik századában fordítottatott le s ezen föltevés, a mi a *Kahgyurt* illeti, tökéletesen helyes is, mivel tartalmának egyöntetűségén kívül ugyanazon fordítók nevei fordulnak elő mind a két osztályban. De kivételt

kell tenni, a Gyut vagyis a Tantra osztályra nézve, mert a legnevezetesebb része ennek, a mint el is van ismerve, csak a XI-dik században került Tibetbe.

A *Stan-gyur* szinte a VIII- és IX-dik században fordítottatott le, de tekintve e gyűjteménynek sokféleségét, igen valószínű, hogy a *Stan-gyur* lefordításának időtartama sokkal továbbra nyult, mint a *Kah-gyur*é. Ezt következtethetni a benne említett írók sokaságából, kik pedig egykorbeliek nem lehettek. Csak kevés név van följegyezve a Panditok (sanskrit) és Lotsavák (tibeti tudósok) közül, kik a *Kah-gyur* és a *Stan-gyur* gyűjteményeken együttesen dolgoztak: ellenben olvasható néhány kitűnő név különösen a Boddhisatvak közül a *Stan-gyurban*, kiknek neveit a *Kah-gyur* szerkesztői és írói között hiába keressük.

A panditok vagyis tudós hinduk rendszeres működése ily terjedelmes fordítások eszközzésében s így a tibeti nemzeti irodalomnak egy idegen kútforrás után való fejlesztésében — majdnem két teljes század folyamán keresztül — az irodalom általános történetében különös érdekekkel bíró jelenség. Kétségen kívül hatalmas befolyásnak kellett ott működni a polgári úgy mint vallási tekintélyek részéről ezen óriási föladat véghez vitelében. Ehhez járult még egy eszes terv szerinti eljárás: ez oly lépés volt, mely más több fölvilágosodottsággal bíró népnek és korszakoknak is igen ajánlható. A terv tudniillik mindenek előtt az volt, hogy a főneveket és philosophiai kifejezéseket magában foglaló sanskrit szótár elkészítettetett és a műszavaknak tibeti nyelven való értelmezése egyszer mindenkorra megállapított azon szigorú meghagyással, hogy minden a jövőben kiadandó munkában csakis azon kifejezések és ne mások használtassanak.

E szótár használatban van még ma is, még pedig három kiadásban. Az egyik, tudniillik a közép terjedelmű, Ral-pa-chan fejedelem idejében készült, ki Srong-tsan Gambónak a buddhismus első pártolójának kilenczedik utóda volt. Ezen kiadás a *Stan-gyurban* is bennfoglaltatik s egy példányt belőle Csoma magával hozott Tibetből, melyet ő angolra lefordított s ezen, 800 lapra terjedő kézírata sajtó alá készen le van téve az Asiatic Society könyvtárában, Calcuttában. Egy mutatvány belőle elő volt terjesztve az Asiatic Society gyűlésén, s e mű tagadhatatlanul a legbecsesebb kulcs a buddhismus megértésére.

Tekintettel arra, hogy a *Kah-gyur* és *Stan-gyur* magukban foglalják több századnak vallási és világi irodalmát, a kérdés már most az, hogy valóban mikor kezdődött e két óriási encyclopædiának összeállítása. Ezen kérdést bizonyossággal eldönteni nem igen lehet, de igen valószínű az, hogy e művek jelenlegi alakjukat csak a múlt század elején kapták meg. Hasonló gyűjtemények létezhetek azelőtt is, de csak miután nyomtatás alá kerültek, követhetjük, hogy megóvattak azon gyakori változásoktól, melyeknek — tekintetbe véve a terjedelmet s összefüggés nélküli voltukat — bizonyára gyakran ki voltak téve. Föltehető, hogy ilyen tapasztalatok következtében adatott ki Mi-vang, Lhasa kormányzójának rendelete a kinyomtatás eszközzésére, a mi 1728- és 1746-dik évek között végre is hajtott.

Az első kiadás nyomtatott Narthang városban Teshi-lhunpo mellett. Maiglan is híres e hely nyomdájáról. Egy kisebb, de nagy becsben tartott kiadás eszközöltetett Derghi helységben, Lhasától negyven nap járásnyira. A narthangi példányok nagy betűkkel, hosszú papirdarabokon vannak kiadva, melyek Daphne involu-crata bokor héjából készülék. Egy ily példány ára körülbelül ezer rupia.

E munkák részeinek másolatai kéziratban is megszerezhetők, néha kiékesítve Buddha vagy egyéb szentek és istenségek arczképeivel, arany és ezüst betűkkel. A példányok nagy ára azonban nem engedi, hogy a mű általánosan elterjedjen s a nevezetesebb kolostorokon és főrangú személyeken kívül csak igen kevesen szerezhetik meg.

Klaproth állítása szerint a dalai Láma vagy a chinai császár engedelmével a mongol fordítás meg nem szerezhető; de Ladak vidékén általános az óhaj, hogy minél több példány készüljön el, s hogy annak megvétele lehetőleg könnyíttessék.

NEGYEDIK KÖZLEMÉNY.

Előleges jegyzetek a buddhismus különféle felekezeteiről.

(Lásd a *Journal Asiatic Society of Bengal* VII-dik kötetét 142. lap.)

ELSŐ RÉSZ.

A buddhista vallás rendszerében a *Sangyé* szóval a tibeti nyelven 'a legmagasb lényt, a legnagyobb értelmi erőt szokták meghatározni. Ezen kifejezés ugyanazonos a *Buddha* szóval a sanskritban. A tibetieknél ez a legtokéletesebb lényt jelenti, a kiből nincs gyarlóság, s telve van minden jó tulajdonokkal.

Három külön meghatározás van megállapítva Buddhának létére vonatkozólag, tudniillik 1. *Dharmakája*. 2. *Sambhogkája* és 3. *Nirmánkája*.

1. Az első — *Dharmakája* — alatt a meglevő tárgyak mindenségének létföltétele értetik. E fogalom több külön nevezettel bír: mint A'di Buddha, Samanta Buddha, Swabháva, tudniillik az önerejéből lett vagy az önlétező lény; Dharmadhátu, tudniillik minden teremtmény gyökere, minden dolog alapja, a ki létezik, nem korlátozva a három időhatár által, tehát: kezdet, földi létel és végnélkül való.

2. A *Sambhogkájához* tartoznak: Adi Buddhának környezői, a Dhyani Buddhák, öt osztályban, kiknek feje Vairochana — a fölvilágosító.

3. A harmadik vagyis a *Nirmankája* osztályhoz tartoznak Buddhának megtestesülései. Fölötte nagy azon Buddhák száma, a kik az ősi időkben az összvilág különféle részeiben megjelentek. A jelen időszakot — *boldog korszaknak* nevezik, melyben a Buddhának megtestesülései egyezzerre tétetnek. Ezek közül négy már is megtörtént, a többi ezután fog bekövetkezni. Van ugyan említés téve a szentkönyvekben arról is, hogy ezelőtt több Buddha jelent meg a földön és hirdette tanait; de a most virágzó buddhista vallásban minden dogma egyedül Shakyára vonatkozik, a ki tibeti tekintélyek szerint Krisztus előtt ezer esztendővel élt.

Az Indiából átszármazott buddhista rendszerek közül a tibetiek most már csak négyet ismernek. Neveik:

1. Vaibhásika. 2. Sautrántika. 3. Yogáchárya és 4. Madhyámika rendszer vagy iskola.

1. Az első, tudniillik a Vaibhásika iskola, négy főosztályt s több alosztályt számlál. A négy főosztályt Shakyának négy tanítványa alapította, kiknek nevei: Rahula, Ka'shyapa, Upali és Kátya'yana.

a) *Rahula*, tibetül *Sgra-gchan-hdsin*, Shakyának fia volt. Követői négy felekezetre oszoltak. Ezek a «megszabadulásról» szóló Sutrát (dogmát) sanskrit nyelven mondják el, az észlelt tárgyak valódi lételét kétségbe nem vonják; vallásos ruházatjukon, jel gyanánt, legfőljebb huszonöt s legalább kilencz keskeny posztó szalagot viselnek. A felekezet megkülönböztető jellege még egy bokréta, melynek alkatrészei a vízi lilium, egy drágakő és a trifolium.

b) *Ka'shyapa*, tibetül *Hod-Srung*; egy bráhmán. Ennek követői hat felekezetre oszoltak. Nevezetük: «a nagy község». A «megszabadulásról» szóló Sutrát romlott tájbeszédben mondják el. Vallásos ruházatjukon legfőlebb huszonhárom és legalább három keskeny posztó-szalagot s egy kagylóhéjat viselnek iskolájuk megkülönböztető jellege gyanánt.

c) *Upali*, tibetül *Nyé-vár-khor*, a Sudra kasztból. Követői négy felekezetre oszoltak. A megszabadulási Sutrát, a hustevő Pisháchika kasztbeliek nyelvén mondják el. Vallási ruházatjukon legfőlebb huszonegy s legalább öt posztó-szalagot viselnek. Iskolájuk megkülönböztető jellegeül a Sortsika virágot hordozzák, s a «sokak által tisztelt felekezet» neve alatt ismeretesek.

d) *Kátya'yana*, tibetül *Katyahi-bu*, az alapító, a Vaisya-kasztból való. Követői három felekezetre oszoltak, a megszabadulási Sutrát a nép nyelvén mondják el. Ugyanannyi posztó-szalagot viselnek ruházatjukon, mint a fentebbi osztály, hozzáadván egy keréknek ábráját, mint iskolájuk megkülönböztető jellegét: «Állandó lakhelylyel bíró felekezet» nevezete alatt ismeretesek.

A Vaibhásika rendszer ezen négy osztályához tartozó felekezetek egészben véve az elmélkedésnek legalsóbb fokán állanak. Szent könyveiknek tartalmát minden tekintetben együgyű fölfogással értelmezik. Hisznek mindent és hitvitákba nem ereszkednek.

2. A második az úgynevezett *Sautrántika*, tibetül: *mdo-sdé-pa*

rendszer — a Sutrák követője. Ez két osztályra szakad. Az első mindent bebizonyít a szent könyvekben foglalt tekintélyek szerint, a második kész hitvitákba is ereszkedni.

3. A harmadik rendszer a *Yogachárya*, tibetül *rnal-hbyor-spyod-pa* vagy *sems-tsam-pa*. Itt kilencz osztály fordul elő. Ezen iskolának kiválóbb művei **Arya Sanga** hittudósnak tulajdonítottak évszámításunk VII-ik századából; több munkája a *Kah-gyurba* is bele van foglalva.

4. A *Madhyamika*, tibetül: *Dvu-ma-pa* rendszere, vagyis azoké, «a kik a középúton haladnak.» Ez a sorosan vett bölcsészeti iskola. Alapítója Nagarjuna, 400 évvel Shakya halála után. Legnevezetesebb tanítványai voltak: *Arya Deva* és *Buddha Palita*. A *Stan-gyurban* több munka találtatik e két szerzőtől. Némely indiai Panditok ezen rendszert kapcsolatba hozták a *Yogachárya*-féle iskolával, tette ezt nevezetesen: a *Bodddhisatva Shanta Rakshita* a nyolczadik, és utána *Atisha* a tizenegyedik században. *Chandra Kirti* pedig néhány bevezető és magyarázó művet írt *Madhyamika* tanai felől, de különösen egy commentárt *Nagarjuna* eredeti munkájáról. Tibetnek magasabb iskoláiban ezen munkák jelenleg a legtekintélyesebbek, ha tudniillik a *Madhyamika* rendszert érdeklőleg vitatkozások keletkeznek.

Az imént leírt négy iskola közül csak a két utóbbi philosophiai, a két előbbi inkább tisztán hittani és habozás nélkül követi az írás tekintélyeit. Némely oktatók állítása szerint kevés most a különbség a *Yogachárya* és a *Madhyamika* iskolák tanai között s tény az, hogy több hittanító máris egyesítette a kettőt: mindamellett az előbbi inkább gyakorlati, az utóbbi inkább elméleti rendszernek tekinthető, minthogy az utóbbi elvont kifejezésekkel és apró szörszálhasogatásokkal foglalkozik. A *Stan-gyur MDo* osztályában sok kötetre találni, mely e két rendszer elveit fejtegeti. De csak a mély tudományu Lámák képesek ezeket megérteni, a pap-ság legnagyobb része a *Kah-gyurban* foglalt Tantrika-féle műveket, a *Dulvát* és a *MDo* osztály értekezéseit szereti inkább tanulmányozni, mivel pusztá neveken kívül alig van egyéb tudomásuk az itt előszámlált hitrendszerek- és felekezetekről.

Van még ezenkívül egy más vallási osztályozás is, melyet a tibetiek jobban megértenek s ez szinte szent könyveikből van merítve, s alapszik a buddhismus alapelvein, tudniillik a Theg-

pa-gsum, sanskritban *Tri-yānam*, «a három szállító eszközön». E tan szerint a buddhista szentírás a legalsóbb, a középrendű és legmagasb értelmi tehetséghez van alkalmazva; magában foglalván, egyszerű, magasabb és legmagasb értelmet föltételező elveket, melyeknek ismerete megkivántatik mindenkitől, a ki a tökély bizonyos fokára 'ohajt jutni.

Némely írók a *Lam-rim* (lajtorja) szót használják itt, a tehetségi fokozatot vevén tekintetbe. A Geluk-pa felekezethnél Tibetben *Lam-rim* név alatt számos vallásos kézikönyv fordul elő, közöttük a legbecsesebb: *Tsonka-pa* nevű híres Lamáé a XV-dik századból.

A *Lam-rim* szerint három fokozat van Buddha vallásának tanaiban. Még pedig:

I. A közönséges fölfogásu embernek hinnie kell, hogy van egy Isten, van jövendő élet, és hogy ez életben véghezvitt cselekedetek szerint mindenki megkapja majd megérdemlett jutalmát.

II. Azok, a kik az értelmi és erkölcsi tehetség középső fokán állanak, a már érintett hitelveken kívül kell, hogy megértsék azt is, hogy minden több alkatrészből álló tárgy — veszendő; hogy abban, a mit látunk (a tárgyakban) valóság nincs, hogy a lét gyaroltsága a szenvedésben nyilvánlik, és hogy a szenvedéstől megszabadulás vagyis megszabadulás a testben való létezéstől a vég boldogság netovábbja.

III. Azok, a kik a legmagasb értelmi tehetséggel bírnak, a főntebbi hitelveken kívül tudják, hogy azon tér, melynek határa egyfelől az élő test, másfelől a legmagasb lélek, — mérhetetlen; önmagától semmi sem létezik; nem lehet azonban állítani, hogy azon állapot mindig így fog maradni, vagy hogy absolute megsemmisül; mindamellett, a mi létezik, egy okozatos (föltételes) összeköttetés-től vagyis lánczolatától függ.

A mi az életgyakorlatot illeti, azok, a kik közönséges tehetségekkel bírnak, megelégesznek a tíz erényszabálynak személtartásával.

A középső fokon állóktól megkivántatik még, hogy kitűnjenek erkölcsösség, elmélkedés és bölcsesség által.

A legmagasb tehetségekkel bírók mindezekon kívül a transcendentalis erényeket is kell, hogy gyakorolják.

A mi pedig az üdvözülést illeti:

Az alsó fokon állók hiszik, hogy mennyire gyötrelmesek

azoknak szenvedései, a kik a lélekvándorlás rossz helyeire jutottak; ilyen helyek: a pokol, a Yidák*) és a vadállatok teste, és hogy az így szenvedőknek egyedüli ohajtása az, hogy újra szülessenek, még pedig: emberi, anyagi (asura) vagy isteni alakban.

A középső fokon állók nincsenek megelégedve az előbbieik boldogságával, kívánságuk az: hogy végkép megszabaduljanak a fájdalomtól és így a testben való lételtől, bármely (tudniillik emberi, anyagi vagy isteni) alakban. Végre:

A legfelsőbb fokon állók általában minden, az anyag által korlátolt lételt fájdalmasnak tekintenek, legyen a lét az összvilág bármely részében; végmegszabadulás után esengnek, hogy elérjék a legmagasb tökéletességet, a midőn képesek lennének másoka is nyomoruságukból kisegíteni.

Ezek Buddha vallásának alapdogmái.

A buddhista bölcészet következő iskoláiról, tudniillik Swabhāvika-, Aiswarika-, Kármika- és Yátnikáról, a tibeti irodalomban nincs említés téve s ismeretlen ezen osztályozás, kivéve talán a *Nyigma-pá* sectánál. E testület állítólag több könyvvel bír, mely a *Kah-gyur* és *Stan-gyur* gyűjteményekben nem fordul elő, s csak kéziratban szerezhető meg; említésre méltó azonban, hogy a *Stan-gyur* kötetében itt-ott akadhatni elég anyagra, mely a fönt érintett philosophiai iskolák tanaira vonatkozással bír.

Azon indiai ősrégi secták, melyekről gyakori említés van téve és melyek részletesen le vannak írva a tibeti könyvekben, különösen a *Stan-gyur* gyűjteményben, a következők:

1. Grangs-chen-pa, sanskritban: Sánkhya. Ezen iskola tanainak nagy részét a buddhisták átvették. A *Stan-gyur* gyűjtemény MDo osztályának két kötetében ismertetés van az ősrégi indiai iskolákról.

2. Che-prág-pá, sanskritban: Vaisheshika.

3. Rig-chet-pá, sanskritban: Védantika.

4. Shet-pa-pá, sanskritban: Mimánsaka.

5. Jigten-gyáng-phen-pá, sanskritban: Lokáyata.

6. Azok, a kik Vang-chukot, sanskritban: Ishwarát, tekintik «első oknak».

*) Tantalusi gyötrelmeket, éhséget és szomjúságot szenvedők. Sanskritban: *Preta*.

7. Azok, a kik Ts'hángs-pát, sanskritban : Brahmát, tekintik «első oknak».

8. Azok, a kik Khyáb-jukot, sanskritban : Visnut, tekintik stb.

9. Azok, a kik Skyes-but, sanskritban : Parushát, tekintik stb.

10. Azok, a kik g'Tsovot, sanskritban : Pradhanát, tekintik stb.

11. Azok, a kik az időt, sanskritban : Kálát, tekintik stb.

12. Atomisták, azok, a kik rdul-phrant (atoma), tekintik a világi lét első okául.

Vannak még más hasonló iskolák is.

Az általánosan vett tibeti buddhismus gyakorlati elvei, melyeket a hívek követnek, ezek :

a) Egyedül Buddhának oltalmára támaszkodni.

b) Azon elhatározásra jutni, hogy a hívőnek el kell érnie a tökély legmagasb fokát, hogy végre egyesülhessen a legmagasb értelmiséggel.

c) Leborulni, imádás végett, Buddhának képe vagy szobra előtt.

d) Áldozatot hozni elébe oly tárgyakból, melyek a hat érzéknek kellemesek, tudniillik világítás, virágcsokor vagy nyakláncz, tömjén, illatszer, étel és ital nyersen vagy már elkészítve, kelmék, posztószövetek ruházatra vagy függönyös díszítményekre.

e) Zene, szent éneklés, imádságok Buddha dicsőítésére, melyek különösen személyére, tanaira, szeretetére, irgalmára, tökélyeire vagy jellemére vonatkoznak, vagy elmondják véghezvitt tetteit az emberek jólétéért.

f) Töredelmes szívből eredő bűnvallomás; könyörgés vétkeik bocsánatáért s fogadalom, hogy ezután ilyeneket elkövetni nem fognak.

g) Az emberek erkölcsi érdemei fölött való örömkifejezés, azon ohajtással, hogy azok szolgálatjukra legyenek végmegszabadulásuk órájában.

h) Fohászkodni a jelenleg e világon lévő Buddhákhoz és figyelmeztetni őket arra, hogy «forgásban tartsák a vallás kerekét» (azaz tanítsanak), s hogy ne hagyják el egyhamar e földet, sőt hogy maradjanak itt sok időszakon át.

MÁSODIK RÉSZ.

Történelmi és nyelvtani munkák lajstroma a tibeti irodalomban.

I. A történettudományi művek címei ezek:

1. *Lo-Gyas*. Évkönyvek. Krónikák. Történet. Ezen osztályban tizennégy kisebb-nagyobb terjedelmű munka van említve; legnevezetesebbek a következők:

a) Mani-Kábum, szerzője Srong-Btsan-sGam-po, híres tibeti uralkodó a VII-dik századból.

a) Padma-tháng-yik, szerzője Padma Sambháva, egy indiai pandit, Khri-Srongdé-tsan király uralkodása alatt a VIII- vagy IX-dik században Krisztus után.

c) Ká-thangdé-ná, szerzője ugyanaz, mint az előbbié, néhány tibeti lotsava közreműködésével; a munka öt részből áll. Tartalma: uralkodók, királynők, magasrangú tisztviselők, panditok és lotsavak életleírásai.

d) Yik-nying. Régi évkönyvek; szerkesztők tibeti tudósok.

e) Yik-zhung-ch'hen-mo. Ez *Asoka* király Indiában írt történetét (ki Shakya után 110 évvel élt s székhelye Pataliputra és Delhi volt) foglalja magában, folytatva egészen Pratita Sena királyig a XIV-dik század elejéig, Krisztus után.

Ide tartozik még más kisebb-nagyobb érdekű kilencz munka, melyek meg vannak nevezve.

2. *Tam-Gyut*. Traditio. Sanskrit nyelven: Akhyánam.

Itt történelmi töredékek s a nép száján forgó beszédek foglaltnak.

3. *Ch'hos-jung*. A buddhista vallás kezdete és gyarapodása. Ide többféle mű van beosztva, a hit elveiről, a buddhismus eredetéről és megállapításáról, több szerzőtől.

4. *Tokzhot*. Helyes mondat, emlékbeszéd, elméletek, bírálat és biographia.

Van itt több történelmi töredék, fölvéve a *Kah-gyur*- és *Stan-gyurba* is, különösen a MDo osztály 30-dik kötetében; valódi historiai adatok is fordulnak itt elő, de az általános tartalom csak legenda. A mesés Shambhala országról és városról is van itt egy értekezés.

5. *Na'm-tha'r*. Megszabadulás, fölmentés, életleírások és legenda.

E cím alatt sok tibeti történelmi mű foglaltatik, hires egyének viselt dolgairól. Shakya életleírása és nyolczvannégy indiai szentnek biographiája, hogy mi módon érték el a végmegszabadulást. Shakya tizenhat tanítványáról és száz tetteről, előadva Táránátha, tibeti Láma által a XVII-dik században. Továbbá: száz újjászületésnek részletei, Karmapa-féle Lámától. A *Dulva* osztályban találatnak még más előkelő egyének életleírásai.

6. *Grung*. Mese. Költemény. Mesés történet. Ezen mese történeti elbeszélések között foglaltatik a Kézar Grungs, — azaz a harczos ősrégi közép-ázsiai uralkodó — Kézar, — története. Tíbetben hirneves mű.

7. *Stan-cis* vagyis chronologia; a szent könyvekben előforduló történeteknek és időszakoknak kiszámítása, csillagászati számítások szerint. Több szerző műve. Ide tartoznak a *Kala-chakrát* illető commentárok is a XIV-, XV- és XVI-dik századból, úgy szinte egy hasonló mű a mult századból, egy mongoliai Lámától.

A mult század második felében Lassának egyik kormányzója: Sang-RGyas-rgya-mtsho, egy művet írt a csillagászatról *Baidurya Dkarpo* cím alatt, mely a nevezetesebb csillagászati munkák velejét foglalja magában.

II. Az indiai sanskrit nyelvészeti munkák címei, melyek egyáltalában ismeretesek Tibet népeinél s részben le is fordítottak, a *Stan-gyur* gyűjtemény utolsó kötetében vannak részletesen előszámlálva; számuk meghaladja a harminczat, némelyike igen nagy terjedelmű, mint például a *Páni-vyákarana*, kétezer slokában (versszakasz); ehhez Klu-nor-Gyas-khi bu Láma egy commentárt írt, százezerre menő slokában. *Pánini* nyelvtanához commentárt írt Rama Chandra.

Van ezeken kívül több tibeti munka, mely a sanskrit szavak, különösen a mantrák helyes kiejtéséről ad részletes utasítást.

A legrégebben ismert két nyelvtani munka *Sambhota* által volt szerkesztve a VII-dik században; mindkettő nagyon rövid, csak néhány lapból áll s kevés értesítést foglal magában; érdekes egyedül a szövegben előforduló műszaki szavak miatt. Nem szükség említeni, hogy azóta számos tudós gazdagította a nyelvészeti irodalmat Tibetben.

ÖTÖDIK KÖZLEMÉNY.

A Kah-gyur című Buddha szent könyvének rövid ismertetése.

DULVA RÉSZ

(Lásd: *Asiatic Researches* vol. XX. Part. I. pag. 41).

Említve volt már, hogy Tibetszent könyveinek egyik gyűjteménye száz kötetből áll, a *Ka-gyur*, *Kan-gyur*, *bKah-gyur* címet visel, mely annyit tesz, mint a »törvények lefordítása«, mivel sanskritből fordítottatott le vagyis a régi indiai nyelvből, mely alatt a Pradrita beszéd-módot értjük, mely *Magadha* királyságban Indiában divatozott. A buddhismusnak azon időkorban ez volt fő székhelye.

Ezen kötetek Shakya tanait foglalják magukban, a ki a Buddhák egyike volt és a ki a tibeti írók állítása szerint ezer évvel megelőzte a kereszténység korszakát. Összeállítottatott e gyűjtemény három külön időszakban, három külön helyen a régi Indiában, tudniillik először azonnal Shakya halála után, annak utána a híres Ashoka király idejében, ki Paliputrában székelte százötz évvel Shakya után, és végre Kaniska király idejében, a ki éjszaki Indiában uralkodott több mint 400 évvel Shakya kimulta után. Ekkoron követői máris 18 felekezetre szakadtak, négy főosztály alatt, melyeknek nevei részletesen föl vannak jegyezve.

Ezen könyvek első rendezői voltak Shakyának legkitünőbb tanítványai közül három, tudniillik *Upali* (tibetül Nye-var-hkhor) a *Vinaya Súttram* (tibetül Dul-vé-do), *Ananda* (tibetül Kun-dGavo) a *Sutranta* (tibetül DO szakasz), és *Kashiapa* (tibetül Hot-Srung) a *Prajná Páramitá* (tibetül Sherch'hin) szerzője. — E művek egyenkint Tibetbe hozattak és a keresztényi időszámításnak hetedik és tizenharmadik századai között, de főleg a kilencededikben fordítottattak le. A »Bengal Asiatic Society« birtokában lévő példánya a *Kah-gyurnak*, úgy látszik ugyanazon fabetűk lenyomata, melyek a mult században, tudniillik 1731-ben készültek, melyeket még ma is használnak a Teshi lhunpó melletti Snarthang nevű zárdában.

A *Kah-gyur* összege a következő hét osztályra oszlik ; minden osztály külön-külön műnek tekintendő :

1. *Vinaja*, tibetül Dulvá, a fegyelemről, 13 kötetben.
2. *Prajnya paramita* (Sher-ch'hin) túlvilági bölcseségről, metaphysikáról, 21 kötetben.
3. *Buddhavata-Sanga*, (tib. P'hal-ch'hen) a Buddhista közösség alkotásáról, hat kötetben.
4. *Ratnakuta*, tib. D'kon-seks. Gyöngyök halmaza, 6 kötetben.
5. *Sutrantá*, tib. Do-dé. Aphorismák, röpiratok 30 kötetben.
6. *Nirvana*, tib. Nyang-dás. A szenvedésektől való megszabadulásról, két kötetben.
7. *Tantra*, tib. Gyut. Mystikus tanok, bűbájosság 22 kötetben, összesen kerekszám egyszáz kötet.

A *Kah-gyur* gyűjtemény sokszor *Tripitakáh* vagy *Dé-notsum* nevezet alatt fordul elő, értelme : *három edény* vagy *tárház* s ekkor a következő három mű értetik alatta, a mint már följebb is említve van, tudniillik 1. a *Dulvá*, 2. a *Do*, melyben a Phalch'hen, Konséks, Nyangdas és Gyut részek foglaltatnak, 3. a *Sherch'hin*, összes osztályzataival és rövidítéseivel.

Ezen három osztályzat a következő nevezetek alatt is ismeretes, tudniillik :

1. *Vinaya* vagy tib. Dulvá.
2. *Sútra*, tibetül : mDo.
3. *Abhidharmah*, tib. Ch'hos-non-pa vagy Non-pa-dsot vagy Yum vagy Ma-mo. A közönséges vélemény azt tartja, hogy a *Dulvá* gyógyszer a paráznaság ellen, a *mDo* az indulatosság és szenvedélyesség ellen, s *Ch'hos-non-pa* a tudatlanság ellen.

A *Vinaya* vagyis a *Dulvá*, a mely a jelen közlemény tárgya, magában foglalja a vallási fegyelem és nevelés szabályait s a következő részletekből áll :

1. *Vinaya-Vastu*, tib. Dul-va-zhi, a fegyelem alapja vagyis a nevelés, négy kötetben.
2. *Pratimoksha Sutra*, tib. (So-sor-thar-pe-do) a végmegszabadulásról, 30 lap.
3. *Vinaya vibhaga*, tib. Dulva-nám-pár-jet-pá, a nevelés értelmezéséről, négy kötetben.
4. *Bhikshuni Pratimoksha-Sutra*, tib. Ge-long-me-so-sor-t'har-pe-do, a nőpapok vagy apácák folszabadításáról, 36 lap.

5. *Bhikshuni-Vinaya-Vibhaga*, tibetül Ge-long-mé-dul-va nam-par-jet-pa. Az apácákra vonatkozó fegyelem- és nevelésről; egy kötetet képez a megelőző részszel.

6. *Vinaya Kshudraka Vastu*, tib. Dul-va-p'hrán-ts'héga-kyi-zhi. Különbféle apróságok, a vallásos fegyelmet érdeklőleg, két kötetben.

7. *Vinaya uttara grantha*, tib. Dulva-zhung-lamá, a legfontosabb kézikönyv (vagyis a Dulva gyűjtemény vége) a nevelésről, két kötetben.

Némelyek csak négy részre osztályozzák az egész Dulvát, tudniillik: a) *Vinaya vastu*; b) *Pratimoksha Sutra* és *Vinaya vibhaga*; c) *Vinaya Kshudraka Vastu* és d) *Vinaya uttara grantha*.

A Dulva cím alatt foglaltatik összesen 13 kötet, melyek mindegyike a tibeti betűrend első tizenhárom betűjével van meghatározva, tudniillik: ká, kha, ga, na, cha, chiha, ja, nya, ta, tha, da, na és pa. Minden levélnek baloldali szélén a sorok kezdeténél áll a cím; ezt követi a *betűszám* és végre a levél folyó száma betűkben; ekképen: Dulva osztály, ka, kha, vagy ga kötet (első, második vagy harmadik), ka első, kha második, tha tizedik levél stb.

Az első lapon van három kép, mely ábrázolja Shakyát, fia a bal- és egy főtanítványa a jobboldalán, alatta ezen fölirattal:

«T'hup-dwang-la namo» — üdvözet a mesterek fejedelmének! — Shárihi-pula-namo — üdvözet Shárika fiának! — S'gragchen-hdsin-la-námo — üdvözet Grachen Dsin-nek, a főtanítványnak.

A *Kah-gyur* főosztályzatainak s más nevezetesebb munkák címei sanskrit és tibeti nyelven írvák, a mint a már fölhozott példából látható.

A címlap után következik üdvözet a szentháromsághoz tibetül, ekképen: Dkon-Mch'hog-Qsum-la-p'hyag-Hts'hal-lo, sanskrit nyelven «Namo Ratna Trayaga» s jelenti szóról szóra a mint írva van, tudniillik: üdvözet a háromságnak!

Ez után következik egy külön fohász Shakyához egy versszakaszban, melynek értelme ez: «Az a ki ketté vágta az emberi vonzalom kötelékeit, legyőzte az ócsárlókat»*) (Tirthika, mu-stegs-

*) Tudniillik a determinismus tanítóit, a Brahmánokat.

chán) és legyőzte a sátánt minden seregével s megtalálta a tökély legmagasb fokát — őt imádom én!

Itt következik már most a Dulva külön osztályainak ismertető vázlata:

Az első kötet: *Vinaya vastu*, vagyis a nevelés alapja, több értekezést foglal magában arról, hogy minő fegyelem alatt kelljen tartani azon egyéneket, a kik Shakya követőivé lettek és Buddha (a bölcs) szerzetébe léptek.

RÉSZLETES ISMERTETÉS.

I-ső vagyis ka kötet.

Az első lap már följebb van ismertetve. A második lapon az összes értekezések meg vannak említve, mindegyike két versben. Tárgyaik a következők:

1. Vallási szerzetbe való föl vétel.
2. Bűnvallomás vagyis általános imádság.
3. Erkölcstelen cselekvények eltiltása.
4. A nyárnak bizonyos helyen való eltöltése.
5. Az állatok bőrének használata lábbelire.
6. Gyógyszerekről
7. Ruházatról.
8. Gyékény vagy szőnyeg használatáról.
9. Kushambi városáról.
10. Foglalkozásról.
11. DMarserchan hitfelekezetről.
12. Az ember lelki jelleméről.
13. Változékonyságról.
14. A bűnvallomási ünnepély elmulasztásáról.
15. Ágynemű- és butoratról.
16. Vitatkozásokról.
17. Egyenletlenségről a papok között.

Az első cikknek tartalma röviden ez: Shariputra vagy Shatika fiáról. Szerzetesi rendről, papi fölavatásról; sok vallásos gyülekezet fölveszi Shakya tanait s tanítványai követik mindenüvé.

A 2-dik laptól a 10-kig el van mondva, hogy Anga' és Magadha' királyai egymás birodalmába törtek hadaikkal, melyek

elefántok-, lovak-, szekerek- és gyalogságból állottak. Ez történt minekelőtte Shakya az Istenek paradicsomából megérkezett volna.

Anga királya ki Champában székel, legyőzi Padma ch'henpo, Magadha királyát, kinek székhelye Rajagriha, s hűbéresévé teszi. Anga király főnhéjazó kifejezésekkel él ellenfele iránt. A legyőzött király tanácsosai azt ajánlják neki, hogy vesse alá magát Anga királynak, ezen versszakaszt mondván el előtte: «Ha mind birodalmunk mind életünk veszélyben forog, akkor több gondot kell viselni az életre, mivel megfontolás után meggyőződünk arról, hogy a birodalmat visszanyerni igen, de az elvesztett életet soha többé nem lehet.» Anga király tehát birtokába veszi a Magadha királyságot s azt több éven keresztül meghódítva tartja. Adószedői nagy zsarolásokat tesznek a népen. A mint Shakya e földön megjelent, földrengés és nagy világosság történetéről van említés téve; anyja méhébe szállt és megszületett. Meg van nevezve négy király és azok székhelyei, valamint fiaik is, a kik Shakyával ugyanazon napon születtek.

Padma Ch'henpo Magadha királynak imént született fia, Vimbasára, tibetül Grugs-chan-snying-po, nevet kapott; nyolcz dajkája volt, kettő, hogy ölében hordozza, kettő, hogy itassa, kettő hogy gondozza, kettő hogy kijárjon a csecsemővel. Ugyanaz napon Magadhában ötszáz tisztii családban fiú született.

Vimbasára fölserdülván jó nevelést kapott a művészetekben, azért is *Shrenika*, tibetül Bro-sbyangs nevet kapott. Figyelmét ki nem kerülte Anga király adószedőinek zsarolása a népen, megtiltja tehát a további adószedést a Magadha királyságban, de az adószedők a királyhoz folyamodván, ez megengedi hivataluk tovább folytatását. De a fiatal királyfi észrevevén eljárásukat, fenyegeti az adószedőket és megparancsolja, hogy az adóbehajtásnak egyszer mindenkorra meg kell szünni. Anga királyhoz járulnak tehát ismét panaszaiikkal a hivatalnokok, hogy az ifjú magadhai királyfi hogyan viseli magát irányukban és a következő versszakaszkat mondják el előtte: «Addig, a míg a fa fiatal, le lehet metszeni újjaink körmével is, de ha igen nagyra nőtt, nehéz vele boldogulni száz fejszével is.» Anga királya követeket küld Magadha királyához és követeli, hogy az ifjú királyfi, nyakán kötéllel, küldessék el Angába; tagadó válasz folytán mindkét részről harczra készülnek. Magadha királya saját fiát teszi hadainak fő-

vezérévé; Vimbasára fölszólítja tehát az ötszáz tisztfiút, kik vele ugyanazon napon születtek s tudatja velük a körülményeket, s hogy hadat kell viselni Angaország királya ellen. Kinevezi tehát őket tisztekül. Mindnyája örömmel fölkarolja a királyfi terveit azon biztosítással, hogy az ő ügyét magukévá teszik. A királyfi a következő slokát mondja el: «A kinek házában hír és dicsőség honol, meg kell azt védeni minden áron. Ha a jó név elvesz, minden elveszett, valamint a kerék, ha a talpa vagy agya eltörött, a küllők mit sem használnak.»

A tisztek biztosítják a királyfit ragaszkodásukról e szavakban: «a hol a te lábad, ott legyenek a mi fejeink.» Összeszedi a hadsereg négy osztályát. Az apa csodálkozását fejezi ki fia hadseregének nagy száma fölött s innen lett Vimbasára neve, a mely név azt jelenti, hogy sok *haddal bíró király*. Mivel azonban Angaország királyának ennél is számosabb hada volt, fortélyosan megöleti őt. Az ifjú királyfi ennek következtében elfoglalja az Anga-királyságot s atyja haláláig Champa várost választja székhelyéül. Idő telve Rajagrihába teszi át lakását. Ezen Vimbasara király az, a ki a Dulva könyvben említettetik, mint Magadha királya Shakya idejében, a kit ő annyira tisztelt, magasztalt és pártfogolt.

10-dik lap. Egy ifjú bráhmán Magadhából elutazik déli India felé a Tantrika bűbajos tanok megismerése végett. Egy hírneves bráhmánhoz érkezik, ki őt jól fogadja, általános megjegyzéseket tesz a keleti, nyugoti és éjszaki Indiában lakó népek jelleme felől.

A 11-dik lapon: dicséri Közép-Indiát, s hogy sokan látni óhajtják azon tájakat. Egy híres brahman elkiséri ifjú társát Rajagrihába, ki meglátogatja a királyt s ajánlkozik vitába ereszkedni Magadhában lakó bármely brahmánnal. A király egy Naladából való bráhmánt jelez ki, ez ellenfelét legyőzi a vitatkozásban, a mi a király nagy tetszésére esik, jutalmul születése helyét Naladát adományozza a bráhmánnak. A bráhmán visszatér hazájába, megnősül s kilencz hónap múlva neje fiat szül, kinek *Stod-rings* nevet ad s nyolcz dajkára bizza gondozását. Fölnevekedvén, oktatást kap mindennemű művészetben és tudományban, úgy szinte a Rig, Yajur, Sama és Atharva vedákban. Aztán neje leányt szül, kinek szeme *Sharika* *) madáréhoz hasonlít s azért Sharika ne-

*) Sharika, Maina: Gracula religiosa.

vet kap, könyvekből tanul s fitestvérét vitatkozásban felülmulja.

Ismét egy más bráhmán ohajtván megismerkedni a Tantrika rendszer titokteljes tanaival, Közép-Indiából délfelé utazik, ott oktatást nyer a Lokajata nevezet alatt ismeretes tanokban Tishya (Skar rgyal) nevű bráhmán segítségével. Tishya meglátogatja Rajagriha városát, tisztelkedik a királynak s kifejezi ohajtását a vitatkozásra. A király e végre a naladai brahmánt fölszólítja, a ki legyözetik a jövevény bráhmán által s ennek okáért elveszti naladai birtokát, mit a király a győztes félnek adományoz. A régi birtokos szomorúságba esik e miatt, s kész kiköltözködni Naladából, de Tishya (Skar rgyal) a jövedelem felét átengedi neki, hogy maradásra bírja az öreget, ez elfogadja, ott marad s leányát nőül adja Tishyának.

18-dik lap. Sharika fitestvére déli Indiákra utazik, hogy betanulja Lokayata bölcsészeti rendszerét. Világi ember létére be nem bocsátják őt ezen rendszer hallgatására, Parivrajaka vallásos szerzetébe lép tehát s fogadást tesz, hogy újja körmeit le nem vágja addig, a míg az említett rendszert be nem tanulta s azért Sen-Rings-nek nevezik (hosszu körmű).

19-dik lap. Sharika vitába ereszkedik férjével, ki is győztes lesz. A nő áldott állapotba esik. Ez után következik a gyermek rendkívüli jellemének s a nő álmai értelmezésének leírása. Sharika ismét vitába ereszkedik férjével, de most már legyőzi férjét, mely körülményt a még méhében lévő rendkívüli gyermeknek tulajdonítanak. — A gyermek megszületik; testén bizonyos jelek arra mutatnak, hogy rendkívüli jellemvonásokkal bír. Apjának nevére Nye' rgyal (Upatis'hya) és anyja után Sharikafi, tibetül Sharihi-bu, sanskritban *Shariputra* nevet kap. A tudományok minden ágába való beavatása bráhmánok szokásai szerint történik. — Apját felülmulja a régi brahmáni iratok értelmezésében.

A 22-dik laptól a 40-ig a következő a tartalom:

A hires mester *Mongul-gyi-bu* (sanskritban Mogalyana) története: Atyjának, a ki miniszter volt, lakása és rangja. Az apa megönsülvén, imáját az Istenekhez intézi, hogy fia szülessék. Elővigyázatok, hogy a viselős asszonynak valami meg ne ártson ételben, italban; fiut szül, ki tökéletes minden részében s *Pang-Skyes*, sanskritban *Kolita*, «ölben született» nevet kap, hívják azon-

ban Mongulgyibu, sanskritban Mongalyának, mint ki a mongol nemzethez tartozik. Dajkái, nevelése, kitünő tulajdonai a tudományokban és a bráhmánok szertartásai ismeretében. Atyját feltűmúlja a régi könyvek értelmezésében. Ötszáz ifjú bráhmánnak oktatását bizzák reá, hogy őket beavassa a brahmanok tudományába. A tanítványok magaviselete. Nye-rgyal és Pangskyes hírnevesek lesznek mint oktatók s ohajtják egymást megismerni. Az előbbi nagyon szellemes, az utóbbi nagyon vagyonos. Szüleik nem engedik meg, hogy egymás látogatására menjenek. Találkoznak végre Rajagrihában egy ünnepély alkalmával, a hova szüleik által küldettek. Ott egymás mellé ülnek; az előadások alatti magukviselete, közös értekezéseik az ünnepélyek után, válaszaik, költeményeik, egymás iránt vonzalmat gerjesztettek: mindketten tudományt szomjazván, elhatározzák, hogy valami szerzetbe lépnek. — Pang-Skyes arra kéri szüleit, hogy engedjék meg neki a vallásos rendbe való lépést; ez tőle megtagadtatik. — Szülei, rokoni nem képesek őt más gondolatokra terelni. Egészen elkomorodik, étkezni vonakodik mindaddig, a míg az engedelmet meg nem nyeri. — Végre szülei engedni kénytelenek. Nalada városba megyen tehát, hogy Nye-rgyallal találkozzék, a ki igen könnyen megkapja saját szüleinek engedelmét, hogy a vallásos életre szentelje magát. Pang-Skyes erre való megjegyzései. Együtt vándorolnak Rajagriha felé, a hol azon időtájban hat híres tanító élt, hat különböző elvű iskolának élén. Meglátogatják egyenkint mindnyáját s így szólnak hozzájuk: Mester! Tanaidnak mi a folyamatja? Micsoda tanácsot adsz tanítványaidnak? a becsületes életnek mi a gyümölcse s mi haszon kerül belőle? A mesterek mindegyike úgy szól hozzájuk, mint brahmanokhoz illik s elmondja nekik véleményét s közli elveit, de ők egyikkel sincsenek megelégedve s a két barát megjegyzését elmondja ily értelemben: mindnyája gonosz lelkű téves tanító s alacsony lelkű; ámbár híresek mint tanítók, de ha velünk közlött elveik oly értelműek, mint hallottuk, minők lehetnek azon tanaik, a melyekről eddig hallgatnak? Elhagyja tehát őket a két ifju megvetéssel, istentelen elveik miatt.

40-dik lap. Ennek utána Yang-dag Rgyal-va-chan bráhmán tanítványaivá lesznek, ki is ötszáz tanulót biz reájok. Egyszer megbetegedvén, a két ifjú mindent elkövet mesterük ápolásában. Az egyik gondoza, a másik orvosságot szerez. Kegyteli mosoly-

lyal tudtokra adja Shakya születését, s hogy ő már is Buddhává vált; azt tanácsolja tehát nekik, hogy tanítványaivá legyenek, hanem senki előtt se nyilatkoztassák ki, hogy mi kasztból és családból valók, de félretévéen büszkeségöket győzzék meg őt jó erkölcsi életmódjukról, ha tudniillik azt ohajtják, hogy megeljük a *Bdud-rtsi*, sanskritban *Amrita*, a halhatatlanság gyümölcsét.

A 41-dik lap. Az emberi élet állhatatlanságáról szól ekképen: «Minden összehalmozott kincsenk vége a szűkölködés, a magas polczon állóké a bukás; a találkozásé az elválás; az életé a halál.» A tudós Yang-dag-rgyal-va-chan meghal, tetemét tisztességesen elégetik és gyászolnak érte. Tanítványai meg vannak győződve arról, hogy mesterük elköltözött, hogy ő valódi bölcs volt, és hogy megtalálta a halhatatlanság eledelét, de fájdalommal vannak eltelve, mivel azt velük nem közölte. Fogadást tesznek tehát egymásnak, hogy ha az egyik közölök megtalálandja az *Amrita* gyümölcsöt, azt társával közölni fogja. Részletesen említve vannak a körülmények, melyek között Shakyának tanítványaivá föl avattattak, a ki bennök előkelő tanítványokat ismer föl, az egyiket értelmi ügyessége, a másikat csodákat művelő ereje miatt.

A 42-dik lapon. Shakya azt mondja, hogy nélkülözés és testi sanyargatások, melyeken hat év alatt keresztül ment, eredményre nem vezettek s nem találhatta meg azon az úton azt, a mi után vágyódott. Tápláló eledelt élvez tehát, erejét visszanyeri, elmékedésbe merül, megtalálja végre a legmagasabb tökélyt s buddhává leszen. Brahma Isten ohajtása folytán Varanasiba költözködik, vallási pályájának első felét itt végzi be s tanait hirdeti őt tanítványa előtt, a kik annak előtte szolgálai voltak. Ezután ötven előkelő egyént oktat, beavat és fölszentel. Útjában sok más tanítványa akad s elvándorol Rajagriha városba. Magadha királya, Vimbasara, lakóhelyet ajánl föl számára egy ligetben s ezen a helyen Nye-rgyal és Pang-skyes tanítványaivá lesznek.

A 45—49-dik lapon Shakyának jellemvonásai íratnak le, hogy ő mindent látó és mindent tudó, s hogy mi módon lett az imént nevezett két egyén tanítványa.

A két ifjú megértette Shakya egyik tanítványától, hogy oktatási modora a következő:

«Mik azon dolgok, melyek okokból származnak és mik azon okok, melyek a lételt és a véget föltételezik?» Ez megtetszik a

két ifjú brahmannak, hozzája mennek tehát, hogy tanítványaivá fölvétessenek. Rajagrihában elterjed a hír, hogy a két ifjú brahman Shakya tanítványává lett.

51—57-dik lap. Kuntu-rgyu-Sen-Rings egy tudós brahman, a ki a Lokayata bölcsészeti rendszerbe volt beavatva, Shakyát meglátogatja; ezen brahman végre meggyőződött elveinek hibás volta felől, megadja magát s arra kéri Shakyát, hogy avassa föl szerzetébe.

58—65-dik lap. A papok azt kérdezik Shakyától, hogy van az, hogy Sharihi-bu oly csodálatos lelki tehetségekkel bír? válasza az, hogy előbbi életében vallásos és erkölcsi érdemei által szerezte azokat. Hasonlóképen nyilatkozik társáról is.

68-dik lap. Shakya hatalmat ad a papi gyülekezet összeségének, hogy új tagokat vehessen föl a vallási rendbe, papokat avasson föl, ha arra alkalmasak. Sok kellemetlenség fordul elő azon körülménynél fogva, hogy a papi gyülekezetnek nincsen elnöke. Szabályok, melyek szerint két főmestert és öt alsóbb rangú tanítót választanak; szabályok ez eljárásban. Utasítás, hogyan kelljen végbe vinni a szent szertartásokat a papi fölavatásoknál. Formulák, melyeket el kell mondani ily alkalomkor.

A vallásos szerzetekbe fölvett és papságra fölavatott egyének jellemzése. Kérdések, a melyekre a folyamodó azonnal megfelelni tartozik.

79-dik oldal. Betegségek és fekélyek leírása. Az ilyekben szenvedők a szerzetbe föl nem vehetők. Szabályok vallásos személyek magaviseletéről.

91-dik lap. A papnak meg van tiltva más embert szidalmazni, még azon esetben is, ha őt szidalmazták volna; nem szabad fölindulnia semmi kihívásra, nem szabad bántalmaznia, ha bántalmaztatik, sem ingerelni, ha ingereltetik.

92-dik lap. Bizonyos dolgok vannak elősorolva, melyeket a szerzetes vagy pap véghez nem vihet az előjárók előleges engedelmé nélkül.

104-dik lap. Hogyan lehessen egy hitetlent (Tirthika) Shakya szerzetébe fölvenni. Szabályok.

108-dik lap. Papi rendbe senki föl nem avattatik, a ki a 21-dik évet el nem érte. Miért? Okok említettnek föl.

109-dik lap. Vallási szerzetbe nem léphet az, a kinek kora 15 éven alól van, vagy szemtelen viseletű. Két fiatal pap esete.

110—115-dik lap. Shakya Shrávasti városban Kosala királyságban tartózkodik. Két rabszolgának esete, a kik a Shakya szerzetébe fölvetettek. Tilalom a rabszolgák fölavatása ellen.

113—114-dik lap. Két egyén esete, kik adóssággal terhelt, fölavattattak a vallási rendbe. Shakya megtiltja oly egyénnek fölvetelét, a ki adósságban van.

115-dik lap. Egy ifjú esete, ki megszökven szülei házából, belépett a szerzetbe. Shakya megtiltja a szülők engedelme nélkül bárkit is felavatni. Szabályok.

116-dik lap. Egy fiatal ember esete, kit egy főpap önhatalmulag fölavatott Shakya szerzetébe. Határozat, hogy senkit se lehessen fölavatni az *összes papi gyülekezet* beleegyezése nélkül.

118—121-dik lap. Egy beteges egyén esete. Beteges embert a szerzetbe fölvenni tilos. Minden folyamodó kérdeztessék meg egészségi állapota felől.

121—127-dik lap. Shakyának Nyagrodha monostorban való tartózkodása Capila szomszédságában.

Capila város asszony-népének siránkozása azon, hogy atyjaik, férjeik, fitestvéreik, családjukat elhagyva vallási szerzetbe léptek. Shakya atyjának panaszkodása fia előtt. Shakya ismét eltiltja a szerzetbe való fölvetelt a szülők engedelme nélkül és megparancsolja, hogy a fölavatás előtt az első kérdés az legyen, vajjon a folyamodónak van-e engedelme szüleitől vagy nem? Kivételt csak azon esetben tehetni, ha a folyamodó távol országból való. Értekezés Ananda leány-testvérének két fiáról.

127—133-dik lap. Shakya leírja a többszöri születés körülményeit a főntebb említett tanítványok és ifjú szerzetesek előtt, erkölcsi és vallási érdemeikre nézve.

133-dik lap. Shakya mosolyának oka és rendkívüli hatása. Tilalom a női szerzetesek és nőpapok elcsábítása ellen, a szerzetesek és papok által.

136-dik lap. Egy bizonyos egyén története, a ki alattomban a papok közt tartózkodott, a nélkül, hogy fölavattatott volna, hivatalnúl betanulta Shakya tanait és a szertartásokat. Shakya megjegyzései azon botrányok felől, melyek ebből keletkeztek. Shakya parancsa azon egyén rögtöni kiküszöbölésére s tilalom, hogy a jövőben senki se türessék meg a papok között alattomosan. Shakya tartózkodása Shrivastiban, Kosala tartományban. Herma-

phroditákról. Tilalom ilyenek fölavatása ellen. Minden új folya-
modó megjelenésekor meg kell kérdezni tőle, hogy hermaphrodita-e
vagy nem. Tibeti nyelven: Máning.

139—163-dik lap. Shakya Shravastiban, tibetül: Mnyan-
yod, Klu (sanskritban: Naga) azaz csodatevő kigyók felőli fölvilá-
gosítások, elbeszélések.

Dge-hdun-htsho születése s életleirása. Bemutatja Shakyá-
nak saját tanítványait, ki őket fölavatja.

Shakya fölismeri a régi bölcsek modorát, példák által taní-
tani; utasítás, hogyan kell e rendszert használni.

168-dik lap. Dge-hdun-htsho kérelmére Shakya elmondja,
hogy bizonyos egyéneknek előbbeni életükben milyen volt a vise-
letük, s mik cselekedeteik, hogy azok most minden erény nélkü-
liek s a gonosz lényeknek megtestesülései.

172-dik lap. Klu gzhon-nu-Sprul-pa Hod-srung; sanskrit-
ban: Kashyapa története, ki Buddha volt a régi időkben s Varana-
siban élt; utasítást ad tanítványainak, hogy elmékedéseiket hol
végezzék; tanácsot ad nekik szeplőtlen és tiszta élet folytatására,
ne hogy késő bánat legyen a vége.

175-dik lap. Shakya Shravastiban. Egy brahmani szerzetes-
ről. Sanskritban *Tirthika*, tibetül *Mu-stegs-chan*. A hónapnak
14-dik napján, a melyen a buddhisták bűnvallomást visznek végbe,
a nevezett brahman belép a zárdába (Vihar), ott csodálja a butor-
zatot és az életmódot s így szól: «A buddhisták felülmulnak ben-
nünket házibutorokban és étkezésben, de mi túlteszünk rajtok
vallásosságban és jó erkölcsökben. Hogy tehát mind a két rend-
szernek előnyeit élvezhesse, fölteszi magában, hogy hitvallást tesz
mind a két felekezetről; de fölfedezték s kiküszöböltetik. Rendelet
adatik ki, hogy a jövőben buddhistának föl ne avattassék oly
egyen, a ki azelőtt brahmista volt.

177-dik lap. Shakya Shravastiban. Egy anyagyilkos törté-
nete s a gonosztett végrehajtásának körülményei. A brahmisták
tanácsa, hogy a bűnös mitevő legyen? Például tűzbe vesse-e ma-
gát vagy mérget vegyen, vagy ugorjon le egy meredekről, vagy
kötéllel vessen véget életének? Kétségbeesetten Shakya tanítvá-
nyainak zárdájában vesz menedéket s ott esetleg azt hallja egy
pap szájából, ki szent könyvéből olvasott, «hogy a ki jó cseleke-
detekkel áldozik egy elkövetett bűn után, már ezen életben is

világíthat, mint a Nap és Hold világít a felhőnek elvonulása után; megbánja bűnét, s hogy vétkenek borzasztóságát jó cselekedetek által lemoshassa, elhatározza magát a vallásosrend fölvételére; ezt megteszi és komoly igyekezet után elér a tökély magas fokára. — Shakya értesül a papok által, hogy ez az egyén anyagyilkos. Kiküszöbölteti őt azonnal s rendeletet ad ki, hogy anyagyilkost a szerzetbe fölvenni nem szabad, és a jövőben minden új folyamodótól meg kell tudni, vajjon anyagyilkos-e. E szerencsétlen egyén további története, halála és újjászületése, élete a poklokban, s végre az egekben az Istenek között.

183—188-dik lap. Shakya Shravastiban. Miután Magadha és Kosala birodalmak királyai fölvtették a buddhismust, parancsolatot hirdetnek, hogy országaikban rablást véghez vinni tilos, a rablók kézrekerítettén, az országból kiutasítandók; a vagyoni kárt a közpénztárból kell megtéríteni. Rablás és öldöklések története, melyek a nevezett birodalmak határain vitettek véghez; hatvan rabló elfogatván a király eleibe állíttatik. Kihallgatásuk. Halálos ítéletük. Egy közülök megszabadul s Shakya papjainak zárdájába menekül; szerzetbe lép. Megtudják, hogy ő egy szent embernek — Arhan' — gyilkosa. Rendelet: Egy Arhan' gyilkosát a szerzetbe fölavatni nem szabad.

190-dik lap. Upali azt kérdi Shakyától, vajjon az, a ki papok közötti viszálykodásnak oka volt — fölvetethetik-e a szerzetbe? Olyan egyént fölvenni nem szabad, valamint olyat sem a ki egy szent ember iránti gyűlöletből vért ontott, olyat sem, a ki a négy nagy bűn elkövetése következtében meggyalázva volt.

191-dik lap. Olyan egyének, a kik ferdék testükben vagy tagjaikban, ki vannak zárva Shakya vallási rendéből. Korcsos kezű vagy lábú, a kinek ajka tökéletlen vagy teste fekélyes, továbbá az aggastyán, az éretlen korú, a sánta, a vak, az eltorzított újjú, a ki pupos, törpe, a gelyvás, a néma, a süket, a mankón járó, földön csuszó, a kinek lábai dagadtak, asszonyias, kimerültség következtében megtört testű. Ilyenek papok nem lehetnek.

A 193-dik lapon be vannak fejezve azon utasítások, melyek Shakya vallási rendébe való fölvételtől szólnak. Pravrajita vastu. Tibetül: Rab-tu-byung-vahi-gzhi.

193—335-dik lapnak tartalma ez: Gyónás és önjavulás, s általános könyörgés. Tibetül: Gso-sbyong.

Shakya Rajagrihában.

A bűnvallomás és általános imádkozás napja előfordul minden két hétben egyszer, tudniillik újhold és holdtölte napjain. — Miért van e rendelet? A szertartásokhoz való előkészületek s azok részletei. Mit jelent e szó: *hdug-pa*, vagyis ülő helyzetben való elmélkedés és *rnal-hbyor*, gondolatokban való elmerülés? Shakya papjai túlzásra viszik a gondolatokban való elmerülést.

Az ötféle érczelemz (ghanti) haszna csengetyük helyett.

Imádkozás s a pratimoksha sutra elmondása.

A nagy udvar, a hol az egyetemes gyónás történik.

Capina nevű brahmanról, a ki kételkedik, vajjon részt vegyen-e az ünnepélyben vagy nem? Shakya rábeszélése következtében beleegyezik. A nagy gyűlőhely leírása. A szertartást véghezvivő papról, minő szavakat intéz a papsághoz, a ruházat leírása, melyet a papok viselhetnek a gyülekezésben. A kisebb udvar leírása. Hogyan kelljen a Pratimoksha Sutrát a végmegszabadulásról elmondani. Hogyan kelljen imádkozni oly papnak megszabadulásaért, a ki esetleg azon a napon fogságba esett volna a király, a rablók vagy az ellenség által. Többféle rendelet, hogyan kellessék e gyónási ünnepélyt más helyeken is végbeinni.

Így végződik a *Vinaya vastu* könyvnek második része a gyónás- és általános imádkozásról.

A 335—357-dik lapig: elő vannak számlálva az erkölcstelen cselekvények és vétkek, azoknak megfeddése, erkölcstelenségek megtiltása s útbaigazítás. Egy büntető bírósági és erkölcsfőügyelő (censor) megválasztása. Utasítás, hogyan kelljen e censori tisztet véghezvinni, s minő szertartások figyelembe vételével.

A 357—378-dik lap. A papok három hónapig tartó nyaralásának szükséges voltáról s az erre vonatkozó körülményekről.

A 408-dik lapon ezen könyv végét éri. Említés van téve a a vargabőr és a bundák használatáról.

A 405-dik lapon engedély van adva Shakya tanítványainak hogy szekeret használhassanak bizonyos meghatározott körülmények között; az egyáltalában meg van tiltva, kivéve az aggastyánoknak, gyöngékedőknek és betegeknek.

406-dik lap. Shakya tanítványainak meg van engedve az uszás. A körülmények előszámálása, a melyek ezen engedélyt

létre hozták. Túlságok erre vonatkozólag. Illetlenségek, melyek Ajirapati folyóban történtek. Meg van tiltva asszonyt érinteni; nem szabad még akkor sem, ha a folyamba esve meg lehetne őt menteni. Ezen szigorú szabályok módosítása.

407-dik lap. Meg van tiltva a téhénhez kapaszkodva a folyamot átúszni. Oka a tilalomnak; de erős elefántot, erős lovat, birkát vagy bivalyt ily szolgálatra használni szabad. A fapapucs viseléséről stb.

Itt végződik a Dulva könyvnek első kötete.

Az abban foglalt események, mondhatni, az egész könyvben elősoroltak, majdnem kivétel nélkül, Rajagrihában, Magadha királyságban és Shravasti városban Kosalában s szomszédos ligeteiben történtek ismertetésével foglalkozik.

II. A kha vagy második kötete Dulva könyvének.

Ezen kötetben 563 levél foglaltatik s 30 részre (Bampo) van osztva.

1—10-dik lapig ruházatról van szó.

10—19-dik lapokon Shakyának Shravasti melletti ligetben való tartózkodásáról.

Gyógyszerekről, a mint azok gyökerekből vagy a növények töveiből, levelek-, virágok-, gyümölcs-, mag-, éltetőnedv- s bizonyos gyantákból készülnek.

A sók különfélesége. Bizonyos betegségek és kórok leírása; azok elleni gyógyszerek a gyógyászok által rendelve. Shakyának engedélye ily gyógyszerek használatára. Shakya megengedi, hogy tanítványai mindig magukkal hordozzák azokat a megszentelés után. — Mi oknál fogva történt az ily engedelemadás. Az orvosság mindennapi használata megrendeltetik, még pedig az egész életen át s dietetikai rendszer ételben és italban. Szemorvosság stb.

19-dik lap. Shakya Kasiból Varanasiba megyen. Egy előkelő egyén nejének ajtatossága s előbbeni erkölcsi érdemei.

27-dik lap. Magadha királya látogatást tesz Shakyánál Rajagriha melletti ligetben s arra kéri, hogy fogadná el vendégszeretetét s ellátását minden szükségletekkel maga és környezete számára, három hónapig.

33—34-dik lap. Közép-Indiának hat fővárosáról.

80—87-dik lap. Magadha királya meghívja Shakyát Raja-

grihába. Nagy ünnepélyességgel fogadja. Részletes leírás. Több csodatünemény történik Shakyának bevonulásakor.

88-dik lap. Shakyát ezután meghívták fényes követség útján Vaishali- a mai Allahabád városba (Yangs-pa-chen) egy járvány alkalmával. Magadha királya ebbe csak azon föltétel alatt egyezik bele, ha vendége távolléte alatt ugyanazon bánásmódban részesül, mint saját birodalmában.

120—132-dik lap. Vaishaliba megérkezvén nagy ünnepélyek rendeztetnek Shakya tiszteletére. — Shakya ezen várost gyakran hasonlítja az Istenek székhelyéhez, a hol Indra elnököl. Shakya parancsára Kungavo (Ananda) a város kapujához közeledve imákat mond sanskrit nyelven, hogy a város minden gonosz lelkektől megtisztuljon, s hogy a járvány megszűnjék. Az imákat az áldás követi a város boldogságára.

132-dik lap, Shakya innen más városokon át utazik s elbeszéli azok régi történetét, s több helyütt oktatást ad azoknak, a kik meglátogatják.

155- és 192-dik lapokon a Shakya és Padma közötti találkozás van leírva. Ezen híres brahman Shakyának közelletéről értesülvén *Masdug* nevű előkelő tanítványát több másokkal hozzá küldi megtudni, hogy vajjon igaz-e az, a mit hirelnek Gautama (Sakya) tökélyeiről, s vajjon bír-e egy valódi bölcsnek minden tulajdonai-val? *Masdug* értekezik Shakyával, de nem képes neki felelni s oktatásért esedezik. Shakya értesíté őt a buddhismus tanairól és a Brahma és Buddha papjainak erkölcsi kötelességeiről, melyeket teljesíteni tartoznak. Valamint a babonás szokások kiküszöböléséről, mert azoktól a Buddha és Brahma papnak óvakodnia kell. *Masdug* visszatér brahman mesteréhez, a ki ennek következtében látogatást tesz Shakyánál s meglegedést talál tanaiban. — Az egymás üdvözlésének módját meghatározzák, ha esetleg találkoznának a közhelyeken; mivel az udvarias szertartások hirt és tiszteletet biztosítanak követőik előtt.

192-dik lap. Az üdvözlés kifejezései. Hogyan küldjék a magas rangúak tiszteletüket és hogyan tudakozódnak barátjaik egészségi állapota felől, szolgálók vagy hírnökeik közvetítése által. Kimerítő értesítés van adva arról, hogy mi módon küldi Kosala királya üdvözléseit Shakyának.

193-dik lap. Kosala királya látogatást tesz Shakyánál s több

kérdést intéz hozzája. Például: Mi különbség van a négy kaszt között? — Shakya felel a királynak oly módon, hogy a király saját ítélete szerint is ugyanazon határozatra jutna, t. i. *hogy a négy kaszt között valódi különbség nincs*. Kérdi ezután, hogy Istenek léteznek-e valóban, és hogy létezik-e Brahma vagy nem? A felelet több megfejtést tartalmaz, kijelentvén, hogy ha a király olyan isteneket ért, a kik állati ösztönökkel bírnak és a kiknek örömük telnék abban, hogy másokat bántalmazzanak és fájdalmat okozanak, *olyan istenek nem léteznek*.

201-dik lap. Shakyának időzése Rajagrihában és más helyeken; erkölcsi oktatást ad a népet fölvilágosító példákban.

240-dik lap. Shakya Észak-Indiába vándorol s sokakat megtérít.

390-dik lap. Egy királyfi és szerelmének esete, gyönyörű költészetben.

408-dik lapon és a következőkben Shakya beszélei, melyek azt tanítják, hogy az illető egyének mi következményekben részesültek előbbeni életüknek érdemei vagy rossz cselekedetei által. Elősorolja Kosala királyának tetteit, mielőtt a boddhisatva rangot elérhette és azon jótéteményeket, melyeket fölmagasztalása folytán képessé lett az élő lényekre kiterjeszteni.

Ezen szakasz telve van talpraesett mondatokkal és erkölcsi elvekkel, erkölcsi beszélekben; továbbá az erkölcsösség előnye, az erény és a bűn eleven színekben van lefestve.

505-dik lap. Ötszáz tanítványa kíséretében meglátogatja csodálatos módon a Manassarovara, tibetül Madoras tavát, a honnan négy nagy folyam ered, tudniillik Ganga, Sindhi, Pakshu és Sita.

Shakya és 36 tanítványa költői nyelven elmondják Madoras tó partjain, hogy előbbeni éltükben mi jót, mi rosszat követtek el s mi volt ezeknek következménye. *Így végződik a második kötet.*

III. A Dulvának ga vagyis a harmadik kötet 478 levélből áll.

Általános tartalom: Gyógyszerekről. Ruházatról és öltönyökről. Gyékény- és szőnyegekről. Erkölcsös cselekedetek. Kaushambi. Az ember lelkülete és újjászületése (Dmar-ser-chén) a gyónás s könyörgések elmulasztása. Viszálokodások; a papok közötti egyenetlenség okai.

Shakya folytatja előbbeni életének történeteit. Idézi *Bzang-mo*

és *Padma Ritsa-lag* egy udvari hölgynek és szeretőjének példáját, a kik *Brahmadatta* (tibetül: Ts'hang-sbyin) király idejében Varanasi-ban éltek s ezen történetet saját életére alkalmazza s megmondja követőinek, miokoknál fogva sanyargatta testét hatéven át. Tanítványai tudni akarják, hogy mi az oka, hogy előfordulnak bizonyos tökéletlenségek és szenvedések a jelen életében? Elbeszéli nekik előbbeni életében véghezvitt erkölcstelenségeit s állítja, hogy ezek az okai.

21-dik lap. Kosalában történt vándorlásai alatt Shakya meghívást kap *Thigs-pa-chan* város brahmanjai- és földbirtokosaitól. Ezek őt megvendéglik. Megjegyzései az emberi ítélet hibás volta felől, hogy pirulunk bizonyos dolgokért, holott azt tennünk nem kellene és megfordítva. Részt vesz a vendégségben és áldását adja házigazdájára s a jelenlévőkre.

23-dik lap. A polgárok közötti véleménykülönbség: vajjon Shakya és tanítványai kapzsiak-e vagy nem? próbára teszik őket egy vendégség alkalmával s a meghívottak úgy viselik magukat, mint a kiknek vágyaik mérsékeltek és életmódjuk szabályos; egy más alkalomkor a brahmánok is hasonló próbára tétettek, de ezeknek viseletük ellenkezett az előbbiekével.

35-dik lap. Éhség alkalmával meg lett engedve, hogy Shakya papjai maguk számára elkészíthessék az ételt. Meghagyás, hogyan és minő helyen?

37—38-dik lap. Shakya papjainak meg van engedve a hús-étel, bizonyos korlátok között.

40-dik lap. A brahmanok és világiak panaszt tesznek, hogy Shakya papjai vonakodnak adományokat elfogadni, melyek pedig azért ajánltatnak nekik, hogy az által az adakozók érdemeiket szerezhessenek maguknak a jövődöbéli boldogság elnyerésére. — Shakya megadja erre az engedélyt.

48-dik lap. A pap megáldhatja a gyógyszereket, melyeket egyébiránt csak a tiszta életűek használhatnak. Shakya nagyobb szabadságot enged a betegeknek az étkezésben.

53-dik lap. Az alamizsna-adásnak csodatevő hatása, ha abban egy szent életű ember részesíttetik. Oktatásai, melyeket a Sumeru hegy táján lakó négy királyhoz intéz, ajánlja nekik, hogy halála után tanait védjék; ezt ők meg is ígérték.

59—60. lap. Egy remete nyolczféle szeszes italt ajánl Shakyának, ki is azoknak gyógyító erejét leírja. Sokan követőivé lesznek.

64—71-dik lap. Egy apa és fiú története, kik szerzetesekké válnak; ők ez előtt Kashiban borbélyok voltak.

76-dik lap. Egy embernek esete, kit a kigyó megharapott. Meggyógyulása.

78-dik lapon végződik a gyógyszerekről való rész.

Következik *Dumbu* miniszternek és királyának története.

80—83-dik lap. Lichaby hősi törzsök három nemzetisége. Házasságok megtiltatnak bizonyos nemzetiségek között.

87-dik lap. *Amra-skyongs-ma* egy híres ledér nő története. Vimbasarának szerelmi viszonya vele, fia születik s Rajagriha királya «rettenhetetlen ifjú» nevet ad neki.

92-dik lap. Vimbasara paráznaságot követ el egy kereskedő nejevel Rajagrihában, ettől fia születik, ki *sHtshöbyed-Gzhon-Nus-Gsos* nevet kap. A két törvénytelen gyermek neveltetése. Az egyik az asztalosmesterséget, a másik a gyógyászatot tanulja. Az utóbbi előhaladván tudományában, Taxashila, tibetül : Rdo-Hjog (Taxila? Ptolemæus) városba indul, hogy a koponya fölnyitásának módját eltanulja egy híres orvostól. Az ifjú orvos dús szelleme és nagy tehetsége felől példák hozatnak elő, ügyességét és tudományát, becsületességét és nagy tapasztalatait tanusítván az orvosi gyakorlatban. Hiressé válik több betegség kezelésében. Magadha királya öt három ízben az orvosok fejének nevezi ki. Értekezés az orvosi tudományokról. Shakyával történt találkozása, előhaladása a test és lélek kórjainak gyógyításában.

111—114-dik lap. Shakya tanítványainak meg engedtetett megkülönböztetés végett háromféle sötétveres színű ruházatnak viselése. Utasítás a kelme elkészítésére.

114—126-dik lap. *Champa* városban lakó *Sa-ga-ma* nevű leányzó története, férjhez menetele egy a *Shravasti* városban lakó magasrangú tiszt fiához. Szemérmes és illedelmes viselete. Minő a szemérmes s minő a szemtelen asszony. *Sa-ga-ma* példányul szolgál egy szemérmes, eszes, előrelátó, bölcs, takarékos és minden tekintetben nevelt nőnek.

Anyjának talányos oktatása a jövőre nézve, mielőtt férjhez ment volna. Ezen találványos kifejezéseknek megfejtése. — Apósa így szól *Sa-ga-mához*: «Anyád bölcsen cselekedett, hogy találványos oktatást adott neked, — de te bölcsőbb vagy nála, hogy azokat nemcsak megértetted, de szerintök cselekedtél is.»

126—131-dik lap. Viharát (zárdát) építenek Sa-ga-ma nevében, ki harminczkét fiúnak anyjává lesz. Shakyának megjegyzései viseletére nézve.

133-dik lap. Egy csillaglátónak esete. Hibás jóslatai. Shakya tanítványává lesz, meg van győződve jóslatainak nevetséges volta felől.

135-dik lap. Sa-ga-ma meghívást küld Shakyának s megvendégeli őt. Egyéb adományai között vannak kelmék a papok és apácák ruházatára, mivel úgy értesült, hogy ruha nélkül használják a fürdőt. — Shakya Yangs-pa-chanban azt ajánlja tanítványainak, hogy ágyneműeket s ruházataikat tisztán tartsák, s hogy a hívők adományait illedelmes módon használják. Pamlagjaik tiszták legyenek; fényezés e tekintetben s annak korlátozása. Hogyan kelljen gyógykezeleni olyan papokat, a kik rühben vagy poklosságban szenvednek.

142-dik lap. Shakya tanítványainak ruházatáról. Némelyek bizonyos színű kelmét ohajtanak viselni, mások pedig egészen meztelenül járni. Shakya kimondja, hogy meztelenül járni illetlen s föltétlenül megtiltja azt, megdorgálván az illetőket megjegyzi, hogy egy bizonyos ruhaviselet vagy meztelenül járás a brahmanok ismertető jele.

143—152-dik lap. A szemtelenség ismertetése; tilalom bizonyos papi viseletek ellen, az adományozások egyformán elosztandók a papok közt. Kivételek e részben; több családi esetek ismertetése, különösen egy bizonyos Nye-Dgah (Upa-nanda) nevű csalóé.

162-dik lap. A nevezett csalónak halála s roppant gazdagsága. A király beleegyezésével az egész kincs, mely 30 ezer lat aranyból állott, Shakya papjai között elosztatik. Shakyának erkölcsi meséje a fukarokról, az említett Nye-Dgah emberre vonatkozólag.

166-dik lap. Pap vagyona halála után hogyan osztassék el? több példa e tekintetben.

185-dik lapon végződik a papi ruházatról szóló rész.

186—219-dik lap. Gyékény vagy szőnyeg használata meg van engedve; *Yangs-pa-chan* és *Kaushambhi* nevű városokban lakó papok közötti vitatkozás — mind két rész jól tudja a vallásos könyveket — a viszály tart tizenkét éven át. A polgárok ellenséges indulata a papok magaviselete irányában, s megtagadják szokott

adományait. A papok Shakya előtt megjelentek Shravastiban, a ki őket nem jól fogadja s nem bocsátja maga eleibe, míglen bűneiket meg nem bánták. Beismerik tehát hibáikat és bocsánatért esdekelnek.

219—241-dik lap. A vallásos egyének vétségeiről. Mi szabad a papoknak, mi nem? Több papnak rossz viselete, ellenük való eljárás. *Legs-Ldan* nevű pap több hibáiért a gyülekezet előtt komolyan megfeddették; bocsánatot kér és kap. Két más pap pedig vétke miatt kiküszöböltetik; a mód leírása, hogyan lehessen ismét őket befogadni.

272—290-dik lap. *Az ember eszményi világa*. A lelkiismeret. Valamely bűn vagy vétek elkövetésének emlékezete; *annak egy pap előtt való bevallása*. Javulás — bizonyos idő engedtetik a papi gyülekezet által a bűnbánásra. Bizonyos kisebb vétségek és hibák megbocsátására előírt szertartások, példákban.

291-dik lap. *Spo-vahi-gzhi* vagyis a *megtérésről* bűnök és vétségek elkövetése után s a bűnbánatról, hogyan kelljen a paptól bocsánatot kérni.

298—306-dik lap. A bűnvallomás és bűnbánati szertartás elhanyagolásáról. Többször említés van téve, hogy a papság mennyire hanyatlott s elkorcsosult.

306—365-dik lap. A lakás- és bútortatról. Több zárda körülményei. Erre vonatkozó szabályok.

365—478-dik lap. *Szerzetesek közötti viszályok*. Shakya nemzetségnek története — elmondva Shakya parancsára *Mangalyana* által, a ki is így szólítja meg hallgatóit: *Gautama unokái!* és ez után elmondja a világ megújulását, miután elpusztult volna. Az állatok szaporodása. Eredete és okai a különféle fajoknak, nemeknek, színeknek és egyéb tulajdonoknak; elfajulás. A birtoklásnak eredete, törvények, előljárók s az általános *egyuralomról* (monarchia universalis) értekeznek.

A kötet Shakya életleírásával végződik.

IV. *Dulvának negyedik vagyis Nga kötete 470 levelet foglal magában és 27 szakaszt.*

1—22-dik lap. Shakya életleírásának folytatása. Vallásos rendbe való fölvétel. Emlékezések az aggkor, betegség, halál felől és a vallásos életéről általában. Látja a földművelők nyomorú hely-

zetét. Csudát visz véghez egy fának árnyékánál. Nősülése. Komoly ohajtása vallásos életet élni. Atyjának tervei, hogy meghiusítsa elutazását. Indra, Brahma és más istenek ösztönzik, hogy mondjon le a világ hiuságáról.

23-dik lap. Remete életet kezd. Vimbasara király előtt Rajagrihában megjelent, a ki életmódjával meg van elégedve, s kiküldi embereit megtudni, hogy miféle ember Shakya? ezek kedvező jelentést hoznak, végre a király maga látogatást tesz Shakyánál, a ki tudatja a királylyal, hogy a Himalaják szomszédságában van egy birodalom, melynek neve Kosala, gazdag kincsben és termesztményben, ez a Shakya nemzetségnek hazája, s hogy ő annak sarjadéka; de hogy ő maga lemondott a világ élvezetéről.

26-dik lap. Elhagyja Rajagrihát s *Griddhrakuta* hegyre zárandokol, egymás után látogatást tesz az ott lakó más vallású remetéknél, kik udvariasan fogadják, de miután fölismerte elveik s életük badar voltát, nem sokára ott hagyja őket, testi sanyargatásokban túltesz rajtuk s ez oknál fogva «Maha Sramana», «a nagy áldozár» főpap czimet kap.

29-dik lap. Shakya testi sanyargatásai és elmélkedései *Nairanyjana* folyam partjain. Túlszigorúsága ártalmára lesz lelki világának; elhatározza tehát, hogy tápláló eledelt fog ezután használni.

43-dik lap. Vajrásan városba, a mai Gaya mellett, zárandokol, elmélkedésbe merül, győzedelmeskedik a sátán hatalmán, s megtalálja a legmagasabb bölcseséget, szentté azaz Buddhává válik. Nagy öröm az apai háznál ennek hallatára.

59-dik lap. Brahma az összvilágnak Istene kívánatára elhatározza Shakya, hogy tanait másokkal is egyéni fölfogásuk szerint közlendi. Tanítványainak szaporodása nagy számban, minden rangból és nemzetiségből. *A négy igazság kihirdetése.*

106-dik lap. Shakya születése Himálaja szomszédságában, Bhagirathi folyam partjain, Capilavastu mellett.

107—108-dik lap. Magadha királya, Vimbasara Shrenika, Shakyának és tanítványainak élethossziglan fölajánl mindent, a mire szükségök van.

109-dik lap. A királyi méltóság öt jelvénye, tudniillik egy díszes trónus, napernyő, kard, drága kövekkel kirakott nyelű legyező és színes lábbeli.

123-dik lap. Parancsszó a cselédek felébresztésére; rendelet a reggeli készítésére.

128-dik lap. A nagy vallásos intézetek története Shravastiban Kosala királyságban. Shakyának oda utazása. Csoda-tünemények megérkeztek.

142-dik lap. Kosala királya levélben értesíti Shakya atyját, hogy fia megtalálta a *halhatatlanság gyümölcsét*, a melylyel újra fölleveníti a halandókat. Az apa látni ohajtja fiát, követeket küld meghívására, de mindannyi *buddhista szerzetes lesz*, vissza nem tér egy sem közülök, hogy hirt vigyen. Végre a király *Charka* nevű minisztere engedélyt kér az oda menetelre azon fogadással, hogy bármi történjék, ő bizonyára visszatér. A királynak egy Shakyához szóló levelével megérkezik Shravastiban. A miniszter maga is fölveszi az új hitet, de engedélyt kap a visszatérésre papi minőségében, hogy értesítést vigyen a királynak a történetekről és azt adja hírül, hogy a király meg fogja látni fiát hét nap múlva Capilavastu városban. Shakya utasítást ad Charkának, hogy miként viselje magát Capilavastuban, s hogy micsoda feleletet adjon a királynak. Nagy és kicsiny dolgok összehasonlítása. Készületek Shakya elfogadására.

146-dik lap. A király parancsa tisztjeihez, hogy Nyagrodha nevű ligetben építsenek tizenhat nagy s hatvan kis szobát. Shakya tanítványaival atyjához találkozásra megyen Capilavastuba.

149—164-dik lap. A találkozás leírása, egymás iránti udvariasság s a társalgás részletei. Vallásos oktatás. A Shakya nemzetiség elfogadja az új tanokat s minden házból egy egyén a szerzetbe lép. *Nye-vár-khor* a Shakyák egyik borbélyja, szerzetessé lesz. Ezen ember a *Dulva* szent könyvnek állítólagos szerkesztője.

349—448-dik lap. *Lhas-Sbyin* nevű rokonnak gyűlölete s gonosz viselete Shakya iránt; ármányai, hogy a buddhisták között viszályt okozzon. Shakya kijelenti, hogy az erkölcstelenségnek rossz következményei lesznek. Magadha királyát oktatja a vallássságban.

449-dik lap. *Lhas-Sbyin* újra ármánykodik Shakya ellen. Elbeszélések és oktatások.

470-dik lap. Itt végződik a *Dulvának* azon része, mely a papok közötti viszálykodások okairól szól s ez bezárja a vallási fegyelem tanát is.

A szent *Dulvának* ezen négy kötete a keresztényi évszámlálás IX-dik századában a sanskritból tibeti nyelvre fordítottatott Sarvajnya Deva, Vidya Kara Prabha és Dharmakara tudós panditok (hittantanítók) által, az első és az utolsó Kasmirből való volt, a második Kelet-Indiából; a tibeti Lotsava Bandé Dpal-gyi-lhun-po hozzájárulásával; később az indiai pandit Vidyakara Prabha kijavították és összeállították ezen köteteket.

A *Dulvának* következő négy kötetében, tudniillik 5—8-ig foglaltatnak a törvények és szabályok a papok viseletére vonatkozólag, a rendszabályok magyarázata részletes elbeszélésekben és példákban.

Az ötödik kötet eleje tartalmazza a végmegszabadulás módját: sanskritban *Pratimoksha Sutra*, tibetül *So-sor thar-pahi-Mdo*.

A megszabadulásról szóló mű tartalma ez: *Üdvözet a mindent tudó Buddhához!* E Sutrának magasztalása és fontossága. A sokféle áldás előszámlálása, mely az erkölcsösség gyakorlatát követi. Bűnvallomási ünnepély leírása minden újhold és holdtölte napján. A törvény és a szabályok elmondása a vallási tisztelgetet végző főpap által. Fölszólítás a papokhoz az önvizsgálatra és fent szóval való bűnvallomás megtételére, ha ok van rá.

A buddhista tannak összege egy versszakban így szól:

Bűnt követni el tilalmas,
Teljes erényt gyakoroljad,
Győzd le magad akaratját:
Ez Buddhának oktatása.

A 30-dik lapon foglaltatik Buddha hitének dicsőítése ily értelemben:

«Ébredj föl! kezdj egy új pályafutást! térj meg Buddha vallására. Győzd le a halál angyalának seregeit, a szenvedélyeket, mint az elefánt letapossa a sarat a pocsolyában; a ki tiszta és szep-lőtlen életet élt a *Dulva* törvényei szerint: megszabadul a lélek-vándorlástól s eléri minden nyomorúságnak véghatárát!»

Ezután azon állítás következik, hogy ezen sutra már az előbbeni hét Buddha által is szentesítettett, nevük sanskritban ezek: 1. *Vipashyi*. 2. *Sik'hi*. 3. *Vishwabhu*. 4. *Kakutsanda*. 5. *Kanaka-muni*. 6. *Kashyapa*. 7. *Shakya-muni*. Tibetül: 1. Rnam-par-Gzigs. 2. Stugs-tor-chan. 3. T'hams-chad-skyob. 4. Hk'hor-va-Hjig. 5. Gser-t'hub. 6. Hod-srung. 7. Shakya-thub-pa.

V. Az 5-dik kötet 30-dik oldalától a 8-dik kötet végeig egyházi fegyelemről van szó. Ötödik vagyis a Cha kötet.

Több erkölccstelenségi esetről van említés téve, melyekért az illetők Shakya által a gyülekezet előtt kérdőre vonattak. Ezek bevallják vétkeiket s megdorgáltatnak. Shakya ebből tanuságot von le és törvényt hirdet, hogy a ki hasonló bűnbe esik, megfenyítendő. Kétszáz ötvenhárom szabálynak szigorú megtartása van a papoknak köteleességükévé téve s e szabályok öt főosztályra szakadnak.

1. Oly vétkek, melyeknek következménye a szerzetből való kiküszöbölés. Ezek a házasságtörés, paráznaság, rablás és lopás, gyilkosság s bárminő állati életnek megsemmisítése, emberi tanoknak isteni nyilatkozatok gyanánt hirdetése.

2. A második osztályú vétkeknek következménye: kiküszöbölés vagy rangvesztés; ilyenek az önfertőzés, illetlen magaviselet, ledér beszédek, viszálykodás, a világi hatalom kicsinylése.

3. A harmadik osztályban harmincz bűn van fölhozva, ezek között foglaltatnak fölösleges ruha viselése, papi viselet félretevése, vagy szokatlan helyre való letétele, szabálytalan kelmék használata.

4. A negyedik osztályban kilenczven bűn van előszámlálva.

5. Az ötödik osztályba oly vétkek esnek, melyekért bűnvallo más van előírva.

Ezekén kívül számos szabály van az illedelemről, ruházatról, magatartásról, étel- és italról s vallási oktatásról.

33—74-dik lap. Parázna cselekedetek esetei: Egy pap házasságtörést követ el. Ez Shakya tudomására esik. A bűnös megidézetik s megdorgálás után kiküszöböltetik. Törvényt hirdet, hogy a jövőben minden házasságtörő kicsapandó a szerzetből.

74-dik lap. Lopás- és rablásról.

Beszélyek, a lopás neme és módosítványai, csalás módozatai, furfangos eljárások a vámszedő kijátszásában.

105-dik lap. A kereskedők több esetben megcsalták a vámszedőket, a papok tarisznyáiba rakván saját drágaságaikat.

155—166-dik lap. A ledérség és lopás következményei. A gonoszság mesés eredetének története a világon.

162—239-dik lap. Több öngyilkosság és mérgezés esete a szerzetesek között, kétségbeesés következtében, mivel megértették,

hogy mennyi baj és nyomorúság létezik ez életben. Shakya megtiltja az emberi nyomorúságot illető tárgyalásokat, hogy elejét vegye az innen eredő öngyilkosságnak.

270—274-dik lap. Túlvilági hatalomnak állítólagos elérése isteni ihlet vagy nyilvánulás következtében. Ily csalók hogyan utasíttassanak vissza.

306-dik lap. Több előkelő nő Shravastiban megsemmisítette a zárdához tartozó épületeket, Ch'harka nevű pap kíséretében, ez elmondja azok történetét és mikénti használatát. A papnak illetlen viselete és erkölcstelen cselekedetei, melyek következtében rangvesztéssel büntettedik. Papok közötti izgatás.

VI. A hatodik vagyis a Ch'ha kötet.

1—34-dik lap. A papi egyenetlenségek tárgyalásának folytatása.

Shakya Kushambi városában tartózkodik. Az elégtelenség felőli értekezés.

57—61-dik lap. Papi ruházatot s edényeket érdeklő szabályokról.

93—143-dik lap. Ruházat mosatásáról, több papnak piszkossága. Shakya életleírására vonatkozó adatok.

325—431-dik lap. Készletek összehalmozásáról, hazugság- és csalfaságról. Másoknak nevetségessé tétele- és lenézéséről.

VII. A Dulva könyv 7-dik vagyis a Ja kötete áll 20 könyvből és 446 levélből.

E kötetben elő vannak számlálva a kisebb hibák, melyeket a papok el szoktak követni. Szidalmazás s ronda szájúság. Némely esetek ismertetése, hol bizonyos egyének papokká avattattak, mielőtt az előírt 20-dik évi életkort elérték volna.

VIII. A Dulva könyv 8-dik vagyis Nya kötete, tartalmaz 21 könyvet és 417 lapot.

Folytatása az előbbi tárgyaknak a papi vétésekről, viszályok kiegészítéséről.

IX. A Dulva könyv 9-dik vagyis Ta kötete áll 483 lapból.

E kötet a női szerzetbeliekre vonatkozik, sanskritban: *Bhikshuni pratimoksha Sutra*. Tibetül: Dgé-slong-mahi-so-sor-t'har-pahi Mdo. Majdnem oly modorban van írva, mint az előbbi négy kötet, mely a férfiaknak szól.

A női szerzetesek megszabadulásáról, a buddhista hitbe való beavatásáról.

A fegyelemről.

Öngyilkossági esetek kétségbeesés miatt.

Rablásokról.

Sbom-Dgah-mo, egy erkölcstelen életű apácza története.

Lhas-Byin nevű rokonáról Shahyának, ki ellensége és rosszakarója volt s vizáلكodás szítására törekedett.

Fölösleges ruházatról, azaz a fényüzésről. Shakyának ez elleni tilalma, és hogy átlátszó kelmét az apáczáknak viselni nem szabad.

Említés van téve a brahmáni négy védáról; a rágalmazás- és pletykáról.

A betegségek nevei. Az apáczák magaviseletéről.

Dulvának tizedik és tizenegyedik Tha és Da kötetei, hatvan és harminczhárom részletben 324 és 708 lapon.

Ezen két kötetnek czíme:

Tibetben: Hdul-va-p'hran ts'hegs-kyi-Gzhi.

Sanskritul: Vinaya-Kshudraka Vastu.

Magyarul: Különféle apróságok, vallási fegyelemre vonatkozólag.

X. A 10-dik vagyis a T'ha kötet így kezdődik: Dicsőség legyen a mindentudónak! Ez után: a papi fegyelemről van szó. A közép-indiai népesség szokásairól.

Vaishali város leírása, ez a mai Allahabád, a Ganga és Jumna szent vizek összefolyásánál, mely a Lichaby nemzetség székhelye. Kertek, zene, testgyakorlatok s fürdők leírása.

Kápolnák megnevezése, a hol Buddhának haja és körmei ereklyeként őriztetnek.

Pecsétgyűrűk viselése megengedett. Túlzás elleni tilalom. Arany, ezüst és drágakövek viselése meg van tiltva, úgy szinte más mint pecsétgyűrűk használata; a pecsétgyűrű ne legyen

egyéből mint veresréz-, sárgaréz-, harangércz-, elefántcsont- vagy szarvból, fölösleges alakokat rajtok metszeni nem szabad.

A pap kell, hogy viselje pecsétjét vagyis czimerét, legyen az körformájú, ábrázolván egymás ellenében álló két szarvast, alatta legyen a szerzetes zárdájának ábrája az alapító nevével. Világi emberek czimere lehet egy álló emberi alak vagy csupán egy fej.

28-dik lap. Buddhának igazságossága így van leírva:

«A hold s a csillagok serege lehullhat az egekről.»

«A föld, hegyei- és erdőségeivel, fölemelkedhetnek a fölöttünk lévő ürességbe.»

«A határtalan oczeán fölszáradhat.»

«De hogy a nagy remete Maha Sramana hazugságot mondjon, az lehetetlen.»

58—61-dik lap. A vallási excommunicatio ily szertartással szokott történni.

A vétkes egyénre vonatkozó tényálladékokról meg lévén győződve a gyülekezet, alamizsnát szedő csészéjét szájjal lefelé helyezik s egyetemesen kijelentik, hogy «ezentúl a megnevezett egyénnek házába lépni, mellé leülni, tőle könyöradományt elfogadni s neki vallási oktatást adni nem szabad.» Esetleges bűnbocsánat után a tilalom visszavonatik s a megkegyelmezett csészéje annak módja szerint szokott helyére visszatétetik.

64—66-dik lap. Shakya megtiltja tanítványainak a világi zene, táncz és éneklés betanulását és oly helyeken való megjelenéseket, a hol ezek előadatnak. A vallásos rendnek magaviseletéről többféle oktatás.

A fokhagymát enni, meg van tiltva a papoknak, kivéven mint orvosságot. Napernyőt és esernyőt használni szabad. Fényüzés e részben tilos, úgymint: drága kelme, diszitmény s a nyélnek drága kövekkel és gyöngyökkel, vagy arany- s ezüsttel való föl-ékitése stb.

141—144-dik lap. A trónjától megfosztott kosálai királynak rögtöni halála a répának és víznek mérték fölötti használata következtében. Temetése.

182-dik lap. Gautami és vele ötszáz apáczának szörnyű halála. Földrengés és egyéb csoda-események, melyek ennek következtében történtek. Shakya erkölcsi értekezései ez alkalomkor.

202—248-dik lap. Dgah-vo (Nanda) oktatása Shakya által;

különösen az ember állapotáról anyjának méhében s az emberi alkat lépcsőnkénti kifejlődéséről.

273-dik lap. Egy palotának fölépítése- és betetőzéséről.

A papok magaviselete-, ruházatja- és étkezéséről elbeszélések.

XI. A 11-dik vagyis a Da kötetnek 53-dik lapján az áll: hogy ha tűzifát nem lehet szerezni és folyam nincsen közelben, a holttestet szabad a földbe eltemetni.

126—127-dik lap. Kátyáyána Shakya tanítványává lesz s elmondja a bölcsészeti iskolák túlzásait, hogy ő a középutat ohajtja megtartani; elveit közli az új tanítvánnyal, különösen a négy főigazságot és a tizenkét *esetleges összefüggő láncolatot* tárgyalja.

130-dik lap. Shakyá meghagyja, hogy Kátyáyána ötszáz pappal a kegyetlen Hp'hags-rgyal Raja Pradyotta királynak és családjának s tisztjeinek megtérítésére induljon. Sikeres működése.

230—253-dik lap. Shakyá csodákat mivel Kosálában. — Az ott tartózkodó brahmáni papok elégtelensége, hogy a nép Shakyá vallására tér s nem képesek most ott megélni minden erőlködésük daczára. Legyőzetnek, szegényletükben némelyek öngyilkossokká lesznek, mások elvándorolnak Indiának északi hegyeibe. Gautama (Shakyá) csodatevő hatalma mindenkit bámulatra ragad.

581-dik lap. Shakyá vándorlásaiban. *Kamru* városba érkezik, Assam tartományba, a régi hires *Kushachan* király székhelyére és ott két *Sal-fa**) alatt időzik.

591-dik lap. Shakyá halálát megelőző körülmények.

635—636-dik lap. Shakyá halála. Életének nevezetesebb eseményeit *Hod-Srung* elmondja *Vyar-Byed* nevű *Magadha* király egyik tisztének s utasítja, hogyan kell a hirt királyával tudatni. Az istenek megjegyzései Shakyá élete felől. Temetése, viszátkodások ereklyéinek elosztása miatt. Kibékülés mindenkinek meglegedésére.

667-dik lap. Shakyá után *Hod-Srung* (*Kashyapa*) lesz a sectának feje. Meghagyására ötszáz előkelő pap (*Arhan*, *Dgra Bcham-pa*) *Rajagriha* mellett, *Nyagrodha* fa alatti barlangban gyűlnek össze s megírja Shakyá oktatásainak könyvét első ízben; még pedig:

*) *Sal* vagy *Sala* = *Shorea robusta*. *Dipteracea* (*Roxburgh*). Ez a buddhisták szent fája, valamint a *Nyagrodha* vagyis a *Bo-fa*, a *Bodhi-fa* is (*ficus religiosa*) mivel alatta Shakyá Buddhává lett, Gayában. Krisztus előtt V-dik században.

A *Mdo* vagyis a Sutra részt elkészítette: Ananda, tibetül Kun-Dgah-vo, a *Dulva* vagyis Vinayát elkészítette *Upali*, tibetül Nye-vár-Hk'hor, a *Ma-mo* vagyis az Abhidharmát Hod-Sprung vagyis *Kashyapa*.

Kashyapa több éven át feje maradt az egyháznak s Anandát (tibetül: Kun-Dgah-vo) nevezi ki utódjául, s meghal a Bya-gag-rkang hegyen, Rajagriha mellett.

684-dik lap. Kun-dgah-vo (Ananda) sok évig kormányozta a buddhismust, most utódaul Shanahi-ghos-chan-t nevezi ki s a Ganga közepén egy szigeten hal meg. Holtteste két részre osztatik s Yangs-Pachen és Magadhaban temettetik el s mind két helyen Vihart (zárdát) építenek tiszteletére.

687-dik lap. *Kun-dgah-vo* fölavatja Nyi-mahi-gung-ot, a ki utasítást kap, hogyan terjeszsze a hitet Kashmirban, Shakya jóslata értelmében. Le van írva, hogyan polgárosította meg az ott lakó kigyó-nemzetséget és annak fejedelmét *Hulutát*. Hogyan ültette ott és áldotta meg a sáfrány növényt, hogyan vetette meg alapját a buddhismusnak egy századdal Shakya halála után, a ki különösen kijelölte azon hegyes völgyes országot, mint alkalmas helyet a tartózkodásra és az elmélkedésre.

690-dik lap. Shanahi-Gos-chan a buddhismus kormányzását bizza Nye-sBas, ez Dhítika, ez Nag-Po és ez végre Legs-Mthong nevű főpapra.

Száz és tíz évvel Shakya halála után a Yangspachanban lakó papok megszegik sok tekintetben mesterük parancsolatait. Végre hétszáz tanult s elölkelő főpap, különösen az Arhan *Dgra-bchom-pa*, új kiadást készítenek Buddha műveiből, a melynek (hasonlattal a mi Septuagintánkhoz) czíme Bdun-brgyas-yang-dag-par-bjod-pa, azaz «hétszáz pap által megállapított munka».

Így végződik a 11-dik kötet, tibetre fordítva a IX-dik századunkban, Vidyakara Prabha és Dharma Shri Prabha indiai panditok által, a tibeti Lotsava (commentator): Bandé-Dpal-sByor hozzájárulásával. A három utolsó oldalon olvashatók egy Lámának jegyzetei e két utolsó kötetnek fogytokozásairól, mert előfordulnak ott szokatlan kifejezések, rossz fordítás, a szöveg helytelensége és a már másutt előhozott történeteknek ismétlése. Okokat hoz föl, hogy e régi könyvek miért maradtak ily elhanyagolt állapotban.

XII. és XIII. A Dulva könyvnek 12-dik és 13-dik kötetei
Na és Pa.

Az előbbi áll 458, az utóbbi 473 levélből s a kettő együtt véve 64 szakaszra van beosztva.

Sanskrit czíme: *Vināya Uttara Grantha*. Tibetül: *HDulva Gzhung-blama*. Magyarul: *A vallásos fegyelemnek utolsó könyve*.

Tartalom: Nye-var-Hk'hor; sanskritban Upali a *Dulvának* állítólagos összeállítója, Shakya előtt több esetet mond el, kérdezvén tőle, hogy az illető vétségek melyik osztályba tartozzanak? vajjon szabad-e bizonyos dolgokat véghez vinni vagy nem?

Shakyának feleletei ezen kérdésekre.

Az utolsó könyvben Nye-var-Hk'hor, egyedül indiai nevén, azaz mint *Upali* fordul elő, s a könyv végén e szavak olvashatók *Upalis-kun-drish-pa rdsogs-so*, a mi annyit jelent mint: Upalinak minden kérdései itt végződnek.

A fordítók nevei e két kötetben nincsenek megemlítve, csak annyiról van itt szó, hogy az új fordítás Kluhi-Rgyal-Mts'han egy híres commentator idejében eszközöltetett.

Calcutta, 1831 szeptember 4-dikén.

A *Dulva* gyűjteménynek részletezését itt bezárhatom; az előre bocsátottak szelleméből lehet némileg következtetést vonni a *Kah-gyur* még hátra lévő 87 kötetének tartalmára is.

E nagy terjedelmű munkának t. i. *Dulvának* ismertetését befejeztem egy külön dolgozatban, különösen a Shakyának élete és halálára vonatkozót. Valamennyi kéziratom az „Asiatic Society” könyvtárában van letéve, a hol az a tudósoknak bármikor rendelkezésre áll.

Calcutta, 1835-dik évi október 20-kán.

Csoma.

HATODIK KÖZLEMÉNY.

Jegyzetek Dr. H. H. Wilsontól a *Kah-gyur* — második részének — a *Sher-Chin-nek* közlése alkalmával.

Sher-Shin, sanskritban: Arya Bhagavati Prajná Páramitá vagyis egyszerűen *Prajná Páramitá*. Itt a két első szó, t. i. *Arya*

Bhagavati jelentése, «a tiszteletre méltó isten-asszony» s a Prajna, epithetonjának tekintendő, mely ismét annyit jelent, mint bölcsesség, értelem. Paramitának nevezetik szinte azon útmutatás, melynek ösvényén leéljük földi lételünket s elérjük a «megszabadulást». *Param* túlvaló, túlvilág; *ita* menet, ösvény. Metaphorikus értelmé tehát túlvilági bölcsesség.

A chinaiak helyesen magyarázzák ezen kifejezést Rémusat szerint: *le moyen de parvenir à l'autre rive par la science. Parvenir à l'autre rive: est une expression mystique pour indiquer l'absorption du contemplatif et sa délivrance finale.**) A tulsó partra eljutni s elérni a végmegszabadulást.

A *Sutrák* eredeti törvény tekintélyével bíró rendszabályok, ezek magyarázzák röviden s többnyire versekben az előre bocsátott kötetekben terjedelmesen ismertetett tanokat. Ezen *Sutrák* némelyike nagyon rövid, s úgy kell azokat tekinteni, mint népies fejtegetéseit az érintett könyvekben terjedelmesen előadott tanoknak.

Ezen *Sutrák* egyikében a mysticismusnak egy furcsa példánya fordul elő, a következő cím alatt: Prajna Paramita Sarva Táthágata Ekakshari, azaz: Egy betűből álló transcendentalis bölcsesége az összes buddháknak; és viszonyítja minden tárgynak stb. essentiáját és eredetét a betűrend elsejére, tudniillik az *A* betűre. Mivel ez a beszéd első eleme s kiinduló pontja, minden oktatás e forrásból ered, minden bölcsesség innen merítettik és ezen oknál fogva az *A* betű a boddhisatvák (szentek) szülőjeül tekintendő, ez a végmegszabadulás hathatós eszköze s a Prajna Paramita lényege.

A Prajna Paramita compendiumai valamelyikének eredeti szövegben vagy fordításban való gondos tanulmányozása az egyedüli mód arra, hogy a Buddhák tanainak valódi értelmét, a mint azok Shakya által hirdettettek, meghatározhassuk. És ez sürgetően kívánatos is, hogy a sok kitűnő tudósnak kielégítő eredmény nélküli fáradalma megkiméltessék, a kik másodrendű kútforrások tanulmányozása vagy szóbeli értesülés folytán, tehát összefüggés nélküli adatokból egy szabályos rendszer összeállításán erőlködtek.

Ennélfogva óhajtván reméljük azt, hogy Csoma urat reá lehet bírni arra, hogy e földadat megfejtését magára vállalja, bár meny-

*) *Journal des Savants* 1831.

nyire nehéznek és fáradalmasnak bizonyuljon is az be: nemcsak e tárgynak eredetileg homályos voltánál fogva, de azért is, mivel Shakya és tanítványai a buddhismust nagyon is rendszer nélküli módon adták elő.

Általánosságban szólva, a Sher-chin résznek eddig megjelent kötetei a Buddhák metaphysikai és lélektani oktatásairól szólnak, a mint azokat Shakya maga saját tanítványai, a boddhisatvák (szentek) és egyéb élő Buddhák előtt kijelentette. Foglalatja különösen száznolcz főtárgy — Dherma — a melyek számos alosztályzataikkal vita tárgyául kijelölhetők, még pedig állító vagy tagadó alakban. Például: a testre vagyis az aggregatióra nézve öt külön predikatum állítható föl, tudniillik az alak, a fölfogás, az öntudat, a tehetség és az észlelés (*discriminatio*).

Az érzékek számát hatra teszik, melyek is: a látás, a hallás, a szaglás, a tapintás, az ízelelés és az értelem (*intellect*).

Az érzés szerve szinte hat, hat az objectum és tizenynolcz a regio. Hat az elem is, tudniillik a föld, a víz, a tűz, a lég, az æther, vagyis a lélek és az értelem.

A lételnek tizenkét összefüggő oka van előszámálva az anyagra úgy, mint a szellemre való tekintettel.

1. A tudatlanság.
2. A tehetség.
3. Az észlelés.
4. A meghatározott alak.
5. A megérzés (*sensation*).
6. A megértés (*perception*).
7. A tudás.
8. A vágyódás.
9. A nélkülözés.
10. Az életképesség (*vitality*).
11. A megszületés.
12. Az aggkor és a halál.

A transcendentalis erények száma szinte hat.

1. A könyörületesség.
2. A gyöngédség.
3. A béketérés.
4. Az erélyesség (*vigorous application*).
5. Az elmélkedés.

6. A bölcsesség.

Ezekhez még a következő négyet is hozzá szokták számítani : tudniillik a rendszert (methodus), üdvözlést és imát, bátorságot, előrelátást.

A buddhismusnak sarkalatos dogmája : a *Sunyata* — vagyis az üresség, a valóságnélküliség ; — meghatározása végett tizen-nyolcz megkülönböztetés van előszámítva. Ezen megkülönböztetések értelmezése azonban nem nyújt határozott fogalmat arról, hogy mi e dogmának a valódi értelme, nem könnyű tehát megmagyarázni, hogy mi a tulajdonképeni célja az így formulázott tannak, tudniillik hogy «semmi sincs», különösen ha látjuk, hogy az viszonyba hozatik az «anyag örökkévalóságával», sőt az «örökkévaló első okkal» is. Bizonyos tekintetben tehát ez nem más, mint logikai subtilitás. Minden tárgy ugyanis alá van vetve a változékonyságnak ; az egyedüli állapot, melynek örökkétartó ugyanazonosságot lehet tulajdonítani : a «nem-létezés» — a semmiség. Az a mi «soha nincs», soha el nem veszhet és ennélfogva az egyedüli, változatlanul fönálló elem a teremtésben.

A «*Sunyata*» metaphorikai értelemben is magyarázható, értvén ez alatt minden testi és világi létezésnek illusionalis természetét.

Jegyzés. A *Kah-gyur* gyűjteményének második, harmadik, negyedik, ötödik, hatodik és hetedik része röviden e közleményben lesz ismertetve.

A) A *Dulva* rész az ötödik közlemény tárgya.

Ezen hatodik közleményben foglaltatik tehát :

B) A *Sher-chin* rész.

C) A *Phal-chen* rész.

D) A *Kontsegs* rész.

E) A *MDo* rész.

F) A *Myang-hdas* rész.

G) A *Rgyut* rész, mely az *Assiatic Researches* XX-dik kötetének 393-dik lapján kezdődik.

Csoma «Analyse» ez :

B) *Sher-p'hy'in* (*Ser-Csin*).

A lajstrom szerint *Kah-gyur* tibeti műnek második része a «*Shes-rab-kyi-p'ha-rol-tu-p'hyin-pa*», röviden *Ser-p'hyin* kiejtve *Ser-csin* (magyarosan), eredeti sanskrit nyelven *Prajná Páramitá*

azaz túlvilági bölcsesség. E cím alatt foglaltatik huszonegy kötet, osztályozva a következő fejezetek alatt :

1. *Shés-rab-kyi-p'ha-rol-tu-p'hyin-pa-stong-p'hrag-brgya-pa-sank*, sanskritban *Shata sahasriká prajná-páramitá*, azaz: túlvilági bölcsesség, százezer versszakaszban. 12 kötet, 75 fejezet, 303 osztályban, melynek mindegyik osztálya 300 slokából (verskötet) áll, vagy hason terjedelmű, kötetlen szövegből, egy osztály körülbelül huszonegy levelet tesz.

Ezen tizenkét kötetben a túlvilági bölcsesség egész terjedelmében tárgyalatik; a többi osztályzatok csakis compendiumai ezen kötetnek, melyek időszámításunk IX-dik századában, az eredeti sanskrit nyelvből a tibetire lefordítottak *Jina Mitra* és *Suranda Bodhi* indiai és *Ye-she's-sde* tibeti tudósok által. Későbbben mások is foglalkoztak a munka átdolgozásával és berendezésével.

Ezen tizenkét kötetben foglalt tárgyhalmaz számos kisebb-nagyobb terjedelmű kivonatokban lett átdolgozva és kiadva.

2. *Pancha-vinshati sahasriká prajná Páramitá*, tibetül: *Shes-rab-kyi-p'ha-rol-tu-p'hyin-pa-stog-p'hrag-nyi-shu-l'ma-pa*, azaz transcendentalis bölcsesség 25,000 slokában, három kötetben.

3. *Ashtadasa sahasrika prajná páramitá*, tibetül: *pa-k'hri-brgyad-stong-pa*, azaz transcendentalis bölcsesség 18,000 sloka- és 3 kötetben.

4. *Dasa sahasrika prajná páramitá*, egy kötetben. A fönnebbi három kötet kivonatban. A prajnaparamita 10,000 slokában, 613 levélen és 33 fejezetben.

5. *Ashta sahasrika prajná páramitá*. Kivonat, 8000 slokában, egy kötetben, 462 levélben.

Mind ezen műveknek tartalmát Shakya jelentette ki, Magadha királyságban, Rajagriha városánál fekvő *Grid'ha Kut'a parvata* nevű hegyen történt tartózkodása alatt. Ezen kötet kedvelt mű a tibetieknek s nagy tiszteletben tartatik általuk, minélfogva mind írott, mind nyomtatott példányok nagy mennyiségben találtnak belőle.

6. *Sna'-ts'hags*, egy kötetben, vagyis aphorismák — szemelvények — a prajná páramitából.

Ezen kötet 18 részletből áll. Shakya tanait mindenféle szempontból ismétli és értelmezi mint a túlvilági bölcsességnek (prajná páramitá) égből hozott tanait. A 9-dik részletnek czime: *Bhagarati*

prajná páramitá sarva tathagaté eka akshari. Transcendentalis bölcsesség összefoglalva az *A* betűben mely betű szülője minden Tathagáta vagyis Buddhának. Buddhistikus művekben az *A* betűt úgy tekintik mint az összes bölcsesség kezdetét, ennél fogva minden szellemdús egyén, minden Bodhisatva és Buddha az *A* betűtől veszi eredetét, mivel ez az első elem, melyből szóttagok, szavak, mondatok és a beszéd maga származnak s csak ez úton lehet tudományt és bölcseséget szerezni.

Ezen könyv foglalhatja az összes prajná páramitá, az *A* betűben van foglalva. A prajná páramitá-féle compendiumoknak ez a legrövidebbike, mivel csakis egy betűből, azaz egy részből áll.

Áttekintés.

A Sherphyn (Ser-chin) áll 21 kötetből s tárgya spekulatívus és theoretikus bölcsélet, tudniillik szól a buddhismusnak lélektani, logikai és metaphysikai műkifejezéseiről, a nélkül azonban, hogy beható tárgyalásokba ereszkednék. Ily tárgyaknak száma 108-ra rug, több szakasz- és meghatározásokban, a melyekből, ha azokhoz valami *praedicatum* járul, igenlő vagy tagadó bírálatot lehet alkotni. E műszavak meg vannak határozva az indiai és tibeti tudósok által szerkesztett sanskrit és tibeti szótárban.

Példakép itt következnek a műszavak és szókötések néhány:

1. *Phang-po*, sanskrit *Skandha*, egy aggregatum vagyis a test. Ily aggregatumok száma öt, tudniillik *a*) test; *b*) értelem; *c*) representatio vagy öntudat; *d*) összeállítás vagy fogalom; *e*) megértés.

2. A hat érzék, tudniillik a látás, hallás, szaglás, ízlés, tapintás és az erkölcsi érzék.

3. A hat érzéknek organuma.

4. Az érzékeknek 18 határa, azaz a léleknek működése a hat érzéki organumra való vonatkozással.

5. A hat elem, tudniillik a föld, víz, tűz, lég, æther (üresség, vacuum) és az értelem, tibetül: sa, ch'hu, me, rlung, nam-nk'hah, rnamparshes-pa.

6. Tizenkét tárgynak esetleges láncolata a föltételes összefüggés, t. i.: *a*) a tudatlanság; *b*) összeállítás vagy fogalom; *c*) megértés; *d*) név és test; *e*) a hat érzék; *f*) tapintat; *g*) fölfogás; *h*) vonzalom; *i*) elvonás; *k*) létezés; *l*) születés; *m*) agg-

kor és halál. Minden tárgy, de különösen az emberi lélek létezése, ezen esetleges lánczolatától függ. A *Stanggyurban* mindezekről több commentár foglaltatik.

7. A hét transcendentalis tárgy vagyis a főerények ezek: a) könyörületesség; b) erkölcsösség; c) béketűrés; d) szorgalom vagyis beható erély; e) elmélet; f) ügyesség. Az itt előszámláltakhoz a következő négy tárgy is szokott számíttatni, tudniillik a) mód; b) ima és óhajítás; c) bátorság; d) tudás, előrelátás.

8. Shunyatá, tibetül: Stong-pa-nyid, azaz üresség. Abstract fölfogás. 18 meghatározás találattik ezen fejezet alatt.

A Prajná páramitá, a transcendentalis bölcseségtani buddhismus, tehát ilyen tartalommal bír. Az egész csakis spekulatív észlelet és abstract műszavak, melyeknek értelmezése a túlságig van erőszakolva. Az ezekben való jártasság azonban szükséges a buddhismus, de különösen a Madhyamika bölcsészeti rendszer megértésére. «E helyen azonban a prajná páramitának bővebb ismertetésével foglalkoznom lehetetlen, azt mondja Csoma, mivel kevés érdeket lenne képes kelteni az olvasóban, azért is e tárgynak további folytatásától ezennel elállok.»

Ezen 21 kötetben foglalt tanoknak összege egyenesen Shakyának tulajdoníttatik, ki a prajná páramitában foglalt elveket életének 51-dik évében jelentette ki, a miután már 16 éven át mint Buddha el volt ismerve, s mikoron a már említett hegyen, Rajagriha mellett, a magadhai királyságban időzött. Hallgatói között volt sok boddhisatva, közöttük a híres Maitreya és az Istenek serege s saját tanítványaiból 5000 lélek s közöttök a két legjobbak, tudniillik *Sharihi-bú* vagy *Kashyapa*, tibetül: Hodsrungrung vagy Rabhyor és *Kun-Dgah-vo*. Az előadó itt maga Shakyá, ki először, az első aztán a második tanítványához szól. Ezek több kérdést intéznek hozzája, de Shakyá nem ad egyenes feleletet, hanem oly állításokat nyilvánít, melyekből a tanítványok könnyű szerrel vonnak következményeket.

A Prajná páramitának első szerkesztője volt Kashyapa (Hodsrungrung), kit Shakyá utódául nevezett ki.

A *Stan-ggyur* Mdo osztályának első 16 kötete a prajná páramitának értelmezését foglalja magában. Ezekután több kötet szól a Madhyamika bölcsészetről, mely a prajná paramitá elvein alapszik. A prajná paramitá Shakyától származott, a Madhyamika

rendszer pedig *Nagarjunától*, ki Shakya után egy századdal később élt. Shakya megjövendőlte Nagarjuna világrajöttét, a végre, hogy a prajná Paramitá magasb elveit értelmezze.

Nagarjuna megjelenése előtt az indiai bölcészek két, egymással szemben álló iskolához tartoztak, az egyik a lélek örök életét, a másik annak megsemmisítését tanította. Nagarjuna a középútat választotta és innen nevezik az ő iskoláját «Madhyamika», «középúton járó» rendszernek.

A *Stan-gyur* több művet foglal Nagarjunától és követőitől, kik tanait értelmezték.

Egyéb tárgyakon kívül a Madhyamika bölcészeti iskola a következő 27 tárggyal foglalkozik s azokat elemzi, tudniillik:

1. Az elégségesről vagyis a másodrendbeli okozatról.
2. Az életben való megjelenésről s az elvándorlásról (halálról).
3. Érzéki művekről.
4. A testről.
5. Az érzéki műszerek hatályáról.
6. Szenvedélyről és vonzalomról.
7. A születés (skye'-va), a létel (gnas-pa) és a megszűnés (dang hgag-pa) állapotáról.
8. Az alkotóról, az alkotásról és a cselekvényről.
9. A jelen élet előtti lételről.
10. A tűzről és tűzifáról.
11. A földi életnek kezdetleges és végső határáról.
12. Saját magunk és mások cselekedeteiről.
13. A fölfogás alakulásáról.
14. A találkozás tényálladékaról.
15. Önlételről vagyis a természetről.
16. Arról, a mi le van kötve, a mi szabaddá lett.
17. A munkáról és gyümölcséről.
18. Énről. Ego.
19. Az időről.
20. Az okozatok egymásból folyásáról.
21. A kezdet- és a megsemmisülésről.
22. Buddháról.
23. Hibáról, tévedésről, csalódásról.
24. A kitünő igazságról.

25. A fájdalomtól való megszabadulásról.

26. Föltételezett összefüggésről vagyis esetleges lánczolatról.

27. A themák bírálatáról.

Ezek a Madhyamika bölcsészeti iskolának kiválóbb tárgyai. Jónak láttam azokat itt elősorolni, mivel annyira hasonlítanak a prajná páramitához.

C) *Sangs-rgyas-p'hal-po-ch'éh* vagy *P'hal-ch'hen*.

A *Kah-gyur* harmadik része (rövidítve) *P'hal-ch'hen* (Phalcsen) nevet visel, sanskritban: *Buddhavatan Sangha*, azaz a buddhák egyeteme, vagyis a bölcsek egyesülése. Ezen rész hat kötetből áll, melyek egymásután a tibeti betűrend első hat betűjével vannak megjelölve s az egész mű Shakyától eredettnek tekintetik, a szövivők azonban bizonyos szentek vagy híressé lett bölcsek.

A műnek tárgya erkölcsi tanok és metaphysika. A buddhák és a szentek jelleme; működésök az emberi nemnek javára. A szentek élete és cselekedetei; ohajtásaik, imájuk, jó cselekedeteik. Shakyának csodálatos befolyása és véleménye az emberi lélekre és a legmagasb lényre vonatkozólag.

A fejezetek száma 45, a következőhöz hasonló tartalommal, például.

Buddhának származása. Buddha tulajdonságainak előszámlálása. Az életnek erkölcsi oldala. A jónak boldogságáról. A béketűrésről. Buddhának életéről és haláláról.

Ehhez hasonló tartalommal bír az imént említett hat kötetnek mindnyája.

D) *Kon-tsegs*.

A *Kah-gyur* negyedik része *Kon-tsegs*, sanskritban: *Ratna Kuta* nevet visel. Ez is erkölcsant és buddhista metaphysikát foglal magában, hat kötetben, versben és prózában; jelentése a *Drágakő csúcsa* vagyis Buddha magasztos tulajdonainak előszámlálása és az ő oktatásai.

E) *Mdo*.

A *Kah-gyur* ötödik része *Mdo*, sanskritban *Sútra* nevet visel. Tárgyalás és aphorismák különféle tárgy fölött. Általán véve, ha az egész *Kah-gyur* két részre osztályoztatnék, tudniillik *Mdo* és *Rgyud* részre, az utóbbi megtartaná ugyan meghatározott terjedel-

mét, de minden egyéb buddhistikus tant a Mdo részbe lehetne illeszteni.-

Részletezett berendezés folytán azonban 270 munka osztott a Mdo cím alá, mely 30 kötetre terjed; tartalma változatos és Shakyának tulajdoníttatik. Ennek halála után Ananda (Kungato) által lett e gyűjtemény egybe állítva. Tartalma: erkölcsi és metafizikai tanok, legendák és az orvosi tudományokra, csillagászat- és csillagjóslatokra vonatkozó értekezések. Orthodox és heterodox theoriák; erkölcsi és polgári törvények, az élő lények hat osztálya, azok lakhelye, ott lételüknek oka; a világ teremtmése és leírása buddhista fölfogás szerint; a különféle buddháknak hatásköre, bizonyos szenteknek élete s viselt dolgai; s általán véve a buddhismus mind a tizenkétféle szent iratának tartalma ebben foglaltatik.

Még pedig az:

Első vagyis Ka kötet.

A buddhák és szentek ismertetése, fogadástételük, imádságaik, erkölcsi tökélyeik s érdemeik, melyek következtében elérték a végmegszabadulást.

Második vagyis Kha kötet.

Tartalma: Shakya életleírásának s tanainak részletei. Lásd Shakya életéről és haláláról való értekezést alább.

Harmadik vagyis Ga kötet.

Czíme tibetben: Hp'hags-pa-bChom-ldan-hdas-kyi-yé-shés-rgyas-pahi-mdo-sdé-rin-po-ch'hé-mt'hah-yas-pa-mt'har-p'hyin-pa-zhés-bya-va-t'hég-pa ch'hén pöhi mdo. Sanskritban: Aryanis'ht'hatan Bhagaván jnyána vipulana sūtra ratna ananta nama mahayána sūtra, azaz: nagyszerű drágakövek, vagyis Sūtra magasztos elvekről, a tiszteletre méltó Buddhának terjedelmes tudományáról és bölcseségéről.

Egy képzelt városban, melynek neve a «magasztos kitünő erény» egy bizonyos házbirtokos, ki foglalkozására jósló volt, azon szándékkal, hogy erkölcsi és vallásos érdemekre tegyen szert és boldogságát megállapítsa, egy szép palotát épít Buddha számára. Ez alkalommal Buddha egyik tanítványa *Gangpo*, azt indítványozza, hogy sem ember, sem istenek ez épületet ne használják, de

legyen ez egyedül vallási tiszteletre tartva. Gangpó elmondja Shakyának tökélyeit s egyéb tulajdonait, hogy Bhagavan (Shakya Buddha) tudománya igen nagy, véghetetlen, ő ismer minden helyet, ismeri a múltat, a jelent és a jövőt; ő ismeri az élő lények gondolatjait és utait s minden cselekedeteiket, legyenek azok jók vagy rosszak, melyeket elkövettek testben, szóval vagy lelkükben, azok okaival és következményeivel. Ezután erkölcsi becsélyek következnek a négy sarkalatos igazságról.

Shakya meghivatik a most említett háztulajdonos által egy ünnepélyre. Shakya megjelenik ott, tanítványaitól környezve — csodálatos úton — azaz a levegőből szállva. Mesbyin nevű remete kérése következtében Shakya ott hagyja lábának nyomát egy lapos kővön.

A tenger lakosai s a Naga raják imádják és dicsőítik a Tathagatát (Shakyát) s arra kéri, hogy oktassa őket a vallása utain. Bámulják tökélyeit s műveit, megvallják neki szerencsétlen helyzetüket és tudatlanságukat s arra kéri, hogy tanítsa őket, mi módon érhetik el a boldogságot és a tökélyt. Mindnyájának kérdéseire megfelel.

Shakya beszéde Mungalyanához egyebek között szól: a bölcsék magaviseletéről, az élet nyomorúságairól, a boldogság után ohajtozásról, kegyajándékokról, áldozattételekről s imádról, s hogy mindezekben igazi valóság (realitás) nem létezik.

Negyedik vagyis Nga kötet.

Czíme. Sanskrit nyelven: Arya «kushala mūla paridhara» nāma mahāyāna sūtra. Tibetiben: Hp'hags-pa «dgé-vahi-rtsa-vayongs-su-hdsin-pa» zhés-bya-va-t'hég-pa-ch'hén-pohi-mdo. Magyarul: Az erény gyökerének megértése, 444. lapon.

Shakya ezt a Rajagriha melletti ligetben jelentette ki. Tár-gya metaphysikai s erkölcsi oktatások.

Ezen kötet második része Shakya azon oktatásaink összegéből áll, melyeket a mester 32,000 pap előtt a *Gridhra kúta* hegyen adott elő.

Egyik szakaszban oktatás foglaltatik egy kis gyermekhez. Shakya számos tanítványainak jelenlétében elmondja a gyermek történetét, hogyan marad elhagyatva és egyedül egy pusztában, a vele való társalgás tárgya: morálról, lélekről, a létél ürességéről.

Ötödik vagyis Cha kötet.

Czíme. Sanskrit nyelven: Arya Sandhi nirmochana náma mahá-yána súra. Tibetiben: Hp'hags-pa-dgongs-pa-nés-par-hgrel-va-zhés-bya-va-t'hég-pa-ch'hén-pohi-mdo. Magyarul: Öngondolataink értelmezése.

Metaphysikai tárgyalások, buddhistikus szempontból. A szenteknek elvei- és cselekedeteiről.

Hatodik vagyis Chha kötet.

Czíme. Sanskrit nyelven: A'rya ghana vyuha náma mahá-yána súra. Tibeti nyelven: Hp'hags-pa-rgyan-stug-po-bkod-pa-zhés-bya-va-t'hég-pa-ch'hén-pohi-mdo. Magyarul: Áthatatlan (tömött, imperetrabilis) diszítmény, vagy systema, alkotmány.

Tárgya: Erkölcsstan Buddhának tulajdonairól; metaphysikai tárgyalások; különbség a test és az észlelő lélek között; hogyan érhető el a végmegszabadulás oly egyének által, kik az erkölcselenség vétkeibe estek. A rabbilincsek oka a tudatlanság, mely által a lélek békókban szenved.

E kötet második részében foglaltatnak Shakyának végső szavai, melyeket a két *Sal-fa*: (*Shorearobusta. Diptera*) alatt mondott el, a halála előtti éjjelen; *Anandának* meghagyja, hogy készítse el halálós ágát. A csodák leírása, melyek történtek, a midőn a két *Sal-fa* között feküdt mint egy oroszlán; akkor minden élőfa, csemete és fűszál feleje hajolt; a vadállatok és madarak mozdulatlanul maradtak s nem kerestek eledelt, a fénylő testek elhomályosodtak; a pokolban szenvedők kínjai enyhültek, a nyomorban lévők könnyebbülést éreztek, magok az istenek is kellemetlenséget szenvedtek székhelyükön. Brahma személyesen látogatására megy, kivel a világ teremtéséről eszméket cserél, ki volt legyen a teremtetője? Shakya egyenes kérdést intéz Brahmához, hogy ő teremtetete-e a tárgyak összeségét? s ő volt-e az, ki az élő lényeket megáldotta bizonyos erényekkel és jellemmel? s vajjon ő volt-e az, a ki a világnak többszöri átváltozását s megsemmisülését s újjászületését okozta? Brahma tagadja, hogy ezt ő tette volna. Végre Brahma kérdi Shakyától, hogy mondaná meg ő neki, mikép lett a világ, és kinek hatalma által? A felelet az, hogy a világon minden változás, egyedül az élő lények erkölcsi cselekményeinek tulajdo-

nitandó; e világban minden csakis csalódás (illusio), a dolgokban valóság nem létezik — minden csakis üresség. Brahma ily oktatás után Shakya követője leszen, ekkor Shakya a világot sajátjának tekintvén, azt Brahma gondozására bizza, és elmondja, hogyan kelljen e világban az erényt és boldogságot előmozdítani. Említés van téve az irgalom, az erkölcsösség, a béketűrés erényeiről.

Hetedik vagyis Ja kötet.

E kötetben hat osztályzat van. Címe:

1. A fehér lotus virág vagyis az igazi hitvallás.
2. Az erkölcsi törvények jó tulajdonairól.
3. *Amitabha*, vagyis a boldogság székhelyének leírása.
4. A készen levő edény, vagyis az oktatás.
5. A nagybecsű edény, vagyis az erkölcsiség.
6. A drágálátos véghatár, vagyis a végmegszabadulás.

Mindezen fejezetek erkölccsant és buddhistikus oktatást foglalnak magukban.

Maitreja kérdezi Manju Sri-től, hogy azon csodálatos jelenségek, melyek Shakyát környezik, mit jelentsenek s mi legyen okozatuk? Beszélgetéseik a hat túlvilági erényről, melyek is az irgalom, erkölcsiség, béketűrés, szorgalom, elmélkedés és szellemiség (ügyesség).

A 20-dik lapon Shakya azt mondja egyik kedvencz tanítványának, hogy mennyire nehéz megérteni és megbírálni Buddhának bölcsességét s általában a dolgok tulajdonságait s jellemét. Hathatós segílyt ígér azoknak, a kik bajaikban hozzá folyamodnak. Shakya oktatja tanítványait a jó és bölcs emberek életéből vett példákban; ezek bámulják tanait s megvallják, hogy tiszteletre méltók és hasznosak az üdvösségre.

A negyedik sűtrában Shakya egy bizonyos szentnek (*Avaloke'swara*) kitűnő erkölcsi erényeiről értekezik; fáradozása, hogy a tökély utjaira térítse a pokolban sinlődőket.

Az ötödik sűtra foglalatja szinte erkölcsi és metaphysikai részletezés. Hogyan lehessen megszabadulni a szenvedélyesség és a tudatlanság békóitól. A legbiztosabb mód a felszabadulásra — e kettő: tudniillik *komoly igyekezet és az élet tisztasága.*

Nyolczadik vagyis Nya kötet.

E kötetben hét munka foglaltatik.

Sanskritban: Maha parinirvána. Tibetül: Yongs-su-myá-nan-las-hdas-pa-ch'chen-po. Magyarul: A szenvedéstől való végmegszabadulás. Tartalma: Shakya halálának részletei.

Shakya megjósolta halála előtt, hogy nyolcz századon át vallása tiszteletben álland és terjedni fog, de azután lehanyatlik, a papoknak elkorcsosodása és világi érdekeken kapkodása miatt, a hátralevő rész ismétlése a már följebb érintett tárgyaknak.

Kilenczedik vagyis Ta kötet.

Shakya elmondja a buddhismusnak főelveit. E kötet hat részből áll.

Tizedik vagyis Tha kötet.

Ebben hét munka foglaltatik, melynek tartalma, valamint az előbbi köteté: Shakyának értekezései buddhistikus erkölcsi és philosophiai tárgyalások, mindennemű erények és erkölcsi érdemek felől.

Tizenegyedik vagyis Da kötet.

Ebben kilencz külön munka foglaltatik.

1. Beható oktatás, a tárgyak fölötti helyes ítéletről, Shakya által.

2. Túlvilági tehetségek megszerzéséről s tökéletlen léttől való megszabadulásról.

3. A hitnek különféle fokairól. Mit kelljen véghez vinni s mitől őrizkedni.

4. Shakya előadásai az *Ujjayani* ligetben, a tudás és a jó tulajdonok dicsőítése. Eszmecsere egy Brahman és Shakyának egy előkelő tanítványa között a buddhismus magasztos elveiről, mi módon lehet Buddhává vagyis szentté válni.

5. A Thatagata (Buddha) nagy könyörületességéről. Beszélyek a mennyországokról, Istenekről, élő lényekről és erkölcsi tényeikről.

6. Metaphysikai elméletek Shakya által.

7. *Maitra* tanítvány kérdésére azt feleli Shakya, hogy vallá-

sos oktatást adni másoknak, hasonlíthatatlanul a legbecsesebb kincs e világon.

8. A szentek által tudandó hét tárgynak szükségességéről.

9. Előadások erkölcsi magaviseletről.

Tizenkettedik vagyis Na kötet.

Hat munka foglaltatik ebben. Tárnya : Erkölcsi és metaphysikai előadások Shakya által.

Tizenharmadik vagyis Pa kötet.

Foglaltja tizennégy külön munka. Az erényes és erkölcsös életéről. Shakya egy öreg asszonynak nyújt oktatást, kiről azt mondja, hogy ötszáz emberöltő előtt édes anyja volt.

Tizennegyedik vagyis Pha kötet.

Kilencz külön munkát tartalmaz. A legérdekesebb tárgy itt az «én» és a «lélek» felőli értekezés. A levésről és az enyészetéről.

Tizenötödik vagyis Ba kötet.

Tizenkilencz külön munkával. Oktatás az erények gyakorlásában. Különösen öt kitűnő erényről van szó, tudniillik adakozás-, erkölcsiség-, béketűrés-, szorgalom- és elmélkedésről. Kiemeli különösen az irgalom erényeit.

Shakya jóslata Chandrottara leányzó felől, hogy egykoron szentté, Buddhává fog válni, valamint Kshemavati Vimbasara magadhai király felesége is, a kinek Shakya szinte oktatást nyújt.

Maitreya tanítványának kijelenti Shakya, hogy mi módon kelljen elejét venni annak, hogy a jövőben a buddhismus tanai meg ne szakadjanak.

Tizenhatodik vagyis Ma kötet.

Tizenkilencz külön munkát foglal magában.

1. A fáradság megkönnyítéséről s a hitnek gyarapodásáról. A hat erénynek magasztosságáról.

2. A végboldogság felé biztos s kétértelmű uton való haladásról.

3. és 4. Erkölcsi és vallásos törvények, melyeket ismerni kell azoknak, a kik vallási életre szánják magukat stb.

5—7. Ételen és italban követendő mértékletességről, ohajtásaink s szenvedélyeink megzabolázásáról.

8—9. Jó érdemeiről annak, a ki tiszteletet tanúsít egy szentnek ereklyéi iránt stb.

10—12. A zöld rizsföld példa gyanánt van itt fölhozva, megmagyarázására annak, hogy mi a tárgyak okozatos összefüggése, eredetük- és lételükben; bebizonyítván azt, hogy mikép származik le minden, másmás okozatból; kezdve mint itt, a vetőmagtól. Az okozatos összefüggés föl nem ismeréséről stb.

13. Angulimaliya, egy brahman, emberkéz csontjaiból összeállított olvasót visel. Shakya megdorgálja erkölcstelen viselete miatt. Egy bölcs és jó embernek minők az életszabályai és milyen az életgyakorlata? a brahmánok hibás elvei, a végmegszabadulás módjaira vonatkozólag.

14. Shakya oktatásai egy királyfihoz, a földi létel állhatatlansága- és az élet nyomorúságáról s a végmegszabadulást követő boldogságról.

15—16. Shakya vigasztalja Badsalá királyát, mivel édes atyja halálának véletlen okozója volt.

17—19. Megtérés. Bűnbánás, hogyan mossa le Drimedhod, egy buddhista szerzetbeli, házasságtörési bűneit stb.

Tizenhetedik vagyis Tsa kötet.

Tizenegy külön munkát tartalmaz. Tudniillik :

1. Megfenyítése azoknak, a kik Buddha törvényeit áthágják. Mi az igazi tanítás a lélekről, s kik az igazi vallás tanácsadói; mi a csalfa tanítóknak ismertető jelleme; megjósolja a papok jövődöbéli elfajulását, mint a hamis tanok következményeit.

2. Shakya Kosala királyának, saját kérelme folytán, oktatást ad az erkölcsösségben, hogyan kelljen kormányoznia a vallásosság és törvények szerint.

3—6. Shakya azt mondja, hogy a legnagyobb boldogság a végmegszabadulásban áll; hogyan lehessen az önzést legyőzni, erre azt tanácsolja Shakya, hogy azt csupán úgy tehetni, ha a szentháromsághoz folyamodunk (t. i. Buddha, Dharma és Sangha).

7. Magadha királyának kérésére elmondja Shakya, hogy mivé válik az ember halála után.

8—11. Általános oktatás Buddha vallásában.

Tizennyolczadik vagyis Ts'ha kötet.

Hat külön mű foglaltatik ebben.

1. Gaya hegyéről Shakya oktatást tart egy gyülekezet előtt s szól az erényekről, különösen a legfőbbekről, melyeknek száma tíz, tudniillik: irgalom, erkölcsösség, béketűrés, szorgalom, elmélkedés, ügyesség, modor, imádság, bátorság és bölcsesség.

Végül Shakya azt mondja, hogy ezen értekezést a jó tulajdonok aknájának vagy a bölcsesség világosságának nevezhetni. Erkölcsi elvek tartalma miatt a tibeti nép nagy előszeretettel viseltetik ezen hittani értekezés iránt.

2—3. Shakya beszéde egy hegytetőről nagy számú tanítványaihoz, a szentek különféle fokairól s tökélyeiről. Buddhista hittani részletek. Elmélkedések.

4—5. Imádságok szárazság idejében esőért.

6. Shakya oktatása a hibák és csalódásoktól való megszabadulás tárgyában s a végső boldogságról.

Tizenkilenczedik vagyis Dsa kötet.

Áll öt külön munkából.

1—3. Az erények előszámálása, mi az érdemünk, ha azokat gyakoroljuk.

4. Shakyának metaphisikai oktatásai.

5. Buddhának áldása azokra, a kik vallási és erkölcsi életük-nél fogva elérték a tökélynek legmagasb fokát.

Huszdik vagyis Wa kötet.

Tizenkilencz külön értekezésből áll.

1. Shakya oktatása közvetlenül halála előtt a lélek tulajdonairól. Itt tisztán ki van mondva, hogy minden élő lény lelki jellemének kútforrása ugyanaz mint a mi Buddháé.

2—3. A szenteknek kötelességeiről és életmódjáról.

4. Az igaz hitnek véggyőzedelmeiről.

5—6. Vallás- és erkölctani előadások.

7—12. Az erények- és bűnökről, különösen az állatiségtől, fősvénységtől és bujálkodástól való tartózkodásról.

13. A tengerparton álló dombról Shakya oktatást tart, a papi élet és erények gyakorlatának előnyeiről.

14. Az erkölcsiségről és bűnvalomásról.

15—19. Erények gyakorlatáról s előnyeiről azon szentekre nézve, a kik a legfőbb tökélyt elérni ohajtják.

Huszonegyedik vagyis Zha kötete.

Négy külön munkából áll.

1. Itt Buddhának 5453 neve számláltatik elő, 137 levél terjedelmén. Ezek az erényekre, kitűnő tulajdonokra, cselekedetekre, nagybecsű, nagyszerű, magasztos és tetsző tárgyakra vonatkoznak, Buddhát illetőleg, ezen kiinduló pontoktól intézi a hívő imáit istenéhez, például :

Tibetül: Dé-bzhin-gshegs-pa, azaz: Imádlak oh Isten (Tathagata). Te vagy mindenütt világító nap.

Imádlak oh Tathagata, Te az erkölcsi bölcsesség.

Imádlak oh Tathagata, a ki a világ minden zugának világító mécsese vagy! stb.

2. A második szakasz szól: Az igazi bölcsék életmódjáról.

3. A vétkeknek félretételéről, őszinte bűnbánás s imádság következtében. Több Buddha, Bhagavan és Bodhisatva van itt megnevezve, mindegyik név után ez áll: Imádlak tégedet!

4. Vallási érdemei azoknak, a kik a Buddhák neveit említik és imádják.

Huszonkettedik vagyis Za kötet.

E kötetben 20 külön munka foglaltatik.

1. Az első hét levél tartalma fohászkodások és imák s Buddhák áldásai.

2—8. Számos Buddhának megnevezése s megismertetése Shakya által, s azon előnyök felsorolása, melyek az emberiségre hárarnak a hozzájuk intézett imákból.

9. Buddha bhúmi értelmezése, vagyis magyarázata azon nagy tökélyeknek, melyekkel a buddhák bírnak, határtalan bölcseségük következtében.

10. Tanácsadás, hogy nem kell eltávozni a Buddhától. Értekezés a főerények gyakorlatáról.

11—12. A nyolcz kör; Shakya értekezik nyolcz képzelt Buddháról a távol keleten, s azon áldásról, mely neveik hallatára

hárul a hívőkre; székhelyök, tőkélyeik s a hozzájuk intézendő fohászok.

13. Buddháról való megemlékezés. Tőkélyeinek leírása.

14. A törvényről való általános értekezés. Buddha tanai.

15. Értekezések a papokról; három dolgot kell szemük előtt tartani, ezek az erkölcsösség, az elmélkedés és a bölcsesség.

16. Káya traya — tibetül: Sku-gsum vagyis Buddhának három személye, tudniillik Dharmakaya, Sambhogakaya és Nirmanakaya, ezeknek Shakya általi értelmezése. Ez a buddhista szentháromság.

17. Tri skandhaka. Tibetül: Phung-po-gsum-pa. A három aggregatumnak értelmezése, tudniillik az erkölcsösség, elmélkedés s ügyesség vagy bölcsesség.

18. Áldás, hogy jó föltételeink beteljesedjenek.

19. Áldás, hogy minden élő lény meg legyen óva és mentve a gonosztól.

20. Önvizsgálat. Erkölcsi kötelességeink előszámlálása, melyeket Shakya, Naluti nevű helyen jelentett ki, Rajagriha mellett, Magadhában. Tíz erkölcstelenségről és a tíz erényről, azok ellentétéről. Mi a jó és gonosz cselekedeteknek gyümölcse vagy kifolyása. Az átvándorlások helyei. Jutalomról és büntetésekről.

Huszonharmadik a Ha és a huszonnegyedik vagyis Ya kötetek.

Folytatásai azon elmélkedéseknek, melyek az előbbiekben foglaltatnak. A Yama (Hthab-bral) nevű mennyországban lakó istenek cselekedetei s azok következményei. Az istenek élvezeteiről. Bizonyos erények gyakorlata által biztosíthatjuk megunknak ottan történendő újjászületésünket s odavándorlásunkat. Oktatás és intés a jó cselekedetekre. Az irgalmasság, erkölcsösség és szemérem magasztalása, mik a jó és mik a gonosz cselekedetek. A paradicsom és a pokol leírása. A jóság és a gonoszság példákban magyarázása. Az állattiaság, a szenvedélyesség és a tudatlanság, a nyomornak kútforrásai. Versek, melyekben Shakya az erényt ajánlja s a bünt elitéli.

Huszonötödik vagyis Ra kötet.

A fentebbi tárgyalások folytatása. Ezek után még 12 munka foglaltatik e kötetben. Még pedig:

1. Shakya oktatása a papokhoz, az ítélő tehetség csalódásairól, a tárgyak valódiságáról és a lélek tulajdonairól.

2. Shakya látogatást fogad Vinbasara királytól s oktatást ad neki.

3—4. Az ürességről. Sanskritban: Sunyatá. Tibetül: Stongpa nyid.

5. A főzászló. Shakya oktatja a kereskedőket s azt mondja nekik, hogy mily jó hatása van annak, ha gondolatjaik: Buddha, a törvény és a papok vagyis Buddha, Dharma és Sangha — háromság felé irányulvák.

6. Shakya értekezik tanítványai előtt a lélekről és a megszabadulásról.

7. Shakya csodát mivel egy nagy kőnek az útból való eltávolítása által s megmondja nekik, hogy a Tathagák bírnak ily hatalommal. A világnak keletkezése, tartama s megsemmisülése — a lélek vándorlás és végmegszabadulásról.

8—11. Szertartásokról.

12. Lelki vezetőkről. Shakya azt mondja, mily nagy az előny, ha magunkat lelki tanácsadókra bizzuk.

Huszonhatodik vagyis La kötet.

Ebben 35 külön munka foglaltatik.

1. Shakya megjelenéséről, mint hittani oktatóról; nemzetiségének ismertetése.

2. Egy szerzetes jó s rossz jelleméről. A szüzesség és jó erkölcsök ajánlatainak.

3. A magaviselet tisztaságáról. Jó erkölcsök dicsérete.

4. Jó és rossz cselekedetek gyümölcsei.

5. Saját ítélő tehetségünk által megszerezhető jó tulajdonok leírása.

6. Az élet végéről. A hatféle élő lény élettartamának meghatározása, évek és napok szerint.

7. A halál után történendőkről.

8—9. A földi létnek állhatatlanságairól, ilyenek: az egészség, ifjúság, gazdagság, az élet stb.

10. Elméletek a halálról.

11. Járványról, mely akkor uralkodott.

12. A mult, jelen és jövőendő fölötti elméletek. A szülék iránt tartozó tiszteletéről.

13—22. Buddhista hittani és metaphysikai elméletek.

23. Udana-varaga. Eszméletek különféle tárgyak felől, mint például az állhatatlanság, az irigység, a szeretet, a szűzesség, a kellem, erkölcsiség, jó cselekedetek, társalgás, hit vagy pietás, pap, út, tisztelet és tekintet, károsítás, emlékezés, harag, Tathagata, tapasztalás, ismeretség, fájdalomtól megszabadulás, bűn, boldogság, a lélek stb.

24—27. Vallásos emberek élete. Shakyát egy isten látogatja meg, kérdi tőle, hogy mi cselekedetek által lehet a magasságba jutni; erre azt feleli Shakya: A tiz erkölcselenség elkerülése által juthatni a paradicsomba.

28—31. Shakya hatalma. A rossz cselekedeteknek következménye.

32. Gyűrűkkel, ékesített sátabotoknak a papok által használatáról.

33—35. Buddhista erkölcsstan. A jó és a rossz eredetéről.

Huszonhetedik vagyis Sha kötet.

Karma Shataka, azaz száz jó ténnyről. Sok erkölcsstani példák hozatnak itt elő, s tanuságok vonatnak le belőlök.

Huszannyolczadik vagyis Sa kötet.

Az előbbeni tárgyaknak folytatása.

Shakya megjövendőli az utána következő Buddhának megjelenését.

Huszonkilencedik vagyis Ha kötet.

Tartalma:

1. Száz legenda. Gang-po Brahman meghivja Shakyát tanítványaival oktatást nyerendő, meggyőződött hatalmuk és befolyásuk felől, áttér tehát hitükre. Említés van itt téve arról, hogy istenek, félistenek, királyok és országnagyok, gazdag kereskedők s sok jó állású egyén, különös tiszteletöket nyilvánítják Buddha és papjai iránt, s ellátják őket gazdagon a szükségességekkel.

2—3. A metempsychosis tárgyalása. *Sukarika* félisten értesülén arról, hogy legközelebbi megtestesülése egy sertés alakjában fog történni: nagy siránkozásra fakad. Indra Isten azonban azt

tanácsolja neki, hogy vesse magát Buddha pártfogása alá; ezt meg is teszi s ennek következtében újjászületése a magas mennyországban lakozó istenek között a Goldanban történik.

4. A híres és gazdag Shravasti háztulajdonosnak leánya Sumagadha — egy távol országba megyen férjhez, a hol a buddhismus még ismeretlen volt, egy meztelen brahmani papnak magaviselete visszatetszőleg hatott reá, ohajtása az volt tehát, hogy férjét s rokonait megismertesse a buddhisták életmódjával. Shakyát s tanítványait egy kenetteljes fohászban meghívja egy természet fölötti ünnepélyre. Meg is jelennek másnap csodálatos módon. A nő mindegyikére rá ismer s elmondja férjének mindegyikük jellemét. A nő ájtatossága és mély belátása. Shakya pedig elbeszéli erkölcsi érdemeit a hölgynek; valamint régi jóslatait újra ismétli a papok elfajulásáról s tanaiknak alásülyedéséről.

Harminczadik vagyis A kötet.

Huszonöt külön értekezés van benne.

1. *Punya-bala avadána*, tibetül: Bsod-nams-stobs-kyi-rtogspa-brjod-pa, azaz Panyabala királyfi története. Vitatkozás, hogy a következő öt előny között melyik a legjobb? tudniillik: *szép test, szorgalom, ügyesség a művészetekben, elmésség vagy erkölcsi érdem?* A megállapodás az lett, hogy az erkölcsi érdem a legjobb, mivel ennek bírása fölér mind a többivel.

2. Chandra-prabha király képzelt uralkodása alatti boldogság, sok érénye, rendkívüli irgalmassága.

3—5. Az irgalmasság gyümölcse. *Sri-se-na* király adakozásai s nagylelkűsége, ki végre saját életét is áldozatul hozta stb. Kanukavatna király és Don-grub királyfi története. Adakozásaik.

6. *Brahma jala sutra*. Brahma hálója; elágazó vélemények a világ eredetéről és tartamáról, lételének van-e eredeti okozata, vajjon határtalan-e, örökkétartó-e stb.?

7. Chinai eredetű értekezés. A szivességnak eszes módon viszonzásáról; a szülék iránti háladatosságról.

8—9. A jó és rossz cselekedeteknek okáról és okozatáról, Shakya elbeszélése. Az emberek boldog és boldogtalan állapotának leírása, a jó tulajdonok- és a hiányokról stb. Ezek mind erkölcsi érdemek vagy bűnök következményei, melyek elkövetettek előbbeni életünkben és lelki vándorlásainkban.

10. Shakya jóslatai és áldásai bizonyos helyeken.

11. *Életleírások*. Házasságokról a különböző kasztbeliek között.

12. Csillagászati jóslatok.

13. *A törvény kerekének forгатása*, azaz Buddha vallásának kihirdetése.

14—17. Buddhista metaphysikai beszélyek.

18. *Maitri bhavana sutra*. Shakya tanításai azon előnyökről, melyek a kegyelet és a felebaráti szeretet gyakorlatából erednek.

19. *Panchashiks'hyanu shansa sutra*. Shakya megkérdezettén, előadja egy háztulajdonos előtt azon előnyöket, melyek a következő öt erkölcstelen cselekedetektől való tartózkodásból erednek, tudniillik: *ne ölj, ne lopj, ne légy házasságtörő, ne mondj hazugságot, ne élj részegítő italokkal*.

20—25. Metaphysikai értekezések példákban. Buddhista hittanok.

F) Myang-hdas.

A *Kah-gyurnak* egyik része Myang-hdas, sanskritban: Nirvána nevet visel s két kötetből áll. Tárnya: A szenvedéstől való végyszabadulásról. Shakya halála a két Sal-fa alatt Kusha vagy Kamarupa városában Assamban. Végző szavai és végpercei. Oktatás a lélekről. Temetése. Ereklyéinek elosztása és megőrzése.

G) Rgyud.

A *Kah-gyur* utolsó része a *Rgyud*. Sanskritban *Tantra*. Huszonkét kötetben. Tárnya: Mystikns theologia. Istenek és isten-asszonyok ismertetése. A bűbajos körök (circulus, mandala) elkészítése a nevezett Istenek hatására vonatkozólag. Áldozatajánlatok, hogy kegyeiket számunkra biztosítsuk. Imák, énekek, bűbajok. Itt találhatunk egyszersmind bizonyos művek és értekezések: a csillagászat, csillagjóslás, időszámítás gyógy- és természettanról.

A kötetek címei itt következnek, s tibeti szokásként a betűrend szerint vannak a kötetek számozva.

Első vagyis Ka kötet.

Tizennégy külön műből áll; nevezetesebbek ezek:

1. *Manjusri* neveinek s tulajdonainak előszámlálása; ez a

bölcsesség Istene s minden buddhának alap-tulajdonsága, Shakyának értekezése egy tanítványának fölszólítása következtében.

2. Az istenség hogyan kölcsönöz természet fölötti hatalmat a halandóknak. Shakya magyarázatai.

3. E könyvben foglaltatnak a «Tantrika» bölcsészeti tanok alapelvei, mely rendszer Indiába a X-dik, Tibetbe pedig a XI-dik században éjszokról Shambálából hozatott be. Említés van itt téve Mekkáról és a mahomedán vallás keletkezéséről s terjedelméről.

A kötetnek hátralevő művei buddhista, metaphysikai és theologiai tárgyakkal foglalkozik.

Második vagyis Kha kötet.

Tartalom: Metaphysika s rituale. Az *Abidhana* résznek egyik tárgya: az istenséggel való egyesülésnek titokteljessége.

Harmadik vagyis Ga kötet.

Buddhita mysticismus. *Vajra Satra* vagyis a legmagasb eszélyességgel való egyesülés.

E kötet hatodik részében *Vajra Satva*, az istenség, felel *Vajra Varahinak* egy nő istennek, hogy mi volt lételének eredete s oka. Említés van téve a *Linga*- és a *Bhagaról*, tudniillik a nemzés- és a szülésnek képleteiről. A betűknek titokteljes értelme. A dolgoknak csalódásteljes létele; az Istennel való mystikus összeköttetés. A tudatlan ember le van lánczolva, a bölcs pedig szabad. Hogy kelljen a mystikus köröket fölszerelni az istenek képeivel, illatokkal, tömjénnel és virágokkal. Nagyobb hatásu mantrák nem léteznek, mint a melyeket *Heruka* (Buddhának egyik neve) és a *Vajra Varahi* — isteni személyekhez intéznek. Ezek által mindent el lehet érni, általok megszabadulhatni a bűnök nyomásától. Mód és szertartások leírása. A mindenségben létező szellem többféleségéről. Az Isten létezésének nagy titka. Több passusok fordulnak elő, melyek a Mindenható felől kitünő fogalmakat tartalmaznak.

Negyedik vagyis Nga kötet.

Rituale és Buddhista philosophia az istenségről, a lélekről, az erkölcsiségről. A 9-dik részben szó van: az állhatatosságról, a megszabadulásról, előadva Shakya által, miután a sátán fölött diadalmoskodott.

Ötödik vagyis Cha kötet.

E kötetben is több munka foglaltatik.

Az elsőben szó van buddhista metaphysikáról és ritualéről. A papok fölavatásáról, intvén az ujonczot, hogy fogadásához hű maradjon. A test és lélek, valamint a legfőbb lény tulajdonairól.

A második részben vallási mysteriumok vannak egybeállítva. A Vajra Satwa, a legtökéletesebb értelmű lénynék imádása. A Vajra Satwa, öt Buddhának kérelme folytán, előadja a legfelsőbb lénynre vonatkozó fölfogását. E mű érdekes módon kifejti a régiek értelmezéseit az istenség felől.

A harmadik rész «a gyémánt olvasó» nevet visel s ima van intézve a következő három szent egyénhez, kiknek nevei: Kumar Bhut, Bhagavan és Vajra Dakin. Tárgyai: a mystika theologia, a lélek, a megszabadulás, az Istennel való egyesülés, szertartások és mantrák.

Hatodik vagyis Chha kötet.

E kötetben kilencz munka foglaltatik.

1. Shakya győzedelmet arat a sátán fölött, legyőzi a következő három gonosz istent is, a kiknek ezek a nevei: Nilambara Dhara, Vajra Pani és Indra tri vinita.

2. A három hatalmas lénynék legyőzése, vagyis a Tantrika szertartások mikénti teljesítése.

Az isteneknek ajánlott áldozattételeknél a következő fohászok használtatnak: om! Brahma om! Vishnu om! Rudraya om! Kartika om! Ganapata om! Indraya om! Mahakala om! Mahabramaya. Valitatale! Valitatale Swaha!

3—4. A harmadik és negyedik rész mantrákat és formulákat tartalmaz bizonyos ohajtások valósitása végett, mint a betegségek-től megováért. Találtatnak ott a többek között ily általános elybeli kifejezések is, mint például: nihil est quod non cedat, azaz szor-

galommal és kitartással mindent elérhetni; tibeti nyelven e példa-beszéd is előfordul «Ch'hu yi thigs pa phra mo yis, Dus-su byung vas rdo va hbiggs: hasonlít a latin mondathoz: gutta cavat lapidem, non vi sed saepe cadendo; a vízcsepp kivája a követ is.» Az istenség tulajdonairól kitünő értekezés olvasható a 39—40-dik lapokon. Indra azt kérdi, hogy a mantráknak mi a haszna? hogy megáldassunk bőséggel, megszabaduljunk a betegségektől, győzelmet arassunk elleneinken, s hogy czélszerű készületeket tehesünk megtámadóink ellen.

A hátralevő négy rész hasonló tartalommal bír, s mantrák-, ritualék- és szertartásokról és a legmagasb istenség tulajdonságairól értekezik.

Hetedik vagyis Ja kötet.

E kötet hét részletre oszlik, s mint a fentebbi úgy ez is hasonló tárgyáról szól, tudniillik: A szent mantrák hatásáról, melyekkel a test ösztöneinek és a lélek gyengeségei s bűneinek ellentállhatni, ilyenek: az állatiaság, az indulatoság, a tudatlanság, az irigység stb. A mandalák elkészítésének módja s az avval összekötött szertartások, a bűn-mocsok lemosása végett. Győzelem a halálnak ura fölött stb. Ilyen tárgyakkal foglalkozik e kötet. A hatodik részben Buddha oktatást ad a titkok mikénti megfejtéséről. S említés van arról is, hogy e rendszert eszélyességgel kell párosítani, mivel minden a mi jó, csak a legmagasabb lénytől «ab optimo maximo» származik, s versben úgy mint kötetlen írásmódban az istenség és a lélek felől sok magasztos eszme van itt kifejezve.

Nyolczadik vagyis Nya kötet.

E kötet hét részre van osztva.

Az első a gyémánt pont. Mahayoga-féle mysteriumok összege. Üdvözlés és fohászkodás Samanta Bhadrához, az összes szentekhez (Tathagaták), valamint Vairochanához van intézve. Vajra-d'hara vagyis Vajra Satva a legmagasb értelmiség a szóló, a ki más Tathagaták vagyis Buddhák kívánságára, megmagyarázza az abstract fogalmak jelentését, melyek az ég, a világ, Bodhi-Satva, Buddha az emberi lélek tulajdonai, valamint a legmagasb szellem, a yoga-féle rendszer, a tárgyak létele viszonyosságban, az emberi lélekre s az általános létre vonatkoznak. Többféle mandalák, ritus és szer-

tartások magyarázata a megszabadulás részletei, egy szóval a mystikus theológiának tárgyalása; mindez folytattatik a 2-dik és 3-dik részben is.

A *negyedik rész* oly szertartásokról ad oktatást, melyeket egy templom vagy szobor fölszentelésénél használni szokás. A kötet hátralévő részei a már fönnebb érintett tárgyakról értekeznek.

Kilenczedik vagyis Ta kötet.

Ebben is hét külön rész van.

Az első a lélekvándorlásnak elkárhozott helyiségeiről ad fölvilágosítást s a Mindenható felől értekezik.

Az istenek, gonosz lelkek és szenteknek jelenlétében Shakya oktatást ad, hogyan kelljen a kárhozat helyeit kikerülni s mi módon a pokolból megszabadulni. Csak Buddha az egyedüli menedék. A mandalák elkészítése vagy azoknak képzelete lelkünkben, szertartások véghezvitele, áldozattételek, tömjénfüsttel vagy más illatos szerrel és virággal; a mantrák gyakori ismétlése bűneinktől megtisztulás végett. (Itt következik egy hosszú fohászkodás [Dharáni] sanskrit nyelven.)

2-dik rész hasonló a fönnebbiekhez. Itt is egy hosszú dharáni foglaltatik.

3—6-dik rész szinte mystikus theologia részleteivel, a mysteriumok s szertartások leírásával foglalkozik, s a fölavatás- és a végmegszabadulásról szól. A negyedik rész különösen a «túlvilági bölcseség huszonöt ajtajának» neveztetik.

Jegyzés. E mű az, melynek egy töredéke tibeti írásmódban 1722-dik évben Lipcsében közzététetett; az eredeti, Nagy Péter orosz czár által küldetett át a párisi akadémiának. Lásd *Alphabetum Tibetanum* auctore Georgi Roma 1762, valamint az Asiatic Society of Bengal évkönyveinek 1-ső kötetét. De a szöveg igen hibásan van közölve az *Alphabetum Tibetanum*-ban. *)

E részhez még egy más munka is van csatolva, cím nélkül. Tárgya: Útmutatás a betegségek gyógyítása, - bőségnek biztosítása, valamely személy vagy tárgynak hatalmunkba való kerítése- s az ellenségnek megkárosítására s megsemmisítésére vonatkozólag.

*) Lásd az első közleményt.

A hetedik rész foglalatja: Útmutatás az élő lények megszelídítésére, vallásos szertartások és mantrák.

Tizedik vagyis Tha kötet.

Ez is hét részből áll, melynek tartalma a fönnebbi kötetéhez hasonló.

Az ötödik és hetedik részben hét Tathagata van ismertetve, minden jó tulajdonaik és tökélyeik el vannak mondva, hogy minő imákat használtak feddhetetlen életük folytán, mielőtt buddhákka váltak volna. Mindegyike azért fohászkodott, hogy az élő lények egyenkint, kik valamely bajban vagy szenvedésben synylódnak, buddhává válván minden boldogságban és malasztban részesüljenek, s hogy élvezetet, egészséget, jólétet, békét, hosszú életet és lelki világosságot nyerjenek. Ezen előadásból több szemelvény a szerzőnek mély érzelmeiről tanuskodik a teremtések általános jóléte iránt.

Tizenegyedik vagyis Da kötet.

E munkában husz osztályzat foglaltatik, melyek mindnyája a fönnebbiekhez hasonló tartalommal bír. Kiemelendő azonban a kilencedik rész, a mely «a szeplőtlen» (immaculata) czímet visel, ebben Buddhának több jó tulajdonai vannak ismertetve; a tizenötödik részben csillagjóslatokról van szó, ki vannak emelve a szerencsés és szerencsételen hónapok, valamint Shakyának jósatai, Tsandra Gupta, Nagarjuna és Arya Sanga jövő századok folytán történendő születésükről.

Tizenkettedik vagyis Na kötet.

Két műből áll. Az elsőt chinai nyelvből, a másodikat sankritből fordították. Tárgyai: a buddhista hitnek dogmatikai és erkölcsi oktatása.

Tizenharmadik vagyis Pa kötet.

Ezen munka hetvenegy részre oszlik.

Ismétlések a már fönnebb érintett tárgyakról. Tudniillik buddhista metaphysika, transcendentalis theologia, rituale és imádságok.

A harmadik és negyedik részben az isteni háromságról van

szó, neveik Buddha, Dharma és Sangha, a kiknél kell az embereknek végmenhelyet keresni, a gonosz lelkek fondorkodása ellenében. A félelem okai ezek: rablók, tűzvész, vízáradás, mérég, fegyver, háboruszkodás, éhség, ellenség, betegség, villám, szörnyű halál, földrengés, lidérczek, félelem az uralkodónktól, az istenektől s mindenfelé gonosz lelkektől. Mind ezek ellen imák és bizonyos részletezett s a háromsághoz szóló mantrák használandók.

Tizennegyedik vagyis Pha kötet.

Némi töredékeken kívül e kötet 53 részből áll.

Az egész kötet mandalák s ritualék, imádságok, áldozatok tétele alkalmával a mysticismus és a moral tárgyra s legendákra vonatkozó utasításokból áll. Buddhának a Nagák általi imádása. *Jambhalának* száz és nyolcz neve, a ki az ártalmas elemeket ellensúlyozza s megsemmisíti, e neveknek gyakori ismétlése megment a nevezett veszélyektől stb.

Tizenötödik vagyis Ba kötet.

Ezen betű alatt két kötet foglaltatik s 15-dik és 16-dik, illetleg Ba-gong és Ba-hog (felső és alsó Ba) nevet viselnek.

A *Ba-Gong* kötetben hét mű találtatik. Az első rész így kezdődik:

Dicsőség legyen tenéked Buddha, tenéked *Arya Amogha Pa'sha* (egy istenített szent). Dicsőség a nagy kegyelem-nyujtónak!

Shakya tizenneveztezer tanítványaitól körülvéve, Potala magasságon vallási oktatást ad.

A kötet hátralevő részei *Sri Mahadevi* istenasszony dicsőségének részleteire vonatkoznak.

Tizenhatodik vagyis Sa-hog kötet.

E kötet 569 levélből áll s *Arya Amogha Pa'sha*, istenített szentnek, tiszteletére van szánva s így kezdődik: Üdvözlét a Buddhának és szentjeinek! Tartalma: Mandalák leírása; szertartások, mantrák, dicsőítések és oktatások.

Tizenhetedik vagyis Ma kötet.

E kötet 16 külön művet tartalmaz.

Az első rész: az erkölcsi hiányok orvoslása.

A második rész: bizonyos mantrákról, azoknak bizonyos alkalmakkori használásáról és írásba való foglalatjáról szól, mely napokon kellessék szertartásokat véghez vinni, tömjént égetni, s minő áldást lehessen általok elérni? *Chakne Dorje*, Shakya lábaihoz borul s elmondja ezen mantrát: Namo Ratna Trayasya, Namashachanda Vajra Panisya Maha Yaksha senapatisya; Namashachanda pramatanaya, swáhá. Hiri miri tirini, swáhá.

A jayavati *Rudráni* tiszteletére vonatkozó szertartások. Többfele mandalák. Szertartások, bizonyos áldások biztosítása végett, ilyenek az egészség, hosszú életkor, gazdagság, győzelem az ellenségen, a hallott és betanult tárgyak emlékezetben tartása. Kartikeya tiszteletére vonatkozó szertartások leírása. Gonosz lelkek elűzése. Tébolyodottak és lelki betegek meggyógyítása bizonyos ételek és italok által, vagy a kik tüdővészben szenvednek. A 365. levelen ily tartalmu slóka olvasható tibeti nyelven:

Az egészség a legnagyobb kincs.

A megelégedés a legjobb gazdagság.

A lelki szilárdság a legjobb rokon.

Fájdalomtól megszabadulás a legmagasb boldogság.

Dicsőség legyen a szentháromságnak!

A harmadik résznek czíme: «a mennykőnek megszelidítője»; ez, valamint a kötetnek hátralevő részei Shakya tanait s a buddhismus metaphysikai és szertartási részleteit tárgyalják.

Tizennyolczadik vagyis Tsa kötet.

Ebben egyenkint le vannak írva azon szertartások, melyek használandók, *Tara* istenasszony tiszteletére; a ki minden Tathagatának szülője. Ezután következnek Shakyának oktatásai úgy erkölcsi mint czeremonialis részletekre vonatkozólag.

E kötetnek tárgyai általában mystikus és morális tanok, melyeket Chenresik, Sharihibu, Mongolyana s más előkelő tanítványok adnak elő.

Tizenkilencedik vagyis Ts'ha kötet.

E kötetben 22 külön munka foglaltatik. Buddhista szertartások, imák, mystikus hatással bíró mondatok használatáról értekeznek, úgy szinte az elmélkedésnek s magába szállásnak előnyeit számítja elő.*)

A 14-dik mű a tökéletesüléssel szél, a mely által a végszabadulást elérhetni, ennek mikéntje pedig: a vallási és erkölcsi szabályok megtartása. Azon vallástanítónak tulajdonai, ki a tantrika szertartásokat végezi. Az áldozatoknál használandó tárgyakról, ilyenek a virágok, a tömjén, az illatszerek, illatos víz, világítás és mécsesek. A napnak és éjjelnek meghatározott órái, melyekben vallási szertartások és kötelességek véghezviendők.

A 15-dik rész a vallásos áldás jótékony hatásáról s azon előnyökről szél, melyek a végszabadulás biztosítására szolgálnak. A buddhák és szentek stb. imádásáról. Egy ima, a tökéletesség elérése végett, hogy az által képesekké legyünk másoknak is, kik nyomoruságban sinlődnék, segítségére lenni. Ez az ima így kezdődik: Namo Ratna Trayaya: dicsőség legyen a szentháromságnak.

E kötetnek többi része ehhez hasonló tartalmú imákat s énekeket foglal magában s áldás-adások s szertartásos ünnepélyek részleteivel foglalkozik.

Husadik vagyis Dsa kötet.

Három külön művet tartalmaz.

A minden tekintetben magasztos és tökéletes *«Egy»*, a tiszta lélek, a mindent teremő hatalom! Ez mely elméletű mű, az istenség természete, tulajdonai s létele felől, s hogy tőle származik minden. Az oktató itt: az isteni lélek, a mindent teremő, a ki *Vajra Satra*, az öt Dhyani Buddhák fejének kérdéseire felel. Ő az, a ki volt mindenek előtt és létezik öröktől stb.

Huszzonegyedik vagyis Wa kötet.

Négy részből áll. Tárgyai: Buddhista rituale, theologia és moral.

*) A mystikus mondatok ilyenek: Namo Ratna Traya'ya! Namo Mani Bhadra'ya, Mahá Yaksha Sénapatayé.

Huszonkettedik vagyis Zha kötet.

Tizenöt műből áll.

Rituale és mystikus tanok. Fohászok «a minden tekintetben legmagasb lényhez.» Imák Buddhához, a ki kegyelmet oszt; a többi között e fohással találkozunk az ötödik műben: Om! Sri Heruka! Maha vajra, Sarva dus'tam samaya mudra pravéshaya Sri Heruka, Hum, Phat! Heruka itt Buddhát jelent.

A megszabadulás kieszközléséről s az istenséggel való egyesülésről: ez a *Maha-yoga*. A mennyei itálról — nectar: értekezés.

A 15-dik vagyis az utolsó rész 28 levélből áll tartalma: eredeti Tantra, azon mód felől, hogy mikép lehessen följutni ő hozzá, a kinek az egész világ áldozatot hoz s a kihez fohászait intézi, vagyis az istenséggel való egyesülésről.

A fohász így kezdődik: Dicsőség te neked BChomdándás Dorje Dsin; sanskrit nyelven: Bhagaván Vajra dhara! Te a Brddhák legmagasbika!

A Rgyut-féle köteteknek utolsója itt éri végét s vele az egész *Kah-gyur* gyűjtemény is.

E rövid kivonatban BChom-Ldán-Hdas, Bhagavan, Shakya egy jelentésűek.

Jegyzés. Helyén látjuk itt figyelmeztetni a t. olvasót, hogy azon beható és terjedelmes elemzése a Bkah-Gyur száz kötetének, mely Csoma Sándor tudományának s bámulatos szorgalmának eredménye: e helyütt csak igen rövidett alakban van ismertetve.

HETEDIK KÖZLEMÉNY.

A BStan-HGyur vagyis a tibeti szentkönyvek második gyűjteménye tartalmának kivonatos ismertetése.

(Lásd *Asiatic Researches* vol. XX. part. 2. page 553).

Jegyzés. A Bstan-Hgyur gyűjtemény tartalmának csakis kivonatos ismertetését adjuk itt, nem tévén említést az illető munkák sanskrit címeiről, minthogy azok azon lajstrom kötetben, mely a szerző birtokában létezik, bele hozva nincsenek, s nem is volt elég érkezése arra Tibetben való tartózkodása alatt a szerzőnek, hogy a számos köteteket újra átfor-

gassa, a sanskrit címek lemásolása végett. De a szerző azt tapasztalta, hogy számos értekezés vagyis önálló munkák címei, egyedül tibeti nyelven voltak kifejezve. E kötetek az Asiatic Society könyvtárában nincsenek meg.

A *BStan-HGyür* tibeti nyelven írott különféle irodalmi műveknek gyűjteménye, melyet az indiai panditok és tibeti tudósok a kereszténység VII-ik századában, tehát a buddhizmusnak Tibetbe való átszállításának elején, összeállítottak. E gyűjtemény áll 225 kötetből, s ezek ismét két részre osztályozvák, tudniillik a RGYud és a MDo részre.

A RGYud, sanskrit nyelven Tantra rész, ritualéra és szertartásokra vonatkozik, a MDo pedig a tudományt és az általános irodalmat tárgyalja; az előbbi áll 87 kötetből, az utóbbi 136-ból, ezeken kívül van még egy *harmadik* rész egy kötetben, melynek ima és ének a tartalma és a legutolsóban foglaltatik egy kimerítő lajstrom.

A következő sorozatban foglaltatik a lajstromban megnevezett művek néhányja. Először: a szenténekek gyűjteménye; másodszor: a RGYud és végre a MDo rész.

I-ső rész. Bstod-Ts'hogs.

Szenténekek vagy dicsőítések gyűjteménye.

1. Ének és dicsőítés a Mindenhatóhoz.
2. Az előbbinek magyarázata.
3. Ének a mindenható Úristenhez.
4. Ének ahhoz, a ki fölötte van minden isteneknek.
5. A most jelzett tárgyak magyarázata.
6. Buddhának dicsőítése.
7. Ének a Mindentudónak személyében létező tulajdonok dicsőítésére.
8. Az Isten essentialis természetének megéneklése.
9. Buddhának dicsőítése, a ki győzedelmeskedett az ördögön.
10. Az erkölcsösség hajlékának megéneklése.
11. A hasonlíthatatlannak dicsőítése.
12. A világtól elköltözködőnek megdicsőítése.
13. A legmagasb léleknek dicsőítése.
14. A valódi és szent értelemnek megéneklése.

15. A szentháromságnak, a három személynek dicsőítése, tudniillik a Sambhog-Kaya-, Dharma-Kaya- és a Nirvana-Kayanak.
16. Az előbbinek magyarázata.
17. A élő lények megvigasztalására szerkesztett ének.
18. A legmagasb bölcseségnek dicsőítése.
19. Megéneklése annak, a kit az emberi ész föl nem foghat.
20. Dicsőítése annak, a ki minden dicsőítésen felül létezik.
21. Dicsőítése annak, a ki fölött senki sem áll.
22. A bölcsesség istenének (Manju Sri) megdicsőítése.
23. Arya Manju Sri kegyelmének megéneklése.
24. Imák és énekek, melyek azon nyolcz helyen használandók, a hol Shakyának ereklyéi le vannak téve.
25. Buddha tizenkét cselekedetének megdicsőítése.
26. Ima, melyet Buddha képe előtti leborulás alkalmával kell használni.

II-dik rész. Rgyud, sanskritban Tantra.

Az említett lajstrom szerint e részben 2640 kisebb-nagyobb terjedelmű külön munka foglaltatik s 87 kötetre terjed. Tartalmuk általában ritus és szertartások a buddhisták mystikus tanaira vonatkozólag, lévén közbeszúrva erkölcsi tanok, énekek, imádságok és incantatiók. A lajstrom 24 fejezetet jelez meg, mely ezen résznek teljes tartalma. A fejezetek a következők:

1. Az idő kereke. Öt kötetben és 52 külön értekezésben.
2. A legnagyobb boldogság. Kilencz kötetben, 188 külön értekezésben.
3. Ő a hatalmas úr! Nyolcz kötet és 160 értekezésben.
4. A négy nemes gyémántsék. 14 külön értekezésben.
5. Tantrika művek, melyek a nagy illuzióról értekeznek. 26 önálló mű.
6. A halhatatlanságnak drága itala. Három értekezésben.
7. A Buddhának koponyája. Hét értekezés.
8. Buddhával való egyesülés. 24 értekezés.
9. «Tara, az istenasszony». Maha-Yoga-féle tantrák. 85 értekezésben.
10. Az abstract elmélet módjára vonatkozó tantrák. Mystikus tanok gyűjteménye. 16 kötet és 196 értekezés.
11. «Yama, a halál istene». Két kötet és 136 értekezés.

12. A Mindenhatónak isteni tulajdonairól. Ez a legmélyebb elméleti mű. 29 értekezésben.

13. Huszonkilenc férfi és asszony Isteneiről. 19 értekezés.

14. Vajra Pani-féle istenségekről, a hatalomról s a kegyetlen-ségről. 65 értekezés.

15. Maha-yoga követőinek theoriája, elmélete és gyakorlatáról. 155 értekezés.

16. A közönséges Yoga felőli tantrák. Kilencz kötet és 27 értekezés.

17. Némely isteni tulajdonok előszámlálása és meghatározása. Négy kötet és 95 értekezés.

18. Tantrák, hogy azon kárhozattak száma megkisebbsüljön, a kiknek lelkei a pokolban vagy a lelkivándorlások más rossz helyein szenvednek. Négy kötet és 38 értekezés.

19. Az áhitatos egyének magaviselétéről szóló tantrák. Két kötet és hét értekezés.

20—21. Az áhitatosság cselekvényeiről. Hét kötet és 654 értekezés.

22. Értekezések a «három főelvről». 24 értekezés.

23. Ritusok és ceremóniák a gonosz lelkeknek teendő áldozatokról. Egy kötet.

24-dik fejezet tartalma a későbbi időkben ide toldott tantrák; papi fölvatásról, beszentelésről, megszabadulásról stb. 14 kötetben.

Ilyen értelmű a tantra osztálybeli 87 kötetnek tartalma.

Ezután következnek némely értekezések címei, melyek a fönnebbi fejezetekben vannak előszámlálva.

Jegyzés. A számozás a tibetieknél így történik. A harmincz mássalhangzó ugyanannyi egymásutáni számot jelez; ha hozzá adjuk a mássalhangzókhöz az «i» betűt, 31-től 60-ig foly a szám, ugyan ily módon jelzik a következő harmincz számot, tehát 61-től a 90-ig «u» magánhangzóval, az «e»-vel 120-ig és az «o»-val 150-ig.

1. *Duskyi hk'hor-lo* (kala chakra), az idő köre igazi értelemben, de közönségesen egy bizonyos istenség neve értetik alatta, ki bizonyos másodrangú istenek fölött elnököl. E rendszer éjszaki Ázsiában vette eredetét a mesés Shambalaországban, Si-hon vagy Sita folyam környékén s Keletindióba Krisztus után a X-dik században hozatott be. A rituson és szertartásokon kívül,

melyekre figyelni kell, az ezen osztályhoz tartozó különféle istenek és istennők imádásában, ezen munka ismerteti az Adhi Buddha tulajdonait s azon imádást, mely neki legkedvesebb.

2. «A folt nélküli világosság» czíme azon commentárnak, mely a fönnebbi művet magyarázza.

3. A Kalachakra rendszer rituáléja.

4. A Mandala rendszer körüli szertartások.

5. Útmutatás a Mandala szertartásainak végbevételére.

6. Bizonyos útmutatások és a fogadalmakról.

7. A Kalachakra-féle csillagászati rendszerhez való bevezetés.

8. A nap és hold fogyatkozásainak kiszámításáról.

9. A Buddhák feje az Adi Buddha.

10. Valami újdön készült Buddha-kép, könyv vagy szentély beszenteléséről.

11. Tűz-áldozattételekről.

12. Buddha, különösen az Adhi Buddha neveinek, címjeinek, tulajdonságainak előszámlálása.

13. Azon módrról, hogyan kellessék ezen istenségnek és környezetének képeit elkészíteni és nyilvánítani.

14. A Mandala mystikus körben végrehajtandó szertartásokról.

15. Man-nag vagyis útmutatások.

16. Dam-ts'hi-g vagyis a szentség, a fogadalom és kötelezettségről.

17. A különféle kísérletek megengesztelésére véghezviendő áldozatokról.

18. A tetemek megégetésénél végrehajtandó szertartásokról.

19. Aszem felnyitása alkalmával megfigyelendő szertartásokról.

20. Az álmok magyarázatáról.

21. Mysteriumok gyűjteménye.

22. A vallás dolgaira s az avval kapcsolatban lévő tárgyakra vonatkozó ének.

23. Egy munka a megszabadulásról.

24. Dvang-bskur-va, fölszentelési, fölavatási, meghatalmazási és fölkenési szertartásokról.

25. A Buddhához való menekülés szertartásairól.

26. Szertartások arra nézve, ha valaki elhatározza magát, hogy szentté legyen, azaz, hogy a legmagasb tökélyt elérje.

27. Szent épületek, chaityak stb. fölépítésénél végbeviendő szertartásokról.

28. Az istenség képének megmosásánál megfigyelendő szertartásról.

29. A biztos létel miképeni eléréséről.

30. Mások védelmezésével járó szertartásokról.

31. Másoktól eredő bántalmaktól való biztos lételről.

32. Az ellenség legyőzéséről.

33. Ellenségeinknek hatalmunkba való kerítéséről.

34. A megigézések és bűbajok ártalmatlanná tételéről.

35. Bűbájlás, hogy a Naga-féle gonosz lélektől meg lehessen szabadulni.

36. Tűz-áldozattételekkel járó szertartások, a betegségektől való megszabadulás végett.

37. Tűz-áldozatok, a bőség, meggazdagodás, jólét stb. biztosítása végett.

38. Valamely személy vagy dolog hatalmunkba kerítésének módjáról.

39. Ellenségünknek mozdulatlaná tételéről.

40. Bűbájosság. Itt több értekezés van arról, hogy bűbájosság és megigézésnek mily csodálatos a hatása.

41. A jégesőtől való megováás módjáról.

42. Egy hadsereg legyőzéséről.

43. Belpoklosság (Leprosy) gyógyításának módjáról.

44. A bűbájosság s ehhez hasonló itkos mesterségekben való tökély betanulásáról.

45. Az elmésség megszerzése vagy ezen előnynek másokkal való közlésének módjairól vagy szertartásairól.

46. Eszélyességünk gyarapodási módjáról.

47. Ima, a mérgezést meggyógyító istennőhöz.

48. Minő rendszer által érhetni el olyan tökélyt, mint a mi-lyennel Hjam-Dpal, a bölcsesség istene birt.

Ilyenműek a RGyud műnek vagyis a Tantra-féle résznek tárgyai.

III-dik rész. *MDo*, *sanskritban Sutra*.

A *BStan-HGyur* gyűjteménynek ezen osztályában 136 kötet foglaltatik. Általános tárgyai a tudomány és irodalom, még pedig a következő rendben: Hittan, bölcsészet, logika vagyis dialectikai nyelvészet, tudniillik a nyelvtan, ékesszólástan, költészet és vers-tan, synonymiák gyűjteménye, csillagászat, csillagmagyarázat, orvostan és erkölcsstan; néhány útmutatás a mechanikáról és alchemia.

94 kötet szól kizárólag a hittanról és a természet-philosophiáról. Számos kötetek a tantrika rendszer részleteinek vannak szentelve. A következő lajstrom előadja czímeit némely műveknek, melyek e könyvekben foglaltatnak.

1. Az észleletnek ékszere. E mű Maitreyának tulajdoníttatik, ki Buddhának első utóda volt. *Bkah-Hgyur* 21 kötetében foglalt Prajna Paramita-féle rendszernek áttekintése. E munka különféle szerzőktől eredt, commentárokkal együtt 16 kötetet teszen. Ez az első fejezete a meghatározásoknak a lajstromban.

2. A második fejezet 253 művet sorol elő, a Madhyamika rendszert magyarázván. Az eredeti sanskrit szöveg Nagarjunának tulajdoníttatik.

3. A bölcsesség első alapelvei, magyarázó versekben, Madhyamika-féle iskola szerint.

4. Okadatolás (Nyaya), meggyőző ok.

5. Az ellenfél megczáfolása, számos magyarázattal.

6. Az esetleges összefüggés essentiája, a Madhyamika-féle iskola szerint.

7. A földi lét változékonysága.

8. Mi a tökéletes syllogismus, vagyis az argumentum?

9. A tévedésnek megigazítása.

10. A bölcsesség essentiája, kiszemelve többféle műből.

11. A bölcsesség mécsese.

12. A Madhyamika bölcsészet veleje.

13. Rtog-ge-hbar-va, Sans. Tarkajvála. Beható vagyis heves bölcselkedés. Ez a följebb említett műnek magyarázata, és ismeretéseket foglal magában, az őskori Indiában divatozott többféle bölcsészeti sectákról, kiválólag a különféle iskolák technikalitásaira vonatkozva. A megnevezett secták a következők: a Sánkhya, Vai-

sheshika, Nyáya, Mimánga, Lokayáta, Vidyákara s több más, a melyek kiinduló pontnak tekintik a Purusha, Pradhana Brahma, Vishnu, Isvára istenségeket s az idő, az Atom fogalmat. A hitetlenek, mīlechhák megnevezése is előfordult, de általán véve e nevezet alatt csak *Mahomed* követőt értik.

14. Egy Bodhisatvának, a Yoga-féle életrendszert hogyan gyakorolja.

15. Az öt aggregatumról.

16. Az ürességről, annak elvont fogalmáról.

17. Bevezetés a Madhyamika-féle tannak magyarázatához.

18. Több kötetben foglaltatnak Yogácharya bölcsészeti secta tanai s magyarázata.

19. A Pradhána kifejezés magyarázatának rövidített előadása.

20. A két igazságnak elemzése.

21. A háromság tulajdonainak magyarázata, tudniillik Dhármaka'ya Sambhogkáya és Nirvánakáya.

22. A Madhyamika-féle tannak veleje.

23. Több ellenkező tanok ismertetése.

24. A lélek tulajdonainak vizsgálása és tárgyalása.

25. A Lta-va, sanskritban Dershana. Speculatio, theoria.

26. Sgompa, sanskritban Dhyána. Elmélkedés.

27. Spyod-pa, sanskritban Acha'ra, gyakorlati életrendszer.

28. Sgomrim. Az elmélkedés különféle fokozata.

29. Egy Yogácharya-féle bölcsész határozott elmélkedése.

30. Több műből összeállított oktatás.

31. Méceses, az igaz útnak megtalálására.

32. Oktatás, hogyan lehessen menhelyet és pártfogást találni Buddhánál.

33. Hogyan lehessen a bölcsészet legmagasb elveit föltalálni (Maháyánam).

34. Többféle Sutrából kiszemelt oktatás.

35. A tíz erkölcstelen cselekedetről.

36. A tökély útjára való megtérésről.

37. Hogy kelljen menedéket találni Buddhánál és hogyan kelljen magát elhatározni szentté lételre, s a lelket ahhoz képest idomítani.

38. Szertartás, mely szerint védistenséget választhatni. A fogadalom (vow) tevésről.

39. Egy szentnek kötelezettsége s föladata.
40. A szentháromság védelme alá való helyezkedés, ezek tudniillik Buddha, Dherma és Sangha.
41. Szertartása és módja a hiba- és a bűnvallomásnak (gyónás).
42. A papságnak vallásos gyakorlatairól.
43. Az erkölcsiség gyökere vagy hajléka (az istenség) dicsőítése énekekben.
44. Erkölcsi művek részletes ismertetése.
45. Egy tanítványhoz intézett levél.
46. Kaniska királyhoz intézett levél.
47. A szomorúságnak fölvidítása; vigasztalás, lelki nyugalom.
48. Avadána, a hét szűznek elmélkedése.
49. A hét tökéletes jó tulajdonságról való elmélkedés.
50. Az erkölcsösség és jó magaviseletre vonatkozó előadás.
51. Beszéd egy gyülekezet előtt.
52. Az elkorcsosodott kor felőli értekezések.
53. Magánosságban és elzárkozottságban való elmélkedés.
54. Smon-lam. Az ima.
55. A Mandal, vagy a bűbajos kör elkészítésének módja.
56. Hogyan kellessék a Mandalt följánlani.
57. A Mandal körüli szertartások.
58. A yogának jelleme, az igazság.
59. A *Kah-gyurban* foglalt dogmák néhányra fölötti értekezés.
60. Commentár a következő című munka fölött: A Sutrákban (az MDo részben) foglalt rejtélyes értelemnek helyes nyilvánítása.
61. Commentár ily című munkához «Megemlékezés Buddháról».
62. Commentár ily című munkához: «A dharma vagyis a vallásról való megemlékezés».
63. A következő munkának magyarázata: a Sangha vagyis a szent papságról való megemlékezés.
64. Buddha Bhumi' leírása, vagyis egy Buddha tökélyeinek fokozata.
65. Egy elbeszélő magyarázat a tíz Bhumi felől, vagy a szentek tökélyének fokozatairól.

66. Commentár a *Kah-gyurban* foglalt következő című munkához: Samádhi Rája, vagyis a mély elmélkedés fejedelme.

67. Ima jó magaviselet- és jellemről. E munkáról több commentár létezik.

68. Egy Vritti, azaz általános commentár a következő munka fölött: «A Sutra osztályban foglalt mély gondolatok igazi magyarázata».

69. «Sad dharma pundarika» műről commentár; ez a *Kah-gyurban* foglaltatik.

70. A *Kah-gyurban* találtató Lankávatra munkáról commentár. Utazás Lankára.

71. Általános commentárok a *Kah-gyurhoz*.

72. A Yogacharya iskolának elmélete.

73. A Sutra osztály ékessége című munkának elemzése.

74. Egy bölcsészeti munka, magyarázván a középútát és a két szélsőséget.

75. A mély elmélkedés lámpája.

76. Elvont elmélkedésbe való belépés.

77. Commentárok azon munkákhoz, melyeknek tárgya a négy igazság.

78. A világ rendszere; cosmographia.

79. Abhidharma. «Nevezetes dolgok ismertetése s kiállítása». E tárgyról sok commentár létezik, több kötetekben.

80. «Pratimoksha Sutra». A végmegszabadulásról, a Dulva részben.

81. A nevelés dicsőítése, vallási fejelemről.

82. «Az ifju szerzetes vagy pap.» Magyarázó versekben.

83. Egy papnak életkora utáni tudakozódás.

84. Az előbbi vándorlások (születések) miképeni végbemene-teléről.

85. «Az elmélet élőfája» ez egy mesés fa, az istenek paradicsomában. Szellemes költői munka, sanskrit nyelven, szerkesztve Shu'bhendra által. Címe: Bodhisatva Avadána.

86. «Gtam». Mesék s elbeszélések, többféle tárgyakról.

87. Buddha tökéelyeinek hallásából eredő előnyök.

88. Bölcsészet vagyis a dialectika és logika. 21 kötetben.

89. Egy Sutra vagy értekezés a dialectikáról vagyis észleleti ügyességről; kiszemelve több munkából.

90. Commentár a most említett dialektikai munkához, ugyanazon szerzőtől.

91. «Az objectum megvizsgálása.» Commentárral.

92. «A háromszor háromnak tanulmányozása.»

93. «A logika ajtaja vagy pitvara.»

94. Commentár a dialektikához, magyarázó versekben.

95. A dialektikáról vagyis a vitatkozási tudományokról és ügyességéről.

Ezután számos commentár következik a logika- és dilektikához, több szerzőtől.

96. Általános magyarázata a Syllogismusnak.

97. Egy Vritti, azaz commentár «az összefüggés megvizsgálásáról».

98. Egy tökéletes érvnek lámpája vagyis világossága.

99. «A bizonyítékok megvizsgálása.»

100. Egy könyv átolvasásának módja.

101. A subjectum és prædicatum megállapítása.

102. Syllogismus vagyis az érveknek berendezése.

103. A vitatkozás és észleletekben használandó kifejezésekről.

104. A Tattva Samása. Compendium az istenség természetes essenciájának ugyanazonosságáról.

105. Oktatás a hangról, nyelvtan- és általános philológiáról, Shabda-vidyá.

106. Értekezés a Byakarana vagyis a nyelvtanról, Tsandrapa nevű szerző által.

107. Commentár a sanskrit nyelvben előforduló 20 particulához, ilyenek: Ati, Adhi stb.

108. Több casus a sanskrit hajlításokban (declinatiók) Tsandrapa szerint.

109. Egy nyelvtani munka, Kalápa szerzőtől, commentárral.

110. Nyelvtani munka, bevezetésül minden beszédhez és nyelvhez.

111. «A beszéd ajtaja.» Mindezen s több más apró értekezés, mely e gyűjteményben foglaltatik, a buddhisták sanskrit nyelvére vonatkozik.

112. «Amarakosha» a hasonértelmű szavakról. Synonymiák.

113. Commentár a fönnebbi munkához.

114. «Kávyadershana» — «az édes beszédnek tükre.»

115. A költészet- és verselésről — a «drága érczek aknája», commentárral.

116. «A felhő-hirnök.» Egy költemény.

117. Kalápa magyarázatai a «Ti» ragnak értelméről.

118. Irodalmi munkák, mások javára.

119. Gyógytudomány. «Chikitsa vidyá.»

120. «A nyolcz keverék.»

121. Az orvosi tudomány nyolcz ágának essentiája, kiszemelve több munkából.

122. Több orvosi szer nevének előszámlálása.

123. Irodalmi művek, melyeknek tárgya: mechanikai művészetek (artes mechanica).

124. Egy értekezés a higany készítéséről.

125. A leghathatósabb gyógyitalról, mely minden betegséget meggyógyít és a test erejét megjavítja.

126. Egy munka: «hogyan lehessen a nemtelen érczeket aranynyá változtatni.» Alchemia.

127. Egy Buddha-képnek leírása, tagjainak arányosítása.

128. Hogyan kelljen azon 84 személyt-ábrázolni festett képekben, a kik elérték a megszabadulást életük folyamában.

129. Hogyan kelljen illatszereket készíteni és keverni.

130. Egy tükör, mely az időt és az időjárást mutatja, a jóslás, előremondás s jövendölés kézikönyve.

131. «Niti Shástra», egy értekezés az erkölcsösségről.

132. Ethikai munka, ilyen cím alatt: «A versek kincstára.»

133. Egy ethikai munka, Chanaka királytól.

134. Ethikai munka, Masurakshi szerzőtől.

135. Irodalmi munkák, őskori tibeti szerzőktől.

136. A nagy kritikai munka, melyet több tudós pandit (Indiából) és több Lotsava (Tibetből) készített; vagyis egy szótár sanskrit és tibeti nyelven, berendezve bizonyos fejezetek alatt — többféle tárgyakról.

137. Ugyanaz, rövidítve.

138. Sum-chu-pa és Rtags-kyi-hjug-pa. A legrégebb nyelvtani munkák tibeti nyelven, készítette Sambhota, Krisztus után a VII. században. Említés van itt téve több más munkáról is, melyeket a tibeti tudósok szerkesztettek.

139. Hasonértelmű szavak gyűjteménye.

140. Egy útlevel, a mesés Shambhalaország meglátogatása végett, Ázsia éjszaki részeiben.

141. A nyelvtan kezdetleges alapelvei, írta Manu Ghosta. Említve vannak itt még egyéb munkák is nyelvtani tárgyról.

142. Bsno-va, Smon-lam, Bkra-shis. E címek alatt foglaltatnak: áldások, imádságok, hálaadások és szent énekek.

NYOLCZADIK KÖZLEMÉNY.

Adatok Shakya életére s halálára vonatkozólag.

(Lásd: *Asiatic Researches* XX-dik kötet, 2-dik rész, 285-dik lap.)

A tibeti nyelven írt két legfontosabb munka, mely Shakya életéről szól: a rgya-ch'hér rol pa, (sanskritban: Lalitavistára) és a másik: Mnong-par H'byung-va címet visel. Az első a *Kah-gyur* gyűjteménynek Mdo osztálya második, az utóbbi a huszonhatodik kötetében foglaltatik.

Shakya életére vonatkozó számos adatok és beszélyek, melyek e két munkában vannak előadva, a *Kah-gyur* gyűjtemény Dulva nevű osztályában is bennfoglaltatnak, nevezetesen annak 2-dik és 4-dik kötetében. Részletek ugyanezen munkából előfordulnak több Shastrában is, melyek Shakya életleírására érdeklő bírnak.

Az említett tekintély szerint Shakya életének nevezetesebb eseményei számszerint a következő tizenkettő, melyeket tibeti nyelven *Mdsad-pa Bchu-gnyis* névvel jeleznek meg, s értelme: «a tizenkét cselekedete Shakyanak.» Tudniillik:

- I. Lejött az istenek köréből.
- II. Asszony méhébe szállt.
- III. Megszületett.
- IV. Ügyességet tanúsított mindennemű tudományokban.
- V. Családi életre kelt s a házasság élvezetében részesült.
- VI. Elhagyta családját, vallásos jellemet vett föl.
- VII. Bünbánatos műveleteket vitt végbe.
- VIII. Legyőzte az ördögöt, a földi gyönyörök istenét (Kama Dévát).
- IX. Elért a tökéletesség legmagasb fokát, azaz Buddhává vált.

X. Megindította a törvénynek kerekét, azaz kihirdette tanait.

XI. Megszabadult a szenvedéstől, azaz meghalt.

XII. Maradványainak elhelyezése.

Ezen tizenkét fejezet szerint lesznek az illető adatok elrendezve.

I. Lejött az istenek köréből.

Utolsó megtestesülése előtt Shakya sok ideig az Istenek egyik országában honolt, melynek neve *Galdan*, sanskritban: *Tushita*, az Istenek egyik mennyei lakhelye, mely helyre előbbeni erkölcsi érdemei folytán fölmagasztaltatott, különösen azért, mivel bevégezte a hat transcendentális erényt, ezek: a könnyörületesség, az erkölcsösség, a béketűrés, az erélyesség, az elmélkedés és a bölcsesség. A midőn mennyországi előde, Kashyapa a Galdant elhagyá, hogy a földre szálljon s Buddhává testesüljön, akkor még Shakya csak tizedik rendű Bodhisatva (azaz szent) lépcsőjén állott. Kashyapa Shakyát választotta helytartójának a Tushitában (mennyei országban), hogy tanítója legyen az isteneknek s e végett saját koronájával diszítette föl. E minőségben mint Bodhisatva, *Dam-pa-tog-dkar* név alatt, Shakya sok ideig honolt az egekben, azon időszakig tudniillik a midőn a halandóknak csak száz évi életkor engedtetett. Egy bizonyos alkalommal, a midőn az Istenek, Shakya iránti tiszteletök tanubizonyosságul, mindenféle hangszereiket mutogatták, a világ minden részéből való Buddhák arra kérték, hogy hagyja el Tushitát (mennyországot) s igyekezzék ő is Buddhává válni.

Shakya ennél fogva közölte szándékát az Istenekkel, hogy Jambu dwipa-ba száll; de mivel azok tudták, hogy azon helyen akkoriban sok istentelen hitterjesztő lakott,*) Shakyát céljától eltéríteni ohajtják, de sikertelenül; ő biztosítá az egek lakóit, hogy képes lesz elleneit legyőzni, s hogy tanai gyökeret fognak verni és majdan virágozni Jambu-dwipa-ban. S azt ajánlá az isteneknek, hogy ha valaki közölök a halhatatlanságot élvezni ohajtja, testesüljön meg emberi alakban ugyanazon világrészben, mint ő.

A Tushitában lakó Istenek, miután beleegyeztek abba, hogy a Bodhisatva (Shakya) a földre szálljon, azon tanakodtak, hogy hol testesüljön meg, mely országban és mely nemzetnél és családban?

*) Lásd: Jegyzet I. alább.

Arra szavaztak, hogy Közép-Indiában a Ganges partján történjék. Deanéposztályt és családot illetőleg, a vélemények különböztek. Egy rész ezen, mások más uralkodó családot javasoltak, de mindegyikre nézve valami kifogás történt. A szóba hozott népek és uralkodók a következők voltak: Ujjayani, Hastinapurában a pandavai nemzetség, Mathura, Vaishali vagy Prayaga a lichabi*) nemzetség Kushambhiban, Rajagrihaországban: Shrivasti Kosalában és Badsa Raja családja. Nem lévén képesek megegyezni maguk között, megkérdezték Shakyát, hogy mi az ő akaratja? Erre ő azt válaszolja, hogy *Shudhodana* királyi családjában akar testet ölteni, a ki Shakya nemzetségből való s székhelye Kapilavastu, még pedig azért, mivel a család nagyhirű s tiszta erkölcsű s ivadéka az ősrégi uralkodóknak.

Minekeltette Tushitából elköltözködött, *Maitreyát* nevezé ki ottani helyettesének ugyanazon módon, a mint őt magát beiktatta előde Kashyapa. Maitreya, még mindig ott a Tushita mennyekben lakik, s ő azon szent, a ki a legközelebb megtestesülendő Buddhává fog lenni.

II. Asszony méhébe szállt, azaz megtestesült.

Az istenek ismét tanácsot tartottak, hogy a Bodhisatva minő alakban szálljon azon asszony méhébe, kit anyjává választott. Megegyeztek abban, hogy a brahmani iratokban előforduló hat ormánynyal ellátott elefánt legyen az alak. Elhagyva tehát Tushitát, Shakya a földre jön és a leírt elefánt-formában beszáll jobb felől Maya Dévi méhébe, ki Shudhodana Raja hitestársa volt; a ki oly gyönyörűséget soha nem érzett mint épen azon pillanatban. Más nap el is beszélt királyi férjének álmait az elefánttal. Brahmanok és álommagyarázók a király eleibe hivatnak s azon magyarázatot adták, hogy a királyné fiút fog szülni, a kiből vagy egy nagyhatalmú uralkodó vagy egykoron Buddha fog lenni. A király e jóslaton való nagy örömeben kegyadományokat osztat, s áldozatokat tétet a fejedelem asszony szerencsés szülése és a gyermek jövőbeli boldogsága végett, ő maga is személyesen nejének minden kedvét megadja. Az istenek is minden szolgálatjára készek s maga a természet is mindenben kedvez, a születendő Bodhisatva miatt.

*) Lásd: Jegyzet II. alább.

III. Születése.

A királyné Maya Dévi világra hozta szent gyermekét «*az erdei patkány*» évnek negyedik havában s tizenötödik napján, (pen akkor az anya a *lumbini* ligetben mulatott, a hova öt számos kísérete követte. A gyermek az anya jobb oldaláról született, a ki álló helyzetben volt s fa-galyat tartott kezeiben, Indra és a többi istenek is segítségére voltak. Nem sokára, születése után, Shakya hét lépést tett a világ négy sarkpontja felé, megnevezvén mindegyikét, elmondván egyszersmind szándokát mindegyik irányában. Születése alkalmával több csodadolgok történtek; például az egész világ világossággal telt meg; a föld több ízben rengett s a vakok szemök világát visszanyerték.

Ugyanazon időben Középindia négy királyának is fia született. Tudniillik *Rajagriha* székhelyen, Magadhanországban; *Shravasti* városban Kosalaországban; úgy szinte *Kausambhiban* és *Ujjayaniban*.

Ugyanakkor Capilavastuban ötszáz fi- és ötszáz leány-gyermek született a kshetriya kasztban; ugyanannyi a szolgálai kasztban, ötszáz fiatal elefánt, ötszáz csikó. Ötszáz közkincstár fölnyílt. Ily módon Shudhodana király minden kívánata beteljesedett s fiát Siddharta*) vagy Sarva Siddhártha néven nevezte el.

Heted napra Shakya születése után az anya kimúlt, de ismét megszületett az istenek között, a Traya-Strimsha, azaz a harmincz-harmadik egben.

A *lumbini* ligetből a csecsemő Shakya, nagy pompával Capilavastu székhelyre kísértetik s a Shakyak saját istene templomába vitetik imádás végett, de itt az Isten maga is tiszteletet tanúsít a csecsemő előtt. Innen ered, hogy Shakyának sok neve között előfordul a *Dévata Déva*, tibetül *Lhahi Lha*,**) a mi annyit tesz, mint Istenek Istene. Itt nagynénje Gautámi***) gondjaira bízatik, ki ötlet harminczkét dajka-segélyével ápolja. Egy bizonyos alkalommal bebizonyult, hogy a gyermek Shakyának ereje fölér ezer elefánt erejével.

* Siddharta = az, a ki elérte czélját.

**) Lásd: Jegyzet III. alább.

***) Lásd: Jegyzet IV. alább.

A brahmanok és egyéb jószok észrevéven Shakya természetének határozott fejlődését, azt jövendőlik, hogy egy hatalmas uralkodó fog válni belőle, ha itthon marad; vagy egy Buddha, ha családját elhagyja s vallásos emberré lesz.

Egy tulós remete, kinek neve *Nag-po*, ösztönözve a nagy világosság által, öcsese *Mis-byin* (sanskritul: Narada) kíséretében Capilavastu városba siet, az újonszülött gyermek üdvözlétére. Shudhodana királylyal hosszasan társalog és megjósolja neki, hogy az ő fia nem lesz Chakvavarti, azaz hatalmas uralkodó, a mint némelyek hiszik, de lesz belőle Buddha. Sajnálkozva mondja, hogy ő maga már öreg lévén, nem érheti meg azon időt, melyben Shakya hirdetni fogja tanait. *Narada* öcsésének pedig azt ajánlja, hogy tanítványa legyen egykoron.

IV. Ügyességet tanúsított mindennemű tudományokban.

Egy szerencsés napon, melyet a csillagjósok megjelöltek, Shudhodana király elhatározta, hogy fiát Shakyát iskolába küldi a betűk betanulása végett;*) parancsolatot adott ki, hogy a város kitisztíttassék és földiszíttessék, az Isteneknek áldozatok hozassanak s a szegények kegyadományokban részesíttessenek. De a mint a gyermek tanítója eleibe került, az utóbbi úgy találta, hogy legkisebb oktatás nélkül, máris tudta mindazon betűket, melyeket a mester neki mutatott. Önként előszámlált hatvannégy különböző betűrendet, közöttük említette a *yavana* és a *huna* nyelvekét is, de azok inkább képzeleti nevek és előmutatja a betűk alakját. A mester meg van hatva a gyermek bölcsesége által és több slokát (versszakot) mond el, dicséretét kifejezendő. Hasonlóképen a szám-tanban és csillagászati tudományokban túlszárnyalta társait. Ismerte az elefánt megszelidítésének fortélyát s a hatvannégy kézimesterséget, úgy szinte katonai fegyvereket és hadi gépeket. Túltesz valamennyi ifjú Shakyákon a testgyakorlatokban, tudniillik a birkózásban, ugrásban, uszásban, nyilazásban és diskus-vetésben. Elmozdít egy roppant fát, mely az útra talált dőlni.

*) Lásd: Jegyzet V. alább.

V. Családi életre kelt s a házasság élvezetében részesült.

Midőn Shakya fölserdült, apja azon ohajtását fejezé ki, hogy nősüljön; erre ő írásba foglalja a megkívántató tulajdonokat, melyeket ő föl találni ohajt azon asszonyban, kit nőül venne. A király parancsolatot adott minisztereinek, hogy tudakozódjanak oly hajadon után. Végre rá is akadtak; Pe-chon-chan Shakyának leányára, Sahtshomára, (neve sanskritban Gopa), de ő vonakodik leányát oda adni mindaddig, míg az ifjú királyfi minden erőművészeti ügyességben nem jártas. Ennélfogva Shakya ügyességét bebizonyítja mindenemű mechanikai műveletekben s ily módon elnyeri Gopát, a királyleányt, a kiről azt mondják, hogy az eszes és erényes nőknek mintája. Későbbben feleségül veszi (Yashodharát) Grags Hdsin-ma s utóbb Ri-lags-skyes (szarvasszülötte) nevű nőket is. A két első feleségnek nagy volt a hire; de úgy látszik, mintha mind a két név ugyanazon egy személyre vonatkoznék. Yashodharától egy fia lett, neve *Rahula* (tibetül Sgra-Gchan-Hdsin).

VI. Elhagyja családját s vallásos fogadást tesz.

Azt mondják, hogy Shudhodana király atyai házában Shakya 29 évet töltött, élvezvén azalatt a világ minden gyönyörét. Ennek utána a következő körülmények arra bírták, hogy vallásos életre szentelje magát.

A mint kocsijában a liget felé mulatni kirándulást tett, útjában szemébe ötlött egy aggastyán, egy beteg, egy halott és végre egy vallásos ruhába öltözött egyén. Lovászával szóba ereszkedik e személyek felől, minden esetről visszatekint s gondolkodásba merül az *agykör, a betegség, halál* és a *vallásos élet* fölött. Egy földművelőkből álló falut meglátogat s észreveszi lakosainak nyomorult helyzetét s ott egy *jambú-fa**) árnyékában gondolatokba merül. Ezen árnyék Shakya iránti tekintetből állandó marad s nem követi a nap menetelét. Hazafelé útjában a kincseknek sok hal-maza nyílik meg Shakya előtt, mindannyi szolgálatjára ajánlkozik, de visszautasítja őket.

Ámbár atyja s rokonai folytonos figyelemmel azon voltak, hogy meggátolják Shakyának az udvartól való visszavonulását,

*) Jambú-fa. *Eugenia aquea*. Myrtaceae.

mivel a jóslatok következtében azt is remélették, hogy hatalmas uralkodóvá válik egykoron: mind a mellett talált módot, hogy a királyi palotát elhagyja. Éjjélkor *Bsnags-ldan* nevű lovára ült s ellovagol hat mértföldnyi távolságra, itt leszáll s szolgájától viszsza küldi lovát s minden ékszerét, mi nála volt; megizeni atyának rokonainak, hogy ne buslakodjanak elutazásán, mivel, ha majd megtalálta a bölcsesség legmagasb fokát, visszatér s megvigasztalja őket. A szolgának hazatértével nagy volt a szomorúság Shudhodana királyi udvarában.

Saját fegyverével Shakya levágja a haját fejről, s finom ruházatját fölcseréli egy közönséges barna-veres színtűvel, melyet Indra istene vadászruhába öltözködve ajándékozott neki. Megkezdí vándorlásait s a Magadhában fekvő *Rajagriha* városba érkezik. *Vimbasára* vagyis Shrenika király (tibetül: Gzugs-chan-snying-po) megpillantván Shakyát palotájából, megtetszett neki modora. Későbbben szolgálai jelentést tévén a királynak a vándor felől, maga meglátogatja; hosszasan társalog vele s oly ajánlatot tesz neki, hogy éljen nála kénye-kedve szerint. De a vándor nem fogad el semmit. A király kívánságára elmondja, hogy ő a Shakya nemzetség ivadéka, melynek székhelye Capilavastu Kosalaországban, a Bhagrati folyam partjain létezik a Himalayak szomszédságában. Hogy családja királyi, atyja pedig Shudhodana (*Zas Gtsang*), a hogy ő lemondott a világról s most csupán a bölcsesség legmagasb fokát keresi.

VII. Bűnbánatot tartott, testét sanyargatván, asaz szigorú remete életet élt.

Miután Rajagrihát elhagyta, látogatást tett a hegységekben lakó remetéknél. Rövid idő alatt megismerkedett azok életmódjával s elveivel; de nincs velök megelégedve. Azt mondja nekik, hogy csalódnak, ha azt hiszik, hogy ily életmód által a megszabadulásra szert tesznek. Ezekután elvándorol *Nairanjana* folyó partjaihoz, s hat évig bűnbánatos élet gyakorlatával foglalkozik s alávetvén magát rendkívüli szenvedéseknek és nélkülözésnek, folytonos elmélkedésbe volt elmerülve. *) Három jellemző jelvény, mely eddig ismeretlen volt, mutatkozott testén. Észrevette azonban, hogy a tápláléknak testétől való megtagadása veszélyes kezd lenni lelki

*) Lásd: Jegyzet VI. alább.

erejére, elhatározta tehát magát arra, hogy a szükséges eledellel él. Nairanjána folyóban megfürdik s a parton zöldelő *Arjuna*-fának *) egy galyja lehajlik hozzá, hogy őt a folyamból kisegítse. Finom ízű tejes levestől, melyet két leányzó nyujt neki, fölfrissül. Őt kísérlője most elhagyja, azt mondván maguk között: ily nagy-ehető és ily kéjvágyó ember mint Gantama (Shakya), valóban a bölcsesség legmagasb fokát soha el nem érheti, azaz soha Buddhává nem válhatik. Társai tehát elhagyják s Varanasi városba mennek, s annak szomszédságában egy ligetben folytatják remete életüket.

VIII. Legyőzte az ördögöt vagyis Kama Dévát, a földi gyönyörök istenét.

Miután megfürdött a Nairanjana folyóban s étellel fölfrissítette erejét, Shakya föludult s föltette magában, hogy meglátogatja a szent helyet (Bodhimanda), mely ugyanaz, a hol jelenleg *Gaya* áll. Elvándorol tehát azon helyre s egy gyeppamlagra leülve, gondolatokba merült; elnyomja az ördög seregeit, azaz győzelmet arat Kama Devinek **) minden kísértésén.

IX. Elérte a tökéletesség legmagasb fokát vagyis Buddhává válik.

Megmaradván elmélyedésében, eljutott végre a bölcsesség legmagasb fokára, azaz Buddhává vált. A mint a tökéletességet elérte, az egekből az Istenek egymásután adományokat ajánlanak neki, imádják őt és illendő költeményekben eléneklik dicsőítését, magasztos tulajdonai- és nagy tetteiért, melyek által az ördögön győzedelmeskedett. Hét hétig időzött Gaya városában s tökéletesedett, nagy czélja elérésében.

Gagon és Jang-po nevű két kereskedő megvendégeli ebédde és hallgat oktatásaira. Őly állhatatosokká lesznek híűkben, hogy Shakya ítélete szerint Bodhisatvákká fognak válni. A mesés Rirabnak négy királya, külön-külön egy alamizsnás csészét adományoz neki. Egészsége roncsolt állapotában az ördög azt tanácsolja neki, hogy haljon meg, de Indra isten a Jambufának gyümölcsét ajándékozta neki, a mire Shakya föllábad. A nágák (kobra kígyók) megörzik őt a rossz időjárás ártalmától fölfujt nyakukkal.

*) *Arjuna*-fa. *Terminalia arjuna*. *Combretaceae*.

**) Lásd: Jegyzet VII. alább.

X. Megindította a törvénynek kerekét, azas kihirdette tanait.

Miután megtalálta a legmagasb bölcseséget, Shakya azon meggyőződést táplálta, hogy az emberi nem képtelen megérteni tanait, megtagadja tőlök az oktatást mindaddig, a míg Brahma maga és a többi istenségek őt arra föl nem kéri. Megjelennek tehát s az ő kérésökre megkezdí az oktatást. Azon gondolkozik, hogy kivel közölje tanait először. Többen azok közül, a kikről meg volt győződve, hogy megértik, már meghaltak. Elvándorol tehát Varanasiba, a hol azon őt személy, ki Shakyat ezelőtt követte, de utóbb elhagyta, most már meggyőződött arról, hogy ő csakugyan megtalálta a bölcsesség legmagasb fokát, hódol neki s mind az őt újra tanítványává leszen. Neveik itt következnek sanskrit és tibeti nyelven.

1. *Ajnyana Kondinya*, tibetül: Kun-shes-kondinya. 2. *Asvajit*, tibetül: rTa-thul. 3. *Páshwa*, tibetül: rLangs-pa. 4. *Mahá Namá*, tibetül: Mingch'hen. 5. *Bhadrika*, tibetül: Byangpo.

Shakya oktatást ad nekik tanaiban, s megmagyarázza az úgynevezett *négy főigazságot*, tibetül: Hphaps-pahi-Bden-pa-Bzhi. Tudniillik:

1. Ez életben baj és nyomoruság létezik.
2. Úgy fog az lenni minden újszületésnél.
3. Hanem ennek elejét lehet venni.
4. Az út és mód, mely által véget vethetni minden nyomoruságnak.

Más őt egyén szinte tanítványává lesz s számos egyéb követőkre talál. Rajagriha felé való útjában egyszerre hatvan személy magára veszi a vallásos élet jelvényeit s követőjévé válik. *Vimbassara* (tibetül: Gyugs-chan-snying-po) Magadha királya Rajagrihaba meghívja, s egy Viharát (Gtsug-lag'hang) — monostort — ajánl föl neki, melynek neve *Kalantaka*, (egy madár neve). *Shariputra* és *Mongalyana*, utóbb mint előkelő tanítványai ismereteseek, tagjaivá lesznek vallási szerzetének. Kátyáyana szinte tanítványává leszen, s később Ujjayana városba küldetik Shakya által, hogy az ottani királyt és népét megtérítse. Nagy sikert arat.

Kosala tartománynak Shravasti városában, egy gazdag házbirtokos (tibetül: K'yim Bdag) fölvévén a buddhismust több házból álló vallásos intézetet rendez be egy ligetben, melyet a királyfi

ligetének, neveznek (sanskritban: Jetavanam, tibetben: rgyal-bu-rgyal-byed-kyi-ts'hal). Meghívja oda Shakyát, fölajánlja neki s tanítványainak azon épületeket lakásul. Shakya itt huszonhárom évet töltött s a Sutrák legnagyobb része e helyen kihirdetett vagy megmagyaráztatott általa vagy a mint közönségesen mondják Shravasti városban, tibetül: Mnyen-po.

Prasenajit, tibetül: Gsal-rgyal Kosala királya, ki Shravastiban lakott, fölveszi a buddhismust. Reá vonatkozó több elbeszélés foglaltatik a Dulva és a Mdo részekben.

Shakyának apja Shudhodana, egymás után nyolcz hirnököt küld hozzá, hogy térjen vissza Capilavastuba, királyi székhelyére. Azonban mindnyája Shakyánál maradsa vallásszerezetbelép. Végre a király elküldi Chakrát, minisztereinek egyikét; ő is szerzetessé lesz, de mégis visszatér s hirt visz királyának Shakya tervei felől, hogy látogatást ohajt tenni atyjánál. A király megparancsolja tehát, hogy építsék föl a Nyagrodha kolostort (sanskritül: Vihara, tibetül: Gtsung-lag-Khang) Capilavastu mellett.

Tizenkét évi távollét után Shakya látogatást tesz atyjánál. Több csudák történnek az atya és fiú közötti találkozásnak alkalmával. Több elbeszélés van följegyezve, hogy a Shakya család hogyan vette föl a Buddha hitet, és hogy tagjainak legnagyobb része szerzetessé vált.

A Dulva és a Mdo részekben sok elbeszélés találatik Shakya vándorlásairól, hogyan lettek egyének és egész népcsoportok buddhistákká, de úgy látszik ez nem mind alapszik tényeken. Shakya működésének tere általán véve Közép-India, azaz a Ganges partjai, vagyis a következő országok: Mathura, Ujjayana, Vaishali vagyis (a mai Allahabad), Kama-Rupaig Assamban és Vindhya hegyláncztól Capilavastu városáig Rohilkandban.

Pancholának két királya, a Ganga éjszaki és déli partjain kibékül Shakya közbenjárására s mindkettő fölveszi a buddha vallást. Az első Arhan-ná (szentté) leszen, az utóbbi Shakyának jóslata szerint, elsőrangú Bodhisatvává emeltetik.

Bizonyos alkalomkor pamlagos ülőhelyének felét, azaz vánkossát elküldi Shakya tanítványai egyik előkelőbbjének, kinek neve *Mahakasyapa*, tibetül: Hod-srung-chhen-po, hogy azt leültében használja s e tény által mintegy örökösevé, Hierarchává választja őt halála esetére.

XI. Megszabadult a szenvedéstől, azaz meghalt.

A mint a tibeti könyvek közönségesen állítják, Shakya halála Assam tartományban történt, Kusha vagy Káma-Rupa (tibetül: Sa-chan vagy Sachok) nevű városban két Sál fa alatt.

Ez az eset részletesen föl van jegyezve a *Kah-gyur* gyűjteménynek Do részében, a 8-dik és a két következő kötetben, melynek címe Maháparinirvanam, tibetül: Yongs-su-Mnya-nan-las-Hdas pa-ch'hon-po, azaz «végső teljes megszabadulás a földi szenvedéstől.»

Egy hatalmas szózat tudtára adta a föld élő lényeknek, hogy Shakyának halála közeleg; ezek sietnek bemutatni utolsó ajándékaikat, és hogy megkérdezzék tanainak bizonyos tételei felől, melyek iránt kétségük volt, hogy erre nézve megnyerjék fölvilágosításait. Tanainak lényege ismételve van e kötetekben, különösen annak finom metaphysikai oldala. Sok tárgyalás foglaltatik benne Buddha (az Isten) vagyis a Tathagáta természete, lényege és tulajdonai, úgy szinte az emberi lélek felől. A *lelki rabság* és a *megszabadulás* állapotáról. A végmegszabadulás módjairól. A hat legmagasabb erényről, különösen az irgalmasságról, az esetleges összefüggésről s több hasonló elméletekről.

Halála előtt Shakya elmondotta, hogy miként szokták a régi időkben elégetni a hatalmas uralkodók tetemeit s meghagyta tanítványainak, hogy hasonlóan cselekedjenek az ő holt testével is. Ennek következtében a tetemet több ízben mindenféle illatos vízzel megmosták és egy vasszekrénybe helyezték, mely telve volt illatos mag-olajjal s ott őrizték hét napig; a testet aztán kiemelték s elébb tiszta pamutba takarták s aztán begöngyöltették ötszáz darab pamutvászonba, annakutána ismét visszahelyezték a szekrénybe, melyet előbb kellemes illatú olajjal töltöttek meg; hét nap múlva elégették sandal*) s más illatos és drága fa tűzével.

XII. Maradványának elhelyezése.

A tetem a most említett módon elégettetvén, a hamvakat összeszedték s nyolcz mérőt töltöttek meg vele, (*Drona* sanskrit nyelven, *Vré* tibetül), s nyolcz urnába helyezték el. E nyolcz érté-

*) Sandal-fa. Santalum album.

kes edény, nyolcz emelvényre vagy trónusra helyeztetett; több nap folytonos imádás- és áldozathozatalban folyt le s ezek után egy gula-alakú nagyszerű épületbe (sanskritul: Chaitya, tibetül: Mch'hod-rten) végnyugalomra tétetett, Kusha vagyis Káma-Rupa városában.

Közép-Indiának uralkodói, a kik között Shakya élt, értesülvén Shakya kimultáról s szent ereklyéit birni ohajtván, némelyek személyesen oda zarándokoltak, mások követeket küldenek, hogy a tetemek egy részét maguk számára biztosítsák. Kusha lakosai megengedik ugyan az idegeneknek, hogy a temetkezési helyet meglátogassák és imádhassák a szent ereklyéket, de megtagadják az osztozkodást.

Shakya halála után tanai első ízben előkelő tanítványai által íratlak össze. *Káshyapa*, tibetül: Hodsrun, ki a hierarchiában örököse lett, a Prajnyápáramita, tibetül: Sher-chin vagyis a metafizikai részszedte össze. *Ananda*, tibetül: Kun-gávo, a Do részben foglalt Sutrákat. *Upali*, tibetül: Nye-var-khor a Vinaya vagy Dulva részt. E három mű Tripitakáh, tibetül: Sde-nod-sum nevet visel, mi annyit tesz mint három edény vagy repositorium. Ehhez járul még a negyedik a *Prabachana*, tibetül: Lung-rap, a főtörvény. Mind e mű, mely ma már igen nagy terjedelmű, kétségtelenül arról tanuskodik, hogy ezek több egymást követő korszak eredménye, bár a hívők által egyedül Shakyának tulajdoníttatnak. Száz és tíz évvel az első összeállítás után a *Pataliputrában* lakó híres *Asoka* király idejében, egy második kiadás rendeztetett. A harmadik pedig *Kanishka* idejében, ki híres uralkodó volt Éjszak-Indiában; s ez több mint négy századdal Shakya halála után történt. A buddhisták e korban már 18 felekezetre vannak oszolva, négy főosztályzat alatt, követvén Shakyának négy tanítványát, kiknek neve volt: *Rahula*, *Upali*, *Káshyapa* és *Kátyáyana*.

A *Stan-gyur* egész terjedelemben közli a felekezetek névsorát és a vezéregyénéket, de a részletes előhozásuk itt fölöslegesnek látszik.

Jegyzetek.

I. A *Tirthika* néven voltak ismeretesek Tibet lakói előtt az eretnek tanítók, általában véve a hindúk. A buddhismus keletkezésekor Közép-Indiában e név azon sophistákra alkalmaztatott, a kik az új tan ellenei voltak; hat ilyen tanító említetik. A *Kah-*

gyur, *Stan-gyur* és minden egyéb tibeti tekintély szerint a hindú felekezetek között a Tirthika nevezetűek voltak a legtúlzóbbak tanaikban és viseletükben s mindig azt mutatták, hogy legnagyobb ellenei a buddhismusnak. A már említett hat eretnek tanító leginkább Rajagriha és Shravasti városokban tartózkodott; Gautama tanítványaival gyakori vitákba ereszkedtek, kik által végre Shavasti városában végkép legyőzettek és a Himalayák közelében levő hegységekbe menekültek.

Gautama túlhaladta őket kivált csodák véghez vitelében.

II. A *Litsabi* egy nemzetség neve, a melynek fővárosa Vaisháli Prayága, vagyis a mai Allahabád volt. Sokszor említés van téve róluk a *Kah-gyur*- és a *Stan-gyurban* és azt mondják felölök, hogy dúsgazdagok voltak s pompás lovasszerszámaikkal és butoraikkal tűntek föl.

A tibeti írók azt állítják, hogy első királyuk *Nya-Khri-tsan-po*, a litsabyak nemzetségéből származik, Krisztus előtt körülbelül 250 évvel, megjegyezve, hogy a Shakya név három különböző nemzetségre alkalmaztatott, t. d. niillik:

1. a Shakya Chhenpo;
2. a Shakya Litsabi és
3. a Shakya Rikhrot-pa, a hegyeken lakó törzsre.

Nyakhri-tsanpo, Shakya Litsaby törzsökből való, a ki száműzetése után Tibetben talált menedéket.

III. A Shakyak istene *Lha* bálvány volt, a Yaksha istenségek egyikét ábrázolván, s egy templomban őriztetett. A *Kah-gyur* gyűjteménynek *Do* részében az állítatik, hogy a többi istenségek (mint a Gulang, Skemchet, Lusnam, Dává Nyimá, Rnam-Thos-bu, Indra, Brahma, Jigten Skyong) élettelen képei, mihelyest Shakya jobb lábát a templomba tette, fölállottak s lábához borultak.

IV. *Gautami* a gautamák nemzetségéből való volt, Shakyának nagynénje.

V. A gyermeknek valódi életkora nincsen említve, csak arról van szó, hogy a mint megnőtt, iskolába küldetett, hogy megtanulja a betűket, s hogy azon nap nagy ünnepély tartatott, az egész várost kitisztították és földiszították. A tanító neve ez volt: Ches pi lofan kunche shenyen, azaz a gyermekek oktatója, mindenkinek barátja.

Valamint Görögországban úgy Indiában is a nő udvaron-

czok kitűntek finomabb nevelésük által s jártasak a Shastrákban, így a 107. lapon ez áll: ki az a ki oly jártas a szentírások szertartásai ismeretében, mint a kéjhölgy?

„Általánosan említés van téve arról, hogy Shakya fölülmult mindenkit a tanulmányokban és a mechanikai ügyességben. Főleg a számtanban és athletikai gyakorlatokban tűnik ki s ezekben felülmulta a Shakya nemzetség minden ifját, Capila városban. — Említés van téve gyakran, hogy mind ezen gyakorlatokban Devadatta volt versenytársa Shakyának, a ki nagy haraggal és gyűlölettel viseltetett ellene túlnyomó lelki adományai miatt.

VI. *Nairanjana* folyam bizonyára Ganga közelében volt, melynek partjaihoz a Bodhisatva (Shakya) elgyalogolt. Megtetzvén nekie egy falunak fekvése, sok tava és a zöldelő gyepek árnyékos fáival, itt letelepedett s hat évet töltött, elmélkedve és böjtöléssel.

Shakyának testi sanyargatásai más bűnbánókéitól annyiban különböztek, hogy azok egyedül testüket kínozták szigorú életrendszer által a nélkül, hogy lelki tehetségeiket gyakorlották volna. Shakya megtagadta magától az ételt, s kitette magát az idő viszontagságainak, hogy testét meghódítva tarthassa lelki tulajdonainak gyakorlatában elmélkedései közepett. Shakya tanúságot tesz tanítványai előtt saját tapasztalatából, hogy a testnek sanyargatása a remeték példája nyomán nem az igazi út, a melyen a tökélyt és a megszabadulást elérhetni. Értelmünknek, elmélkedés és gondolatok általi edzése által szabadulhatunk meg születésünk, betegségeink, az aggkor és a halál okozta gyötrelmekről, a jövőendő életben.

VII. A *sátán* kísértéseiről Shakya azt mondta tanítványainak, hogy hat évig tartott remeteskedése alatt a sátán más néven *Kama* és annak serege minden lépten követte, ez a gyönyörévezetek istene, más néven a halál istene, a ki is minden alkalmat fölhasznált arra, hogy tévútra vezesse, de sikertelenül, ámbár igen kecségtető szavakat használt, s minden módon arra törekedett, hogy rábírja Shakyát a világ gyönyöreinek élvezetére, hogy hagyjon föl az önmegtartóztatással, mivel úgy is igen nehéz legyőzni saját kívánságait és szenvedélyeit. A *Kama* (sátán)*) így szólott hozzá: adj alamizsnát, vigy végbe tűzáldozatokat, mivel ilyen módon

*) Sanskritban: Mara.

nagy erkölcsi érdemeket fogsz nyerni. De mi célra vezet az önmegtartóztatás?

Shakya azonban így felelt: kell, hogy nemsokára győzedelmeskedjem fölötted, Káma. Seregged első csapatja: a kivánság; másodika visszatetszés; harmadika az éhség és szomjúság; a negyedik sorban áll: a szenvedély vagy kéjelgés; ötödikben a tompaság és az álom; hatodikban a félelem és rettegés; hetedikben a této-vázás és kétkedés; a nyolczadikban a harag és a képmutatás. A kik csak gazdagság vagy nyerészkedés vagy dicsőítés, megtiszteltetés és gonosz úton szerzett hír után áhítoznak, olyanok, kik csak önmagukat dicsérik és másokat gyaláznak: ezekből állanak a fekete ördög seregei.

Még következőképen is szólt a sátánhoz: Oly brahmanok és papok fölött, a kik legyőzték indulataikat, önmérséklettel bírnak, kik helyesen használják eszüket és mindent lelkiismeretesen elvégeznek, ilyenek fölött mi hatalmad lehet neked, te gonosz szellem?

Erre a sátán elszomorodott, látván, hogy nem boldogul s eltűnt.

De Shakyának végső győzelme Káma seregei fölött a szent fügefá alatt történt, midőn a szent bölcsesség tőkélyének helyén ült a mai Gaya városban vagy környékén, déli Behárban.

Minekutána Shakya visszanyerte erejét, elhagyta Nairanjana folyam partjait s látogatást tett Gayaban, hogy Buddhává váljon, elődeinek példáját követve. Helyet foglalt a szent fá alatt, a gye-pen, azon elhatározással, hogy mindaddig föl nem kel ülőhelyéről, míg a bölcsesség legtökéletesb fokát el nem érte. A sátán észrevévén, hogy Shakya Buddhává fog válni és az emberi nem általa oktatva okossá és bölcseséggel teljessé lesz és ennek következtében nem fog a sátán parancsainak engedelmeskedni, mindent elkövet, hogy e célt meghiúsítsa.

De minden igyekezete hasztalan.

A Boddhisatvát le nem győzheti az ördög.

Shakya ekkép sikeresen ellentállt a sátán ostromainak, mély gondolkodás és elmerültség több fokán megyen át s végre életének 36-dik évében, egy nap virradóján eléri azt, a miért küzdött, tudniillik »a bölcsesség legmagasb fokát.»

Lalita Vistara 21-dik fejezetében, hosszas részletekben, le

van írva versben és kötetlen nyelven, hogy a sátán mi módon értesült a Bodhisatvának közeledő fölmagasztalásáról. Szó van ott: Káma baljóslatú, harminczkét álmáról — seregéről — az ő harczosainak borzadalmas torz alakjairól, különféle fegyverzeteikről — a hadviselésről — az Istenek néhányának Kámától való elpártolásáról, fiainak egyenetlenségeiről, a két pártról tudniillik fehér-ről és feketéről, melyek egyike Kámának jobb-, másika baloldalan állott. A fehérek, *Kártikeya* vezérlete alatt, Shakyával tartanak s arra törekednek, hogy atyjukat rábírák, hogy ne támadja meg a szent embert, mivel úgy sem győzheti le. A baloldalon állók, a feketék, Kámával tartanak és harczra ösztönzik, állítván: oly sereggel lehetetlen nem nyerni. De Káma összes seregével kudarczot vallott; tehát leányait küldi el, hogy annyi keccsel és csellel tántorítsák el a Bodhisatvát. De mind hiába.

Shakya dicséretére valamennyi mennyországok istenei egy-másután énekeket zengenek, kezdve a legmagasabbikon le a földön lakókig.

A legmagasb égnek istenei, miután a trónusán ülő Tathagátát (Shakyát) körüljárták és az égi Sandalfa porát hintgették reá, így dicsőítették:

«A világ megvilágítója, a világ védelmezője, a világosság teremője megjelent, a ki szemet ad a világtalanná lett világnak, hogy bűneit lerázhassa magáról. Te győzedelmeskedtél a harczban! Czelod el van érve erkölcsi kitűnő léted által. Erényeid mindegyike tökély. Ezentúl az emberiséget kielégítendéd jó léttel, minden jókkal.

«Gautama bűn nélküli. Ő kigázolt a sárból s most a száraz földön áll. Ő meg fog menteni más élő lényeket is, kiket különben a hatalmas folyam magával ragadna.

«Nagy szellem! te kitűnő vagy a három világban, hozzád hasonló senki sincs. Az annyi idő óta alvó és sűrű homályba sülyedt e világnak gyujtsd meg az értelem világosságát.

«Az élő világ sok idő óta sinlődik már a kórság romlottságában. Az orvosok fejedelme megérkezett, hogy minden nyavalyáját meggyógyítsa. Te a világ védelmezője! megjelenésed által a nyomorúság lakhelyei megüresednek. Ezután az istenek úgy mint a halandók boldogságot fognak élvezni. Azok közül, a kik tégedet az emberek legfőbbjét s legjobbját láttunk ezer korszak tartamának

elfogytaig, egyikünk sem fog leszállani a kárhozat országába. Azok, a kik hallgatván tanaidra, bölcsökké és épekké váltak, nem fognak félni testüknek megsemmisítésétől. Széttörvén a nyomoruság békóit s teljesen megszabadulván minden további tehertől, megtalálják a legnagyobb erénynek gyümölcsét, élvezendik a tökéletes boldogságot. Ily egyének kegyadományokra méltók s ők elfogadják azokat. Ily adományoknak nagy lesz a jutalma, mivel az adakozók végmegszabadulásának kieszközlésére szolgálandnak.

Shakya a papsághoz így szólott:

Gelongok!

A *Ne'tsang* mennyországban lakó istenek, miután a Tathagatát ekképen megdicsőítették volna, összetett kezekkel üdvözltek őt s félreültek.

Ezek után megjelentek *«Hotsal»* nevű mennyország istenei s dicsőítették őt ekképen:

«Tisztelet tenéked, oh mester! kinek lelke mély s oktatása kellemes. Te vagy a mesterek fejedelme. A te tanaid édesek, mint Brahma leányának dalai. Te megtaláltad a tökélynek legmagasb fokát. Te vagy a legszentebb. Te vagy a mi oltalmunk, menhelyünk és segítőnk. Szerető kegyed által te vagy a világ oltalmazója. Te vagy a legnagyobb gyógyász, ki megszünteti a fájdalmaikat, és meggyógyít minden nyavalyát. Te vagy a világosság teremője. Oh uram! csillapítsd le az istenek és halandók szenvedéseit, a halhatatlanság eledelét hintvén reájok. Te mozdulatlan vagy, erős és állandó, mint Rirap hegye (Olympus) vagy mint a királyi pálcza Indra kezében; te állhatatos vagy ígéreteidben és elhatározásaidban. Bírván minden jó tulajdonokat, olyan vagy, mint a hold!»

Brahma egének istenei megjelenvén előtte így szólottak:

«Tenéked, a kinek erénye szeplőtlen, értelme tiszta és fényt árasztó, ki birod mind a harminczkét jellemző szent jegyet, ki meg vagy áldva jó emlékezettel, tisztán látó felfogással és előrelátással, ki fáradhatatlan vagy: dicsőség legyen mi tőlünk; imádunk tégedet arczunkkal lábadhoz borulva.

«Te néked, a ki tiszta vagy a bűnnek szennytől, szeplőtlen és mocsoktalan, ki mind a három világban nagy hirrel birsz. Te ki megtaláltad a tudománynak három nemét, a ki szemet adsz, hogy megismerjük a valódi megszabadulás három fokát, te neked legyen dicsőség!

«Te néked, ki csendes lélekkel eltávolítod a gonosz idők bajait, s ki szeretetteljes kegyeddel oktatód az élő lényeket céljuk elérésében, legyen dicsőség.

«Mester! kinek szíve nyugalmas ki gyönyörködöl abban, hogy fölleplezzél minden kétséget, a ki szigorú megpróbáltatáson mentál által az élő lények miatt, szándékod tiszta, cselekedeteid tökéletesek. Te a négy igazság tanítója! a végmegszabadulás élvezője! ki meg lévén szabadulva, ohajtod másoknak megszabadulását is, legyen tied a dicsőség.

«A hatalmas és serény Káma (a sátán) te hozzád jött s miután legyőzted őt értelmességgel, munkássággal és gyöngédséggel, megtaláltad a halhatatlanság legmagasb fokát. Dicsőség legyen neked, ki legyőzted az álnokság seregeit.»

Ezek után megjelent a sátán fiainak a fehér pártja, azaz a jó angyalok, a kik a Bodhisatva (Shakya) részén állottak, mondván:

«Oh te hatalmas! a ki nagy erőddel, a nélkül, hogy megmozdultál vagy fölállottál a nélkül, hogy csak egy szót is ejtettél volna, egy szempillantásban legyőzted erős, dühös és félelmetes seregünket, oh te a mesterek legtökéletesebbike! a kinek mind a három világ hódol s áldozatokat hoz, dicsőség legyen te néked!

«Kámának számtalan serege, mely körülvette a szent fügefát, mely minden élő fának fejedelme, képtelen volt téged elmozdítani.

«Annyi mondhatatlan szenvedést kiállva, te helyt foglaltál a fügefa alatt és ma sokkal szebb színben jelensz meg mint valaha.

«Mivel szent életed folytán elváltál legdrágább nődtől, gyermekedtől és szolgáláidtól, úgy szinte kerted-, városaid-, országaid-, királyságaid-, fejed-, szemed-, nyelved- és lábaidtól: ma sokkal szebb színben jelensz meg, mint valaha.

«Elérted már most ohajtásodat, miután Buddhává lenni kívántál, hogy az igaz hitnek hajójában megmenthessed mind azokat, a kik a nyomorúság oceánjába sodortattak. Ohajtásod ime beteljesedett. Meg lesznek már most mentve általad.

«Az emberek fejedelme! A világ megvilágítója. Mi mindnyájan örvendünk erkölcsi érdemidnek és végső boldogságodnak és ohajtjuk, hogy mi is elérvén a minden Buddha által dicsért tökéletességet és legyőzván az önzés seregét, eljuthassunk a mindentudás s a végboldogság fokára.»

Más istenek serege megjelenvén így szólott:

«A te oktatásod hiba nélküli. Nincs abban semmi zavar. Ment az a sötétség elveitől s benne foglaltatnak a halhatatlanságnak tanai. Méltó, hogy az ég és a föld dicsőítse. Tedd boldoggá az isteneket úgy mint a halandókat boldogokká tévéd kecsesgető tanaiddal. Te vagy a pártfogója, menedéke a mozgó lényeknek.»

Ennekutána Rappurul mennyország istenei megjelentek és így szóltak:

«Eltávolítván a háromféle mocskot, a vallásnak fényes világosságává lettél. A kik a tévúton haladni szerettek, te kényszerítetted őket a halhatatlanság igaz útjára térni. Áldozatokat visznek hozzád az istenek, úgy mint az emberek. Te a betegségek bölcs gyógyítója vagy. Te adod a halhatatlanság boldogságát. A te bölcseséged bámulatos. Mi arcunkkal lábaidhoz leborulva imádunk tégedet.»

A *Tushita* mennyország istenei közeledvén hozzá, így szóltak:

«Midőn te nálunk Galdanban. (Tushitá) lakoztál, az isteneket sok dicső erényekben oktattad. Tanaidnak mindnyája folytonosan követtetik. Csupán téged látni s hallani oktatásaidat, nem elég nekünk. Te a jó tulajdonok oczeánja. A világnak világossága! Leborulunk előtted fejünkkel és szívünkkel. A mennyből leszálltodban a jövőendő születés kellemetlen helyeit megtisztítottad. Azon időben, midőn megérkezted, hogy helyet foglalj e szent fügefá alatt, az élő lények nyomorai megenyhültek. Miután ohajtásaid beteljesedtek s megtaláltad a tökélet legmagasb fokát, s legyőzted Kámát; haladj tehát már most vallásos pályádon s indítsd meg a törvénynek kerekét. Sokan vannak, kik hallani ohajtják erkölcsi oktatásaidat. Sok ezer élő lény várakozik itten reád, kérünk tehát, hogy kegyeskedjél haladni vallásos pályádon, tanítsd mindnyáját és szabadítsd meg őket az átvándorlás (metempsychosis) köréből.»

Ennek utána következtek a «Tappral» mennynek istenei s így szóltak hozzá:

«Erkölcsiségben, gondolatban és bölcsességben hozzád hasonló nem létezik. Hol van náladnál fenségesebb? Neked, oh Tathagáta! a ki bölcseséggel bírsz az áhitatosság és a megszabadulás (emancipatio) eszközeinek megválasztásában. Te neked legyen dicsőség! Fejeinkkel lábaidhoz borulunk.

«Tanui voltunk ama nagy előkészületeknek, melyeket a szent

fának istene tett; ily áldozatok hozatalára istenek és emberek közül csak te egyedül vagy méltó és senki más. Nem csalatkoztál abban, hogy a vallásosság jellegét magadra öltéd s szigorú életet követtél, mintán legyőzted a gonoszság seregeit, megtaláltad a bölcsesség legmagasb fokát. Fényt öntöttél a világnak tiz szögletére. Az értelem lámpájával megvilágítád a három világot. Elűzted a sötétséget. Lehetetlen tégedet, ki oly szemet adsz az embernek, mely hasonló a legfonszegebb fölfogáshoz, eléggé dicsőíteni, habár a dicsőítés egy egész *kalpa* *) tartama alatt folytattatnék. A tökélynek oceánja! Tathagáta! a világnak legnevezeteseb lénye! leborulunk arczainkkal lábaidhoz és imádunk tégedet.

Ezután jött Indra, a *Trajastrinsha* mennynek isteneivel és így szólt:

»Muni! Te, ki állhatatos és mocsoknélküli vagy, a ki kegyteljesen ülve maradsz, mint a Rirap hegye. Te, kit a világ tiz szögletében ismernek világító bölcseségedről és fényes erkölcsi tulajdonaidról, dicsőség legyen tenéked!

»Muni! Régenten te szeplőtlen áldozatokat vittél sok száz Buddhának; ezen áldozatok következtében győzedelmeskedtél a sátán seregei fölött a szent fának tövében. Te vagy az erkölcsösség, a törvény, az elmélkedés, az eszesség kútforrása és a bölcsesség mintája. Te vagy az aggkornak és a halálnak legyőzője. Te vagy az igazi orvos, ki szemet adsz a világnak. Oh Muni! Te letörölted a három mocskot. Érzékeid nyugodtak, lelked csendes!

Shakya! az emberek legfőbbje! minden járó kelő lénynek lelki királya. Hozzád sietünk oltalomért. Szünetnélküli törekvéseid által már kezdetén szent pályádnak a magasztos szenteknek (Bodhisatva) véghetetlenül jó érdemeire levél méltóvá; a bölcsesség, rend és siker hatalmával lettél megáldva pályádnak kezdetén, most a bölcsesség kútforrásánál foglalván helyet, a tiz hatalmad elérte a tökéletesség polczát.

»Az istenek félelemben és rettegésben éltek, midőn látták a számnélküli sereget körülötled, mondván: a papok ezen fejedelme, a ki a szent tökély helyén ül (Bodhamánda), nem fog-e legyőzetni?

»De te nem rettegtél azon gonosz lelkektől, meg sem mozgultál. A nagy tömegre csapást mértél kezeddél, mindnyája meg-

*) Kalpa, a világ időtartama.

félemllett és győzedelmes levél Kámának összes serege fölött. Valamint az előbbeni Buddhák ülve trónjaikon, megtalálták a tökélynek legmagasb fokát ezen a szent helyen: követvén példájukat, egyenlő lettél velök lélekben, úgy mint értelemben, önmagadtól szerezted meg a mindentudást. Azért is te vagy a szent, a világ önszülettte; azon alap ez, a melyen minden élő lény megalapíthatja erkölcsi érdemeit.»

Ezután eljött a négy nagy király (vagyis a Risap négy szögletén lakó istenek) és így szólottak:

«Tanaid kellemesek, szavad kegyteli, elméd csendes és tiszta mint a hold. Arczodról öröm sugárzik. A mesterek fejedelme, a ki boldoggá teszsz bennünket: imádunk tégedet.

«Ha te beszélsz, szavaidnak zengése felülmulja az istenekét és az emberekét. Szavaidtól lecsillapul mind azon kín, melyet a lederség, a szenvedély és a tudatlanság képes okozni. Szavaid minden emberben csak a legtisztább gyönyört idézik elő. Mindazok, a kik tanaidra hallgatnak, meg fognak szabadulni. Te nem utasítod el a tudatlant. Bölcseséged felsőbbbsége soha el nem kevélyített. Nem is vagy te fölfuvalkodott a szerencsében s csüggéd a szerencsétlenségben. Valamint Risap hegye kiemelkedik a habok közül, úgy te kitünő vagy az emberek között.»

Azután a magasságban lévő üres (atmosphæra) helynek istenei jelentek meg, e szavakkal:

«Látogatásodra jövénk, oh bölcs Muni! miután az emberek műveleteit észleltük. Ő tiszta emberi lény, ha viseletedet vizsgáljuk, mindenek között csak tégedet ismerünk olyannak, kinek lelke háborítatlan.»

Végre előjöttek a földszínén lakozó istenek s így szólottak:

«Az összes világnak minden parányát megvilágítád, s a háromezer világnak összessége áldozó templommá vált miattad, mennyivel inkább azzá lett saját egyéniséged.

«Fölemeljük az oceánnak összességét alúlról, minden mozgó lényt a földszínéről s a háromezer világban lévő minden teremtetést s mindezt teneked áldozzuk s esedezünk, hogy azokat tetszésed szerint haszonra fordítsad és ohajtjuk, hogy mindazon helyen, ahol te ülsz, kelsz vagy nyugszol, lelki fiaid hirdessék a törvényt, hogy a hallgatók és hívők az igében, erkölcsi érdemeiknél fogva föltalálhassák a tökély legmagasbikát, a mennyei boldogságot.»

Jegyzés. A fentebb elsorolt dicsőítések a hosszadalmasság kikerülése végett csak részben adattak s az áldozatok részleteinek előszámálása kihagyatott.

Brahma a nagy isten pedig így szólott:

„Nem volna illő, hogy *Shakya* ne érezzen rokonszenvet mások iránt, miután megszerezte a nagy tökélyt és a bölcseséget. Sokan vannak a világon, a kik óhajtják megtanulni s képesek megérteni oktatásait. E szerint *Brahma* és *Indra* és más istenek kérik őt, hogy legyen kegyes tanait kihirdetni, és hogy szabadítsa meg az embereket az átvándorlás oceánjától, gyógyítsa meg erkölcsi betegségeiket, enyhítse szenvedéseiket, térítse vissza a jó útra azokat, a kik eltévedtek s nyissa meg a megszabadulás kapuját.»

XI. A négy igazságot illetőleg még némi magyarázat van adva: Atudatlanság majdnem minden valódi és képzelt bajnak kútforrása, ellenben a dolgok természetének helyes ismerete a szabadulásnak egyedüli igaz útja; annál fogva mind az, a ki szabadulni kíván a jövődöbéli átköltözések nyomorától, ezükséges, hogy az isteni és emberi dolgok igaz természetét megtanulja.

XII. *Shakya* elfogadta a *Vimbasara* király által följajánlott s a Kalantaka ligetben Rajgriha mellett fekvő monostort (Viharát), a hol több évet töltött és sok prédikációt tartott. Volt még egy más monostor is a Rajagriha mellett, mely *Griddhrakuta parvata* nevet viselt; *Shakya* ott is tanított.

XIII. A *Shakya* által alapított asszonyi vallásos szerzetnek fejedelmei voltak: *Gautami* (nagynénje) *Yashadará* Gopá és *Utpalavaruna* nevű feleségei.

Értesítés Shakya halála felől.

(Lefordítva a *Dulva* könyvéből 77. l.).

Midőn Sangs-gyas Chomdandás (*Shakya*nak tibeti neve) megszabadult a szenvedéstől, e nagy föld rengett, futó csillag hullott, a világ minden szeglete meteorokkal égett s az egekből istenek által okozott dobszó hallatszott.

Azon időben, az életben lévő Hot-srung-ch'henpo (sanskritban: Ayusmán-Maha Káshyapa) Rajagriha városban egy palotában székelvén, a Kalantaka madárról elnevezett ligetben, fölzavartatott álmából a földrengés által és elmélkedvén a fölött, hogy mit jelent-

sen ez, azt tapasztalta, hogy Chomdandás egészen megszabadult a fájdalomtól. Ő jól tudta a dolgok mibenlétét és azt mondotta: Ez a sorsa minden *alkotott* *) lénynek.

Maha Káshyapa úgy vélekedett, hogy Ajátashatru, Magadha királya, nem volt még jól beavatva a hitbe, ha hallaná, hogy Chomdandás (Shakya) meghalálozott, bizonyára ő is ki fogna mulni, még pedig meleg vérhányásban, annakokáért gondoskodott arról, hogy ezt megelőzze.

Igy szólott tehát Dvyar Byed brahmánhoz, ki egy előkelő tiszt volt Magadhában: Yarchet! legyen értésedre, hogy Chomdandás megszabadult a szenvedéstől; ha a királyfi, kiben a hit még meg nem gyökerezett, értesülne ez esemény felől, szörnyű halál veszélyében forogna e miatt, tudd meg, hogy mik azon szerek, melyeket használnod kell, hogy a szerencsétlenségnek eleje vétessek.

Yarchet erre azt mondá: Tiszteletreméltó uram! Parancsolj, számláld elő a szereket egymásután.

Maha Káshyapa így szólott Yarchet brahmánhoz: «Menj azonnal a király ligetébe, készíttess egy képet, mely Chomdandás (Shakya) Galdán mennyországban történt lételét ábrázolja; hogyan szállott be anyjának méhébe elefántalakban s a szent fügefá alatt hogyan érte el a tőkély legmagasb fokát, azaz hogyan lett Buddhává. Hogyan indította meg a tizenkét törvénynek kerekét Varanasiban, azaz hogyan tanított. Minő nagy csodákat vitt véghez Shravasti városban. Hogyan szállott le a Trayastrinsha nevű harminczharmadik mennyországból, a hova fölment volt, hogy anyját oktassa és végre hogyan történt, hogy befejezván több helyen működéseit az emberek megszelídítésében és oktatásában, elköltözött végső nyugalomára Camarupa városába, Assamban.

Készíts el hét hosszú edényt s töltsd meg azokat friss vajjal, de az egyikbe tégy sandalfa-gyantát s helyezd el a kertnek azon részébe. Ha a király megjelenik a kapuban, kérd meg, hogy nézze meg a kertet s ha megtalálná pillantani a képet s kérdezné, hogy mit jelentsen az? felelj részletesen ekképen:

*) «*Alkotott*» nem tudom kifejezi-e ez az értelmet. Csoma szavai «compound thing» = «ens compositum», evvel azt akarja értetni, hogy mind az, a mi több részből áll, — föloszlik, meghal — megsemmisül. Ez a buddhisticus philosophiának egyik postulatuma.

«Uram! e helység Capilavastu; ott azon szögletben volt Chomdandás születéshelye. Ez itt Naranjana folyamnak partja. Ez pedig azon hely, a hol Chomdandás, gyémántszéken ülve, elérte a legmagasb tökélyt, azaz Buddhává lett. Ez pedig itt Varanasi város, háromszor járt itt Chomdandás s a törvény kerekét tizenkét-féle módon megindította. Itt van Shravasti városa, a hol Chomdandás sok csodát művelt. Ez pedig Sgrá'-chen városa. Itt a hely, a hol Chomdandás leszállott, a midőn a Trayastrinsha mennynek istenei közül eljött. Ez ismét Kusha város, a hol Chomdandás elvégezvén oktatásait bizonyos helyeken, utolszor ment alvó helyére.» Mondd el ezeket neki, s ha ezek hallattára elájulna, tedd be a friss vajjal telt hosszú edénybe, s ha a vaj elolvad, tedd be a második edénybe s így tégy vele a hetedikig, s ebből kiemelvén ötet, tedd a bele fűszerekkel telt edénybe, a mely után magához fog jönni. Mintán ezeket elmondotta Maha Káshyapa, Kusha városába utazott.

Yarchet csakhamar elkészítette a képeket és midőn a király megjelent, arra kérte, hogy kegyeskednék a kertet megszemlélni. A király belépett a kertbe és meglátván a képeket, kérdezte Yarchettől, hogy mi az? Ő felelt és részletes magyarázatot adott, a mint följebb le van írva, a míg azon pontra jutott, a hol mondja: Ez itt Kusha városa, a hol Chomdandás utolsó ízben ment nyugvó helyére. A király megjegyezte: mit szólni Yarchet! Tehát Chomdandás megszabadult volna a szenvedéstől? de Yarchet hallgatott. A király elájult és a földre rogyott mozdulatlanul. Yarchet egymásután a vajjal telt hosszú edényekbe helyezte a királyt, végre a fűszerrel telt edénybe (*vályúba*), mire aztán föleszmélt.

Meghalálózása után a két Sal-fa alatt, mely virágait a holt testre hintette, Chomdandás alunni látszott, mint egy oroszlán; egy Gelong (szerzetes) költői nyelven így szólott:

«A zöldellő pompás fák e ligetben, azon pár Sal-fa hintette virágait a szenvedéstől megszabadult mesterünkre.»

Azonnal Chomdandás halála után Indra isten költői nyelven így szólott:

«Fájdalom! az alkotott lény nem lehet maradandó, azért mert *lett*, természete mulékony. Mivel teremtetett, elvész. A teremtetett lénynak főboldogsága a nyugalom.»

Mihelyt Chomdandás megszabadult a fájdalmaktól, Brahma

(tibetül: Ts'hángx-pá) a mindenség ura költői nyelven így szólott:

«A mit a teremtettt lények összegyűjtenek e földön, mind azt itt kell hagyniok. A férfi, a kinek nem volt párja e világon, a Tathágata (Shakya), a ki megtalálta a nagyhatalmat és a tiszta belátást, ilyen mester is végre meghalálózott.»

Mihelyt Chomdandás megszabadult a fájdalomtól, az örökéletű *Mágágspa* (sanskritban: A'yusmán Aniruddha) költői nyelven így szólott:

«Az, a ki erős lélekkel másoknak pártolója volt, az, ki megtalálta az állhatatosságot és a nyugalmat, megszűnt lélekzeni, a tisztánlátó végre meghalálózott. A midőn azon mester, a ki minden tekintetben kitűnt, megszabadult a fájdalomtól, lelkem küzdött, fejem haja szála borzadt. De ő nem félt; ő érzésen felől állott, lelke kivál. Ilyen világosság is már kialakult.»

Mihelyt Sängs-gyás Chomadandás megszabadult a fájdalomtól, bizonyos szerzetesek földön hempelegtek, mások kezöket törték és fájdalmas hangokat ejtettek, mások a bánattól megtörtén, mozdulatlanul ültek, mások vallásos bizalomtól áthatottan így szólottak: «Chomdandás, a ki bennünket mind abban oktatott, a mi tetsző, kellemes és minden szívet gyönyörrel töltő, most már elvált, megsemmisült, elenyészett, elszakadt tőlünk.»

Ennek utána az örök élettel megáldott *Mágágspa* így szólott az örökéletű Kun-gavohoz:

«*Kungavo*! (s. Ananda) ha lassanként és gyöngéd szerekkel nem csillapítod le a papokat (Gelong), a sok századokon át élő istenek szemrehányással gunyolódva és megvetéssel azt fogják mondani, a Gelongok száma nagy, a kik a Dulvában foglalt kitűnő elvek szerint vallásunk szolgái lettek, de nem bírnak elég itélő tehetséggel s megfontolással.

Kungavo kérdezi *Mágágspától*: «Tudod-e, hány isten van jelen?» Oh Kungavo! azon területen, mely Kusha városától Yigdan folyóig, a két Sal-fától a Mchhod-rten-ig (Chaitya) terjed, tehát tizenkét mértföldnyi területben nincs egy helyecske sem, mely betöltetlen maradt volna a bölcs istenek nagy hatalmától; annyi hely sem marad hátra üresen az alsórangú istenektől, hogy vándorbotodat a földbe üthessed s mindnyája gyászolja mesterünket.

Az örökélettel megáldott *Magágspa*, erkölcsi reflecticus meg-

jegyzések kifejezése után leült, a mint egy tiszteletreméltó bölcs-höz illik s hallgatott. Az éj almultával, az örök étellel megáldott Magágspa így szól az örök étellel megáldott Kungavohoz: «Kungavo! menj és szólj így a Kusha városának hős lakóihoz: Polgárok! ma éjjélkor a mester megszabadult a fájdmaktól, a mi t. i. testének öt alkatrészét illeti; végezzétek már most kötelesegtöket és igyekezzetek elérni erkölcsi érdemeiteket. Figyelmeztessétek őket, nehogy eszükbe jusson azt mondani: «Oh szeretett testvérek! mesterünk meghalt, ezután tehát már nem hozhatunk áldozatokat neki és nem tehetjük azt, a mit tennünk kellene.» Miután Magágspa ezeket elmondotta, Kungavo felöltvén vallási ruháját, több Gelong (pap) kíséretében a tanácsház felé indult, a hol akkoron Kusha városának körülbelül 500 hőse gyűlést tartott közügyek tárgyalása végett. Kungavo így szólott hozzájuk: «Értemmes polgárok! Kusha városának itt összegyűlt hősei! hallgassatok reám kegytéljesen: ma éjjélkor mesterünk végkép megszabadult a fájdalomtól, testét illetőleg. Tegyétek meg köteleességeiteket s szerezzetek erkölcsi érdemekeket» stb.

Ezek után Kusha város hősei az egész városban virágot, csokrokat, tömjént, illatos porokat s zeneszereket szedvén össze, gyermekeik, nejeik, férfi és nő szolgálók, napszámosok, italmérők, barátjaik, rokonaik, elöljárók és hozzátartozóik által kísérve kivonulnak Kusha városából a liget felé, a hol a két Sal-fa áll s oda megérkezvén, a halott Chomdandás iránt tiszteletet, hódolatot és imádást tanusítanak, myrhát, virágcsokrokat, tömjént, illatos porokat hozván neki áldozatul.

Kusha hősök főnökei ezután így szólottak az étellel megáldott Kungavohoz (sanskritban A'yusámn A'nanda):

«Oh tiszteletreméltó Kungavo! Mi készek vagyunk áldozni Chomdandás (Shakya) emlékének; taníts meg bennünket, hogyan kellessék a temetés szertartásait végbe vinni.»

«Polgárok! úgy kell cselekednetek, mintha egy nagy uralkodó halt volna meg.»

«Tiszteletreméltó Kungavo! Miből állanak a nagy fejedelmet megillető szertartások?

«Polgárok! Egy nagy fejedelemnek tetemét előbb gyapotba és gyapotfa-forgácsokba göngyölik be, s azután ötszáz darab pamutszövetbe pólyázzák, s így egy vaskoporsóba teszik, mely

magolajjal van telve, kettős fedője vasból van; s reáakván mindenféle kellemes illatú fát, ezt elégetik s a tüzet tejjel oltják ki; a csontokat egy arany urnába rakják, mausoleumot (Chaitya) építvén oly helyen, a hol négy út találkozik s oda helyeznek egy napernyőt és zászlókat keskeny, de hosszú szövetből, tiszteletet, ájtatóságot és imádást tesznek, myrhát, virágcsokrot, tömjént áldoznak, kellemes illatú porokat, zene kíséretében, nagyszerű ünnepélylyel. Polgárok! Ezek a nagy uralkodó temetésének részletei. De a Tathágata, az Arhan (a szent Shakya) a legtokéletesb Buddháért még többet kell tennetek.»

«Tiszteletreméltó Kungavo! úgy fogunk cselekedni, a mint te parancsolod; de mivel nem könnyű a szükségeseket egyhamar megszerezni, hét nap alatt mindent elkészítünk, s végbe viszszük temetkezési áldozatainkat Chomdandás tiszteletére stb.»

Így cselekedjetez tehát, mond Kungavo.

Ennek utána eltávoztak s hét nap alatt minden készen lett. Heted napra elkészítvén az arany nyoszolyákat, melyekre a vidéken találtatott illatos szeréket, viráglánczokat, zeneszereket halmozta össze, kiindultak a városból a két Sálfa felé, tisztelő áldozat és imákat végeztek stb.

Kusha hőseinek vezérei imígy szólottak a minden oldalról összesereglett hősökhöz:

«Hallgassatok reánk polgártársak! A hősök nejei és leányai sátorokat fognak készíteni Chomdandás teteme fölébe. A hősök asszonyai és fiai Chomdandás ravatalát fogják vinni; és mi tiszteletet s imádást téve, zeneszó mellett a városba megyünk a nyugati kapun s átjárva az egész város belsejét, kivonulunk a keleti kapun; s miután átmentünk Yigdán folyamán, megállapodunk a mausoleum (Chaitya) mellett, hogy a tetemet azon helyen megégessük.»

A hősök erre ezt viszonzották:

«Ehhez képest fogunk cselekedni. A hősök nejei és leányai sátrakat készítettek kelmékből Chomdandás teteme fölébe: de a nők és ifjak, a mint Chomdandás ravatalát föl akarták emelni, nem bírtak vele.

Erre Mágágspa azt mondta Kungavonak: «Oh Kungavo! a hősök nejei és ifjai nem bírják fölemelni Chomdandás ravatalát, és mi oknál fogva? Mivel ez az istenek akaratja.» «Oh Mágágspa! mi tehát az ő akaratjuk?» «Az, hogy a ravatalt Kushának öreg és

fiatal hősei szállítsák tovább. » O Kungavo ! úgy kell tehát cselekednünk, a mint az istenek kívánják. »

Miután a ravatal a hősök és a leventék által fölemeltetett, a kivilágított ætheri magasságban lakó istenek szórták onnan felülről az égi virágokat, olyanokat, mint az Utpala, Pádma, Pádmakarpo, Kumuda stb. Akarn és Tamala kellemes illatú porai, mennyei zene zengése mellett sok kelmét s ruhadarabot a földre lehullattak. A hősök vezéreinek néhányja így szólott a többihez : tegyük félre az emberek zenéjét több ilynemű dolgokkal egyetemben s végezzük el a temetkezési szertartásokat mennyei zene mellett, az égi virágokkal és tömjénnel. Tehát ekképen folytatták a temetkezési szertartásokat, míglen a Chaityanál megérkeztek, a hol a tetem elégettetett.

Kusha mellett a Mandaraka mennyei virágból annyi hullott le, hogy az emberek térdig jártak benne. Egy férfi, Dignpachen erőd fele útjában, e mennyei virágból nagy mennyiséget magával elvitt. Azon időben Mahákáshyapa ötszáz főnyi papi kísérettel útban volt Kusha felé, hogy Chomdandás szeplőtlen tetemének megadja a végső tiszteletet. Találkozván a föntebb említett férfival a Kusha és Dignpachen közötti úton, kérdezé tőle, honnan jött s hová megyen ? A férfi így felelt : » Oh tiszteletreméltó úr ! Kusha felől jövök s ügyeim elintézése végett Dignpachenbe megyek. » « Oh férfi ! ismered-e az én mesteremet ? » « Igenis, tiszteletreméltó férfi, én ismerem őt Gélhong Gautama (sanskritban : Shramanah Gautama, Shakya) az, ki azelőtt hét nappal meghalálozott. Ezen mandaraka mennyei virágot magammal hoztam, azon virágok közül, melyek áldozatteljes tisztelettel tetemeinek voltak följajánlva. »

Kushának vitézei, kik Chomdandás holt testének megégetésével foglalkoztak, nem voltak képesek lánggra lobbasztani a tüzet. Erre Magágspá így szólott Kungavohoz : » Oh Kungavo ! Kushának vitézei nem képesek megégetni Chomdandás tetemét és miért ? Mivel ez az istenek akaratja. Tudd meg Magágspa, hogy Hot-srung-ch'hen-po, az istenek kívánatára, útban van ötszáz egyénnel Dignpachentől Kusha felé, s ő is tiszteletet ohajt tenni Chomdandás szeplőtlen testének, mielőbb megégettetnék. » « Ő Magágspa, az istenek akaratja szerint kell tehát cselekednünk. »

Ezután Kungavo így szólott Kusha vitézeihez :

«Hallgassatok reám, Kusha városa hőseinek itt összegyűlt serege! Chomdandás testét megégetni nem lehet, és mi ennek az oka? ez az istenek akaratjából történik így.» A sokaság erre azt felelte: «Úgy kell tehát tennünk, a mint az istenek akarják.»

Ennek utána Hot-srung-ch'hen-po megérkezett Kusha városában. Messziről megpillantották őt kíséretének azon egyénei, a kik előre mentek illatos szerekkel, virágkoszorúkkal, tömjénnel, kellemes illatú porokkal s mindennemű hangszerekkel, s miután színe elé érkeztek s lábaihoz borulva üdvözölték, vele együtt folytatták útjukat. Óriási tömeg kíséretében eljutottak végre azon helyre, a hol Chomdandás teste le volt téve. Elmozdítván az illatos tűzifát, fölnyitá Hot-srung a vaskoporsót s legöngyölvén az ötszáz pamutos kelmedarabból álló takarót, imádta Chomdandás sértetlen tetemeit.

Azon időben e nagy föld kerekiségén Shakyának négy elsőrangú tanítványa volt, tudniillik :

1. Kohu-dinya (sanskritban : Kaun-dinya); 2. Skul-chet (Chunda); 3. Stobs-chu-hot-srung (Dasa-bala-káshyapa) és 4. Hot-srung-ch'hen-po (Mahá Káshyapa).

Ezek közül Hot-Srung több tudománynyal és erkölcsi érdemekkel bírván, mint a többi, több ruházatot is hozott, ágyneműt, gyógyszert, a szükséges edényeket és alamizsnát is. Így gondolkozott magában : Én magam fogok áldozatot hozni Chomdandásnak. S ennek okáért az előbbi göngyölés helyébe ő maga mindent újból elkészített s így ellátva a tetemet a vaskoporsóba tette, kettős földel lezárta s reá halmozván az illatos tűzifát, félre állott és a fa magától lángra gyulladt.

Ezután Kushának vitézei tejjel kioltották a tüzet s a maradványt egy arany urnába tették, mely aranyos nyoszolyára volt helyezve, s mindennemű tisztelet-nyilvánítás után a városba vitték s letették Kusha város közepére.

Digpachen város és környékének harcosai értesülvén arról, hogy már is hét napja, hogy Chomdandás megszabadult fájdalmaitól, hogy Kusha lakosai egy Chaityát is építettek maradványainak, fölfegyverkeztek és négyféle hadicsapattal (tudniillik elefántokkal, lovassággal, szekerekkel és gyalogsággal) Kushába érkeznek s így szólnak Kusha vitézeihez : «Halljátok ezt, Kusha harcosainak itt egybegyűlt seregei! Chomdandás sok idő óta kedves volt előttünk,

úgy történt, hogy várostok szomszédságában időzése alatt «szabadult meg a fájdalomtól» azt ohajtjuk és fölszólítunk benneteket, hogy testi ereklýeinek egy részét nekünk adjátok, hogy magunkkal vihessük Digpachen városába és nekie ott mi is egy Chaityát építtessünk, akkor mindennemű tiszteletet fogunk neki tenni, imádjuk őt s nagy ünnepélyt rendezünk Chomdandás emlékére». Kushának vitézei erre azt felelték: «Chomdandás nekünk is kedves volt, városunk közelében. halt meg, nem adjuk oda senkinek ereklýeinek egy részét se.»

Erre azt válaszolák Digpachen vitézei: «Ha engedtek, jó! ha nem, el fogjuk venni az ereklýét erőszakkal hadseregünk által». Kusha vitézei azt mondták erre: «Mi is a szerint fogunk cselekedni.»

Digpachen város lakosain kívül még más hat követelő jelentette magát az ereklýék megosztása végett, neveik a következők:

1. *Buluka*, Kshetriya vagyis királyi nemzetség, mely a Togs-pá-g'yová nevű székhelyen lakott.

2. *Krod'tya* királyi nemzetség, Sagra-Sgrogs városából.

3. *Egy bráhmán*, kinek székhelye Khyáb-hjug-gLing volt.

4. *Shakya* Kshetriya királyi nemzetség, melynek székhelye Sers-kye, sanskrit nyelven Capila.

5. *Litsabi* Kshetriya vagyis királyi nemzetség, melynek székhelye Yangs-páchen, sanskritban Veshali vagy Prayaga volt.

6. *Magadha* királya Maskye's-dgra, sanskritban: Ajáta Shatru.

Ajata Satru Magadha királya, személyesen kívánt elmenni s vezetni seregét; de midőn Chomdandásra gondolt, alélтан földre bukott elefántjáról. Lovára tétetett ezután, de onnan is leesett. Ennek folytán seregét Yarchet nevű bráhmán főtisztjére bízta, azon meghagyással, hogy üdvözletet vigyen tőle Kusha vitézeihez, s kérjen tőlök egy részt Chomdandás ereklýeiből, minthogy életében annyira kedves vala előtte, s hogy egy Chaityát kíván emelni Rajgriha királyi székhelyén az ereklýék számára, és mindennemű tiszteletet kíván nekik tenni s azokat imádni fogja és nagy ünnepélyt fog az alkalomra rendezni. Yarchet akként cselekedett a mint a király parancsa szólt, de Kusha harczosai megtagadják az ereklýékben való osztozást. Azt mondtak ugyanis: «Oh Yarchet! Chomdandás előttünk is kedves volt sok idő óta. Ő a mi Lámánkká lett, városunk táján halt meg. Nem adunk tehát osztályrészt ereklýéknek».

lyéből.» Yarchet erre kijelentette előttök: «Ha adni fogtok magatok jó szántából, helyes! de ha nem, erőszakkal vesszük el hadseregeink segítségével.»

Erre azt válaszolták: «Ám legyen! mi is a szerint fogunk cselekedni.»

A mint a *kushai* harcosok látták a hadseregnek sokaságát, melyek csak azért jöttek, hogy erőszakosan elvegyék Chomdandás ereklýeit, nejeiket és gyermekeiket nyilazni tanították. És a mint városuk ostrom alá vétetett a fönnt említett hétféle hadsereg által, kijöttek a városból, velök harczra kelni. De erre egy brahman, kinek neve Brivó-táng Mnyám-pa, észrevette a rossz következményeket, melyek az összeütközést követni fognák, megtett mindent, hogy Kusha harcosait reá bírja Chomdandás maradványainak megosztására; azon oknál fogva, mivel Chomdandás Gautama mindig igen türelmes volt s a türelmesség erényét sokszor dicsőítette. És megmondta nekik, hogy nem ildomos egymást gyilkolni Chomdandás maradványaiért.

Ki is békítette ezek után mind a két ellenfélt, s megnyeré beleegyezésüket, hogy Chomdandás maradványai nyolcz részre osztassanak.

A brahman tehát ekkép osztotta el azokat:

1. Az első részt Kusha vitézeinek.
2. A másodikat Digpachen vitézeinek.
3. A harmadikat Buluka királyi vagy Kshetriya nemzetségnek.
4. A negyediket Krod' tya királyi nemzetségnek.
5. Az ötödiket Khyáb-hjug-gLing nevű helyen lakó brahmannak.
6. A hatodikat Shakya királyi nemzetségnek, Kapila-ban.
7. A hetediket Litsa-byi királyi nemzetségnek, Yangs-pachen-ben.

8. A nyolczadikat Yarchetnek, magadhai király követének.

És mindannyian külön Chaityákat emeltek a maguk országában, mindennemű tiszteletet és imádást téven az ereklýeknek és magasztalásukra mindegyik fél nagy ünnepélyt rendezett házájában.

Az urna pedig, a melybe a maradványokat először elhelyezték, azon brahmánnak ajándékozott, a ki az ellenfelek között közbenjáró volt. Ő magával vitte az edényt és saját városában,

melynek neve Brivotáng Nyámpá, Chaityát emelt és Chomdandás ereklyéinek mindenféle tiszteletet tett s imádására nagy ünnepélyt rendezett.

Ezután egy ifju brahmán, névszerint *Nyagrodha*, megkérte Kusha vitézeit, hogy engedjék át neki azon tűznek hamuját, melyben Chomdandás teteme elégettetett. Miután megkapta erre az engedelmet, ő is egy Chaityát épített a máglya szenének s azt annak szentelte s mindennemű imádást vitt végbe és nagy ünnepélyt rendezett tiszteletére a szent fűgefák (*nyagrodha*) helységében.

E szerint tehát Jambu dwipa (India) országban Chomdandás maradványainak tíz Chaitya emeltetett, nyolcz testének ereklyéi számára, egy az arany urna, egy pedig a faszén-maradványoknak volt szentelve.

Chomdandás négy szemfoga ekkép lett elosztva: az elsőt elvitték *Trayatrinsha* mennyország isteneihez; a második *Yid-du-hong-va* nevű »gyönyörű« városban helyzetetett el; a harmadik *Kalingha* király országában létezik; a negyedik egy Naga Raja által imádtatik *Sgra-sgrogs* városában.

Nya-nán-met (sanskritban Ashoka) király, ki Pataliputrában székelt, a hetedik osztályú Chaityák számát nagyon megszaportotta.

Chomdandás (Shakya) *Kapila* városában született; *Magadhában* elérte a tökély legmagasb fokát, azaz Buddhává lett; *Káshiban* megindította a törvény kerekét, azaz oktatni kezdett; *Kushában* megszabadult a földi szenvedéstől.

A munka végén értesülünk, hogy Shakya halála után tanítványa, *Mahá Káshiapa* rendelkezett arról, hogy Shakya tanai összeszedessenek s azok most a következő könyvekben, tudniillik: *Dulva*, *Do* és *Mámo* vagyis a *Sher-chin*, sanskritban: *Vinaya*, *Sútra* és *Mátri Abhidharma*, *Prajnyá Páramitá* címűekben, mint a *Kah-gyur* gyűjtemény részeiben foglaltatnak.

KILENCZEDIK KÖZLEMÉNY.

A Shakya nemzetségnek eredete.

(Lásd a *Journal Asiatic Society of Bengal* vol. II, pag. 385.)

Egy alkalommal, midőn Shakya Nyagrodha (A'rama) ligetben Ser-skya-Gzhi, (*Kapilavastu*), mellett tartózkodott, többen a Shakya nemzetség tagjai közül, a kik Kapilavastuban laktak, összegyűltek tanácsházukban és kérdezősködtek egymástól, mondván: Shes-tandák! (Értelmes férfiak!) Honnan eredt a Shakya nemzetség? Mi a származása? Mi az oka létezésének? és micsoda régi nemzetből valók a Shakyák? Ha valaki hozzánk találna jönni és kérdezne bennünket e tárgyak felől, mi meg nem tudnók mondani, hogy a Shakyák honnan származtak?

Ennélfogva nagy száma azon Shakyáknak, a kik Kapilavastuban laktak, így szólottak:

Menjünk tehát a Bhagávánhoz s kérdezősködjünk e tárgy felől, hogy megállapodhassunk szavaiban.

Ennek utána nagy száma a Kapilavastuban lakó Shakyáknak elment azon helyre, a hol a Bhagáván tartózkodott és miután megtették üdvözlétüket, lábaihoz borulván, félre ültek.

Megszólíták őt ezen czímen: *bisun-pa!* Tiszteletreméltó úr! s elmondták ismét, hogy mi végett gyűltenek össze, mi tárgy fölött értekeztek, és hogy elhatározták magukat, hogy színe elébe járulnak a végett, hogy ismertesse meg őket a most említett tárgyakkal, hogy azokat majd másoknak is képesek legyenek elmondani.

Bhagáván úgy vélekedett, hogy azon esetben, ha ő maga elmondja a Shakyák ős nemzetének leszármazását, talán majd a Tirthikák és Parivrajakák (azaz a hitetlenek) azt találják mondani, hogy Gautama olyat állít, a mi magának kedves, önnön maga s nemzetsége dicsőítésére. Hogy tehát alkalmuk ne legyen ily kifogások tételére, fontolóra vette, hogy kik azok tanítványai közül, a kik érthető módon elmondani képesek a Shakyák régi leszármazását.

Észrevette, hogy Mongalyána jelen van, s úgy vélekedvén, hogy ő alkalmas egyén a föladat teljesítésére, fölszólította ekképen: «Mongalyána! én nem jól érzem magamat és szükségem van

pihenésre, fölhatalmazlak tehát, hogy elmondjad a papság előtt tanulságos módon, hogy mi volt a Shakyáknak és nemzeti származásuk? Ő minden vonakodás nélkül beleegyezett. Shakya látván, hogy parancsa teljesült, felső ruháját összehajtá vánkosformába s leteríté s jobb oldalra dülve, lábait egymásra tévé, tiszta öntudattal, emlékezettel és érzellemmel elszenderült.

Mongalyána, hogy eszméit e tárgyról összeszedje, mély gondolkodásba merült, a melyben az egész történetet lelke előtt látta. Fölbredvén álmodozásából, egy szőnyegre ült, mely a földre volt terítve a papok közepette. Ezután a kapilavastui Shakyákat így szólítá meg:

«Gautamák!

«A midőn e világ megsemmisítettett, az étellel bíró lények (Satwa) leginkább az istenek között találták újraszületésüket, a mennyországnak azon részében, mely *tiszta világosságnak* (Abhaswára) neveztetik. Ott laktak ők hosszú időközön át, bírván értelemmel ellátott testtel, mely tökéletes volt minden részében és tagjában, jó színnel bírt s világlott önmagától; azon lények a levegőben jártak s élvezés volt egyedüli eledelük.

Azon időben e nagy föld a víznek alakját viselte s egy nagy oceánból állott. Végre az oceán színén a levegő közvetítésével egy vékony héj képződött, mint szokott a forralt tej színén, utóbb az megkeményedett és belepte az egész felületet.

Azon földi essentia finom színű, illatú és ízű volt. A színe olyan volt mint a friss vajé, az íze mint a szín. mézé. Gautama unokái! ilyen volt e világnak kezdete.

Ezután némely emberi lények Abhaswarában lakván, befejezték életüket s újra születtek, hogy ismét izleljék az emberi lételt s megjelentek e földön. Tökéletes testtel bírtak, mely a lélek közbenjárásának volt köszönhető (azaz értelemmel megáldott testtel bírtak), tagjaik s testrészeik tökéletesek lévén, színük finom volt s önmaguktól diszlettek (világosságot terjesztettek), égben jártak s egyedül élvezetekből táplálkoztak; életük sokáig tartott.

Azon időben a világon nem volt sem nap, sem hold, sem csillag, sem az időnek szakaszokra való elosztása, sem percz, sem pillanat, sem éjjel, sem nappal, sem hónap, sem esztendő. Nem volt különbség férfi és nő között. Mindnyájának nevezete egyedül *élő lény volt* (Sems-chan).

Azután egy állati lény, melynek természete önző volt, újja hegyével a földi essenciát (Sahi b-chud) megkóstolta s minél többet ízlelt belőle, annál jobban megkedvelte, s minél jobban megkedvelte, annál többet evett, míg lassankint tele szájjal élvezett belőle. Más állati lények észre vették s hasonlóan cselekedtek.

Miután azon állati lények mindegyike teli szájjal evett: testükben tömörség és súly volt észrevehető. Színüknek világos volta elenyészett, ennek folytán sötétség állott be a világon. Gautamák! Miután erkölcsi sötétség állott be a világon, megjelent a nap és a hold, és a csillagok, és megtörtént az idő elosztása, pillanat-, percz-, éj- és nap-, hónap- és esztendőre. Ekképen sok idő telt el, s az állati lények esszencialis eledelből táplálkoztak. Azok, a kik keveset ettek azon esszencialis eledelből, finom arczszínnel bírtak, de mások, a kik sokat ettek, rút színűek lettek. Az ételnek mennyiségétől eredett tehát a színek két osztályzata. «Oh! állati lény! az én színem szép, a tiéd rút!» így szólott lenézőleg egy ember a másikhöz. Ezen fönnhéjjazó beszédnek bűne miatt az arczszínek ezen földi különböző tulajdonsága elenyészett.

Gautamák! A földi tulajdonság elenyészvén, az állati lények összegyűltek és nagy siránkozásra fakadtak, mert megemlékeztek arról, hogy mily finom ize volt az esszencialis eledelnek s úgy tapasztalták, hogy azon tulajdonságot már elvesztették.

Gautamák! Miután az állati lények ama tulajdonsága elenyészett, a földből egy zsiros anyag származott, mely finom színnel és illattal bírt. Sokáig éltek így s táplálkoztak avval az anyaggal. Azok, a kik csak keveset ettek ezen táplálékból, szép színt nyertek, azok, a kik sokat ettek, rútat és így az evés mértékének megfigyelése okozta, hogy két minőségű szín jött létre közöttük. «Oh! állati lény! az én színem szép, a tied rút!» így szólott lenézőleg egyik állati lény a másikhöz. A kevélység bűne miatt a földkerekségből a zsiros anyag szinte elenyészett.

Gautamák! A zsiros anyag a földről elenyészvén, az állati lények összegyűltek s panaszokra fakadtak, és emlékezvén arra, mily finom zamatja volt ezen eledelnek: elvesztésén keseregtek, de érzelmeiket szavakban ki nem fejezhették.

Gautamák! Miután a zsiranyag a földről elenyészett, egy czukor-nádas növény tűnt elő, finom színű, illatú és ízű volt. A állati

lények sok évekig éltek, ebből az eledelből táplálkozván, míg a fent említetthez hasonló körülmény ennek is eltűnését okozta.

Gautamák! Miután a czukornádas növény is elenyészett, előtermett egy tiszta, kifogás nélküli — rizsmező (salú), a nélkül, hogy a földet felszántották vagy bevetették volna, szalma nélkül, polyva nélkül és héj nélkül nőtt, ha este learatták a mezőt, reggelre már ismét meg volt érve, azaz minden reggel és minden este új aratás volt készen. Az állati lények sok időt töltöttek így rizkásával táplálkozván.

Ezen eledelnek hosszabb használata következtében előállott a nemek közötti különbség. Némely állati lények fi, mások női alakokká váltak. A két nem merev szemmel tekintett egymásra. Minél tovább látták egymást, annál inkább szerelmesek lettek s egymást kívánták. Némelyek észrevevén e körülményt, szemrehányásokkal illették társaikat magaviseletük miatt, s gyűlöletet tápláltak ellenök. Köveket hajítottak rájuk és rögöket, ugyan azon módon a mint ma is divatban van lakadalmak alkalmával, midőn a menyasszonyra port, illatszert, olvasókat, ruhadarabot vagy pattogatott rizst szórnak, mondván: légy boldog! de ezek dorgálták az illetőket. Az ellenfél azonban azt kérdezte tőlük: Mi oknál fogva szidtok ti bennünket most, nincs-e más ennél alkalmasabb idő, hogy ily viseletet tanusítsatok irányunkban?

Gautamák! Eszerint, a mi a régi időkben erkölcstelen cselekedetnek tekintetett, mostugyan az erénynek tartatik. Visszatartották, magukat két-három, hét napig érzékiségük kielégítésétől. De azontúl nem voltak képesek magukat megfékezni; bűvő helyeket készítettek tehát, a hova félre vonulhattak a kémlelődés elől, hogy ott érzékiségöket kielégítsék, ismételve így szóltak: Itt végezzük azt el, a mit másutt cselekedni nem illedelmes, mondván Khyim, Khyim: melynek értelme: ház, ház!

Gautamák! ez az eredete a házépítésnek.

Esténként összeszedtek annyi rizst, a mennyire szükség volt az estebédre, és reggel annyit, a mire szükség volt reggelire. Történt azonban, hogy egy bizonyos állati lény este annyi rizst szedett, mi elegendő volt nemcsak az estebédre, de a reggelire is; a mint egy más állati lény által felszólítottatott, hogy menjen és hozzon rizst magának, ő így felelt: O állati lény! gondolj te egyedül a magad rizsére, én tegnap este hoztam annyit, hogy elegendő lesz

az ma reggelire is. Ekkor a másik állati lény így gondolkodott magában: «Jó! én ezután két, három, sőt hét napra valót hozok egyszerre», s a mint mondotta, úgy is tett. Ezután egy állati lény így szólott: «jer! menjünk rizst hozni.» A másik aztán így beszélt hozzája: «legyen csak gondod saját rizsre; a mi engem illet, én hét napra valót hoztam egyszerre». Ekkor azon állati lény így gondolkodott magában: «Jó, tehát jó, én egyszerre tizenöt napra, sőt egy hónapra valót hozok magamnak» s akképen cselekedett is. S miután a rizs így előre behordatott azon állati lények által, ennek következtében csak oly nemű rizs termett, mely szálmával birt, fedve volt polyvával és héjjal, s a mint learatták, több nem nőtt utána.

Ekkor az állati lények összegyűltek s előbbeni állapotjukra visszagondoltak.

Shes-dan-tak! (Értelmeslények!)(Itt következnek nagy hosszan és ismételve ugyan azon elbeszélések, hogy mily tökéletes volt az emberek állapota kezdetben s mennyire el van fajulva most).

Ezután a gyűlésben egy valaki így szólott: «Ki kell mérnünk a földet és megjelölnünk minden ember tulajdonának határát, mondván: «ez az enyém, az a tied!» Ehhez képest kimérték és elosztották a földet és határokat vontak.

Gautamák! Ez volt az első alkalom a világon, hogy az emberek határjeleket kezdtek felállítani. Ez is a dolgok természetes következménye volt.

Történt azután, hogy egy állati lény, a kinek volt rizse, elvitte egy más ember rizsét, a nélkül, hogy arra engedelmet kapott volna. Más állati lények látván, hogy ámbár az illetőnek volt saját rizse, mégis másnak a rizsét viszi el, a nélkül, hogy az neki adatott volna, eképen szólottak hozzá: «Ó állati lény! saját rizsszel birván, miért viszed el a másét, a nélkül, hogy arra engedelmet nyertél volna?» Megfogták s ide s tova hurczolták, a gyűlésbe vitték s ekkép vádolták be: «Uraim! ezen állati lény, birván saját rizsszel, mégis háromszor elvitte a másét, a nélkül, hogy az neki adatott volna.»

Erre a gyülekezetben lévő állati lények így szólottak: «Oh állati lény! te a ki saját rizsszel birsz, miért veszed el a másét, a a nélkül, hogy arra engedelmet nyertél volna? Oh állati lény! takarodj el innen és ne cselekedjél ezután ily módon.» Ekkor

azon állati lény ekképen szólott a többiekhez: «Értelmes lények! ezen állati lény itt, ide s tova hurczolt engemet a rizskája miatt, bevitt a gyülekezet eleibe s szidalmakkal illetett.» Akkor ezen állati lények ekképen válaszoltak amaz állati lénynek. «Oh állati lény! miután ezen állati lényt ide s tova hurczoltad a rizs miatt, és a gyülekezet eleibe hoztad, miért illetted őt szidalmakkal? Oh állati lény! menj most utadon és ne cselekedjél így ezentúl.»

Akkor azon állati lények ekképen okoskodtak: «Értelmes lények! a rizs miatt ez ember ide s tova hurczoltatik, és a gyülekezet által is megdorgáltatik. De gyűlést kellene tartanunk és kineveznünk egyet magunk közül, olyat tudniüllik, a kinek az arczzsine szebb, a ki szebb arczú, tetszőbb, szerencsésebb és hiresebb a többinél, hogy ő legyen az ura és birtokosa a mi földeinknek.

Hadd büntesse meg ő azokat közülünk, a kik büntetni valók. Hadd jutalmazza meg azokat, a kik jutalomra érdemesek. Mi földeink gyümölcséből fogunk adni neki egy bizonyos részt, előre meghatározott szabály szerint.

Gyűlést tartottak ennek folytán s választottak egyet magok közül, a ki Uruk legyen és tulajdonosa földjeiknek és itélőbíró kérdéses esetekben; ekkép szólítván őt: «Jer ide állati lény! büntesd közülünk azokat, a kik büntetésre méltók, és jutalmazd meg ajándékkal az olyat, a ki megérdemli, hogy megjutalmaztassék; földeink minden terméséből fizetni fogunk neked bizonyos arányban, bizonyos szabály szerint.» Ezután mind a két részről a szerint történt, a mint megegyeztek. Mivel pedig az állati lények nagy sokasága által lett ő így felmagasztalva, a Maha Sammata «általánosan tisztelt» nevet kapta.

«Gautamák! Maha Sammata idejében az ember állati lénynek neveztetett!»

A következő öt levélen elő vannak számlálva Maha Sammata utódai Karpa fejedelemig, a ki Potalában az Indus folyam torkolatánál székel, ennek két fia volt Gotama és Bharadhwaaja. Az első szerzetessé lett, de miután Gotama egy kéjhölgy legyilkoltatásával vádoltatván, igazságtalanul karóra huzatott Potalában, az ifjabbik fiu lett atyjának örököse. Ez mag nélkül halt el, tehát Gotamának két fiai lettek az örökösök, a kik természetkívüli módon születtek, s születésük körülményeinél fogva ők s utódaik többféle néven

ismeretesekek, úgy mint: Angerasa, Surya, Vansa, Gautama, Ikshwaku. A testvérek egyike utód nélkül halt meg s a másik Ikshwaku név alatt uralkodott.

Ennek örököse saját fia lett, kinek utódai, számszerint százan, Potalában uralkodtak megszakítás nélkül; az utolsó ezen sorozatban Ikshwaku Virudhaka-, máskép Vidéhakának neveztetett.

Ennek négy fia volt. Feleségének halála után ismét megnősült, királyleány lett a felesége, de azon feltétel alatt, hogy trónját azon fiának fogja átadni, a ki ezen királyleánytól fogna születni. A főméltóságok tanácsára, azon oknál fogva, hogy helyt adjanak az ifju királyfi örökösödésének, a király megparancsolta négy idősb fiának száműzetését.

Ezek, magokkal vivén leány-testvéreiket s kísérve nagy sokaság által, elhagyták Potalát, s a Himaláyák felé vették utjokat; megérkeztek Bhagirathi folyam partjain és ott letelepedtek, a Capila melletti remetehely szomszédságában, s ott éltek faágakból készült kunyhókban. Életüket vadászatból tartották fenn és olykor meglátogatták a szent embert, a ki a Capila melletti remetehelyen lakott. Ez észrevette, hogy nagyon rosszúl néznek ki, kérde tőlök, hogy miért oly sápadtak. Tudtára adják, hogy mennyi szenvednek azért mert a nemi közösülestől tartózkodni kénytelenek. Azon tanácsot adja nekik, hogy hagyják ott leánytestvéreiket és válasszanak magoknak oly nőket feleségül, kik bár vérrokkonok, de más anyáktól születtek. «O nagy Rishi! — így szóltak a királyfiak — illő-e, hogy ezt tegyük?»

Igen is uraim! felelt Rishi, a számkivetett királyfiak ekkép cselekedhetnek.» Ennélfogva szabályul vevén Rishi tanácsát, ahhoz tartották magokat együtt éltek féltestvéreikkel és sok gyermeket nemzettek. De ezeknek zaja háborgatta a szent embert elmélkedéseiben, azért lakhelyét változtatni akarta. De a királyfiak arra kérik, hogy ő helyben maradjon s számukra jelöljön ki más telepítvényt. Ennélfogva oly helyet jelölt ki, a hol várost kellett építeniök; mivel pedig Kapila volt a terület, az új várost Kapilavastunak nevezték el. Ott nagyon elszaporodtak. Az istenek látván nagy számukat, egy más tért jelöltek ki letelepedésükre. Ott szinte egy várost építettek és Lhas-bstan nevet adtak neki, mely annyit jelent, hogy: «kijelölve az Isten által.»

Visszaemlékezvén száműzetésük okára, törvényt alkottak,

hogy jövőre senki se vegyen két feleséget, mint azt atyjuk tette, de elégedjék meg egy feleséggel.

Potalában pedig Ikshwaku Virudhaka király visszaemlékezett arra, hogy négy fia volt, tisztjeitől tudakolja, hogy mi lett belőlök? Tudtára adták, hogy ő Felsége száműzte fiait bizonyos sérelem okánál fogva, s hogy ők Himalája szomszédságában telepedtek le, és hogy fél-testvéreiket vitték el magokkal feleségül, és hogy nagyon elszaporodtak. A király megbotránkozott ezek hallatára, többször elkiáltja magát: «Shakya, Shakya! Lehetséges-e az! lehetséges-e az!? ily *merészség!* merészség!» s innen eredt a *Shakya* elnevezés.

Ikshwaku Virudhaka halála után Potalában az ifjabbik fia lett örököse. De miután ez utód nélkül halt meg, a száműzött királyfiuk örökösödtek egymás után. A három elsőnek nem lett utóda, a negyediknek fiát Gnag-hjognak neveztek; ennek fia volt s utódai számára ötvenötezeren uralkodtak Kapilavastuban.

Ikshwaku után uralkodott királyoknak nevei következnek, mely lajstrom ugyan azonos a sanskrit szövegben találttal.

Itt végződik Mongalyana elbeszélése. Shakya helyesli ezt és ajánlja a papság figyelmébe.

TIZEDIK KÖZLEMÉNY.

Jegyzék a Kala Chakra és Adi Buddha vallási rendszerek eredetéről.

(Lásd a *Journal Asiatic Society of Bengal* vol. II. pag. 57).

Azon különös vallási rendszer, melyet Kala chakra néven ismernek, állítólag *Shambalából* eredt, *tib*: bde-hbyung. vulgo: *dejung*, mely annyit jelent mint: *kezdet* vagyis *kútforrása a boldogságnak*. Shambala egy mesés ország északon, melynek fővárosa Kálapa. Ez fényes város volt s sok sambhali király székhelye, körülbelül a 45° és 50° északi szélesség alatt fekszik a Sita vagyis Jaxartes folyam tulsó részén, a hol a napok hossza a tavaszi æquinoctiumtól a nyár kezdetéig 12 indiai órával, azaz 4 óra és 48 percczel nőtt, európai számítás szerint.

A Kálachakra rendszert Közép-Indiába a tizedik keresztényi

század második felében hozták be; később Kasmiron át Tibetbe jutott, a hol a 14., 15-ik és 16-ik századokban több tudós férfi, a kiknek művei maiglan is megvannak azon országban, kutatásokat és magyarázatokat tett közzé a Kálachakra rendszerről; ezen szerzők között a leghiresebb *Puton* vagy *Bu-stom*; *Khetup* vagy *mKhas-Grub* és *Padmakarpo*, a kik a fentemlitett századokban éltek.

Padmakarpo, a «buddhista vallás kútfeje» című munkájának 68-ik levelén (tibetül: hchhos-hbyung, vulgo: Ch'os-jung, mely 189 levélből áll) ekkép írja le a Kala chakra és az abban foglalt tanoknak Nalandá-ba való behozatalát. Nalanda vagy Nalándra Közép-Indiának egy nagy vallási intézete volt.

Egy bizonyos Pandit (lelki tanító), kinek neve *Tsilu* volt, akkor tájban a Közép-Indiában fekvő, imént említett Nalandába érkezett (sanskritül: *Madhyam*, tib: *dvus*, vulgo: U.) s a Vihara (kolostor) ajtaja felébe festette a világnak tiz őrangyalát, alájok ezt írván:

«Az, a ki nem ismeri a fő, az első Buddhát (Adi-Buddhát), nem ismeri az idő kerekét (*Kálu-Chakra* sanskritül, *dus-Kyi hkor-lo* tibetül).*)

«Az, a ki nem ismeri az idő kerekét, nem tudja az isteni tulajdonságok helyes elnevezését.»

«Az, a ki nem tudja az isteni tulajdonságok helyes elnevezését, nem ismeri a legmagasb értelmiséget. (Sanskrit: *Vajra dhara*, jnyána. Tib: *rdo-rje hdsin-pahi yé-shes*).

«Az, a ki nem ismeri a legmagasb értelmiséget, nem tudja a Tantrika rendszer alapelveit. (Tantra yánan).

«Azok, a kik nem ismerik a Tantrika alapelveit, olyanok, a kik az átköltözködések (metempsychosis) világában tévelyegnek és a legmagasb diadalt aratónak utján kívül állanak (S. *Bhagavan Vajra dhara*. Tib. *behom-ldan-hdas rdo-rje hsdin-pa*).

Ennélfogva Adi-Buddha (tib. mehtog-gi dang-pohi *Sangs rgyas*) kell, hogy minden igazi bLáma (s. Guru tanító) által tanitassék és minden tanítvány, a ki a megszabadulás után ohajtozik, köteles figyelni oktatóaira. Ekkép irt ő:

«A tiszteletteljes Úr, Nárotapa, lévén azon időben a Viharának feje, ötszáz pandit társaságában vitázott Tsilu Pandittal, de

*) Lásd a jegyzést alább.

midőn látták, hogy ez mindnyájokon kifogott a vitatkozásban, lábaihoz borultak, s tőle hallották az Adi-Buddha nevet, ennek folytán ez a tan nagyon elterjedt.

Itt következik a tibeti eredeti szöveg.

Dé nas *drus* Nalandar byon, *gtsug-lag khang-gi sgo gong-du rnam-pa behu dvang ldan bris*, déhi *gsham-du* : Gang-gis *mchhog-gi dang-pohi Sangs-rgyas* mi-shes-pa dés ni dus-kyi *hkhör-lo* mi-shes-so; Gang-gis dus-kyi *hkhör-lo* mi-shes-pa dés ni *mtshan yang-dar-par brjod-pa* mi-shes-so; Gan-gis *mtshan yang-dar-par brjod-pa* mi-shes-pa dés *rdo-rje hdsin-pahi-ye-shes-kyi sku-mi-shesso*; Gang-gis *rdo-rje hdsin-pahi yé-shes-kyi sku* mi-shes-pa dés *snags-kyi thég-pa* mi-shes-so; Gan-gis *snags-kyi thég-pa* mi-shes-pa déthams-chad ni *hkhör-va-pa sté bchom-ldan-hdas rdo-rje hdsin-pahi lam dang bral vaho*. Dé-lta-vas-na *mchog-gi dang-pohi Sangs-rgyas* ni *blámá dam-pa-rnams-kyis bstan-par-bya-zhing, thar-pa don-du gnyér-vahi slob-ma dam-pa rnams-kyis mnyan-par-byaho* zhes bris-pa.

Jovo Nárotapa dé dus déhi *mkhan-po yin-pas*, dé la *sogs-pa Pandita lna brgyas brtsad-pas phul-du phyin-par mthong-nas zhabs-la btud-dé dang-pohi Sangs rgyas nyan-pas chhér dar-var gyur-pa yin-no*.

A Kalachakra- és Adi-Buddháról semmi említés sem tétetik Indiának régi írói által, a keresztyén évszámításnak tizedik százada előtt, egyéb a Kah-Gyur rGyut részének első kötetében, a hol az mint közbeszúrás jön elő, a későbbben szerkesztetett s újabb kori történetre vonatkozó művekből.

Minthogy a fent említett passus eredeti idézet s az Adi-Buddha nevet magában foglalja, jónak láttam azt a Society tudomására hozni, remélve, hogy némi érdekléssel fog birni.

Jegyzés. A Kala-chakra és Adi-Buddha rendszer valószínűleg azonos a Samaniakéval, északi Transoxoniában, a Jaxartesén túl, a mint az M. Deguignes által le van írva a «Histoire Générale des Huns» művének II-ik kötetében. Ezt M. Rémusat bírálat alá vette, minthogy úgy találta, hogy a Samaniak tanai ugyanazonosak a tibeti könyvekben foglalt tanokkal. A mystica theológián és bölcsészettanon kívül, a Kálachakra a csillagászattal és csillagjósolatokkal foglalkozik s jövőndölési meséket foglal magában Mahomed vallásának keletkezése, fejlődése és hanyatlása felől is.

A Bstan-hgyur nevű, 225 kötetből álló gyűjteményben az első öt kötet

ötvenkét értekezést foglal magában a Kalachakra rendszer felől, mindnyája Sanskrit eredetiből van lefordítva. De ezeken kívül sok más kötet van ugyan ezen tárgyról beszűlött tibeti szerzőktől. Az Asiatic Society könyvtárában vannak nyomtatott kötetek, magyarázatokat foglalván magukban a Kalachakra rendszerről, Khétpu vagyis mKhas-grub nevű szerzőtől, a ki a 15-ik században híres író volt.

TIZENEGYEDIK KÖZLEMÉNY.

Egy tibeti zárdának ismertetése kérdések- és feleletekben és tibeti chronologiai táblázat.

(Lásd: a *Tibeti Nyelvtan* 172. és következő lapjait.)

Kérdés. Mi az a nagy épület amott, és ki lakik benne?

Felelet. Az zárda és a vallás emberei laknak benne.

K. Szabad-e oda belépni?

F. Igen is, szabad.

Ha engedelmet nyerek rá, én mindent a mi látható, szeretnék megvizsgálni. Meg fogok tehát kérni egy értelmes szerzetest, a ki képes lesz kérdéseimre felelni; hogy jöjjön velem, az ő kíséretében bemegyek a zárdába.

Ime itten van a Gelong (szerzetes) a kit ön látni ohajt.

Legyen üdvözölve!

K. Mi a neve?

F. Az én szerzetesi nevem Tshul-Khrims-rGya mtsho, mi azt jelenti, hogy: «az erkölcsösség Oceánja».

K. Kérem Önt, mondja el nekem részletesen mindazt, a mi ezen zárdában foglaltatik.

F. Mindent kész vagyok megmagyarázni uraságod ohajtása szerint:

Ez a szoba itt, a Láma — a főpap lakhelye, — amott oldalvást van a ház főnökeé, emitt az oktatóé. Ama nagy szobában, az első emeleten, lakik a kincstárnok, földszint pedig az élélmezési gondnok. Azon kis lépcsőzetű czellák oda fent, középen és alant: a szerzetesek szobái. Emitt van a papság gyűlőhelye. Amott fent az áldozó hely.

Ezek, az áldozó szertartásoknál használtatni szokott edények.

Ezek felett van a szent kápolna. Amaz ott az Istenek főtemploma. E folyosón látható festmények, a négy mesés királynak arczképei és vallásunk védelmezőiei. A templom belsejének falain vannak ábrázolva a Buddhák és a Boddhisatvák. Az ott egy arczkép. Amaz egy öntött szobor. Itt van egy bevésett kép. Amott egy szövött arczkép.

Emezek pedig: Buddha személyére, szent könyvére és kegyteli irgalmas cselekedeteire vonatkozó ábrázolások.

Itt e könyvekben foglaltatnak azon erkölcsi tanok, melyeket a győzedelmes Buddha, az ő szentjei és az őskori tudósok nekünk hátrahagytak.

K. Kérem nyisson fel egy kötetet s mutassa meg nekem a belsejét.

F. Ez a könyv veres tintával van nyomtatva s körülbelől 500 levélre terjed. Ez itt a könyv kezdete, emez pedig a vég lapja. A lap mindkét oldalán hét sor van. A nyomtatvány tiszta; ha a helyesírásból és az igazítások csekély számából következtethetni, ezen kötet nagy értékkel birhat.

A másik könyv azonban hiányos, arany és ezüst tintával van írva.

E könyvek itt nyomtatványok, amazok falenyomatok.

E helyen sok kézirat találtatik, nagy és kis betűkkel írva.

K. Hát a nyomda hol van?

F. Ott — azon az oldalon. Az az egyén ott a nyomdász, a többiek körülötte segédei.

K. Hányféle szekta számláltatik Tibetben az orthodox buddhisták között?

F. A szekták száma nagy. A nevezetesebbek ezek:

1. Nyigma-pa'.
2. Urgyen-pa'.
3. Kadam-pa'.
4. Geluk-pa'.
5. Sakya-pa'.
6. Kargyut-pa'.
7. Karma-pa'.
8. Brikung-pa'.
9. Bruk-pa'.

K. Ti, Tibet lakói, melyik vallásoktatónak tanaiban gyönyörködtek leginkább?

F. Mi Tibetiek azon vallásban hiszünk, melyet a Bhagaván Shakya Muni tanított.

A következő három családfő az indiai Shakya nemzetségből származott, t. i. Shakya a nagy, Shakya a litsabyi, és Shakya a hegyek lakója.

Tibetben a királyi korszak Nyakhritsanpó-val kezdődik, 250 évvel Krisztus előtt. Ezen király Indiában született a litsabyi nemzetségből; kudarczot vallván a harczmezőn, kiűzetett Indiából, Tibetbe jött és itt a Bon nemzet által ismertetett el. Ezen királynak családjából rendes örökösödés útján sok fejedelem uralkodott. A huszonhetedik királynak neve Lha Thothori, ki 500 évvel élt az első király után. a keresztény æra harmadik századában. Ezen uralkodó, székhelyét Yambuban építé s uralkodása alatt egy értékes szekrény hullott le az égből s benne találtatott egy Sutra — erkölcsi tanokat magában foglaló értekezés, — melynek czime ez volt: — «az összeállított czésze»; — ezen kívül volt a szekrényben egy arany chaitya is, egy ereklje pyramidalis kápolna alakjában. Akkoron senki sem értette a rajta levő betűket: A harminczkettedik király neve volt: Srongtsan Gambo, a ki körülbelül nyolczvan évig uralkodott. Ezen király két feleséget vett, Nepalból és Chinából. Ezen hölgyek Buddhaképeket és vallásos könyveket hoztak Tibetbe; idő folytán e királyi nők iskolákat építettek, s így kezdett Buddha vallása terjedni Tibetben.

Az első tibeti tudósnak neve volt: Thumi Sembhota, ő jól ismerte Indiának Sanskrit nyelvét és a kasmiri írásmód szerint a tibeti nagy és kis betű sorozatnak alakját ő tanította.

A keresztény számítás 8-ik és 9-ik századában s Khri srong dehu tsan, a harmincznyolczadik tibeti király idejében, s aztán fiainak és unokáinak uralkodása alatt, az orthodox buddhista hit gyarapodott, míg a Bonpó vallás hanyatlott.

Ralpachen vagy Khri de Srongtsan idejében, a keresztények 9-ik századában, számos kötet lefordítottatott a sanskrit nyelvből a tibetire, indiai Panditok (tanult bráhmánok) és tibeti Lotsavák (magyarázók, fordítók) által.

Idő folytán, még pedig a tizedik században Langtarma király eltörölte a Buddha vallását, de már a következő században Chovo Atisha király s Bromston a tibeti tudós pap és más tanult egyének működése folytán a szent hit ismét felelevenítettetett s az összes havas föld területén elterjedett.

Bár maradna fenn sokáig szent hitünk! s hirdettessék minden országban mindazoknak épületére, a kik vallásos oktatás után sohajtoznak. Bár lennének feltalálhatók a szent könyvek, Buddha vallásának ezen képviselői, az egész földkerekségén, mint a nap és a hold.

Bár mind az, a ki megszületett és mind az, a ki jár-kel e világon, örökre üdvözüljön általa!! Sanskritban: Shubham astu sarva jagatam!

Legyen dicsőség és dicséret! Sanskritban: Mangalam!

Kérem már most, sziveskedjék nekem jegyzékét vagy lajstromát adni azon irodalmi műveknek, melyek Tibetben találtnak?

Az irodalmi műveknek czimei számtalanok lévén a tibeti irodalomban, azokat mind meg nem nevezhetem, a nevezetesebbek azonban a következők:

I. A bKah-Gyur vagyis a törvények lefordítása, hét osztályban és száz kötetben. Tudniillik:

1. *Vinája*, a fegyelem- és nevelésről, 13 kötet.
2. *Prajná Páramitá*, transcendentalis bölcsesség. 21 kötetben.
3. *Buddhavata Sangha*, a Buddhák egyesülete (egyháza)

6 kötetben.

4. *Ratnakuta*, a drágakövek halmaza, 6 kötetben.

5. *Sutrák*, értekezések, 30 kötetben.

6. *Nirvánam*, a szenvedéstől megszabadulás, 2 kötetben.

7. *Tantra* — *Mysticismus* — 2 kötetben.

II. A bStan-Gyur. Irodalmi Gyűjtemény — sanskritból — 225 kötetben.

A bStanggyur két osztályból áll, t. i. a rGyud 88 kötetben, és a MDo, 137 kötetben.

A rGyudban 24 különféle tantrika rendszer foglaltatik 2640 kisebb-nagyobb terjedelmű értekezéssel; ezek között első helyen áll: a Kalachakra — az idő kereke — az Adhi Buddha tanait tartalmazván, öt kötetben. Lásd a X-dik közleményt.

A mDo osztályban, több fejezet alatt, minden nemű tudományos, theologiai, bölcsészeti, logikai, orvosi, nyelvészeti és nyelvtani munkák foglaltatnak.

Előbbi közlemények részletesen ismertették már ezen műveket — a Buddhismus szent könyveit.

A bKah Gyur és bStan Gyurban foglalt munkákon kívül tibeti nyelven számos egyéb mű is létezik, különféle czimekkel:

Peldának okáért előszámlálunk egy néhányat:

a) Krónikák, történelem.

b) Traditionalis történelem, szóbeli előadásban.

- c) Buddha hitének kezdete s terjedése.
- d) Észszerű mondások, emlékiratok, jegyzetek, bírálatok, életleírásai értesítések.
- e) Egy nevezetes egyénnek biographiája, legendaféle.
- f) Mese, elbeszélés, fictio s mesés történetek.
- g) Lajstrom, jegyzetek, történeti évkönyvek.
- h) Régi krónikák.
- i) Okmányok.
- k) A Shakya nemzetség oklevelei.
- l) Chinai történelmi irományok.
- m) Tiszta tudomány és történelem.
- n) Leszármazási táblák, uralkodó házak története.
- o) A tibeti dynastia történetének tükre.
- p) A Kalpadruma vagyis a királyi dynastiának leszármazási fája.
- q) Írott tanácsadás és oktatás.
- r) Százezer szabály, azaz szabályok és tanácsok gyűjteménye.
- s) Levelek és levelezési írásmód, üzleti ügyekben.
- t) Végrendeletek készítésének módja; szabályok és rendeletek töredékei.
- u) Énekek és dicsőítések gyűjteménye.
- v) Imádságok.
- w) Énekek, dicsérő énekek és gúnyénekek, százezer ének gyűjteménye.
- x) Chronologiai egybevetések, melyek szerint a szent könyvekben említett bármely esemény kiszámítható.

Chronologiai táblázat.

Tibetországnak és a Buddhizmusnak történeti eseményeit Lassának egyik kormányzója írta össze, kinek neve volt: sDe-srid sangs-rgyas rgya-mtsho s könyvének czime: Bai' durya dKarmo.

A tibetiek időszámításukat cyclusokban rendezik, melyek mindegyike 60 évet foglal magában. Kezdődik pedig ezen számítás a keresztény æra 1026-ik évével, ez tehát a kiinduló pont a múltra úgy mint a jövőre. E szerint az 1882. év, tibeti számítás szerint: a XV-ik cyclusnak tizenhatodik évét teszi.

A nevezett fejedelmi szerző a XII-ik cycilus első évében irt, tehát számításunk szerint 1686-ban.

Az így megállapított számítás értelmében Shakyának megtestesülése Krisztus előtt 962 évvel történt.

Shakyának vallásos felavatása Krisztus előtt 934 évvel történt.

Shakyának Buddhává létele s törvényeinek kihirdetése Krisztus előtt 928 évvel történt.

Shakyának csodatételei s vallási ellenfeleinek legyőzése Krisztus előtt 906 évvel történtek.

Shakya vallási rendszerének kihirdetése, a Kalachakra szerint Krisztus előtt 882 évvel történt.

Shakyának szenvedéseitől való megszabadulása (halála) Krisztus előtt 882 évvel történt.

Shambálaország királya által Shakya tanainak összegyűjtése Krisztus előtt 881 évvel stb. történt volna.

Jegyzés. Századok folyamán át viselt vallási és világi dolgokra vonatkozó számos datum van itt közölve, azon vég-megjegyzéssel Csomától, hogy Buddhának halálát illetőleg: a burmai, siami és ceyloni hívek egy határozott datumban megegyezni nem tudnak; azt azonban mind a három nemzet állítja, hogy a Nirvána azaz Buddha halála a Krisztus előtti 544-dik évre esik, szentjük élete eseményeinek részleteiből azt vesszük ki, hogy valamennyi ugyanazon személyre vonatkozik, bár a chinai és némely tibeti tekintélyek szerint Shakya már Krisztus előtt 1027-dik évben élt volna. Ezen adatokat tehát lehetetlen összeegyeztetni s ily nagy különbség a datumokban sajnos bizonytalanságot vet azon epochára, melyben a földtekénken maiglan is legelterjedtebb vallásnak hirdetője élt és tanított.

TIZENKETTEDIK KÖZLEMÉNY.

A tibeti papok vállszalagja.

Lásd: a *Journal Asiatic Society of Bengal* vol. V. pag. 383 stb.

1836-ik év májusában, midőn Körösi Csoma Sándor Titalyában, a keleti Himaláyák tövében időzött, az ott állomásozott angol ezredes Lloyd felszólítja tudósunkat, hogy az épen Bhutanból vett buddhista papi vállszalagot vizsgálná meg s értesitené őt a rajta

kihimzett szavak értelméről, mielőtt azt a calcuttai Asiatic Society-nak ajándékozná. Csoma engedett a felszólításnak és a szavakat lemásolta és lefordította. Ezt aztán az ezredes elküldötte Calcuttába, Turnernek már régebben közlött és az ily vállszalagokra vonatkozó jegyzeteivel, megjegyezvén Lloyd úr a maga részéről azt, hogy saját tapasztalása szerint ezen szalagok majdnem nélkülözhetetlenek minden vallásos szertartás- és egyéb már Turner *) által az alább idézett passusban említett alkalmakkor.

Turner, követsége felőli jelentésében így szól:

«Mindegyikünk előre lépett s egymás után egy-egy fehér selyem szalagot elenyújtottunk, mely rojtos volt mindkét végén, a mint szokás ezt tenni, ha azon országok uralkodói valamelyikének színe eleibe járulunk; a Raja a szertartás alatt ülve marad, elveszi az ajándékot és udvarmesterének — zempi — adja kezébe. Mi átadtunk egy-egy szalagot a zempinek is, a ki azt vállainkra vetve, elbocsátott bennünket. Egy alsóbb rangú, ha magasb rangú egyén eleibe járul, mindig egy fehér selyem sált szokott átnyújtani és a szertartás befejezése előtt egy ilyen nyakába vette, melynek két vége a két vállról elől csüng.

A hasonranguak, ha találkoznak, egymás ölébe hajolva, sált cserélnek. Minden találkozás alkalmával okvetetlenül vállszalagot kell használni, minden levél elküldésekor egy ily szalag is hozzá csatoltatik, bár mi távolról jöjjön. Két szín divatos ezen chinai sálók készítésében, a fehér és a veres; az utóbbi az alsóbb ranguak között használtatik; a fehér színének s kelméjének finomsága határozza meg a tisztelet fokát, mind két esetben.

A *Kowtow*, azaz a kilenczszeri leborulás, melynek folytán a tisztelgő kilencszer érinti a földet homlokával, divatos azon országokban oly alkalmakkor, ha az alsóbb rangú feljebb valója eleibe járul.

Az említett tibeti Slokának értelme, mely ezen «áldozó szalagon» (tibeti neve: bkrashis kha btags.) találtatik, a következő:

«Áldott a nap, áldott az éj, a dél is legyen áldott: a nap és az éj ujítsa meg mindenkoron a drága háromságnak különös kegyeit.»

*) Lásd, Samuel Turner: An account of an Embassy to Tibet. London. 1800.

Tibetül: Nyin-mo bde-legs, mts'han bde-legs, Nyin-mahigung yang bde-legs-shing. Nyin mts-han rtag-tu brda-legs-pahi, dkon-chog gsum-gyi bkra-shis shog.

TIZENHARMADIK KÖZLEMÉNY.

Egy Assamban elfoglalt Bhútia zászlón olvasható tibeti feliratnak értelmezése, mely Captam Bogle által ajándékozott az Asiatic Societynek Calcuttában.

(Lásd: *Journal Asiatic Society of Bengal* vol. V. pag. 264.)

Levél

Az Asiatic Society of Bengal titkárához.

Ez évi ápril 30-án kelt levelében foglalt felszólítás értelmére szerint lefordítottam azon babonás iratdarabot, melyet ön oly hiven lemásolt a bhútia tábláról. Az elején és végén előforduló üdvözlésen s a közepén egy pár kifejezésen kívül az egész közlemény tibeti nyelven van szerkesztve. Célja, a mint a lefordított szöveg értelméből meggyőződhetni, fohász több alsórendű istenekhez kegyök és oltalmuk biztosítása végett, s azon egyén és család körülményeinek felvirágzásáért, a kiért ezen babonás alkotmány felállítva volt.

Lehető, hogy a zászlórúd, azon fatáblával, a melyen a felirat van, valamely tibeti vezér előtt vitetett hadmenet alkalmával, s így hadi zászló gyanánt szolgált: de valószínűbb az, hogy eredetileg a bhutani fejedelem házának tetején vagy a terrasszon tett szolgálatot; mivel szokásban van azon országok nagyjainál, hogy palotáik négy szögletén ily győzedelmi zászlók diszlenek. Tibeti nyelven: rgyal mtsham — győzelem zászlójának — nevezik; s minden esetben, ily értelmű felirattal bírnak.

Az eredeti szöveg ez:

Om svasti Lha Srin sdé brgyad thams-chad dang,
lo zla zhag dus ts'hés-la dvang-vahi gzah skar ts'hés
lha sa bdag klu rigs sogs drégs-pa gtso h khor
khyab-mjug Rahula ki-kang Vis'hti dus mts'han

Ma pi-ling *khra ts'ha* sogs gnyan-po hdré Srin dang
 phyogs mts'ham steng hog gnas-pa rnam dang
 Khyad-par-du nyi-ma dé-ring gang-la rgyú vahi sa bdag
 Snang srid lha srin sogs thams-chad srid-pa
 Huhi phyag rgya hdi-la ltos-shig, Snang srid lha srin
 Sdé brgyad khed rnam-kyis, Thub-pahi bstan-pa
 la rab-tu dad-pahi rgyu sbyor sbyin-pahi bdag
 po hkhör dang bchas-pahi ts'hé dang bsod
 nams dpal dang hbyor-pa thams-chad
 zla-va yar-gyi no ltar gong-nas gong-du
 hpheh-zhing rgyas-par mdzad-du gsol.

Fordítás.

Oh ti Istenségek! üdvöz legyetek! az alvilágnak nyolcz rendű alsó istenei; úgy szinte ti Istenek, a planéták kormányzói, a holdnak utjában lévő csillagzatok, a nappalok csillagzatai, melyek az évszakra befolyással bírnak, a holdváltozások és az évszakok; Ti, kik urai vagytok a földnek, s Ti a Hydrák nyolcz osztályai. Ti hatalmas főnökök és szolgálók, Vishnu Ráhula és a szolgálai Vishti. Ti istennők pi-ling *khra ts'ha*; ti dühös alsórangú ördögök, a kik lakoztak a világnak fő-, középső és a zenith és nadir pontjain (a világ tiz sarkán) és különösen ti, alsó rangú ördögök, a kik azon részek felett uralkodtok, a hol a nap a mai napon mozog: Ti mindnyájan! tekintsetek Hu kormányzónak ezen táblájára. Oh Ti nyolcz isteni előkelő Rakshakák, a világ kormányzói, fohászszal járulok hozzátok, hogy eszközöljétek azt, hogy a most említett pártfogó, a kegyajánlatok ezen osztogatója, élvezze műveinek s jó cselekedeteinek gyümölcsét; ő őszinte hive Shakya tanainak: hadd gyarapodjék napról-napra családjával együtt és legyen elárasztva étellel, gazdagsággal, tisztelettel és legyen vagyona oly állapotban, mint a növekvő holdnak arczatja.

Kelt Titalyah, május 9-én 1836.

TIZENNEGYEDIK KÖZLEMÉNY.

Tibetországnak földleírása tibeti kútforrások szerint.

(Lásd: *Journal Asiatic Society of Bengal* vol. I. pag. 121 stb.)

Azon roppant terjedelmű hegyes vidék, mely a londoni hosszúság 73- és 98-ik és az északi szélesség 27- és 38-ik foka között fekszik, általában *Tibetnek* nevezhető, minthogy ott a tibeti nyelv a Beltistan- vagyis a Kis-Tibettől kezdve a chinai határig mindenütt dívatos: találkoznak ugyan romlott tájszólások is, de az ott fekvő tartományok lakói általán véve ugyanazon viselettel és szokásokkal bírnak s ugyanazon egy hitet vallják, t. i. a Buddhizmust s vallási könyveik is ugyanazon írásmódba és nyomtatványokba vannak foglalva.

Tibetnek helybeli neve «Pot» a mint a közönséges szólás-módban hangzik, bár helyesebb a «Bod» s ezen nevezet mind az országra, mind a lakosokra vonatkozik; a korrekt meghatározás azonban a következő *Bodpal*, Bodország, Tibet; *Bod-pa* tibeti férfi; *Bod-mo* tibeti nő. A keletindiaiak Tibetet Bhotnak hívják!

A bennszülöttek a Pot vagy Bod elnevezést különösen Középtibetre alkalmazzák, azon két tartományra tudniillik, melynek neve: U és Tsang, fővárosaik pedig Lhasa és Zhikatse, ennél fogva ezen két tartomány szülöttei Pot-pa nevet viselnek.

Tibetnek keleti része K'ham vagy K'hamyul, azaz Nagy-Tibetnek hivatik. Az éjszaknyugati rész Ladak felé *Nári* néven ismeretes. Bhután több elnevezéssel bír a tibetiek nyelvén, például: Lho-pato, Lho-mon K'ha-zhi, Lho-bruk-pé-yul vagy egyszerűen Lho, azaz dél. Ezen elosztás szerint Tibetnek lakóit a következő módon szokták megkülönböztetni: Pot-pa vagy Utsang-pa, középtibeti lakost jelent; Kham-po vagy Khamba keletit; Nari-pa nyugatit és Lho-pa a Bhután tartománybelit.

Tibetnek általános fekvése egy fennsík (plateau) a havasok között; az oknál fogva a tibeti könyvekben oly költői elnevezésekkel találkozunk, melyek a hó-, jég-, fagy-, hidegre és emelkedett színvonalra vonatkoznak. Tibetnek legnagyobb térsége a Nari, azaz a nyugat felé van, különösen azon hegyesűcs szomszédságában, mely Tise vagy Tese nevet visel tibetül, és Kailasa sanscrit nyelven,

körülbelül 80-ik fok keleti hosszúság és 34-ik fok éjszaki szélesség alatt. Az Indus, a Sutledje, a Gogra és Brahmaputra folyamok kútforrásai Nari-ban erednek, találtatik ott több nagy tó is. A tibeti tudósok, leírván hazájok fekvését, a Nari tartományt egy nagy víztartó tóhoz hasonlítják, Utsang-ot a négy csatornához és Kham-yult egy gazdag termőföldhez.

Éjszakon Tibet a turkok- és mongolokkal határos, a kiket a tibetiek Hor- vagy Sokpó-knak neveznek (Hor-sok); keleten Khinával (tib. Gyanak); délen Indiával (Gyagar), nyugaton India-, Kasmir- és Afghanistánnal (Tazik-yul) és Turkestannal érintkezik. Indiának hegyi lakói, a kik a tibetiek tőszomszédjai «Mon» nevezet alatt ismeretesek s így: a tartomány Mon-yul; a férfiak: Monpa és az asszonyok: Mon-mo.

A Tatárország és India közötti hegységet a tibetiek hat lánczolatra osztják fel, melyek éjszaknyugati és délkeleti irányban fekszenek; tekintve a nyugatra fekvő Kangri hegyesúcsot, mely ponttól a magaslat egyfelől éjszak-nyugat, másíkról pedig délkelet felé irányul. A terjedelmes völgy, mely a fönnemlített harmadik és negyedik hegyláncz között terül, képezi a Ladak és U-tsang közötti utat. A nevezetesb tartományok és kerületek ezen tájon, kezdve éjszak-nyugot felől, a következők:

Beltistan vagyis Kis-Tibet.

Ladak — *Teshigang*, *Gar* vagy *Garó* (felső és alsó) *Troshot*, *Tsang*, *U*, *Bhrigang*. Itt ered a két főfolyam is, t. i. a *Sengé khabab* és a *Tsanpó*; a Ladaktól éjszaknyugatra folyó ár Indusnak főága gyanánt tekinthető, a délkeleti pedig utóbb Brahmaputrává válik.

Az Indiával szomszédos tartományok, melyek Tibethez legközelebb fekszenek, a következők: *K'ha-ch'hé-yul* (vagy *K'hach'hul*, *Kasmir*), *Varan*, *Mande*, *Palder* vagy *Chatir-garh*, *Pangé*, *Gar-zha* vagy *Lahul*, *Nyungti* vagy *Kullu*; *Khunu* vagy *Knaor* és *Besahr*, *Kyonam* és *Shak'hok* vagy *Garhwal* és *Kumaon*, *Dsumlang*; *Gorkha-yul*; *Pal-yul* (Bal-yul) azaz: *Nepál*; *Lhopato* azaz *Bhután*; *Ashong* vagy *Assam*.

Azon tibeti tartományok és kerületek nevei, melyek Indiával határosak, a következők: *Himbáb* (*Kasmir* táján), *Purik*, *Zapskar*, *Spiti*, *Gugé*, *Purang*, *Kyirong*, *Lhoprák*, *Myánám*, *Lachhi*, *Monts'ho-sna*.

A Himalaya negyedik lánczolatán túl vagyis a Ladak mellett

éjszakra fekvő legközelebbi völgyben a tartományok a következők, még pedig a keleti irányban: *Nubra*, *Rudok*, *Pso-tso*, *Bombá*, *Chang-ts'ha k'há* és *Changra greng*.

Tibetnek három fő-elosztása a következő:

1. Központi Tibet vagyis U-tsáng
2. K'hám-yul vagyis a keleti rész.
3. Nári vagyis az éjszaknyugati rész.

I. Központi Tibetország vagyis U-tsáng.

Tibetnek azon része ez, mely éjszaki Assam-, Bhután- és Nepállal határos. Ez Tibetnek legfontosabb tartománya. Lakosai valamennyi tibeti nép között a legszorgalmasabbak, ügyesebbek és udvariasabbak. Népeisége körülbelől 130,000 családot kepez. *Lhassa*, nemcsak az *U* tartománynak, de egész Tibetországnak is a fővárosa. A hetedik és tizedik század között ez volt Tibet királyainak székhelye. Mai nap első kereskedő hely, a kormány székvárosa és a chinai minister «Amban» lakóhelye. Van itt több vallási épület. *Lhassa* mellett áll a *Potala*, a nagy Lámának*) palotája, ki a Gelukpa sectának feje. Ezen *U* tartományban egyéb nevezetességek helyek a *Yambu Lhágang*, egy várerősség, mely a IV. században Thothóri király által építtetett. Ez volt a régi királyok lakóhelye, van benne több régiség s az ősi királyok szobrai. *Lhassától* délre néhány napi távolságra esik.

Samye (Bsamyas) királyi székhely egy nagy kolostorral, *Lhassától* egy napi távolságra, a VIII. században épült, a híres K'hri-srong-dehu-tsan nevű király által. Itt vannak letéve, az Indiából ide hozott könyvek. Az *U* tartományban találtató várak között a legnevezetesebbek a *Dé-chhen-song* és *Haspori*. *Tsang* tartományban a következők a nevezetesebbek: *Chang-nam-ring*, *Chang-Lha-tse*, *Phun-ts'hok-ling* és *Gy-ang-tse*.

II. *Kham-yul* (Khams-yul) más néven *Pot-ch'hen* vagy a Nagy Tibetország, Tibetnek keleti részét képezi s keletről Chinával határos. Több kisebb kormányzóságot foglal magában, melyek névszerint: *Khambo*, *Gábá*, *Lühang*, *De-gé* vagy *Derghé*, *Brag yak*, *Depma*; *Gojo*, *Gya-mo-rong*, *Jang-sa-tam*, *Amdo*, *Khyambo* stb.

*) A nagy Lámát tibeti nyelven: Gyel-vá-rin-po-ch'hé névvel nevezik.

Az ottani lakosok nagyon különböznek a többi tibetiektől testalkatra, arczvonásokra, ruházatra, szokásokra és a tájszólásra nézve is. Nagyon izmos alkatuak, indulatosak, de nem alattomos jelleműek s ruházatukon nem szeretik az ékszereket. Khamyul tartományban számosak a Pon- vagy Bon nevű néposztályhoz tartozók, a kik maiglan is Tibetnek ősrégi vallásához ragaszkodnak; ezek saját külön irodalommal bírnak, külön szerzetesi rendekkel s kisebb-nagyobb állatokat ölnek le áldozattételekre, általában véve sok babonás szertartást gyakorolnak.

III. Tibetnek éjszak-nyugati része Tsangtól Ladakig, Nari nevet visel; nagy kiterjedésű; de lakosainak száma csekély, alig 50,000 családból áll, ide értve Ladakot és Beltistant is. Régente több tartományt foglalt magában, névszerint: *Gugé-t*, *Putrang-ot* és *Kangri-t*, de mindezek most a Lhassai Nagy Lámát uralják és Lhassából küldött katonai parancsnokok (k'harpons) által kormányoztatnak. Nariban találtnak terjedelmes puszták is, a hol a lakosság gyapju- vagy szőrből készült sátrak alatt lakik, pásztoréletet él s földműveléssel épen nem foglalkozik. Száma tizezer családból állónak mondatik, s egy katonai parancsnoknak engedelmeskedik, ki Gáró-ban székel s Lhassából kapja kinevezését három évre.

Nárinak egy része *Gugé*, mely Garhwal és Kumauntól éjszakra fekszik, két völgyből áll, s körülbelül kétezer családot tevő lakosságot számlál. A nevezeteseb helységek *Tsaprang* és *Tholing* — egymás közelében. Az első a katonai parancsnoknak székhelye, az utóbbi egy terjedelmes kolostorral dicsekszik s egy fő Lámának lakhelye, kinek neve «tholingi k'hanpo». A nyári idényben az éjszakon fekvő teshigangi kolostorban tartózkodik, mely Tholingtól csak néhány napi távolságra van. Ezen két helység: *Tsaprang* és *Tholing*, mind azon fejedelmek székhelye volt, a kik a X. századtól fogva a XVII. század végéig uralkodtak Tibet felett.

Ladak tartomány hajdani neve *Mar-yul*, maiglan is saját fejedelme alatt áll, de a chinaiak politikai irányához alkalmazkodni kénytelen. *Zanskar*, *Purik* és *Nubra* kerületekre van elosztva. *Ladak* tartomány összes lakossága a húszezer családot nem haladja meg. Fele része ezeknek mohamedán vallású, még pedig Shia felekezetű. *Lch* (slé) a tartomány fővárosa; fejedelmi székhely, és tekintélyes város: *Turkestan*, *Lhassa* és a nyugat-

éjszaki India, t. i. a Panjab között létezik. Kasmirtól keletre 15—20 napi távolságra fekszik ugyan azon, t. i. a 34° szélesség alatt.

Kis-Tibet vagyis *Beltistán* (Belti-yul) Tibetországnak éjszaki nyugati része, több fejedelem között van elosztva. A leghatalmasabb közöttük *Kárho* városban székel; a *Kyeré* és *Kuru* tartományok fejedelmei némi függésben állanak tőle. A *Minaro*, *Hasora* s egyéb kerületek főnökei inkább csak rabló csoportokat vezérlenek. *Shigár* fejedelme olykor Ladak máskor *Kárho* uralkodóival áll frigyben. Több hegycsoportban délfelé Beltistán szomszédságában rabló csoportok tanyáznak, melyek között a Dardú nép a legfélelmesebb. Ezek részint Afghan, részint hindú eredetűek. Beltistán lakói Shia-Mahomedanok: nyelvük tibeti szójárás, de a tibeti irodalmat nem ismerik; a mi könyvvel vagy könyvtörredékkel bírnak, azok a perzsa irodalomból valók. A diplomatiái levelezés Ladakról a most említett főnökökkel perzsa nyelven történik, valamint Kashmírral is. Beltistánnak népe nagyon nyomorult, mivel uralkodók egymással vagy Ladak kormányzójával szünetnélküli háboruszkodásban élnek. Az ég alj meleg. Beltistán alsóbb fekvésű helyiségein hó soha nem esik, a talaj termékeny; többféle gabona nem műveltetik; évenként két aratás van. Terem itt kitűnő gyümölcs is t. i. alma, körte, barack, szilva, szőlő, fái eper stb. De sóban és gyapjában szűkölködik. Hajdanában a Kashmir és Taskend közötti kereskedelmi út Beltistánon vitt át s körülbelül 30 napig tartott; de az ország mozgalmas állapota miatt Kashmir kereskedői inkább a ladaki bár nagy kerülő utat szokták választani.

Bhutánország (Lhopáto) lakosai nyelvük, vallásuk és politikai összeköttetései folytán Tibethez tartoznak; de szokásaikban és viseletükben sokat elsajátítottak az indiaiaktól s általában sokkal többet adnak a tisztaságra, mint a tibetiek. A férfiak kész harczosok, mint a K'ham-yul lakói, a kikhez, úgy látszik, sok jellemvonásban hasonlítanak. Bhután lakosai elkorcsosult tibeti nyelven beszélnek, de bírnak vallásos intézetekkel és nagyszámú könyvvel; vallásférfaik a tibeti nyelvben és irodalomban jártasak. Vallásra nézve buddhisták, még pedig az úgynevezett Bruksa vagy Dukpa felekezethez tartoznak. Évszámításunk XVII. századában állottak e felekezetbe, a midőn Nák-Váng Namgyel, egy tekintélyes Láma, elhagyván a Közép-Tibetben fekvő Tsáng városát, Bhutánban lete-

lepedett. A lakosság körülbelül 40,000 családból áll. Bhután négy tartományra oszlik, s nyugatról indulva, neveik ezek: *Thet-yul*, *Thim-yul*, *Patro* és a *Közép* tartomány. Fővárosa *Teshi-ch'hos dsong*. A tavak. Tibetnek négy tava van. A *Ma-pham-yu-tsho* (Mansorovar) a Nari tartományban a legnevezetesebb, kerülete körülbelül másfél napi út s az U-tsáng tartományban fekvő *Yarbrokyutsho*, *Mulesgram-ts'ho* és *Namts'ho ch-hukmo* nevű tavak szinte nagy terjedelműek. Van még egyéb kisebb-nagyobb fontosságú tó is: mint a *Lá-nág*, Maphamtól nyugatra. A Ladak mellett fekvő Rudoktól keletre és délkeletre számos sóstó találtatik.

Ásvány- vagyis gyógyvizek. Az U és a *Tsang* tartományok területén találatnak hővizű források, melyek bőrbajoknál s a köszvény gyógykezelésénél használtatnak, de a Mapham tavától keletre fekvő bércek között ily meleg forrás nagy számban találatik, különösen van ott egy földhorpadás, melyből folytonos gőztömeg párolog s időszakonként forró víz tör ki nagy zajjal s sugára 12 láb magasságra lövell.

Jéghegyek (Glaciers). Tibet több heglánczainak csúcsai egész éven át jéggel fedvek, de ezek között különösen négy jéghegy van, melyek mindenkor fagyott hóval vannak betakarva t. i. a *Tisé*, a *Hajó*, a *Shampó* és a *Pulé*.

Erczbányák. Bányákat csak ritkán mívelnek Tibetben. Nari és Gugé tartományok éjszaki részein aranyport szedegetnek, Zanskar és Beltistán tartományok területein pedig a folyam medréből mossák ki. Ha a lakosok a bányák műveléséhez értenének, sok helyen aranyat, ezüstöt, vasat, rezet és ónt találnának.

Kövéletek. Tibetnek több részeiben fordulnak elő, különösen a Nári tartományban. A második és harmadik himalayi hegláncz között több ilyen találatik. Salgram és kagylók gyakran előfordulnak. Ily kövéletek tibeti nyelven a szerint neveztetnek, a mint valamely tárgyhoz hasonlítanak, mint például juhszem, juhszarv, juhagyvelő, disznófü, madárláb, tehénnyelv, kötrombita stb. Ezek azonban a tibetieknél imádás tárgyaiul nem szolgálnak; de tanulmányozásra sem. Olykor azonban megégettetvén, porrá töretnék s bizonyos betegségekben mint gyógyszerek alkalmaztatnak.

Tibetország általában véve fában szűkséget lát, tüzelőben úgy mint épületfában. Különösen az Utsáng és a Nári tartományokban. Bhután- és Beltistánban soknemű gyümölcsfa tenyészte-

tik, Khamyul tartományban találatnak még berkek és erdőségek. Ladak- és Beltistanban pedig szőlő is termesztetik. Középtibetben és Ladakban a hegyek csupa kopárság, minden fa, fű és növény nélküliek. A völgyekben, a hol a mezők mesterséges vízáradatnak vannak kitéve, többféle gabonanem műveltetik, különösen az árpa, buza, tatárka, köles, lencse, stb. Nári tartományban s Tibet éjszaki pusztáin gyógyszernövények s füvek találatnak, valamint jó legelők is, de buzatermő föld ott nem létezik, s a mi gabonára a lakosoknak szükségök van, azt a Nári déli részeiből kell beszerezni, adván érette csereképen: yakot, juhót, gyapjút, posztót, sőt, boraxot s más efféle árucikkeket.

Tibetben rizs nem terem. De van ott egy bizonyos nemű köles, többféle borsó, paszuly és lencse; élelmi növény és zöltség nincsen nagy változatosságban, de találatik fehér és sárga répa, káposzta, vereshagyma, fokhagyma, és több efféle, de fűszer gyanánt csak vadon termő füveket használnak. Purik kerületben Ladak nyugati részében terem egy növény, melyet Prángosnak neveznek, jó gyógyszer ez juhjárvány ellen, ha tudniillik az őszi időben tápszer gyanánt használtatik.

A tibeti nép mindennapi eledele rendesen sűrű puliszkából áll, mely szárított árpa lisztjéből készül; többféle hús, kenyér, savanyú tej, fűszer és theából. A thea különös módon egy köpülőben vajjal és sóval, tejjel-vagy anélkül készítettik.

A tibeti népnek eredete mesés, azt mondják, hogy egy hím majom s egy nődæmon között történt nemi közösülés következtében történt volna. Némely tekintélyek szerint majd Indiából, majd Chinából mongolok és turko fajból eredőnek mondják. Bizonyost e részben állítani nem lehet. Eredeti sajátságos nyelvük azonban a most nevezett nemzetekkel kevés rokonságra mutat. Valószínű azonban, hogy azon királyi ház, mely közép Tibetország felett uralkodott Krisztus születése előtt a 250-ik évtől fogva, évszámításunk X-ik századáig: csakugyan Indiából került ide, még pedig a Shakyák Litshabyi nemzetségéből és az is bizonyos, hogy a tibeti népnek vallása úgy mint irodalma indiai eredetű. A nép, saját eredete felől mit sem tud. Jelenleg öt külön nemzetséget említenek, tudniillik:

a) *K'ham*-ba — khamyul lakói.

b) *Pot*-pa — Utsang lakói.

- c) *Brok-pa* vagy Horpa éjszaknyugati puszták lakói.
- d) *Nári-pa* — Nári, Ladak és Beltistán lakói.
- e) *Lho-pa* — Bhután lakói.

Mindezek ismét külön alosztályokra szakadnak. Nagy különbséget tüntetnek fel, ha tekintetbe vétetik a testalkat, a jellem, a viselet és a tájszólás; de mindnyájan képesek egymást megérteni. A Ladak- és Beltistánban lakó mohamedanok kivételével mindnyájan megegyeznek vallásuk egységében, melynek irodalma egy közös nyelvben és írásmódban van foglalva.

TIZENÖTÖDIK KÖZLEMÉNY.

Egy tibeti orvosi munka ismertetése.

(Lásd: *Journal Asiatic Society of Bengal* 1835, vol. IV: pag. 1 stb.)

A legnevezetesebb orvosi munka Tibetben a *rGyud bZhi*, egy értekezés négy részben; Shakynak tulajdonítottatik ugyan, de a Kah-Gyúr és Stan-Gyúr gyűjteményekbe nincsen bele foglalva.

Tibetben létemkor megkértem azon Lámát, a ki engemet hazájának nyelvére tanított, hogy adjon értesítést a nevezett munka tartalma felől; mit ő meg is tett egy rövid kivonatban, még pedig négy részre osztályozva a kivonatot az eredetinek példájára. A Láma kéziratának itt közlött fordítása érdekes fog talán lenni azok előtt, a kik érdeklődnek a tibeti irodalom iránt és ismerni ohajtják az orvosi gyakorlat mibenlétét azon távoli világrészben. Az eredetinek anyaga kiválólag a sanskrit munkákból van merítve, ezek azonban ekkor még (1832) angol nyelven nem közlöttek; hogy mi módon jutott ezen orvosi munka Tibetbe, következőleg van előadva.

Khri-Srong Dehutsan idejében a keresztény számítás VIII-ik vagy IX-ik századában egy tibeti tolmács, *Bairotsana*, lefordította a munkát Kasmirban való tartózkodása alatt, egy Pandit orvos *Davá mNon-gah* segítségével és a nevezett tibeti királynak felajánlotta. Akkoron egy tanult orvosnak, *gYu-Thog* és társainak kezébe került az, és idő folytán még másokéba, tizenhárom nemzetségen át szakadatlanul. Az utolsó ivadék, hogy az elsőtől megkülönböztessék,

«új gYu-Thog» melléknevet kapott, míg az első a «rég» szó hozzáadásával maradt ismeretes.

Ezen orvos tetemesen javította és elterjesztette a munkát s azt állítják felőle, hogy az ő korában kilencz egyén megtanulta a gyógyászatot.

Azon Láma, a ki a compendiumot megírta számomra, jegyzékét adta több más orvosi munkának, melyek Tibetben divatosak, közöttök leghíresebb egy commentár, mely ezen munkára vonatkozik s ily czímmel bír: *Bai-dúrya snon-po*, (*lapis lazuli*), melynek szerzője volt Sangs-rgyas rgya mtsho, Lassa kormányzója, a keresztényi XVII. századnak vége felé.

A Láma azt állítja, hogy körülbelül negyven önálló munka létezik a gyógyászatról, és a Stan-Gyúrban található öt köteten kívül vannak elszórtan alkalmi utasítások az orvosságoiról a Kah-Gyúrban is.

A tibetieknek leghíresebb orvosi iskolája a chák-phuri kolostorban virágzik Lassa mellett. Van ezen kívül még más kettő közép Tibetben, mely szép hírek örvend s Cháng-Zúr a neve.

ELSŐ RÉSZ.

Ennek címe *rtsa-ahi-rgyut*, a gyökere vagyis alapja az orvosi munkának. Hat fejezetből áll.

Első fejezet.

Itt le van írva, hogy Chomdandás (Shakya) egy főorvos képeben egy orvosi növényekben gazdag erdőben előadta oktatásait az istenek, a bölcsek (Rishi) s egy nagy számú hívő és eretnek hallgatóság jelenlétében, egy nagyszerű palota helyiségében.

Második fejezet.

Shakya ekképen szólott hallgatóihoz: «Itt összegyűlt barátaim! Értsétek meg, hogy minden emberi teremtes, a ki egészségben kíván maradni, és mind az, a ki betegségét gyógyítani s az életét meghosszabbítani ohajtja, szükséges, hogy az orvosi tanban oktattassék. Hasonlóképen mind az, a ki erkölcsi erény, kincs vagy boldogság után vágyódik s a betegségek szenvedéseitől szabadulni ohajt, úgyszint az is, a ki mások tiszteletére számot tart, kell, hogy a gyógyászatot ismerje.»

Erre a Rishik (a remetek) egyike, kinek neve *Drang Srong*, kifejezte azon óhajását, hogy ő felebarátainak jólétét előmozdítani kívánja és Shakya tanácsát kikérte, hogy mi módon leheszen elsajátítani a gyógyítás tanát.

Erre a mester így nyilatkozott: «Az olyannak oktatást kell nyernie az orvosi tudomány mind a négy részében. A négy rész pedig ez: *a gyökér vagy az alap; az elmélet értelmezése; az útmutatás és végre a kézbeli ügyesség.* Továbbá tanulmányoznia kell a gyógyításnak *nyolcz ágát, t. i.*

1. a test általános betegségeinek gyógyítását,
2. a gyermekbetegségeket,
3. az asszonyi betegségeket,
4. azon betegségeket, melyek a gonosz lelkek által okoztatnak (az elmebajok).
5. kés vagy ijj stb. által okozott sebeknek kezelését,
6. a megmérgezés eseteit,
7. az aggkor gyöngeségeit és
8. a férfierő gyarapításáról szóló útmutatást. Az összes gyógyászatnak ezek a fő osztályzatai.

Az alfejezetek száma ezen négy főfejezet alatt összesen százötvenhat.

Az elmélet értelmezését magában foglaló részben vagyon tizenegy szakasz és harminczegy fejezet; a specificus betegségekre vonatkozó gyógykezeléstan oktatási részében van tizenöt szakasz és kilenczvenkét fejezet; az utolsó részben pedig négy osztály és huszonhét fejezet foglaltatik.

Harmadik fejezet.

Az emberi alkat eszményi fogalma az indiai fügefához (*ficus indica*) van hasonlítva. Ezen kép szerint három gyökér van feltételezve; ezekből kilencz törzsök, ezekből ismét negyvenhét ág, ezekből végre kétszázhuszonnégy levél, két virág és három gyümölcs származik.

A hasonlatosság pedig ekképen értelmeztetik az emberi testre vonatkozólag:

A három gyökér egyike a betegség alapja, oka.

A törzsök, ágak és levelek, melyek onnan erednek, a test egészségi és beteg állapotaira alkalmaztatnak.

Külön értekezések tárgyai: a lég, az epe, a phlegma és azok hatásai, tulajdonságai és befolyásai.

Hét azon támaszok száma, a melyektől függ az élet, t. i. a chyle, a vér, a hús, a zsír, a csont, a csontvelő és a sperma. A test ürüléki anyaga (excrementa) három rendű, t. i. a székürülék, a húgy és az izzadság.

A betegség eredeti oka három, t. i. a bujaság, a szenvedélyesség és a tudatlanság. Az első okozza a szélszorulást, a második az epének, a harmadik a phlegmának túlmennyiségét. A betegség mellékokainak száma négy, 1. a meleg vagy a hideg időszak, 2. gonosz lelkek, 3. helytelen eledel használata, 4. rossz életmód. Hat a test azon részeinek száma, melyek a betegség fészkeit képezik, t. i. a bőr, a hús, a vénák, a csontok, a belső részek (viscera) és a belek (intestines).

A három nedvnek (humores) illető helyei ezek: a *phlegmáé* a testnek felső része, mivel ez a tompaságnak illető helye, azaz: a velő vagy a koponya; az *epéé* a test középső része, mely a haragosságnak helye; és a *szélé* pedig a testnek alsóbb része, a derék és a csípő tájai.

Tizenötféle módon terjed a betegség. A *szél* mozgásának csatornái ezek: a csontok, a fül, a bőr, a szív, az ütér és a belek.

A vér, az izzadás, a szem, a máj, a végbél az *epének* közvetítői.

A chyle, a hús és a zsír; a csontvelő és a sperma, a ganéj és a húgy; az orr és a nyelv; a tüdő, a lép, a vesék, a gyomor és a húgyhólyag, a phlegmaticus nedvnek csatornái.

A három nedvre vonatkozólag még a következő megkülönböztetés is történik: a *szél* leginkább az öreg embereknek fordul elő; az *epe* a fiatal korúaknál, a *phlegma* pedig a gyermekeknek.

A mi a helyet illeti, azaz a testnek részét: a *szél* a testnek hideg részeiben, az *epe* a száraz és meleg részekben, a *phlegma* pedig nedves és zsíros részekben fordul elő.

A betegségek, melyek bizonyos időszakokban ezen három nedv valamelyike által okoztatnak, a következők: A *szél* által okozott betegségek rendszerint nyár idején, hajnalban vagy délben fordulnak elő; az *epe* által okozottak: őszkor déltájban vagy éjjelkor jelentkeznek. A *phlegma* tavaszkor, reggel és esténként uralkodik.

Oly betegségek, a melyekben a meggyógyulásra nincs remény, kilencz fejezetre osztatnak.

Oly betegségek tizenkét okáról, melyek ezen három nedvnek valamelyike által okoztatnak és aztán más nedvbe átváltoznak, mint péld. a szélbe, epébe vagy a phlegmába.

Minden betegség két fejezet alá esik, t. i. a hőség és a hideg osztálya alá. Azok, melyeknél a szél és a phlegma túlnyomó, a természetes víztől származnak, tehát hidegek. A vér és az epe a természetes tüztől veszik eredetüket, tehát melegek. A giliszták és a serum által okozott betegségek a meleg és a hideg osztályhoz tartoznak felváltva.

Negyedik fejezet.

A betegségek szimptomáiról.

A nyelv és a húgy megvizsgálásáról. Az üter minőségéről. A körülmények megtudakolásáról élőszóval; hogy t. i. a betegség miképen keletkezett és fejlődött; a fájdalom minőségéről, és hogy miféle étel vált hasznára vagy kárára a betegnek.

Különösen, a nyelvre vonatkozólag; ha veres színű, száraz és érdes: az a szél rosz hatásának tulajdonítandó; ha sárgás-fehér vastag üledékkel van befedve, az az epének a jele; ha pedig halvány színű, fehéres, puha és nedves burok látszik rajta, akkor az a phlegmának következménye.

A mi a húgyot illeti, ha kékszerű, tiszta, mint a forrás vize és nagyon habos, a sok szél jelenlétének tulajdonítandó; ha pedig sárga-vereses és sűrű, nagyon párolgó és bűzös, ez az epének ismertető jele; ha fehér színű s kevés bűzű s kigőzölgésű: akkor az a phlegma túlságos jelenlétét bizonyítja.

A mi az üteret illeti: ha az orvos, tapintván az üterét, annak ütéseit rendetleneknek találja, ez a szél által okoztatik; a hamaros, vérmes ütések az epének jelei; gyönges és puha ütések a phlegma által okozvák.

Az orvos által a beteghez intézendő huszonkilencz kérdés az étkezés, mozgás, fájdalomnak vagy enyhülésnek bizonyos eledel vagy erőmegfeszítés után való beállása stb. részletesen nagyon tárgyalva.

Ötödik fejezet.

A gyógykezelés módjairól.

1. *Az edelt illetőleg*: A hús, a gabonanemek, a zöldség és a folyadékok használatáról a szél által okozott betegségek eredményes kezelésénél. Többféle hús- és növényeledelnek, valamint oly levesek- és italoknak részletes elősorolása, melyek által az epe szabályellenessége meggyógyíttatik. Végre előszámláltatnak oly szerek, melyek a phlegma által okozott betegségeknek jó hatással vannak.

2. *Az életmódnak s a mozgásnak szabályozása*. Szél ellen jó, ha melegben maradunk és ha oly élettársat biztosítunk, kivel jól megegyezünk. Az epe ellen jó, ha hűvös és csendes helyen maradunk s nem háborgattatunk. A phlegma ellen, ha felhagyunk a munkával és a megerőltetéssel s melegben maradunk.

3. Ezen három elem ellen használandó orvosszerekre vonatkozólag:

a) A szél ellen használandók a következő háromféle ízűek: t. i. édesek, savanyúak és sósízűek; s hatásukra nézve: zsírosak, nehézkések vagy lágyak.

b) Az epe ellen használandók az édes ízűek, keserűek vagy émelygősek; hatásuk: hűsítés, vékonyítás és eltompítás.

c) A phlegma ellen használt szerek: meleg, savanyúak vagy csipősek; hatásuk: élesség, darabosság és könnyűség. Az orvosi mixturák elosztása; tekintettel az ízükre, tekintettel a hatásra a fájdalmak enyhítésében vagy a betegségek elmozdításában, vagy a hashajtásra.

1. Az enyhítő orvosságok:

A szél által okozott betegségek ellen: leves és orvosi vaj vagy szörp.

Epe ellen: folyadékos orvosság és porok.

Phlegma ellen: labdacok és fűszeres porok.

A levesek különfélék, t. i. olyanok, melyek csontból, húsból, vajból és nádmézből vagy borból stb. készülnek.

A szörpök ötfélék; a következő pontok veendőek itt tekintetbe, t. i. alkatrészeik, használati módjuk és hatásuk.

2. A tisztító szerek ezek:

a) Szél által okozott betegségekben enyhe hatású orvosság használandó.

b) Epés betegségekben hashajtó.

c) Phlegma által okozottakban: hánytató.

Az elsőre vonatkozólag háromféle tisztító orvosszerek vannak említve; a hashajtók négyfélék, a hánytatók pedig kétfélék.

A mi a sebészi műtétet illeti, a szél ellen a következő az eljárás: az egész testet vajjal kell bekenni és égetést használni török eljárás szerint. Az epe ellen érvágás és hideg vízben való fürdés. Phlegma ellen meleg borogatások és égetés ajánlatnak.

A szél, epe és phlegma által okozott betegségek ellen használandó gyógykezelések részletei. Számuk kilenczvennyolczra rúg, ugyanannyi falevélhez hasonlítva. Ha az orvos ügyes és szorgalmas eljárásában és a beteg engedelmes s tiszteletet tanusító: csakhamar meg fog menekülni betegségétől.

Hatodik fejezet.

Az utolsó három fejezetnek ismétlése. A már említett fügefaképe szerint három a gyökér.

1. A betegségek gyökere, helye vagy alapja.

2. A körjelek gyökere.

3. A betegségek gyógyításának módja. Az első gyökérből származik két faderék, tudniillik:

a) A testnek egészségi vagy normális állapota.

b) A testnek megváltozott vagy beteg állapota.

A második gyökérből nő három faderék, t. i. az orvos által végbeviendő szemlélés, tapintás és kérdezősködés, azaz a nyelvnek és a húgynak megtekintése; az ütér tapintása és a betegség körülményei felőli tudakozódás.

A harmadik gyökérből négy faderék származik, t. i. az eleddel; az eddig követett életrendszer, az orvosi szerek használata és a műtétek végrehajtása.

Ennélfogva a három gyökéren kilencz faderék nő.

Az ágak száma:

Az egészséges testből származó ágak ezek: a betegség, a testnek hét támasza és a szék (föeces).

Azon faderékből, mely a test beteg állapotát képviseli, kilencz ág származik, t. i. a) a betegség oka, b) a mellékes okok, c) azon

részek, a melyekben a kórállapot kezdődött, *d*) a hely, *e*) a mód, *f*) a rohamok kezdetének ideje, *g*) következménye, *h*) egy betegségnek a másikba való átváltozásának okai, *i*) minden betegségnek a melegre vagy a hidegre való vonatkozása.

Azon faderékből, mely a betegség jeleit képviseli, a következő **nyolcz ág** származik: *kettő* a nyelv- és a húgynak megszemplélésére vonatkozik; *három* az üter tapintására, van ugyanis szél-érverés, epe-érverés és phlegma-érverés. A betegség körülményei után való tudakozódás pedig *három ágat* képvisel, összesen tehát **nyolcz az ágak száma.**

A gyógykezelést képviselő fa derekán a következő ágak származnak, t. i. *három* az étkezésnek, *három* az itálnak, *három* az életmódnak, hat az orvosság íze és hatása, hat az enyhítő keverékek íze és hatása, *három* a tisztító orvosságnak van szánya. Ezen kívül *három ág* sebészi műtétekre vonatkozik; van tehát összesen **negyvenhét ág.**

Ezen negyvenhét ágból származó ágacskáknak száma ennyi:

1. Az egészséges állapotot jelző faderék tetején van **huszonöt betegség** előszámálva.

2. A test beteg állapotát jelentő faderék tetején a kórállapotnak **hatvanhárom jele** van képviselve.

3. A nyelv és húgy megszemplélésének faderekán **hat ágacska** van előszámálva.

4. A megérzés faderekának tetején **háromféle érítés** van ismertetve.

5. A betegség körülményei után való tudakozódás faderekának tetején **huszonkilencz ágacska**, azaz **kérdés** van képviselve.

6. Az ételre és italra vonatkozó faderék tetején **tizennégy ágacska** esik a szél, **tizenkettő** az epe és **kilencz** a phlegma osztályára.

7. Az egyén életmódját képviselő faderék tetején **hat ágacska** van.

8. A gyógyszereket képviselő faderék tetején **ki van jelölve kilencz ágacska** az orvosság ízét és ugyanannyi hatását ábrázolva, összesen tehát **tizennyolcz ágacska**; továbbá **háromféle leves**, **ötféle orvosi szörp** vagy **vaj**, **négféle ital**, **négféle por**, **kétféle labdacs**, **ötféle fűszeres por**, **kilenczféle tisztító szer**, összesen tehát **ötvenféle orvosság** van leírva.

9. Az orvosi és sebészi műtéteket képviselő fa derekának tetején van hét leveles ágacska.

A fent előszámlált leveles ágacskáknak rövid ismertetése ez :

1. Azon gyökérből, mely a betegségek helyét és talaját képviseli, 188 leveles ágacska sarjadzik.

2. A kórjeleket képviselő gyökérből harmincznyolcz leveles ágacska.

3. Abból, mely a betegségek gyógyításának módját jelezi, van kilenczvennyolcz leveles ágacska. Összesen 224.

A két virág: az *egészségnek* és a *hosszu életnek* jelvénye.

A három gyümölcs: az *erkölcsi tökély*, a *gazdagság* és a *boldogság*.

Az orvosi munka hat fejezetből álló első részének ez a tartalma.

MÁSODIK RÉSZ.

Négy körülményt kell tekintetbe venni a gyógytanban.

1. Mi az, a mit orvosolni kell ?
2. Minő szerrel kell az orvoslást végbe vinni ?
3. Mi módon kell az orvoslást eszközölni ?
4. Ki által kell a feladatot fogyanatosítani ?

Első fejezet.

Az első kérdésre vonatkozólag

a) hogy mit kelljen orvosolni ? a válasz ez : az emberi test betegségeit.

b) Minő szerrel ? Rendes étkezés, mozgás, orvosság és sebészi műtétek által.

c) Mi módon ? Úgy, hogy a beteg megszabadulván bajaitól, sok ideig életben maradhasson. Ide tartozik : a kórjelek észlelése, a gyógyítási szabályok és a mód, a mely szerint a gyógyítás eszközölni. A munkának ezen része négy gyökérre és tizenegy ágra van jelképileg viszonyítva.

Második fejezet.

A gyógyítás célja a test egészségi állapotának helyreállítása. A nemzés vagyis az alkatnak mimódoni keletkezése. Erre vonatkozó fő és mellékes okok. A szülésnek előjelei.

A nemzésnek fő okozói így adatnak elő: az apai mag, az anyai vér és az öntudatnak keletkezése. Ha az első ok a túlnyomó, fiú gyermek fog születni; ha a második, akkor leány gyermek; ha mindkettő egyforma befolyást gyakorol, akkor hermaphrodita lesz az eredmény. Ha az anyai vér két külön tömegben tömörül: iker-gyermekek fognak születni.

A magból származik: a csont, az agyvelő és az alkat skelettonja. Az anyai vérből: a hús, a vér, a szív s a négy életszerv, (a tüdő, máj, lép és a vesék) végre a hat véréredény. A lélektől vagyis az élő principiumtól származik az öntudat, mely a különféle életműszerek közvetítése által nyilatkozik.

Miután a test ekkép fogantatott volna, fejlődésének eszközlője a két véréredény, mely az anyaméhnek jobbján és balján talál-tatik. Azon kis véréredény, mely az anyai havi tisztulásra megki-vántató vért foglalja magában és a chyle, mely az anyai eledelből készül, s a mely, a mint az anya méhébe lassankint leszívárog: elősegíti a spermának, a vérnek és az élet principumnak meghig-gadását, és eszközli a foetus gyarapodást oly módon, mint a hogy a víz a csatornák útján elfolyik a reservoirból a bevetett mezőre, hogy a búzát felnövelje.

A belső levegőnek mozgása eszközli azt, hogy harmincz-nyolcz hét alatt a test folytonos változáson megyen át, míglen a kilenczedik hónapban tökéletesen kifejlett.

A foetusnak növekedése ekkép megyen véghez: az első hét alatt tej és vér keverékhez hasonlít; a másodikban megsűrűsödik, nyulékonnnyá és összetartóvá válik; a harmadik héten aludttej-alakúvá lesz; a negyedikben azon alak után, melyet az embryo ez idő szerint felvesz, lehet következtetni, hogy fiú, leány vagy her-maphrodita gyermek lesz-e belőle. Az első hónap alatt az anya tes-tileg úgy, mint lelkileg, sok kellemetlen érzésnek van kitéve.

A második hónapban, az ötödik hétben, a köldök képződik; a hatodik hétben az életfontosságú vena vagy arteria, mely a köldöktől függ. A hetedik hétben mind a két szemnek alakja kivehető már. A nyolczadikban a szemek alakja folytán a fej alakja képző-dik. A kilenczedikben a felső és alsó tagok formája kivehető.

A harmadik hónapban, a tizedik hét folytán, a két karnak és a csípőnek alakja már szemlélhető. A tizenegyedik hétben a kilencz érzéki műszer nyílásainak alakja már kivehető. A tizenkettedik

hétben az öt életműszer: a szív, a tüdő, a máj, a lép, a vénák alakulnak. A tizenharmadik hétben a hat véredénynek formája.

A negyedik hónapban, a tizennegyedik hét folytán, a karok és csombok csontjainak veleje megalakul. A tizenötödik hétben a kézcuklók és a lábak kivehetők; a tizenhatodik hétben pedig a tiz kéz-újj és a tiz lábújj. A tizenhetedik hétben a vénák vagy nervusok (?) megalakulnak, ezek a külső és belső részeket összekapcsolják.

Az ötödik hónapban, a tizennyolczadik hét folytán, a hús és a zsíranyag képződik. A tizenkilenczedikben az inak és a szálak alakulnak; a huszadik hétben a lábak csontjai és azok veleje. A huszonegyedikben a test bőrrel van már beborítva.

A hatodik hónapban, a huszonkettedik hét folytán, az életműszerek kilencz lyukai megnyilnak. A huszonharmadik hétben a fej és bőr haja s a körmök kezdenek előtűnni. A huszonnegyedikben a belek és a véredények egészen kifejlődtek s ekkor az élvezet és a fájdalom érzése áll be. A huszonötödikben a levegőnek vagy szélnek keringése vagy mozgása kezdődik. A huszonhatodikban az emlékező tehetség derül föl.

A hetedik hónapban a huszonhetedik héttől kezdve a harminczadikig az egész test kifejlődik és tökéletes alakot nyer.

A nyolczadik hónapban, tudniillik a harminczegyedik héttől a harminczötödikig, a testnek minden része, belül úgy mint kívül, szembetűnőleg megnő.

A kilenczedik hónapban, még pedig a harminczhatodik hétben, az anya méhében kellemetlen érzés áll be; a harminczhetedik hétben émelygősség. A harmincznyolczadikban a gyermek feje a méh nyílása felé fordul s a szülés folyamatja áll be. De, ámbár a hónapok befejezvék: az anyának havi tisztulása és a szélszorulás szolgálván akadályul, a szülés olykor elhalad.

Továbbá azt állítják, hogy ha a viselő asszonynak jobb oldalán a domborulás magasabb, mint a balon és ha a teher könnyüded, fiú fog születni, ellenkezőleg leány lesz a gyermek; ha mindkét oldal egyformán domború, hermaphroditát jelez. És ha a domborodás a középen vagy mindkét oldalon egy vonalon áll, akkor iker fog születni.

Ezek után a közeledő szülésnek jelei és körülményei vannak előszámálva. Ez körülményesen van leírva a Kah-Gyúrban

foglalt: *«Gah-vo m'nal h, jug»* című munkában, mely Nandának az anyja méhébe való beszálltáról szól.

Harmadik és negyedik fejezet.

A testnek különféle részei hasonlítottatnak bizonyos dolgokhoz, melyeknek száma harminczkettő.

A test létezésének mikéntisége négy külön alfejezet alatt van előadva. 1. A test egyes alkatrészeinek súlya és azon részek létele, melyektől a test élete módja függ. 2. A vénák és nervusok állapota. 3. A betegségeknek, a test ezen ellenségeinek természete. 4. A lyukak- vagy nyílásoknak, melyek a levegő keringésül szolgálnak, leírása.

Az első alfejezetre vonatkozólag:

A testben levő szélnek mennyisége felér egy húgyhólyag tartalmával; az epéé felér egy székelés mennyiségével; a phlegmáé háromszor annyival, a mennyi két teli marokba fér; a véré és székelése felér annyival, a mennyi hét teli marokba; a húgyé és a szemé, a mennyi négy teli marokba; a zsíros anyagé, a mennyi két teli marokba; a chyle-é és a spermáé, a mennyi egy teli marokba; az agyvelőé, a mennyi egy marokba; a húse végre felér annyival, a mennyi ötszáz marokba fér. Az asszonyoknak van ezen felül még húsz maroknyinál több, az emlők és a czombok okáért.

A csontok huszonháromfélék. A hátgerinczben van huszonnyolcz csont. Oldalborda van huszonnégy, fog harminczkettő, a csontoknak összes száma háromszázhatvan darab. Van tizenkét nagy izom és kétszázötven kis izom. Van tizenhat ín (tendons) és kilencszáz nervus vagy fonál (fibres), tizenegyezer hajszál a fön, tizenegy millió haj-likacs a testen. Öt az életszerv, t. i. a szív, a tüdő, a máj, a lép és a vesék; hat a véredény és kilencz a nyílás vagy lyuk. Keletindiában az emberi alak magassága egy öl (fathom) vagyis négy rőf (cubitus); törpe testalkatok azok, melyek csak három és fél rőfnyiek.

A második alfejezet a vénáknak állapotát írja le. Itt négyféle vénák vagy nervusok*) vannak említve, t. i. 1. a fogamzás, 2. az érzés, 3. az összefüggés és 4. az élet fentartására vonatkozó vénák vagy nervusok.

*) A véredények és az ideg-rendszer, úgy látszik, itt, egyértelműek.

1. A köldökből ered három vena vagy nervus; az egyik az agyvelőig terjed és a testalkat tompa része által befolyásoltatik és a test felső részében a phlegmát eredményezi. A második nervus vagy vena az alkat közepén hatol be és képezi az életnervust. Lételét az indulat és a vér életnervusának köszöni. Azon része ezen második nervusnak, mely az epét okozza, a középén van elhelyezve. A harmadik nervus vagy vena a test szeméremrészeibe hatol és a férfiban úgy, mint az asszonyban, nemi ösztönt gerjeszt. Ezen nervusok azon része, mely a szél okozza az altagban, t. i. a czomb- és a lábban van elhelyezve.

2. A lételnek vagy az érzésnek négyféle nervusa van.

Az illető szerveknek felizgatására van az agyvelőben egy-egy főnervus, körülvéve egyéb apróbb, számra összesen ötszáz nervus által. Van egy nervus, mely az emlékező tehetséget tartja ébren, s székhelye a szív, körülvéve más ötszáz apró nervustól.

Azon nervus, mely az összttestnek növekedését és megújulását okozza, a köldökben rejlik, körülvéve egyéb, számra ötszáz nervustól.

Azon nervus, a mely a gyermekek és utódok szaporodását okozza, a férfitagban van elhelyezve más apró nervusokkal együtt, melyeknek száma ötszáz, s elágazik az egész testen át.

3. Az összefüggés nervusa kétféle: a fehér és a fekete. Van huszonnégy nagy vena vagy nervus, mely a fölfelé növvő ágak mintájára, az életprincipium fa derekán arra szolgál, hogy a húst és a vért szaporítsa. Van nyolcz első rangú elrejtett vena vagy nervus, mely összeköttetésben áll a belek és a véredények körállapotaival.

Van tizenhat feltűnő vena, mely a külső tagokat köti össze és ezenkívül más hetvenhét vena, mely ezekről elágazik, ezek vérző vénáknak nevezetnek, mivel ezeken érvágást eszközölhetni.

Van száztizenkét ártalmas vagyis mérgező vena vagy nervus; vegyes természetű vagyon száznyolczvankilencz. Ezekből ered százhusz más vena, a külső, belső és középső részekben ezek ismét háromszázhatvan apróbb vénákra ágaznak. Ennél fogva a kisebb vénák háló módjára lelik el a testet.

Van tizenkilencz erős működő nervus, melyek gyökerek módjára leszármaznak az agyvelőből, a nervusok oceánjából; kö-

zöttük tizenhárom (elrejtve) a belekkel van összeköttetésben; ezenkívül látható hat nervus a tagok külső részein; ezektől származik tizenhat kisebb ín.

Van az emberi alkatban három életfontosságú nervus vagy vena. Az egyik körülveszi a fejet és a testet; a második a lélekzettel lévén kapcsolatban, a szerint működik; a harmadik a legfontosabb s a lég és vér keringésének eszközlése végett összeköttetésben áll a véredényekkel; feladata a nemzés és a test gyarapítása; életfeltételező nervus lévén, fontossága miatt meg van jelölve: mint arteria vagyis mint első rangú és életérdeklő nervus.

A harmadik pontot illetőleg:

Komoly következményekből bíró betegségek előfordulnak a húsos részekben, a zsíryanagban, a csontban, az inakban, a nervusokban, a belekben és a vénákban.

A húsos részekben előforduló betegségek száma negyvenöt; a zsírosokban nyolcz, a csontokban harminczkettő, az inakban tizennégy, a belekben tizenhárom, a vénákban százkilencven. A fejen van hatvankettő, a nyakon harminczhárom, a derékon kilencvenöt, s a négy végtagon (lábakon és kezeken) száztizenkettő. Ennél fogva a komoly betegségek száma háromszázkettőre tétetik; ezek közül kilencvenhat veszélyesnek tartatik, melyet sem költséggel, sem ügyességgel meggyógyítani nem lehet. Van negyvenkilenc olyan betegség, mely veszélyes a közép fokozatban, de művelt orvos által meggyógyítható. A többi a közönséges orvos is kezelheti, mivel ezen betegségek nem veszélyesek, azonban mégis a fontosabbak közé számíttatnak.

A negyedik pontra vonatkozólag:

Oly betegségek, melyek a levegő, a vér, az ital és az étel tovább szállítására rendelt nyílásokat támadják meg külsőleg és belsőleg, a férfiaknál tizenháromra, az asszonyoknál tizenhatra számíttatnak.

Ha ártalmas étel vagy mozgás következtében ezen vezetékek sérülést szenvedtek, betegség támad a testben, a nedveknek mód nélküli szaporodása vagy megrekedése miatt; vagy ha az életnedvek rendellenes útba vágva, komoly zavart okoznak a functiókban. Ha a vezetékek tiszták és mentek minden sérüléstől, akkor a test egészségesnek mondható.

Ötödik fejezet.

A testnek jellemzetes leírása két részre oszlik, t. i.:

Az 1-ső rész azon testrészekről szól, melyek sérüléseknek vannak kitéve.

A 2-ik azon tárgyokról, a melyek által a sérülés eszközöltetik.

A) Az elsőre vonatkozva: A sérülésnek kitett testrészek ekkép vannak megjelölve: A test támaszainak száma *hét*, t. i. a chyle, a vér, a hús, a zsíros anyag, a csont, a csontvelő és a sperma. Az excrementumok: a szék, a húgy és az izzadék, ide számítva a fogakon levő lerakodást, a körmök alatti piszkot és általában a nyílásokon kifolyó csúnyaságokat.

A fent elősorolt hét támasznak és a három üredéknek hatása ekkép van leírva.

Az eledel és az ital, miután a gyomor által megemésztetett, chyle-vé és üredékké (fæces) változik át. Ezek ismét székké és húgygá válnak vagy a testnek táplálékára szolgálnak és a vér mennyiségét növelik. A vér, miután a test nedvességét biztosította volna, fentartja az életet és gyarapítja a hús mennyiségét. A hús, miután betakarta és megtisztította az alkatot (belülről és kívülről), okozza a zsírsanyagot. Ez az egész testet zsírossá teszi s a csontok növéstét előmozdítja; úgy szinte erősíti a testet és növeszti a csontvelőt. A csontvelő javítja az életnedvet s eredményezi a férfi magvát. Ez biztosítja az egész testalkat jólétét és képesíti azt egy újnak nemzésére.

A fæces teljesíti a következő szolgálatot, t. i. előmozdítja a belek működését. A húgy által a rendellenes nedvek kiküszöböltetnek s a lágyabb fæces alakulása előmozdittatik, végre a húgy eltávolítja a rothadt sűrű üledékeket.

Az izzadás hatása az, hogy megpuhítja a bőrt és megváltoztatja a megrekedt hajporusokat.

A tűz melegsége alatt értetik az egész testnek természetes hévfoka. A gyomor melegsége a mindennapi étel és ital emésztésének fő okául vétetik. Ha ezen melegség normalis állapotban van, az étel és az ital emésztése könnyű és beteg állapot nem áll elő, sőt az arcz vidorsága, a chyle s a testnek és az életnek valamenyny támaszai gyarapodnak. Ennél fogva a gyomor melegségét fenn kell tartani s ha akadály van, minden áron helyre állítandó.

Az étel és ital átváltozásainak módjáról. Minden étel és ital a gyomorba megyen, az életfontosságú szél vagy levegő segítségével; idővel a phlegma közbenjárására édes ízű forráson megy át, a mi által a phlegma mennyisége megszorodik. Ezután az epe által csipős és savanyú ízűvé válván, az epét gyarapítja. Ezután a levegőnek vagy a szélnek segélyével, mely a melegséget az egész testalkaton elterjeszti, a főcest vagyis az üledéket kiválasztja s keserű ízt okozván, enyhe szélnek ad származást. A főcest sűrű és folyékony részekre oszlik s ganéjjá és húgygá válik.

A chyle, miután kilencz vénán keresztül a gyomorból a májba folyt volna, vérré változik; ezután hússá és az alkatnak hét támaszává válik.

B) A kártékony anyagok vagyis rossz nedvek (humores). Ezek száma három: t. i. a szél, az epe és a phlegma, mindegyike öt alkotórészt tartalmaz.

1. *A szélről.* Az életet fentartó szél vagy lég a fejnek felső részében van elhelyezve. Az, a melyiknek hatása felfelé van irányozva, a mellben található; az, a melyik általános hatással van az egész testre, a szívben lakik; az, a melyik a testnek egyforma melegséget kölcsönöz, a gyomorban; s végre azon lég vagy szél, mely a tisztító hatást lefelé eszközli, az alsó részekben található.

2. *Az epéről.* Az emésztést előmozdító epe a gyomorban létezik, az eledelnek főlemesztett vagy még emésztetlen részei között; azon epe, a mely a chylet alakítja, a májban; az, a melyik elősegíti vagy gyarapítja a test erejét, a szívben; az, a melyik a látó tehetséget előmozdítja, a szemben; az, a melyik tiszta színt kölcsönöz, a bőrben honol.

3. *A phlegmáról.* Az erőt adó phlegma a mellben; a masticatiót előmozdító az emésztetlen ételben; az ízt kölcsönző a nyelven; a megelégedést biztosító a fejben; az egyesítő vagy összekötő phlegma pedig minden izomban lakozik.

A most említett humoroknak jellemzően ismertető jelei ezek: *A szél*: erős, gyöngye, hideg, lanya, kemény vagy mozgékony.

Az epe: zsíros, éles, könnyű, büzös és tisztító nedv.

A phlegma: zsíros, hűsítő, nehézkes és tompa, puha vagy gyöngéd, megállapodott, ragadós és indulat gerjesztő.

Hatodik fejezet.*A testnek működéseiről.*

Itt tekintetbe veendő: a testalkat, a beszéd és a lélek. Erény, bűn és oly esetek, melyek meghatározva nincsenek. Az öt érzék mindegyike saját helyét foglalja el. A testet illetőleg tekintetbe veendő az alap vagyis a támasz; a kor, az alkat, a hajlam és a különféle betegségek.

Az alap három szempontból tekintendő; úgy szinte a kor is, a természeti hajlam pedig hét szempontból. A betegséget illetőleg két szempont áll elő, tudniillik a rosszullét és a kór állapotnak nem létezése.

Hetedik fejezet.

A megsemmisülés vagyis a testi halálnak jeleiről:

- a) Távoli halálnak jelei.
- b) Közeli halálnak jelei.
- c) Bizonytalan haláljelek.
- d) A halálnak félreismerhetetlen jelei.

A távoli jelek ezek: a halálnak valamely követe. Bizonyos álmokképek. Korbéli változások.

A közel való jelek: vagy közeliak vagy igen nagyon közeliak.

Bizonytalan jelek például, ha egy komoly betegségből föl-lábadtunk, reményünk lehet sok évig tartó életre.

Félreismerhetetlen jelek olyanok például, melyek orvosol-hatatlan betegségre mutatnak.

Szükséges, hogy az orvos jól megértse a halálnak jeleit, hogy képes legyen megítélni, vajjon betegének állapota gyógyítható-e vagy nem, hogy orvosi szolgálatait a szerint teljesítse.

Nyolczadik fejezet.

A betegségnek rosszabbodó vagy enyhülő állapotáról.

Tárgyalva vannak itt a fő- és mellék-okai a betegségnek, a baj kezdetének részletei; a beteg részek leírása; mind ezen pon-toknak jellemzése és fontosságuknak meghatározása.

Kilenczedik fejezet.

A betegség okai közeliak és távoliak.

Van három mellékes ok, mely a főoktól függ, t. i. a kezdeményező és terjesztő,
a megállapító és növekedő,
a betegséget gyógyító okok.

Tizedik fejezet

szól azon módról, mely szerint a betegség fejlődik a testben.

Tizennegyedik fejezet.

A betegségek jelleméről; a rosszabbul, enyhülő és aggodalmat okozó betegségek. Ezeknek okai a három nedv (humores) túlságos vagy elégtelen mennyiségében keresendők, a mint azok a testnek hét támaszában és az üredekben előfordulnak.

Tizenkettedik fejezet.

A betegségek osztályozásáról, tekintettel az okra, az egyénre és a baj minőségére.

Az okot illetőleg; ez, a három rendellenes életnedvnek, vagy erkölcstelen magaviseletnek az előbbeni életben, vagy ezen két ok együttes hatásának tulajdonítandó.

Az egyéneket illetőleg, külön tekintetet vesz igénybe a férfi, az asszony, a gyermek és az agg. Többféle betegségek, melyekre a nevezett egyének hajlandók, elő vannak számlálva. Ily általános betegségek száma 404-re tétetik, melyek több szempontból vannak felosztva és megkülönböztetve; például tekintve a bajt okozó nedveket; tekintve az uralkodó humort az illető esetben; a szenvedő testrészt és a betegség minőségét. Negyvenkét betegállapot tulajdoníttatik a szélnek, 26 az epének és 33 a phlegmának. A humorokat tekintve, 101 osztályzat van felállítva; a többi pontokat illetőleg pedig sok megkülönböztetés és osztályozás fordul elő és szám szerint százegyre rúg.

Tizenharmadik fejezet.

A magaviseletet illetőleg.

Mi módon kell rendezni életmódunkat:

- a) mindennapi életünkben,
- b) bizonyos időszakokban,
- c) alkalmilag vagyis bizonyos körülményekben.

A két elsőről a következő két fejezetben lesz szó.

Azon körülmények, melyeket mindennapi életünkben kell tekintetbe vennünk, kétfélék: t. i. világi vagy vallásos foglalkozások.

Először: fel kell hagyni minden erkölcstelen cselekedettel, melyet testünkkel, szavunkkal vagy lelkünk gondolataival elkövethetünk.

Másodszor: figyelemmel kell lennünk mindazon dolgokra, melyek mind világi, mind vallásos kötelességeinkkel és mindennapi foglalkozásunkkal megegyeznek, például az evés, sétálás, ülés, lovaglás és alvásra.

A vallásos kötelességek ezek: a moralis erények gyakorlata és a tiz erkölcstelen cselekedetnek elkerülése.

Tizennegyedik fejezet.

A különféle évszakaszokban megfigyelendő életmódról; a tél kezdetén és végével, tavaszkor, a forró évszakban, nyáron és ősszel; minő eledellel kelljen élni, minő mozgást és orvosságot használni s minő sebészi műtéteket véghez vinni.

Tizenötödik fejezet.

Az életmódnak bizonyos körülményektől függő meghatározásáról; felhozván bizonyos eseteket, például, hogy nem kell magát megfosztani az ételtől vagy az italtól; nem kell megakadályozni az ásítózást, vagy visszatartani a tüszentést, a lélekzetet, a köhögést, a köpést, vagy ellentállani az alvásnak vagy a test egyéb természetes működésének, mivel az ilyeneknek megakadályozása betegség okozhat. Példák vannak erre felhozva.

Tizenhatodik fejezet.

Az étel és ital használatának módjáról.

1. Leiratnak itt az ételnek többféle nemei és az azokkal való élés.

2. Bizonyos ételek, melyek ellentétesek, s azért tartózkodni kell együttes használatuktól.

3. A hőmérséklet megfigyeléséről.

Éledelekre használandók: a magneműek, a hús, vaj, zöldség és bizonyos mód szerint készült ételek.

A magneműek kétfélék: olyanok, melyek kalászban nőnek és a hüvelyesek. A húsétel nyolczféle. A zsiradék többnemű: ilyen a vaj, a növényolaj, bizonyos gyümölcsök és gyümölcsmagok, bogyók, faneműek s bizonyos bokrok; az állati zsír, a csontvelő stb. A növény vagy a zöldség fejezete alá számlálandók a fűszer és a füvek. A különös módon készült ételekhez tartozik a főtt rizs, a levelek stb. Innivalók: a tej, a víz és a bor, stb.

Tizenhetedik fejezet.

Bizonyos ételek elősorolása, melyeknek együttes használata ártalmas, mint a hal, a tej, stb.

Tizennyolcadik fejezet.

Az ételnek szabályos módon való használatáról, vagyis a mértékletességéről.

Tizenkilencedik fejezet.

A gyógyszerészetről, vagyis az orvosságok elkészítéséről, a betegség meggyógyítására. Az orvosság izéről, hatásáról, emésztési minőségéről, a keverék módjairól specífus betegségek esetében.

Husznadik fejezet.

Materia Medica; minden egyszerű orvosi szer hatásáról. A gyógyszerek anyaga a következő: drága és közönséges kövek, agyag, faneműek, növények és állati-részek. A szövegben és az ott jelzett munkában 915 tárgy van megnevezve és részletesen tárgyalva, hogy mely különös betegségre melyik gyógyszer alkalmazandó.

Huszonegyedik fejezet.

A gyógyszerek osztályainak tárgyalása, készítése és specífus betegségekben való alkalmazása.

Huszonkettedik fejezet.

A sebészi eszközök ötféle osztályzatáról melyek a betegségek kutatásában s a műtétekben használatnak stb.

Huszonharmadik fejezet.

Egészségi és diätetikai szabályok.

Huszonnegyedik fejezet.

Az életnedvek megkülönböztetéséről, melyek a belső vagy külső betegségek okai.

Huszonötödik fejezet.

Ha a betegség okát a nedvek rendellenességéből kipuhatolni nem lehet, akkor a hajlam vagy a belek vizsás állapota veendő tekintetbe.

Huszonhatodik fejezet.

Szabályok, hogy mikor kelljen a betegség gyógyítására orvosi szert használni, s mikor felhagyni vele, ha hatástalan.

Huszonhetedik fejezet.

A betegségek gyógyításának módjáról. Hogyan ki által? mi szerrel? A kezelésnek tartamáról.

Huszonnyolcadik fejezet.

A betegségek gyógyításának részletes ismertetése.

Huszonkilencedik fejezet.

Közönséges és sajátyszerű gyógyítási módokról.

Harminczadik fejezet.

A szél, epe és phlegma kezeléseiről; különyszerű útmutatások.

Harmincegyedik fejezet.

Az orvosban megkívántató tulajdonságok ezek: hogy jól ismerje az orvostan elméleti és gyakorlati részeit; részrehajlatlan, becsületes és jószívü ember legyen.

HARMADIK RÉSZ.

A betegségek kimerítő útmutatását foglalja magában bizonyos fejezetek alatt.

I. Esedezés a mesterhez, tudniillik Shakyához, hogy nyújtson szóbeli oktatást a betegségek gyógyítása felől.

II. Oly betegségekről, melyeknek okozója a szél. Itt öt osztályzat fordul elő: 1. az okok; 2. a mellékes okok és következmények; 3. részletezés; 4. kórjelek; 5. a szél által okozott betegségek kezeléséről.

III. Az epe által okozott betegségek gyógyításánál a következő megkülönböztetések veendők szemügyre: 1. az okok; 2. a mellékes okok és okozatok; 3. elosztás; 4. kórjelek; 5. a gyógyítás módja; 6. a betegségek megelőzése, vagy megakadályozása.

IV. A phlegma által okozott bajok részletezése. Az okok; mellékes okok és okozatok. osztályzás, kórjelek s a gyógyítás módjai.

V. A három főéletnedv együttes jelenléténél és a vér által okozott betegségek gyógyításánál a következő pontok vétetnek szemügyre: az ok, a mellékes ok és okozat; hely, idő, minőség, kórjelek; a gyógyítás módja a jelenben s megakadályozása a jövőre nézve.

VI. A hiányos emésztés kezelésénél tekintetbe veendő a gyökér vagyis a belső betegségnek kezdetleges oka; következnek a megkülönböztetési pontok: az okok, mellékes okok s okozatok stb.

VII. Valamely daganatnak vagy kinövésnek gyógykezelésénél hasonló pontok veendők tekintetbe, t. i. okok, mellékes okok stb.

VIII. A fehér daganatról; a vízkórság bizonyos nemének kezelésénél szinte a már megnevezett pontok veendők figyelembe.

IX. és X. Egyéb vízkóros esetekben hasonló kezelési eljárás ajánlatik.

XI. A tüdővész gyógyításánál hasonlóképen.

Ezen hat utóbbi fejezet a belső betegségek gyógyítási módjáról szól.

XII. A lázas betegségek kezelésénél következő körülmények veendők tekintetbe: az ok, és a mellékes ok; a betegség természete s neve, kórjelei s a gyógyítás módja.

XIII. és XIV. A lázakban előforduló hideg és forró rohamoknak folytatólagos magyarázata.

XV. A láz gyógyítása keletkezésének szakában, midőn a forróság rohama még nem vett erőt a testalkaton; itt is a már tudvalevő pontoknak tekintetbe vétele ajánlatik.

XVI. A láznak fokozódott vagyis a forró stadiumában ugyanazon eljárás ajánltatik, csekély módosításokkal.

XVII—XX. A lázak többféle osztályainak kezeléséről; előszámláltnak: alattomos, szabályellenes, makacs és bizonytalan lázak.

XXI. Valamely megsérült vagy megsebesített testrészben beállott gyulladás kezeléséről s különféle fokozatairól; belső és külső sérülésekről; a belső sérüléseknél tekintetbe veendők a belrészek és a véredények; a külső részeknél a hus, a csont, a velő, az izom és a rost.

XXII. Olyan láz forró rohamának kezelése, mely a szél, epe és phlegma ellentétes működéseiből veszi eredetét, és a hol a lelki tehetségek is károsan vannak befolyásolva. Tizenegy következő szakaszban a lázak kezelése tárgyalatik.

XXIII. Járványos és fertőző betegségekről; azok osztályzatairól; a Nepalban uralkodni szokott pestisről.

XXIV. A himlő kezeléséről; okáról s okozatairól; a himlő meghatározása, megkülönböztetése, kórjelei, gyógyításának módja, a fehér és a fekete himlőről; mindegyikénél három megkülönböztetés tétetik.

XXV. Az alhasi fertőző (infectious) betegségek gyógyításáról, több megkülönböztetésekkel. A belek és az alsó edények kisebb-nagyobb rohammal való kiürítéséről. A beleket érintő betegségeknek száma nyolczra van határozva.

XXVI. A torokdaganatok, fekélyek és gyulladások gyógyítása; valamint némely fertőző betegségeké, mint például a cholera. Az első helyen említettek négy, az utóbbiak tizenegy alfejezetre osztatnak.

XXVII. A hurutra vonatkozólag a fő- és mellékokok, okozatok stb. veendők tekintetbe; úgy szinte, a midőn a következő öt fejezetben a fertőző betegségekről van szó, a melyek közé a cholera is számittatik.

XXVIII. A test felső részének kezelésénél a fej van az első helyen említve, az ok, mellékokok stb. tekintetbevételével. Az alosztályok száma nyolcz.

XXIX. A szembajok orvoslásánál az előadott pontokra kell figyelni. 33 szembetegség van meghatározva.

XXX. A fülbajok. Különbség van téve a fülbetegségek és a

siketség között; az elsőnél hat, az utóbbinál négy osztályzat említetik.

XXXI. Az orrbajoknál öt megkülönböztetés van felállítva.

XXXII. A szájbajok orvoslásáról. Itt hat alfejezet van, tekintetbe véve a különböző részeket, mint az ajk, a foghús stb. A fogaknál meg van állapítva *hat*-féle betegség, a nyelvénél *öt*, a szájpadlásnál *hat* s a toroknál *hét*.

XXXIII. A golyva vagyis a nyak előrészei daganatának kezeléséről. Nyolczféle golyváról van szó.

E szerint a test felső részei betegségeinek gyógyítása hat fejezetbe van foglalva. Ezek után következik útmutatás a belek és vérérdények bajainak kezelésénél.

XXXIV. A szívbajok gyógyításáról. Hét megkülönböztetés van följegyezve.

XXXV. A tüdőbajok kezelésénél; — nyolcz alosztályról van szó.

XXXVI. A májbetegségnél tizennyolcz alosztály van megnevezve.

XXXVII. A lépbetegségek gyógyításánál négy körülmény veendő tekintetbe. Az itt elősorolt betegségek száma öt.

XXXVIII. A vesék bajai kezelésénél szinte négy körülmény áll be, hét megkülönböztetéssel.

XXXIX. A gyomorbajok gyógyításával szinte négy előleges körülmény van összekötve. Tizenhat a módosítványok száma és öt az okozatoké stb.

XL. és XLI. A belek betegségeinek száma ötre tétetik. E szerint nyolcz fejezet van szentelve a belek betegségeinek gyógykezelésére.

A nemi szervek betegségeiről.

XLII. és XLIII. Ezen két fejezet a férfi- és a nő-nem szerveinek külön tárgyalására van szánva; kilencz s illetőleg öt részletesen leírt betegségről lévén itt szó.

Ezen kórállapotok *titkos* betegségeknek neveztetnek.

A kisebb fontosságú betegségek kezeléséről.

XLIV. Rekedtség vagy a beszédhangnak akadályozott használatáról, négy főosztály- és hét alosztállyal stb.

XLV. Az ételtől való undorodás ellen, vagyis az étvágy helyreállításánál négy pont veendő tekintetbe; — a betegség négyféle.

XLVI. A folytonos szomjuság gyógyításánál szinte a fő- és a mellékokok, osztályzatok, körjelek és az orvosi szerek veendők tekintetbe. Öt különböző betegség van leírva.

XLVII. A csuklás kezelésénél a gyomorgörcs is tekintetbe veendő s mint minden kórisménél a tudva lévő négy pont is, t. i. a fő- és mellékokok stb. Ezen fejezetnél négy kórosztály van meghatározva; szemügyre vévén az étel minőségét.

XLVIII. A nehéz lélekzés kezelésénél öt megkülönböztetés van említve.

XLIX. A rohamos colica gyógyításáról. Itt a betegségnek három fő és tizenegy kisebb fontosságú osztálya van leírva stb.

L. A bélgiliszták és egyéb paraziták által okozott betegségek gyógyításáról. Tekintetbe vétetnek a belső részekben és a bőr külsején előforduló paraziták; ilyenek: a giliszták, a tetűk stb.

LI. A hányás kezelésénél a tudvalévő négy pont veendő tekintetbe. Négy megkülönböztetés fordul itt elő.

LII. A vérhas- és hasonnemű bajoknál négy osztályozás van felállítva.

LIII. A székdugulások kezelésénél a négy ponton kívül öt megkülönböztetésről van szó.

LIV. A hügyrekedésnél — többféle alosztály van említve.

LV. A hügynak gyakori lecsapolásáról. Háromféle ilyen betegállapot van leírva, a mint az t. i. a szél-, az epe- vagy a phlegmától ered. Az utóbbi osztályzat alatt hat alosztály foglaltatik.

LVI. Az «indiai hőség» nevezete alatt ismert forró láz kezelésénél, mely a Keletindiát látogató tibetiekre nézve felette veszélyes s a hőség igen magas foka és gyakori székelés rohamai által van jellemezve, négyrendbeli megkülönböztetés van felállítva.

LVII. Az alsó tagok vagyis a lábak daganatai alatt négy megkülönböztetés létezik.

LVIII. A köszvény többféleségéről; hat megkülönböztetés van felállítva ezen felette fájdalmas kórjelenetekkel összekapcsolt betegség jellemzésénél.

LIX. Oly betegségekről, melyek a vér vizenyős részeinek

a (Semen, sárga víz, romlott nedvek) rendellenes állapotából származnak. Több rendű elosztás.

LX. Oly betegségek kezeléséről, melyek «a fehér vena» nevezete alatt ismeretesek.

LXI. Bőrbetegségek gyógyítása, több elosztás és megkülönböztetés.

LXII. Különféle betegségek gyógyításáról: például: az izmok összehúzódása; a vérhas; a hányás; a tűz által okozott sebzések; tű által okozott szurások; vagy ha a tű vagy az ijj hegye a gyomorba esett volna; füladozás; bizonyos tárgyaknak a torokban való megakadása, mint például egy buzaszál, vagy csontdarab vagy halszálla; egy póknak vagy skorpiónak lenyelése; részegség; nyakmeredtség; a testnek rossz bűze; a kéz vagy láb sérülése fagy vagy hó hatása által; valamely rovarnak a fülbe való mászása; aszszonyi emlő-daganatok. Az itt előszámláltak a kisebb fontosságú betegségek osztályához tartoznak, s tizenkilencz fejezetben tárgyaltnak.

A sebek és fekélyek gyógyítása.

LXIII. A fekélyek kezelésénél négy megkülönböztetés van fellállítva.

LXIV. A hæmorrhoidák hatfélélék.

LXV. Az orbáncz kezelésénél szinte a négy már ismert pont veendő tekintetbe, többféle megkülönböztetéssel s azon testrészek előszámlálásával, melyekben az többnyire előfordul.

LXVI. Bizonyos betegségekről, melyek a tüdőt és a májat támadják meg, azok keletkezése és megkülönböztetése.

LXVII. A rákos vagy roncsoló fekélyek gyógyításáról — nyolcz megkülönböztetéssel.

LXVIII. A heredaganatokról hat megkülönböztetéssel.

LXIX. A kángbám (elephantiasis?) nevű betegség gyógyításáról, melyben a láb és a lábszár megdagad, a csontokban a fájdalom nagy, a bőr gyuladt és kék színű; — több megkülönböztetéssel.

LXX. A perinæum fekélyeinek gyógyítása, több különböztetéssel.

LXXI. A csecsemőknél előforduló betegségek kezelése, több babonás szokások leírásával, melyek véghezvitetnek a gyermek születésénél; ilyenek, az időszak megfigyelése, midőn a születés

végbe ment, vajjon az időpont szerencsés-e vagy nem? áldás osztása. A köldökzsinór ketté metszése; eljárás, hogy a született gyermek hosszú életű legyen; hogy szopjon stb.

LXXII. A csecsemők és idősb gyermekek betegségeinek előszámlálása, és gyógyításmódja.

LXXIII. Gonosz lelkek közbenjárásától feltételezett betegségek gyógyítása; tizenkét ilyen van előszámlálva; kórjeleik és gyógyszerek.

A mint látjuk, három fejezet van a gyermek-betegségek tárgyalására szentelve.

Ez után következik a női betegségek gyógyítása. Ezek következőleg vannak osztályozva:

1. általános női betegségek,
2. különös női betegségek és
3. közönséges kórállapotok.

LXXIV. Az általános női betegségek gyógyításánál az ismert négy szempont veendő tekintetbe; ezek két osztályra esnek, a mint tudniillik vagy a vér vagy a szél hatása következtében erednek.

LXXV. A különös női betegségek tárgyalásánál számos megkülönböztetés van említve, tekintetbe vevén az életnedveket, a melyekből azok keletkeznek.

LXXVI. A közönséges női betegségeknek a betegség körülményei vannak tárgyalva.

A gonosz lelkek által okozott betegségek kezeléséről. (Elmebajok).

LXXVII. A Surák és Asurok (gonosz lelkek) tizennyolcz osztálya van megnevezve, melyek bizonyos betegségek okozói. A szokásos pontok tekintetbe veendőek ezek gyógyításánál.

LXXVIII. Az elmeháborodásnak kétféle neme van főlemlítve, okai: a szél, az epe és a phlegma stb.

LXXIX. Az elmebetegség azon nemének gyógyítása, melyet feledékenységnak neveznek; különféle neme, kórjelei és az orvosszerek.

LXXX. Szélhűdés okozta betegségek kezeléséről s azok koronkénti ismétlődésének megijósolásáról. Kórjeleik és orvosszerek.

LXXXI. A rákos és roncsoló fekélyek gyógyításáról, azok 18 neméről s azon testrészekről, melyeken azok elő szoktak fordulni.

A most említett öt fejezet oly betegségekről értekezik, melyekről az a hit, hogy a gonosz lelkek hatása folytán erednek.

LXXXII. Oly sebek általános gyógyításáról, a melyek valamely fegyver által okozottak. Tekintetbe veendők itt a következő pontok: 1. az ok, 2. a mellékokok, 3. a seb mivolta, 4. a sebzés leírása és meghatározása, 5. neve, 6. helyzete, 7. az osztály, a melyhez tartozik, 8. kórjelenetek, 9. a gyógyítás módja; 10. műtét, 11. behegedés.

LXXXIII. Ezen fejezetben a fejsébek vannak tárgyalva; azok keletkezése, és megvizsgálása a sebzett résznek; a gyógyításmódja, a fellábadás vagy halál.

LXXXIV. A nyakon vagy torkon ejtett sebek kezelése; melyeknél a csont, a vena vagy nervus és az izom veendő tekintetbe.

LXXXV. A hüvelykujjakon ejtett sebek kezelése, eredete, kórjele, gyógyszerre és begyógyulása.

LXXXVI. A felső és alsó tagokon ejtett sebek gyógyításáról s azok fontosságáról és következményeiről; a kórjelekről, a kezelés módjáról. Összesen négy fejezet van szánva a sebek kezelésére.

A következő fejezetek a mérgezés elleni gyógyszerekről értekeznek.

LXXXVII. A mesterségesen készült mérgezés által okozott sérülésekről, a méreg minőségéről, annak beoltásáról vagy közléséről s terjedelméről; gyógyszerek alkalmazásáról s a kórállapot megszűnéséről vagy következményeiről.

LXXXVIII. Az egyszerű megmérgezés kezelése. A testrészeket megtámadó méregről. Részletezések és útmutatás.

LXXXIX. A valódi vagyis anyagi (material) méreg gyógyítása. Ez vagy terjedő vagy nem terjedő.

Ennyi a mérgezésekről.

XC. Az aggkor gyöngeségeinek kezeléséről; hogyan lehessen erőt adni a gyöngült öreg alkatnak. Előnyök; itt a helyzet és bizonyos orvosszerek veendők tekintetbe.

XCI. és XCII. A férfierőnek gyarapításáról.

Itt végződik a kilenczvenkét fejezetnek rövid ismertetése a betegségek kezelésének módjáról.

NEGYEDIK RÉSZ.

A gyakorlati orvostan magyarázatát foglalja magában fejezetekben.

I. Az ütér észleléséről tizenhárom eset van felállítva az itt előfordulható rendellenességek megítélésénél.

II. A hugy megvizsgálásáról, a melyben, a mint állittatik, a test állapotának minden rendellenessége látható, mint egy tükörben.

Két fejezet van tehát szánva az ütér és a hugy orvosi megkémlelésére.

Miután a betegségnek természete és neve megállapított, az alkalmas szerek használata van tárgyvalva.

III. Először is a folyékony orvosságok; ezen sorozatban ötvennégy folyadék van megnevezve a belső hőség enyhítésére és 23 a hideg roham orvoslására, összesen 77 folyékony orvosi szer van tehát megállapítva, s ha ezek nem használnak :

IV. Orvosság porokban ajánltatik, még pedig a forró roham gyógyítására 96 és a hideg roham folyama alatt 69; összesen tehát 165 orvosi szer porokban, s ha ezek közül sem használ egy sem, akkor :

V. Labdacok formájában készült orvosi szerekhez kell folyamodni; huszonkét ilyen van bemutatva.

VI. A szörpök közül tizenöt használandó a hőség és öt a hideg rohamokban; — a szörpök száma tehát összesen húsz.

VII. A test erejének helyreállítására, s idült bajok eltávolítására bizonyos keverékek vannak ajánlva, a melyeket *orvosi vaj*-nak neveznek; ezek többféle alkatrészekből állanak; közülük tizennégy ajánltatik a forró roham és kilencz a hideg ellen. Van tehát összesen huszonhárom.

VIII. Tizenhárom kevert vagy calcinált por hideglelés ellen van ajánlva, oly esetekben, a hol a betegség oka a phlegmának túlmennyiségében keresendő.

IX. Tizenhétféle szörp van a hőség enyhítésére.

X. Tizenkilenczféle keverék *orvosi bor* nevezete alatt ismeretes, oly betegségek gyógyítására szánva, a melyek a *szél* által okoztatnak.

XI. Drága kövekből készült keverékek idült bajok gyógyí-

tásánál alkalmazandók uralkodók és gazdag emberek eseteiben. *Egy* ilyen orvosság van a hőség ellen, *tizenegy* a hideg ellen. *Nyolcz* olyan, mely forró vagy hideg rohamokra használható. Ezen fejezetben előszámlált orvosi szerek száma tehát húsz. Mivel azonban a betegségek gyógyítására megkívántató drágakövek minden ember szolgálatára nem állanak, a következő

XII. fejezetben oly növényekről és plántákról van szó, melyek mindenki által megszerezhetők; ilyenekből 28 keverék a hőség és tizennegy a hideg rohamokban használandó. Ennélfogva az enyhítő orvosszereknek összege 418.

Ha ezek elégtelenek:

XIII. Hashajtó vagy tisztító orvosságok szükségesek.

XIV. A lefelé tisztító orvosszerekről: a kártékony vérrészek, epe vagy más betegségek maradványainak eltávolítására. Ilyen orvosságok háromfélék:

1. olyanok, melyeknek hatása gyönge,
2. olyanok, melyeknek hatása középserű,
3. olyanok, melyeknek hatása erős; mindezek száma 82.

XV. A phlegma által okozott betegségek maradványainak eltávolítása végett hánytatók ajánlatnak, ezek közül nyolcz gyönge, nyolcz pedig erős hatású; az összes szám itt tizenhat.

XVI. Keverékek az orr kitisztítására; öt gyönge és kettő erős hatású.

XVII. és XVIII. Főzetek és növényi kivonatok a betegségeknek lecsapolására a belek útján.

XIX. Főzetek és keverékek a vérnek megtisztítására.

E szerint hét fejezet szól a *tisztító orvosszerekről*.

XX. Ha az előszámlált orvosságok elég enyhítést nem nyújtanak, a következő Sutrában még másféle gyönge és erős orvosi szerek ajánlatnak. Tudniillik:

Hogyan kelljen *eret vágni* a forró rohamban. Összesen hetvenhét vena van megjelölve, melyekből vért eresztetni lehet.

XXI. *Égető szerek* (caustic) alkalmazása hideg rohamokban.

XXII. *Mérges* szerekkel készült keverékek használatáról.

XXIII. Orvosi szerekkel készített *fürdőkről*.

XXIV. Orvosi *kenőcsök* használatáról.

XXV. Az altestre specialis hatással bíró orvosi szerekről.

XXVI. Befejezés.

Ámbár számos (1200) az észlelés módja, mely által az illető betegségek forró és hideg stadiumait tanulmányozhatni, mindnyája a következőkben foglalható össze :

1. a nyelv és a húgy megsemlélése.

2. az üter megtapintása.

3. a betegség körülményeiről való tudakozódás. A betegség gyógyítására alkalmas szerek száma nagy ugyan, tudniillik 1200, de visszavihetők ezen négy osztályra :

1. orvosi szerek,

2. kézi miveletek (operatiók),

3. diæta és

4. mozgás.

Az orvosi szerek vagy enyhítők vagy tisztítók.

A kézi miveletek gyengédek vagy erőszakosak.

Az eledel: jótévő vagy ártalmas.

A mozgás: heves vagy lassú.

Bár a betegségek gyógyításának gyakorlati módjainak száma 360-ra van téve, valamennyi a következő három pontban vonható össze :

1. a beteg kórjeleneteinek észlelése,

2. a gyógyeljárás szabályai különböző esetekben,

3. az orvösszernek alkalmazási módja.

Részletezve vannak bizonyos szerek, melyeket az orvosnak használnia szükséges, hogy magát megóvja a betegségek fertőzése és ragadóssága ellen.

XXVII. Ezen fejezetben a mester, Shakya, ajánlja értekezését hallgatóinak figyelmébe. Végre következik beosztása és erkölcsi alkalmazása a fent elő számlált 404 betegségnek.

A könyv végén le van írva, hogy mi módon jutott ezen négy részből álló értekezés Tibetbe, melyről a közlemény elején részletes említés van téve.

TIZENHATODIK KÖZLEMÉNY.

Egy tibeti útlevél tartalma.

(Lásd: *Journal Asiatic Society of Bengal* 1833, vol. II. pag. 201 stb.)

Hyde művének, «*Historia Religionis Veterum*», 552. és 553-ik lapján 2-dik kiadásban, a lassai kormányzó vagyis Lába által egy örmény utazó számára kiadott utlevél másolata, metszésben van közölve, melyet akkor egy európai ember sem tudott kibetűzni.

A tudós kiadónak azonban erre nézve következők a megjegyzései.

«Secundo, damus scripturam etc.

«Itt adjuk írásmódját a *Bhutáni tatároknak*, kik az Imauson túl, India fölötti (supra) részekben laknak. Az olvasás itt jobbról történik (ez hibás állítás, mivel a tibeti úgy mint a sanskrit nyelv, balról jobbra van írva) és annak a legelegánsabb példánya az itt lenyomtatott közlemény. Az okirat pedig, a mit közönségesen un passeport vagy is útlevélnak hívnak: a *butáni tartománynak és városának kormányzója által volt kiadva* az elmúlt években egy bizonyos *Chogja Ouanni* vagy is *János* úrnak, ottan kereskedést fiző örménynek, és a nevezett kormányzó, a mint látjuk, a pecsét helyén és keretén belül nagyobbacska és redőzött (implicatis literis) betűkben saját nevét aláírta. Ily pecsétnek lenyomata az araboknál «*taukia*»-nak neveztetik, a perzsáknál és törököknél pedig «*togra*»-nak; e szerint, ilyen nagyobb alakú betűknek írója, vagy az ilyen pecsétnek a papírra illesztője, vagyis a kormányzónak titkára «*Tograi*» nevet visel. Ezen okmányt velünk kedves barátunk Evans János úr közlötte, S. T. D., ki nem rég tért vissza Indiából».

Eddig terjednek Hydenek jegyzetei.

Csoma Sándoréi pedig így hangzanak:

«Az itt közlött érdekes okmány *tibeti* folyóírásban van kiállítva és másolatilag lemetszve, még pedig majdnem egy hiba nélkül. Itt következik az eredeti szöveg római betűkben, mely érdekelní fogja tán azokat, a kik Hydenek tudományos munkáját netalán bírják.»

Chhos hkhor d Pal-gyi Lhassa nas-rGya-gar hphags-yul bar-

gyi Sa-lam-du hkhod-pahi ser, skya, drag, zhan, Lhahi mi-rje rdsong
 bshod gnyer las-hdsin. Sog, Bod, Hor, hBroq, ir-hch hihi hgrul
 hgrims, lam hphrange bsrung bkag rgan mi dmangs bya-va zhi
 drag-gis sne' slébs behas mthah dag-la springs-pa. — Lha — sa
 p'hun-ts'hogs lchang-lo chan-gyi hgron-po m Go-dkar It-hang-na-
 chan mi bzhi zhon khal bchu-drug behas nyé-khohi ts'hong gyur
 grubs-nas rang yul-du log hgro-var stahur-gyi (? Lhahur-gyi)
 mtshon gang spyihi par rog nyan-du gang hgrolas sné' gor hp'hrog
 behom sogs gnod hgor-du log-par hgrola nyan ma byed-par phar
 phyir-du bde-var hgrim — chhug. — Zhes sa-hbhrug zla ts'hes-la lugs
 gnis kyi mdan-sa Chhos-hkhor chhen-po d Pal-gyi Lha-sa nas bris.
 Bod-pahi zla hdres med-ching lo-thog mi-khal-gyi hkhri sgrub dés
 hgré byung phyin bdé-var hgrim chhug.

L. S.

Fordítás:

A nemes városból Lhassából, a melyet a Vallásnak versenyt
 tere övez:

Azoknak, a kik az Arya Desa (Arya ország, Kelet India) felé
 vívő uton laknak; a papi, világi, nemes és nem-nemes uraknak,
 kik tudniillik emberek felett parancsolnak; a várak lakóinak, ügy-
 kezelőknek, igazgatóknak, mongol, tibeti, és török származásu
 egyéneknek és a sátrak lakóinak a pusztában, az ide s tova utazó
 követeknek; rövid átjáratok elzáróinak, azon főnököknek, kiknek
 feladatuk nagy és kis ügyeket elintézni: mindezeknek ezennel
 megparancsoltatik: hogy ezen négy utazó, kik Lhassa lakói, külön-
 ben lChang-lo-chani mohamedánok lthang-nából; kicserélvén por-
 tékáikat, hazájukba visszatérnek, tizenhat tehersomaggal, gom-
 bolyékkal, állatok hátán, védelmükre néhány lahóri kardon kívül
 semmi eszközzel nem bírván: ne háborgassátok, meg ne lopjátok
 és meg ne raboljátok őket; de engedjétek meg, hogy békében
 jár hassanak.

Ekképen volt írva a nemes Lhassából, a nagy vallási versenyt-
 térről, a vallási és világi ügyek tanácsházából. Sa-hbrug évben
 (1688.) napján hónapjában (itt a számok nincse-
 nek betöltve.)

P. S. Tibeti ember nem kíséri őket. Van birtokukban egy
 csomag ennivaló is, a mennyit tudniillik egy ember hátán elbirhat

e szerint egy csomaggal több mint fentebb említve volt, de azért engedjétek őket békében utazni.

P. H.

Jegyzés. S. T. D. betűk az okmány végén alkalmasint «Sanctae Theologiae Doctor» czímet jelentenek.

Befejezés.

Ezen közleménynyel Körösi Csoma Sándor angol nyelven kiadott munkáinak lajstroma az «A. S. Journal Index», e szerint ki van meritve, kivéven mindig a *tibeti nyelvtant és szótárát*, mely két munkája, a mint a darjilingi temetőben emelt sírkőre is rá van vésve «legjobb és valódi emléke».*)

Ezen tizenhat közleményből is meg fog a magyar olvasó némileg győződhetni azon cselekvési körnek terjedelméről, melyet szerzőnk, kutatásainak rögzös útjában annyi szorgalommal és kitartással és oly hiven tanulmányozott.

Egy érdekes része Csoma munkájának, az t. i., mely közleményeink *ötödik-, hatodik- és hetedikének* tárgyát képezi, minap francia nyelven is megjelent, M. Léon Feer által lefordítva, illetőleg meg bővítve, az «Annales du Musée Guimet» második kötetében. Az eredeti nevek ezen francia kiadásban, az angol mintájára szanszkrit és tibeti típusokkal vannak lenyomtatva. Ezen eljárás közleményeinkben mellőztetett és egyedül a közönséges római betűkkel való alliteratio használtatott, azon fontos oknál fogva, mivel vágyakodva a teljesség elérése után, közleményeink közzététele szükségképen megnehezítettett és tán sok időre elhalasztatott volna; és ha végre a feladat valósul, annak hasznát csak is a *jövőben tán felmerülő* valamely tibeti *magyar tudósnak* válhatnék némi szolgálatára; a ki előtt pedig, szakember létere, Csomának eredeti iratai mindig tárva fognak maradni.

Ezen közleményekben a szerzőnek írásmódjához és szelleméhez való hű ragaszkodás volt a vezérirány, reméljük tehát, hogy számos fogyatkozások daczára is az eredeti szöveg értelme hűen van képviselve; a hol mégis elérés történt, az a gyakran előforduló ismétlések kikerülése miatt és egyéb okoknál fogva mutatkozott kívánatosnak. A következő két közlemény tárgya a Journal későbbi számaiban jelent meg.

*) Are his best and real Monument.

TIZENHETEDIK KÖZLEMÉNY.

Észrevételek a Himalayák túlsó vidékein divatozó buddhista Amulettekről.

(Lásd: *Journal Asiatic of Bengal*, vol. IX. Part. II. pages 905 etc.)

Azon két iromány-tekercsre vonatkozólag, melyet ön Almorahból vett, s mult hó 17-én nálam hagyott Mr. Carte levelével: van szerencsém önt értesíteni: hogy mind a kettő bizonyos kivonatokat tartalmaz a nagyobb Tantrika művekből vagyis vallásos értekezésekből tibeti nyelven, közbe Mantrák lévén szöve sanszkrit nyelven.

Az első iromány-tekercs hossza nyolcz láb és öt hüvelyk, melyből két láb és öt hüvelyk esik az ábrákra, hat láb pedig az írott szövegre; ez pedig 244 sorból áll; mindegyik sor hossza két és fél hüvelyk, tibeti nyomtatásban. Hogy mit jelentsenek az ábrák, arról bizonyost nem mondhatok, de, véleményem szerint, az első rajz a kormányzót ábrázolja egy győzedelmes király képeben vagy talán azon eszményi lényt, a ki az illető évnek folyamát vezérli. A másik rajz egy teknősbékát ábrázol, kilencz pecséttel a paizs alján, mely pecsétek a szerencsés és a nem szerencsés időszakokat képviselik, a szerint tudniillik, a mint a hold mindennapi útjában bizonyos planéták és egyéb csillagzatok által befolyásoltatik. Aztán következik tizenkét állat, még pedig szemközt egymással. Ezek által az évek vagyis inkább a tizenkét évből álló cyclus van jelölve; például: az egér és az ökör, a tigris és a nyul, a sárkány és a kigyó, a ló és a juh vagy kos, a majom és a madár, a kutya és a disznó. Ezután az amphora és a halak, a tizenkét zodiacus jelvényt képviselvén, továbbá a négy planéta, a nap és a hold stb. jelvényei. Aztán a világ négy, nyolcz és tiz szegletének ábrái. A király és minisztere, a ló, az elefánt, a katona, a nap, a hold és a szem ábrái stb. Aztán, a madár fején kezdve, lefelé két sorban láthatók chinai jelképi rajzok vagy betűk, melyeknek értelme talán azonos a fent leírt ábrákkal. Ezen jelvények a Han dynastia idejében divatoztak, két századdal Krisztus előtt, használatban vannak ezek maiglan is a tibetieknél, nagy négyszögű pecséteken.

Ezen okmányon továbbá rövid ismertetése van a Tantrika-

féle öt munkának, sutrák ezek, külön czimek alatt, de a szanszkrit szöveg legnagyobb részben hibásan van leírva.

1. *Az első sutrának tartalma.* Az üdvözlés szanszkrit nyelven így hangzik: Namo shri kalachakrayé, melynek így kellene állania: Namas shri kálachakraya, azaz: üdvözlés az »idők körének«. Az év, a hónap, a nap és az óra: egy fejedelem, egy miniszter, egy katona és egy kard által vannak jelképezve. Az esztendőnek valamennyi védnöke, úgy a hónapé, napé és az óráé; a planéták, a csillagzatok, az egyes csillagok, a napok, az alsó rangú ördögök: mindnyájan felszólíttatnak, hogy tekintsenek ezen jelvényekre és kedvezzenek azon egyénnek, a ki azokat hordozza, vagy ha saját személyén viseli ezen jelvényeket és a mystikus imákat elmondja, hogy az minden vállalat keresztülvitelében szerencsés legyen. Elő van számítva több részletes foglalkozás és cselekvény, a vallásos áldozatok végbevitelére, polgári kötelességekre és háztartásra vonatkozólag; az istenségek minden osztályához külön fohász van intézve, hogy az illetőt foglalkozásaiban ne akadályozzák, sőt inkább elősegítsék, hogy jólétben gyarapodjék és fáradozásainak szerencsés eredményét érje el. Itt is előfordul több Mantra, a legutolsó így hangzik: Om! Supratis'ht'ha Vajrayé-Swáhá Mangalam.

2. A második munka szanszkrit nyelven rövid fohászokat tartalmaz, Shakya Munihoz, Vagishwari, Manipadmé, Vajra Páni, Vajra Guru és Padma Siddhi-hez.

3. A harmadik másfél slokát tartalmaz tibeti nyelven és egy mystiká formulát szanszkritul, Manju Shri, a bölcsesség Isten tulajdonainak költői elmondása ez. Azt állítják, hogy ezen rövid Sutra, melyet Shakya maga tanított, és a Krisztus utáni 9-ik században Padma Sambhava Lho-brog tartományban Tibetországban föld alá rejtett, Chos-kyi d'Vang phyug Guru által felásatott és kihirdettetett.

4. Ez tiszteletre méltó Sutranak hivatik, mely a világ tiz szegletének homályát eloszlatja. Az üdvözlés különösen Jampalhoz és a világ tiz szegletében levő tiz Buddhához van intézve. A világ tiz szegletének mindegyikében képzeletileg egy Buddha tartomány van jelezve, egy-egy Buddhával. A tiz szeglet ez: t. i. a négy fő pont (éjszak, dél, kelet, nyugot), négy közbe eső pont, a zenith és a nadir. Mindegyik Buddhához ez üdvözlés van intézve egy rövid fohászszal, mely ekkép szól: »ha szögleted felé irányzom lépteimet,

elérvén czéломát, engedd, hogy mihamarább haza térhessek.» Ugy szinte egy kérelem a Buddhákhoz, hogy az, a ki ezen Sutrát magával hordja, elérje családjával együtt azon áldásokat, melyekben Shakya által részesítettett azon szép arcú ifju, a ki ezen Sutrát tőle megtanulta. Ennekutána következnek más mantrák. Végre el van mondva, hogy ki által és Tibetnek mely részében fedezték fel és ásták ki a földből ezen sutrát.

5. Ennek neve «a nyolcz világosságnak Sutrája». Az üdvözet a Buddhához, a valláshoz és a papi rendhez van intézve. Több mantra fordul itt elő sanskrit nyelven, valamely szerencsétlen esztendő, hónap, nap és óra vagy gonosz jellemű planéta vagy csillag hatásának eltávoztatása végett. Más mantrák a délelőtti vagy délutáni időben történhető szerencsétlen esélyek megelőzése végett szerkesztvék. Ennek utána egyéb mystikus imák következnek, azon szerencsétlenségek eltávolítására, melyeket netalán Brahma a nagy Isten, a Maha Deva, okozni hajlandó lenne. Ezután következik egy fohász, hogy a Mantrák ismételt elmondása folytán a gonosz lelkek mindnyája elűzessék, az ellenség hadserege kudarcot valljon, s hogy minden óhajtás beteljesedjék. A végén ezen mantra áll: Om! Vajra, Chan'da. Mahá Roshana Húm, Phat. Namas Chan'da Vajra Krodháya, Hulu Hulu, Tishtha Tishtha, Bandha Bandha, Hana Hana, Armati Húm, Phat, Mangalam.

II. A másik iromány-tekeres négy láb és nyolcz hüvelyk hosszú, ide értve a tizenkét állat ábráját, melyek egy-egy cyklusban foglalt tizenkét esztendő szerint vannak elnevezve. Ezen tekerés 121 sorjában, melyek mindegyike három hüvelyk hosszú, foglaltatik másolata kéziratban, az első okmány két utolsó számának, úgy szinte egy ábrája a teknősnek, alsó páncélján levő kilencz pecsétjével négyszögben, és azután következik egy sorban függőlegesen a tizenkét állat ábrája, melyek a közönséges cyklusnak éveit képviselik. A kézirat könnyen olvasható, de az orthographia helytelen, s a sanskrit czimek és a Mantrák hibásan vannak lemásolva.

Ez, röviden szólva, tartalma a két iromány-tekeresnek, melyet a Tibetiek amuletek gyanánt szoktak viselni, a végett, hogy bizonyos Istenségek kegyeit maguknak biztosítván, mindenféle gonosz lelkek hatását magoktól eltávoztassák.

TIZENNYOLCZADIK KÖZLEMÉNY.

Saskya Pandita «Shubhashita Ratna Nidhi»*) czfmű munkájának ismertetése kivonatokban.

(Lásd: *Journal Asiatic of Bengal*, vol. XXIV p. 141. és vol. XXV. p. 257.)

Előszó.

Az Asiatic Journal kiadói tudatják, hogy: az itt közlött értesítés készen volt már 1833-ban és közzététetett volna már régebben azon közlemények sorában, melyek ezen «Journal» korábbi számaiban láttak napvilágot; de a szerzőnek bekövetkezett halála nehézségeket támasztott a terv kivitelében a tibeti-szöveg kinyomatását illetőleg. Ezen nehézségek már most 1856-ban elhárítottak Dr. Campbell úrnak szíves közbenjárása által, a ki az első levonatokat kijavíttatta a Darjilingban lakó Aden Cheboo Lama által. Ezen buddhista pap a Tibetben fekvő Merduling nevű zárdában tanulmányozta a vallását és az irodalmat.

Csoma idézi a Kahgyúr lajstromában találtató 23-ik levelen a 44-ik lapot, mely gyűjteményt ő már ezen Journal II-ik kötetében is ismertetett.

A Shaubshita Ratna Nidhi műnek szerkesztője, a híres «Sa-skya Pandita» (tibeti néven: K'un-dgah rgyal-mts'han dpal bzangpo; Sanskritban: Ananda Dwaja Shri Bhadra), ki a 13-ik században virágzott Gengizkhan és utódjainak idejében. Shaskya zárdában lakott, Közép-Tibetben Ts'ang tartományban, egy száz napi út távolságnyira Teshi Lhumpótól. Azon nagy Láma, kinek neve hPhags-pa hGro mGon, és a kinek, a mongol dynastiából származott chinai császár, Kublai Khan, a 13-ik század második felében, az egész Közép-Tibetet adományozta, ezen tudós Pandit testvéröccsének fia volt. Utódaik, maiglan, a nevezett zárdá

*) *Shubhashita Ratna Nidhi* — értelme a következő:

Sanskrit nyelvben a *su* azt jelenti hogy: jó, hasznos, üdvhozó; *bhāshita*, kiejtett, elmondott (tehát üdvhozó) beszéd, hasznos mondatok. *Nidhi* — szekrényt, szelenczét, tartót jelent, *ratna* pedig drága kő, s az egésznek jelentése ez:

«Az üdvhozó mondatok drága kövének kincstára, azaz: szép mondatok gyűjteménye.»

birtokában vannak, a hozzátartozó javadalmakkal, s méltóság tekintetében az első helyet foglalják el a Lassai és Teshe Lumpoi nagy Lámák után. A Sha-skya zárdája Tibet azon helyiségeinek egyike, a hol jelenleg is sok sanskrit-könyv létezik, mely eredetileg Indiából került oda.

A tíz erkölcsi törvény ez:

1. Ne ölj.
2. Ne lopj.
3. Ne légy házasságtörő.
4. Ne hazudj.
5. Ne szidalmazd.
6. Ne beszélj bolondságot.
7. Ne légy rágalmozó.
8. Ne kívánd másnak javait.
9. Ne légy gonosz indulatú.
10. Ne ragaszkodjál makacsul gonosz elvekhez.

Ezen tíz törvényhez a következő szabályok csatolandók, melyek Srong-btsan, Tibetnek vallásos királya, a Dharma Rajah (az az Apostoli király — a hitnek védője) hirdetett ki:

1. Imádd az Istent. Ez az első.
2. Gyakorold az igaz vallást. Ez a második.
3. Tiszteld a tanult embereket.
4. Becsüld meg szüleidet.
5. Tanusíts tiszteletet a magas rangúak és a vének iránt.
6. Légy őszinte és jó szívű, barát és ismerős irányában.
7. Légy hasznára honfitársadnak.
8. Légy részrehajlatlan.
9. Utánozd a jó embereket.
10. Tudjad helyesen élvezni földi javaidat.
11. Háláld meg a vett szívességet.
12. Tartózkodjál a hamis mérték használatától.
13. Szabály szerint, légy párthoz nem tartozó s önzetlen.
14. Ne hallgass asszonyi tanácsra.
15. Légy udvarias a beszédben és okos a tanácsban.
16. Kövess magasztos elveket és légy nemes lelkű.

Ime ez a nevezett tizenhat szabály.

A műnek címe pedig sanskrit nyelven így szól: Subhásita Ratna Nidhi náma Shastra.

Az üdvözet, Manju Sri-hoz van intézve.

Áldozati ajánlatoknak bemutatása a mindentudónak, az emberek fejedelmének. Mit kell érteni «a válogatott mondatok kincstára» alatt vagyis szórul szóra lefordítva: «a szép mondatoknak becses kincse» alatt, a hogy tudniillik ezen irodalmi mű neveztetik. Tisztelet adassék a hPhags-pa hjam dpal, a bölcsesség Istene ifju alakjának. Sanskritban Arya Manju Sri Kumár Bhuta. Miután bemutattam volna ajándékaimat a legértékesebb tárgyakból, melyeket biztosítottam az Istenek legfőbbike, t. i. Sakya vallásos oktatásai-
saiból és Nagarjunától, a ki a logikusok fejedelme és Vyása, Válmiki, Akshapáda s más bölcspektől: imádni fogom az emberek királyát: a Mindentudót!

Ezen világ mindenféle dolgait érdeklő bölcsek elmélkedéseknek előadása s az erényes egyének magaviseletéről szóló értekezés, mely az erkölcsiség következményei ellen nem vét; ezen munka az, mely a válogatott mondatok becses kincsének neveztetik.

I. A bölcsek emberekről való megjegyzések.

1. Ha bár a jövő évben kellene is meghalnod, gyarapítsd a tudományt: ha bár ez életben bölcsesé nem is válhatnál, de ha a jövődöbéli születésed alkalmával tudományt viszel magaddal: becses ajánlat lesz az reád nézve.

2. Ha képességekkel bírsz, mindenki körülöttesz fog seregleni, a nélkül, hogy valaki erre felhívást vett volna; az illatos virágot, bármi távolban legyen is, körülveszi a méhek sokasága.

3. A bölcsek ember, birjon bár számtalan tökélyvel, mégis másoktól tanulni kész, és így folytonos gyakorlat által elfogja érni végre a Mindentudást.

4. Ha a bölcsek ember okosan viseli magát, hogy lenne képes őt az ellenség legyőzni, ha még oly tömérdek is? Az Ujjayanából való Brahman egy maga legyőzte az ellenségnek minden seregeit.

5. Egy bátor, bölcsek és szerencsés ember, a ki nagy erkölcsi érdemekre tett szert, legyen bár egyedül, le fog győzni mindenkit. Az oroszán, a vadak királyja és az egyedül uralkodó — a királyok királyja — nem szorúl mások segítségére.

6. Ha eszes vagy, rabszolgáddá teszed a hatalmast is. A Garuda madár erős és hatalmas, mégis Vishnu szekerét vonni kénytelen.

7. A bölcsek ember, midőn tudományt szerez, fáradozni kényte-

len, mivel munka nélkül bölcsesé senki nem válik. A ki hitvány élvezetet hajhász, el nem fogja érni soha a nagy boldogságot.

8. Légy bár gyöngé, de ha értelmes vagy, mit árthat neked a hatalmas ellenség? A vadállatok királyát, bár erős volt, egy okos nyul megölte.

9. Az oceánt vízzel színig tölteni nem lehet. A király kincstára soha sincs megtelve pénzzel. Egy tárgynak élvezete soha ki nem elégít. A bölcs ember mindig bölcs mondásokat óhajt hallani.

10. Szép mondásokat a bölcsök még a gyermekektől is elfogadnak. — Kellemes illatnak okáért felszokták metszeni a pézsmany köldökét.

II. Jó és erényes emberekről.

11. A jó tulajdonok a kitünő emberek által mindenkoron dicsértetnek. A malayi sandálfa illata a világ mind a tíz szegletébe elszáll a szélnek szárnyaín.

12. Ha erényes embert választunk mesterünknek, mindenki boldognak érezi magát. A bölcsök azt mondják: ha áldozat vitetik végbe oly drága kővel, mely egy uralkodó zászlaján díszlik, ez annak a jele, hogy az illető ország boldog.

13. Ha az emberek gonosz uralkodó alatt sínlődnek, eszükbe jut akkor az erényes király emlékezete. A kik forró lázban szenvednek, hideg víz után epednek.

14. Ha egy gonosz uralkodó bántalmaz, az erényes király annál inkább kész a védelemre. A ki egy gonosz lélek hatalmában van, a bűvész készséggel nyújt annak segédelmet.

15. Az erényes ember, habár anyagi állapota csökken is, viseletében csak annál vonzalmasabb lesz. Látjuk, hogy az égő fáklyát ha lefelé tartjuk is, lángja mégis felfelé lobog.

16. Az erényes fejedelem, a távolból is, hathatósan védi hozzá tartozóit. A terhes felhők összegyülekezése következtében a mezőség buzája gyarapszik.

17. Ez életben a jó szív okoz örömet; a másvilágon a boldogság az ember gyönyöre; e kettő nélkül — egyedül gazdagságban — a bölcs ember élvezetet nem találhat.

18. A jó tulajdonok terjednek és szembetűnnek mindenütt. A muskatály-diófa virága, bár megeszik, mindenfelé kellemes illatot terjeszt.

19. A király nagy úr saját birodalmában, de az erényes ember tiszteletet arat, bár merre forduljon. Ünnepezen szép a virág; a fejkességnek szánt drágakő mindenütt becses.

20. A tyúk, ha hizlalják, tojással bővelkedik; ha a páva csendesen marad, farka gyönyörűre nő; a szelid ló sebes futó; a szent embernek csöndes jelleme azt bizonyítja, hogy ő bölcs.

21. A művelt és a pórias egyénre árasztott jótéteményeknek hatása különböző. Jóllehet egyforma maggal vetjük be a szántóföldet: úgy tapasztaljuk mégis, hogy a termés minősége nagyon változatos.

22. Nemes származásodat tartsd fenn jó viseleteddel — ha tetteid rosszak, születésed hiábavaló. A sandálfa finom illatú, de ha szénné égetik, ki fogja megvenni illatáért?

23. A nagy jellemnek, ha olykor kegyet is vesz, nincs oka búslakodni. A hold, ha olykor el is fedi valamely plánéta, nem sokára ismét felderül.

24. Ha a nagy ember, gyöngéden bánik ellenségével, az viszont szívesen meghódol hatalmának. Az első egyeduralkodó, mivel mindenkit pártfogolt, közakarattal emeltetett fel méltóságának magas polczára.

25. A szent ember szűkölködjek bár, még sem fog oly kenyeret enni, mely gonosszággal van keverve. Az oroszán bármennyire éhes, a tisztátlan okádékhoz hozzá nem nyúl.

26. A szent ember, bár élete forogna a koczán — hogyan volna képes eltérni attól, a mi jó? A finom aranynek színe meg nem változik, ha égetik vagy ha vágják is.

27. Az alacsony lelkűek rossz indulattal viseltetnek bár a szent emberek iránt, de ezek hogyan háragudnának e miatt rájuk? A sakál hallassa bár üvöltő hangjait, a szarvasok királya mégis pártul fogja őt.

28. A világ a kitűnő emberek jellemében szokott hibát keresni, nem az alacsonyokéban. A drága kincsekre bámulva tekintünk, de ki tenné ezt a tűzes üszökkal?

29. Fel nem hevülni a dicsérettől, nem törődni a gyaláztatással, jól ismervén saját tökélyeit — ez a kitűnő embernek jellemvonása.

30. A tudomány, erély és ügyesség által szerzett javak: nem

mulékonyak. A kutya és a macska, ha két lábon állanak is, élő példái a szemtelenségnek.

31. Az úrnak nagysága tűnik fel abban, ha szolgálai minden tekintetben meg vannak elégedve. A lóra tett ékességek jó hatása nem járul-e vissza urára?

32. A mint az uralkodó gondját viseli alattvalóinak és kegyelmesen pártjukat fogja, ugyanúgy kezeltenek az ő ügyei is szolgálai által.

33. A hol Buddha, a nagy Mester van jelen, ott ki ismerne el más bölcsét? Jóllehet sok kitűnő csillag ragyog az ég boltozatján, napkelte után azokat látni nem lehet.

III. Az esztelen, az aljas, az alacsony, a gonosz és a rossz emberekről.

34. A gonosz ember, ha meg is gazdagodik, viseletében csak rosszabb lesz. A folyam, bármennyi gátat vessenek is neki, mégis lefelé törekszik folyni.

35. Bár jó viseletűnek látszassék a gonosz ember, ez csak képmutatás. Az egyszerű kristály bár a drágakövek látszatját viselje, de ha vízbe teszik, eredeti színét el fogja árulni.

36. A bölcs embernek intézkedései a gonoszok által olykor egy percz alatt megsemmisíttethetnek. A buzafield, melyet tulajdonosa évekig és hónapokig mivelt — jégeső által egyszerre megrontatik.

37. A gonosz ember saját fogvatkozásait szabály szerint másokra szokta tolni. A varju, miután valami tisztátalan étekkel élt, orrát szorgosan dörzsöli a tiszta földhöz.

38. Ha esztelen emberre bizod ügyedet, rosszúl fog kiütni, s lehet, hogy maga az esztelen is megsemmisül alatta. Azt mondják, hogy a midőn a rókaft királylyá választották, szerencsétlen alattvalóit is tönkre tette.

39. Az ostoba ember, a midőn boldogság után eseng, csak saját vesztére dolgozik. Egy bizonyos egyén, a kit kuruzsoltak, azt kívánván, hogy megszabaduljon a szenvedéstől, saját életétől fosztotta meg magát.

40. Az oly ember jelleme, a ki mások jóvoltára nem gondol, a baroméhoz hasonlít; s ámbár részt vesz az evésben és ivásban, de a táplálékot elkészíteni képtelen.

41. Az, a ki nem gondol arra, hogy mi hasznos, mi nem és

nem gyarapítja értelmességét és tapasztalatait, hasonló egy serte nélküli disznóhoz, mely csak azt kívánja, hogy gyomrát töltsse.

42. Az, a ki nagyra van az esztelen emberek előtt, a bölcsek jelenlétében meghunyászkodik, jóllehet, nincs se púpja (mint a tevének), se taréja; de azért csak oly vad, mint a melynek eb fogai vannak.

43. Oda siet, a hol étel és ital van; de ha munkát adsz neki, megszökik; ámbár beszélni és szeretni tud, de azért ő csak amolyan vén eb, mely elvesztette a farkát.

44. Egy ökörnek lábanyomát vízzel könnyen megtöltheted, egy apró kincstár pénzzel könnyen megtölthető; egy kis földet kevés maggal bevetni sok munkába nem kerül; korlátolt értelmet kevés tudománnyal könnyen kielégíthetsz.

45. A kevély és esztelen ember, a ki megfontolás nélkül ígér, álljon bár magas polczon, kudarcot fog vallani. *Balaráma* elveszté a három világot az által, hogy egy talpalt földet oda engedett.

46. Tudatlan emberek eszejárásában a majom-vezető többet ér egy bölcs embernél; a mig amazt vajjal és hússal tartják, az utóbbit üres kézzel engedik tovább menni.

47. A nevelés nélküli egyének, épen mert tudatlanok, csak annál nagyobb ellenségei a művelt embereknek. Azt mondják, hogy ha a havas vidéken télnék idején búzaszál nő, szerencsétlenség jele.

48. Oly egyének, a kik járatlanok a tudományban, hibáztatni fogják azokat, a kik tanultak (értelmesek). Bizonyos szigeteken testi hibának tekintik azt, ha valaki golyva nélkül van.

49. Azok, a kik a vallás szertartásait csak felületesen ismerik, megvetik azokat, a kik a ritusokat tökéletesen gyakorolják. Chara tartományban nem ismerik el embernek azt, a ki két lábon jár.

50. Olyanok, a kik a vallási szertartásokat rosszul végzik, gáncsot keresnek azokban, a kik a szertartásokat helyesen gyakorolják. A kiknek kutya-hoz hasonló fejük van, megvetőleg azt állítják, hogy az, a kinek szép az arcza, — nem férfi, de asszony.

51. Esztelen és értelem nélküli emberek, bár számuk nagy, mégis egyenesen az ellenségnek hatalmába rohannak. Egy értelemmel bíró nyúl egész elefántnyájon győzedelmeskedett.

52. Ritka dolog, hogy értelem nélkül a gazdagság hasznára legyen valakinek. A tápláló tehéntejet, a mint a példabeszéd tartja, kiszijja a borju.

53. Esztelen emberek, a kik kincseket halmoznak rakásra, soha sem gondolnak arra, hogy rokonokat hagynak magok után. Mintán gazdagságot halomra hordtak, mindenféle gonoszság és kárhozat útján elpusztulnak, mint a patkányok.

54. Az, a ki mindig mások támogatására vár, végre okvetlenül megbukik. Azt mondják, hogy a téknősbéka, melyet két varju hordozott, végre a földre zuhant.

55. Meg nem érteni azt, a mi jó és a mi rossz; megfeledkezni a tapasztalt szívessegről; kérdést tenni az iránt, a mit már tisztán megértettünk; ép észnek birtokában lenni s mégis (vakon) mást követni: ezek az esztelen embernek jellemvonásai.

56. Ha a hadsereg előre nyomul: az esztelen hátra marad; ha visszavonul; ő előre megyen, s a hol enni és inni való van, minden áron azon igyekszik, hogy oda tolakodják.

IV. A vegyes jellemről (a bölcs és az esztelen emberről).

57. Egy szegény, de nemes születésű egyén túlteszzen az aljas, bár gazdag emberen. — A midőn az éhező tigris elordította magát, majom a földre zuhant a fa tetejéről.

58. Az esztelen ember kibeszéli jellemvonásait. A bölcs ember magába zárja. A szalmaszál uszik a víz felületén, de a drága kő a fenékre süllyed.

59. A kevés tanulással bírók könnyen hívők; ha bölcsökké lesznek, megalázzák magukat. — A sebes folyó mindig nagy zajt okoz, de az Oczeán csak ritkán zúdul fel.

60. Csak az alacsony lelkűek beszélnek ócsárlólag a szent emberekről, de ezek nem teszik azt amazokról. Az oroszlán védelmezi a rókasereget, de egy róka a másik ellen támad.

61. A nagylelkű ember, ha haragszik is reád, gyöngéddé válik, ha meghajolsz előtte: de az alacsony lelkű fenhéjjazóbb lesz, ha engedsz neki. Az arany és ezüst kemény bár, elolvasztható; de az eb ganéja még bűdösebb lesz, ha tüzre teszed.

62. A bölcs ember jelleme tökélyekből áll; az esztelen csak fogyatkozásokkal bír. Drága érzekkel fedezheted szükségidet — a mérges kigyótól szerencsétlenségnél egyebet mit is várhatnál?

63. Egy gonosz ember, ha erdőmagányban lakik is, aljas; az erényes férfi a városban is gyöngéd jellemű. Tapasztaljuk, hogy a vadállat az erdőben dühös és a nemes ló a városban szelid.

64. A kitünő ember csak saját fogyatkozásait tartja szeme előtt, a gonosz ember csak másokban keres hibát. A páva csak tolláról ítél, a denevér rossz előjel.

65. A kitünő ember, szelidsége következtében kiméli magát és kimél másokat; a gonosz ember fájdalmat okoz magának, úgy mint másoknak durvaságával. A gyümölcsfa él s eledelt ad másoknak is, a száraz fa élettelen léte miatt magának is, másoknak is terhére esik.

66. A mig kincscsel bírsz, minden ember rokonod, ha sülyedezel, mindenki ellenséged. Oly sziget, a hol drága ércz van, látogatókat kap a távolból, de ha a tenger felszárad, lakosai elhagyják.

67. Csak a szűkkeblű szokott ily különbséget tenni, hogy »ez barátunk, amaz ellenségünk«. A nagylelkű ember szeretetreméltó minden ember irányában, mivel kitudhatja azt előre, hogy ki lehet hasznunkra a jövőben?

68. Tanult emberek gyönyörködnek a tudományban, de a tudatlanok nem cselekesznek úgy. A mézhordó méh a virágot keresi fel, de a dög-légy azt nem teszi.

69. A tanult férfi tanult emberek között talál gyönyört: a bölcs embert hogyan értené meg az esztelen? Lám a Sandal-fa,*) mely drágább az aranyból, az esztelenek által szénné égettetik.

70. A bölcs férfi tudja, hogy mit teszen, — a tudatlan ember mások tekintélyét követi. Ha a vén kutya ugat, a többi futásnak ered, a nélkül, hogy legkisebb ok lenne rá.

71. A bölcs szorult állapotában is szép beszédével örömet okoz másoknak. Az esztelen ember ingerlő veszekedéseivel ön magát és másokat veszélyezteti.

72. Némelyek a beszédben látják a főtökélyt — mások hallgatnak és az értelem mélyébe hatolnak. A rossz eb első az ugatásban, ha ellenséget vél: de a macska meghunyászkodik s úgy fogja meg a róczét.

73. Az erényes ember feleseléseiből jó származik: de az esztelen ártalmat okoz még barátságával is. A szemek haragjokban is pártfogásuk alá veszik az embereket. A halál ura, ha mosolyog is, megöli az embert.

74. A kitünő ember, mint a drága ércz, minden tekintetben

*) Santalum album; Santalaceae, Lindley.

változatlan: a gonosztevő, mint a mérleg nyelve, mindegyre változik.

75. Mindaddig, a míg az ember szemérmes, fel van ékitve a tulajdonok legszebbikével: ha a szemérem elveszett, a jó tulajdonok önzőkké válnak, és a rossz hír kezd terjedezni.

76. Az erényes férfi képmutatás nélkül ad egyenes felvilágosítást, ha gazemberhez fordulsz — tévutra vezetend. Habár kicsinylőleg viseled magadat egy szent ember (Bodhisatva) irányában, ő mégis kegyteljes lesz tehozzád, de bármint dicsőítést intézél Jamához, a halál urához, ő mégis megsemmisít.

77. A mi neked hasznodra van, az másnak kárára lehet. Ha a hold felkél, a kumuda-virág kinyílik és a Padma összecsukódik.

78. Gonosz tettek által az ember elérheti célját, de a bölcs egyén ily módokhoz soha nem fordul. A bölcs ember szégyenére nem válik, ha célját el nem éri, feltéve, hogy igyekezete becsületes volt.

79. Erényes emberek között viszálykodást támasztani nehéz: de könnyű őket kibékíteni; az alacsony lelkűeket könnyű elválasztani, de kibékíteni felette nehéz. Lám! mily nagy a különbség a Sandal-fa és a szén között, mely fájából készült.

80. Az erényes ember fogyatkozzék bár egy időre, de ismét felgyarapszik, mint a növekvő hold; ha az alacsony lelkű romlásnak indul, el fog veszni, mint a mécs világa.

81. Gazdagság az alacsony lelkűt fennhéjzavá teszi; — de az erényes embert gyöngéddé és alázatossá. A róka, ha jóllakott, viselete kihívó, az oroszlán ellenben akkor pihenni megy.

82. Az erényes uralkodó, ha ellenség van jelen, alattvalóihoz ragaszkodóbb lesz. Az anyának szíve fáj beteg gyermekeért.

83. A jó ember, ha a gonoszok szövetségébe lép, meg fog romlani. A Ganga vize kedves ízű, de ha eléri a tengert sóssá válik.

84. Az alacsony jellemű ember, ha szent embert tart maga mellett, viselete olyan lesz, mint a szent egyéné. Lám: mily illatossá válik azon egyén, a ki magát pézsmával bekente.

85. Oly szilárdan áll az erényes férfi, mint a Riráb hegye, melyet semmi teremtettség helyéről el nem mozdíthat. Az alacsony lelkű embernek viselete oly könnyen változik és idestova szállong, mint egy pamut darabka.

V. Gonosz cselekedetek.

86. Ha egy ravasz ember méltányosan beszél, azt saját érdekében teszi, nem pedig mások iránti tekintetből: az éjjeli madárnak nevető hangja rossz jel, mivel nem ered örömből.

87. Ha valaki túlságosan hirneves lesz magas polczra való emelkedése folytán, ha ott egy ideig fel is tartja magát, végre mégis megsemmisül. A szamár, a ki párducz-bőrbe öltözködött, miután egy gazda-ember búzaföldjét leette, egy más földművelő által agyonveretett.

88. Azok, a kik egy gonosz embert választottak királynak, vagy azok, kik oly házban laknak, melynek teteje rongált, vagy oly közsirt alatt, mely eső félben van: azok folytonos félelem között élnek.

89. A természeténél fogva gonosz embertől tartózkodjál, ha tudományos is. A mérges kigyót, ha drága kő ékesíti is fejét, az okos nem teszi keblébe.

90. Fenhéjazás által a jó tulajdonok kisebbednek; paráznság által a szemérem elmosódik. Az oly gazda, a ki cselédjét mindig szidja, elveszíti előtte tekintélyét.

91. Ritka az oly ember, a ki képes jó tanácsot adni, de még ritkábban találni olyat, a ki hallgat a jó tanácsra. Nagyon nehéz egy tapasztalt orvost találni, de mily csekély azok száma, a kik tanácsát mindenben követik.

92. Ne ítélj, minek előtte megfontoltad volna az ügyet. Sokszor megesik, hogy a becsületes ember, ha elveszti perét, csalónak tartatik. Az, a ki fontolgatva cselekszik, sok ellenséget szerez.

93. Bármennyire idomítad a gonosz embert, természetét jóra változtatni lehetetlen — bármily szorgalommal mosd is a szenet, fehér színt neki nem adhatsz.

94. A rossz elvű emberben, a ki kincset szeret, barátod bár, ne bizzál. Sokan saját rokonaik által jutottak már tönkre a magasan állók megvesztegetései következtében.

95. Könnyű az oly ellenséget legyőzni, a ki bevallja tervét megrontásodra. De hogyan győzzed le azt, a ki jókori visszavonulást tanácsol?

VI. Az emberek cselekedeteinek természetes útja-módjáról.

96. Ha uralkodónak találnának választani, ritka eset, hogy előre tudnád, mi tévő légy ily körülmények között. Másokra saját szemeinkkel nézhetünk ugyan, de tükör kell arra, hogy önmagunkat láthassuk.

97. Bár a királyok száma nagy, csak kevés van közöttük, a ki igazságosan kormányozna. A mennyországban az isteni gyülekezetek száma igen sok, de fényben egyik sem mulja felül a napot és a holdat.

98. Az, a ki kárt okozhat, képes jót is tenni. A koronás uralkodónak hatalmában van bárkire átruházni országát.

99. Egy egyenes lelkű és értelmes miniszter az uralkodót, valamint az alattvalókat is boldoggá teheti. Ha ügyes ember ijjal lő, a kívánt czélt eltalálja.

100. A hol sokan egyetértenek, kis erők egyesülése által nagy dolgokat vihetnek ki. Az mondják, hogy egy oroszánfi megöletett a vesztére egyesült hangya-sereg által.

101. Az, a ki rest és nem igyekező, legyen bár izmos, elsilányul. Az elefánt bármily erős legyen is, vezetője kicsi létére úgy bánik vele, mint egy rabszolgával.

102. Ha a büszkeség önhittséggé lesz, a magasan állók is kudarczot vallanak: a fehér halnak (?) csekély a teste, de még is megrontja a krokodilt.

103. A magas polczon állóknak nincs szükségök fenhéjázásra, az alacsonyok kevélykedése haszontalan. A drágakő nem szorul ajánlatra, ki ohajtana hamis drágakő lenni, bármennyire magasztalják is?

104. Rendszerint, az emberek a hozzájuk hasonló polczon állók által szoktak megkárosíttatni. A napfény megjelenésével minden más világító test elhomályosodik.

105. Légy jó lábbon avval, a ki hasznodra van, legyen bár ellenfeled. Taszítsd el magadtól azt, a ki ártalmadra van, lenne bár saját rokonod. A tenger fenekéről hozott drága követ vedd meg, bármi legyen az ára. Űzd el orvossággal a bel részeidben levő betegséget.

106. Ha az ember házában kincs van, külsőségeiben fogja

azt mutogatni. Ha a felhők esővel teltek, ide s tova mozognak és morognak.

107. Ritkaság oly emberre akadni, a ki mindenben tökéletes, de ritka szintén olyat találni, a ki kivetkezett minden jó tulajdonból. A bölcs ember inkább az olyannal fog jó lábon állani, a ki az erény, mint az olyannal, a ki a gonoszság felé hajol.

108. Kezdetben nem lehet megösmerni, hogy az illető egyén ellenségünk-e vagy barátunk. Az eledel, ha jól nincs megemésztve, méreggé válik, ellenben a méreg, ha tudod hogyan használjad, orvosság.

109. Maga ura lenni, mindig boldogságnak tekintetik; mások hatalmában lenni, mindig nyomorúság. A veszekedések okai gyakran csekélységek. Ha ígéretet tettünk — kötelezve vagyunk.

110. Jellemedben birj bár minden jó tulajdonnal, de ha nincs jó ruházatod, mindenki le fog nézni. Ámbár eszes állat a denevér, de azon oknál fogva, hogy nincs tolla, meg van vetve az összes tollas világtól.

111. A balga ember kellemes lehet, ha keveset szól; a király méltóságteljes, ha tartózkodó; a nagyszerű látványok hatásosak, ha távolból szemléljük, a drága kő, ha ritka, nagy áron kél.

112. Szerfeletti vonzalom gyakran heves ellenségeskedésnek az oka; az emberek közötti viszálykodások legnagyobb részben túlzott czimboraságból erednek.

113. Megesik olykor, hogy a hosszú vitatkozás meleg barátságnak lesz okozója. Sokszor azt tapasztaljuk, hogy azok, a kik egymás között vitatkoztak, végre kibékülnek.

114. A fősvénynek kincse, az irigy lelkűnek hű élettársa, a gonosz indulatu embernek a tudománya örömet szerezni nem képes.

115. A kapzsi emberek gyönyöre a gazdagság; a nagyra vágyóké dicsőítésük; az esztelen ember örül, ha magához hasonlóra talál, az erényes ember akkor gyönyörködik, ha igazságot hall.

116. A rossz ember képessége, — egy hatalmas szónok hiányos műveltsége, — egy rossz lelkű úrnak szíveskedései — ritkán válnak valakinek hasznára.

117. A vagyonos embernek szava kellemes, az ügye-fogyott, ha igazat szól is, megvettetik. Egy fadarabnak, ha Malaya hegyéről hozatott, bár közönséges különben, mégis nagy értéke van.

118. A sok beszéd bajt okozhat, de a hallgatás által veszélyt lehet kikerülni. A csacsogó szajkó kalitkába záratik, de a szótlan madarak szabadon repdesnek.

119. Ha valaki képmutatás nélkül ellenségének minden tekintetben hasznára lenni igyekezik, és ha az ellenség enged, fortély nélkül és őszintén: az nagy jellemre mutat.

120. Mit sem tesz, ha égy tehetetlen ember haragszik. A hatalmas miért legyen haragos? Ennekokáért valamely ügynek keresztülvitelében haragosnak lenni oktalanság — ez csak magunkat emészt bosszúságunkban.

121. Ajándékok által ellenedet is magadhoz vonhatod, ha mit sem adsz, saját rokonaid is elhagynak. Ha a tehén teje elégtelen, a kövér bornyú is leromlik.

122. A házi úr, a ki cselédjeivel gyöngéden bánik, könnyen talál szolgát és rabszolgákat. A ludak a nélkül, hogy hívnák őket, összesereglenek a tavak körül, a hol a lotus virág nő.

123. Ha az ember hasznát veszi vagyonának; ha alázatos, miután tudományt szerzett; ha hatalmas és az alatta lévőknek pártját fogja: ezen három körülmény másokat boldoggá teszen és magunknak is javára válik.

124. A hol egy hatalmas ember a támasz, az alacsony is magasra emelkedhetik, nézd csak a gyöngé növényt, egy magas fát átölelve, a tetejéig ér.

125. A tehetséges embert, bár fogyatkozásai legyenek, pártolják azok, a kik a tudományban gyönyörködnek. Az eső elhomályosítja ugyan a láthatárt, de a világ lakói örülnek neki.

126. A tudatlanok között sok a vagyonos ember. A vadak seregében vannak bátorsággal bírók. Finom beszéd csak a műveltektől ered. Szent embert ritkán találhatni e világban.

127. Minden ember arról híres, a miben kitűnő. A tudományos ember tudományánál, a vitéz ember bátorságánál fogva.

128. A mit a nagyok tisztelnek, azt lenézik az alacsony polczon állók. Chandra, a nagy óriás a nagy Iswárának feje-ékességét felfalta.

129. A tudomány, mely csak könyvekben létezik, a Mantrák, melyeket be nem tanultunk, azon dolgok, melyeket a feledékeny ember tanulatott, szükség eseteiben gyakran csalékonyak.

130. Kedves illatszer az ebeknek és a disznóknak; a világos-

ság a vaknak; húsétel, ha az emésztés rossz; oktatás az esztelen embereknek — haszon nélküliek.

131. A művelt embert és a tiszta aranyat; a bátor katonát és a csinos lovat; az ügyes orvost és a gyönyörű ékszer — minde-
nütt nagyra becsülik.

132. Értellemmel és kitartó szorgalommal mi az, a mi el nem
érhető? Úgy hallottam, hogy a Pandavák legyőzték a veszélyes
ellenfélnek tizenkét csapatját.

133. A bércek, a folyamok, az elefántok, a lovak, az élőfák,
a löszerek, a világosság sugarai, a zivatarok, a férfiak és az asszo-
nyok egyformáknak látszanak az illető osztályban: de még is van
különbség közöttünk abban, hogy némelyikünk nemeslelkű, másónk
pedig elfajult.

134. A gazdagság legfőbbike a könnyörületesség; a boldogság
legnagyobbika a lelki nyugalom. A leggyönyörűbb ékszer a tapasz-
talás; társaid legjobbika az, a ki önzéstelen.

135. Olyan egyén nem létezik, a ki gazdagság után való
kóros esengései között mindig boldogságot érezzen. Élvezet és
fájdalom felváltják egymást úgy, mint a nyár és a tél.

VII. Az illetlen magaviseletről.

136. Ha a rabszolga fenhéjazó; ha a remetének fáradalmai
gyümöcsstelenek; ha az uralkodó nem viseli magát az erkölcsi tör-
vény értelmében: — ez annak a jele, hogy mind a három tév-
uton jár.

137. Szerénytelenül cselekedni; sok emberrel perlekedni;
a hatalmasokkal ujat huzni; szenvedélyesen vágyakodni a nőnem
után; ragaszkodni ahhoz, a mi rossz: ezen öt dolog csakhamar rom-
lást von maga után.

138. A ki szegény létere mégis drága ruhát kíván, az irgal-
masságból élő, ha büszké viseletű, az irodalomban járatlan, ha
vitázni akar: — ez a három dolog nevetség tárgyává teszi az illetőt.

139. Az uralkodók több kárt szenvednek saját alattvalóiktól,
mint az ellenségtől. Az oroszlán élet nélküli teste a benne találtató
férgesek által emésztetik meg.

140. Ha az uralkodó kárt okoz maga magának: — ki fogja
őt megvédeni maga ellen? Ha valamely tárgy a világosság által
homályossá válik, — nincs mód arra, hogy azt tisztán láthassuk.

141. Bizonyos ravaszlelkű emberek, bár hasznot nem húznak belőle, mégis szeretnek másnak kárára törekedni. Ámbár a mérges kígyó csak levegőből (?) táplálkozik, mégis ha élőlényt lát, vesztére törekszik.

142. A kéjelgés boldogságnak látszik, de gyakorlata bánatra ad okot. A ki boldogságát leli a borivásban, azt képzei, hogy csak az örült ember — boldog.

143. Az emberek óhajítása az, hogy sokáig éljenek s ha megvénuitek, félnek az öregségtől. Tartani a vénségtől s mégis hosszú élet után sóvárogni, balga ember dolga.

144. Ha jelen van egy bölcs oktató s mégis tőle tanulni vonakodunk, hogy jó tulajdonainkat gyarapítsuk: oly ember vagy az ördög által van megszállva, vagy előbbeni gonosz tetteinek következményeiben sinlődik.

145. A kinek kincse van s azt sem maga nem élvezi, sem másokat könyöradományban nem részesít; vagy lázban szenved vagy javíthatatlan zsugori.

146. A ki ismeri az erényt és nem gyakorolja: vallása mi hasznára van? Bármennyire gazdag legyen az aratás, — a vadállat mi gyönyört talál benne?

147. Az, a ki rossz tetteinek következményeiben sinlődik, bírjon bár gazdagsággal, nem élvezheti azt. Az éhes holló jól nem lakhatik, ha hurok van letéve az eledelre.

148. Ha gazdagnak tartod azon embert, a ki nem képes élvezni javait, és nem részesít azokban másokat kegyadományképen: igen könnyű lesz magadat is felette gazdagnak tartani, ha azt képzeled, hogy az előtted levő hegy tiszta aranyból áll.

149. Sok tanult egyén van, a ki tudja és megmondja, hogy mi az, a mit erénynek nem nevezhetni: de igen kevesen vannak e világon, a kik ezt megértve, a szerint cselekednek.

150. Csupán azért, mivel valaki jó születésű és kellemes külsővel és ifjúsággal bír — szépnek nem mondható: ha jó tulajdonai nincsenek; a páva tolla szép — de az egyedül a nagy emberek ékességére szolgálhat.

151. Semmi erőlködés által sem lehet elérni azt, hogy a természeténél fogva rossz egyén becsületessé váljék. Bármennyi ideig főzd a vizet, lehetetlen azt lánggra lobbantani, hogy úgy égjen, mint a tűz.

152. Ok lévén reá, némileg menthető, ha haragra keltünk s erre nézve van orvosszer is: de ki találja meg a lecsillapítás módját oly egyén esetében, a ki ok nélkül jön dühbe.

153. Ha erényeink kiapadtak, helyöket rossz indulat fogja elfoglalni; ha az egyenes családi ivadék kihalt — korcsnemzetség lesz az örököse: ha a vagyon elkelt — nélkülözés következik: ha az élet elfogy, a halálnak előjelei mutatkoznak.

154. Ha gonosz cselekedetet nem vittél véghez, maga Indra sem képes vétet róvni reád. Miglen maga magától fel nem szárad, a víz forrását megsemmisíteni nem lehet az által, hogy földet halmozol reá.

155. Szép móddal, tévútra lehet vezetni a nagy lelkeket is. A Tirthikák féleszü mestere, Ishura tanítónak szokásait követi.

156. Ha az ember szerfelett híressé lett gazdagsága miatt: vagyona vesztére lehet. Rendszerint a gazdag emberek támadtatnak meg, a koldusok fennakadás nélkül folytathatják utjokat.

157. Ha az ember nagy hírre kap ereje s ügyessége miatt, ez kárára lehet. A csatában többnyire olyanok esnek el, a kik erősek és ügyesek.

158. Gazdagság, élcz, erő és ehhez hasonló tulajdonokkal bírók, társaid lehetnek ha erényes vagy: ellenkező esetben romlásodnak lesznek az okai.

159. A bölcs ember minden tettében tekintettel legyen saját erkölcsi érdemeire. Pályázás alkalmával nehéz találni egyet száz közül, a ki tökéletes erkölcsi érdemekkel bírna.

160. Ha egy romladozó csatorna vízzel van tele, kidülhet bármely oldala. Azok, a kik dúsgazdagokká lesznek, ritkán hagyják ivadékot magok után.

161. A kincsekkel bíró egyénnek ritkán van gyermeke; de ha van, gyakran megtörténik, hogy elvész az ellenség keze által. Ha valaki minden tekintetben boldog, sokszor megtörténik, hogy kora halállal vész el.

162. Ennélfogva a bölcs ember erkölcsi érdemeket fog szerezni. A boldogságnak egyedüli alapja az erény; ha az ember minden tekintetben boldogul, az annak a jele, hogy az illető erkölcsi érdemeket szerzett magának.

163. Az, a ki ekképen okoskodik: «megcsalom szomszédomat».

magamagát csalja meg. Ha valaki egyszer hazudott, azután ha igazat mond is, kételkedni fognak szavaiban.

164. Az, a ki nem vizsgálja meg mi a jó és mi a rossz, és haragjában szomszédját megkárosítja, bánatot hoz magára, mint a fecske, mely megfosztatott társától.

165. Mind itt, mind a más világon, ha komoly munkásság nincs benned, virágzó állapotba nem juthatsz. Bármennyire jó a talaj, nem számíthatsz gazdag aratásra, a nélkül, hogy azt szorgalmasan ne művelnéd.

VIII. Az emberek cselekedeteiről.

166. Egy értelmes pandit kis dolgot is kellő figyelemmel fog elvégezni, s ha boldogul, elérte célját, ha pedig nem boldogul, szép mégis, hogy eszélyesen járt el.

167. Az emberek érzelme nagyon különbözik; bár ki legyen is az illető, nehéz föladat mindenkinek tetszenie, de azon egyén, a ki minden jó tulajdonokban a tökéletesség felé törekszik: közel áll ahhoz, hogy a célt elérje.

168. Gyarapítsd tapasztalatodat agg korodban is. Jövő életben hasznodra fognak azok lenni; könyöradományok ott mi előnyt fognak adhatni?

169. Vagy ragaszkodjál ahhoz, a ki tökéletes a tudományban, vagy keresd a közönséges emberek társaságát. Könnyű magaddal hordani egy palaczkot, akár teli van, akár üres.

170. Kicsoda állhat ki oly egyént, a ki csak kevésbé ismeri a tudományt? ki az, a ki képes lenne fején vízkorsót hordani, ha az csak félig van megtelve.

171. Az, a ki jól megértette, hogy mi különbség van a kitűnő és az alacsony ember között, tudja, hogyan kell saját ügyeit elintéznie. Ez az igazi alapja a jólétnek.

172. Erős elhatározással a tökély felé, az alacsony emberből egykoron főnök lehet; ha a papagáj jól taníttatik olyanok által, a kik értenek az oktatáshoz, tudni fogja saját becsét.

173. A csekély tehetségűek is, ha nagy emberekre támaszkodnak, sikert arathatnak. Egy csepp víz, csekély dolog, de ha a tó vizével vegyül, ki tudja mikor fog kiszáradni?

174. Ha valaki nem bír elég értelemmel, eszesen cselekszik, a midőn bölcs emberhez fordul tanácsért. A csupasz kéz nem öli

meg az ellenséget; de ha fegyvert ragad, nemde könnyen megteheti azt?

175. Ha tudsz okkal móddal élni, frigyessül biztosíthatod a veszélyes ellenséget is. Méreg nagy mennyiségben veszélyt okoz: de ha érted, hogyan kell azt vegyíteni, orvosság lesz belőle.

176. Fogadd el az eledelt és a pénzt, a mit ajánlanak tanulmányaidért; hallgass másokra s hagyj föl a büszkeséggel. Elérheted a gyümölcsöt a fa tetejéről, de ha tovább merészkedel, a földre fogsz zuhanni.

177. A míg elég erővel nem bírsz, légy türelmes ellenséged irányában; de ha eléggé erős vagy, cselekedjél úgy, a mint legjobbnak látod. Így van ez tanácsolva más Shastrákban is.

178. Légy méltó tisztelettel és mindig bőkezűen jutalmazd meg a magad körül lévőket. Azt mondják, hogy az áldozathozatal és ajánlatok által mindent elnyerhetünk az Istentől, úgy mint a túlvilági lelkektől.

179. Kellő határokon belül, a fejedelem megadóztatja alattvalóit, minden elnyomás nélkül. De a Sábtru kiszárad, ha illatos nedvéből sok kiszívárog.

180. Gondod legyen arra, hogy eltitkold cselekedeteidnek indokait. Általában véve, gyöngeségnek mondható, ha eljárásunkat egészen föltárjuk. Ha a szemünk el nem találja célzatait, az ember nyakára nem illesztették volna a kötelet.

181. Mire szolgál oly étel és portéka, melyet mások megvettnek? A bölcs ember hogyan élvezné az oly piszkos tárgyakat, melyek kutyáknak és disznóknak szolgálnak eledelül.

182. Soha ne használjunk oly kifejezéseket, melyek mászt megsérthetnek, még ha az ellenségünk is; mivel azok csakhamar visszafordulnak, mint a visszhang a szirt oldaláról.

183. Ha ellenségednek ártani kívánsz, légy tökéletes minden jó tulajdonokban. Ily esetben az ellenség bosszankodni fog. Te pedig tökéletesebb leszel az erényben.

184. Az együgyű ember gyöngéd szívű ellensége irányában, a kit pedig erőszakkal kellene legyőznie. Az, a ki testének javát ohajtja, a betegséget kiirtja belőle, érvágás és égetőszerek által.

185. Nehezteljen bár reánk saját pártunk, de azért cserbe hagyni nem kell. Ha ellenségünk gyöngéden viseli is magát irántunk, ügyét sajátunkká még se tegyük. Egy varju a másiknak fáj-

dalmat okoz bár, de azért a bagolylyal még sem fog frigyre lépni a sértett fél.

186. A bölcse ember bármit vigyen végbe, legyen az csekély vagy nagy dolog, mindig megfontolva tegye. Ha az oroszlan egyszerre nyulat és elefántot öl, nincs ideje akkor a fontolgatásra.

187. Ha olyanok társaságát keressük, a kik kitünőbb polczon állanak mint mi, az hasznunkra szolgál. Azon madaraknak, melyek a Sumeru hegy oldalán lakoznak, színök oly ragyogó, mint az aranyé.

188. Ha egy magas polczon álló emberben bizakodol, a ki irigy, hirnèvre szert tenni soha nem fogsz. Nézd csak, mennyire fog a hold, ha a nap közelébe jutott.

189. Ki lenne képes oly emberrel szövetkezni, a ki nem hajt a barátság követelményeire? A szívárvány mily gyönyörű; esztelen ember hibája, ha azt valódi ékszernek tekinti.

190. A mit magunknak nem kívánunk, azt más ember irányában tennünk soha sem kell. Ha valaki által megkárosítottunk, gondoljunk arra, hogy miként érezünk azon esetben.

191. Ha azt tesszük másoknak, a mi magunknak kellemes, ők szinte ugyanazon módon kellemes viszonzással fognak megtisztelni.

192. Az olyan ember mindig boldog, a kinek alkalma van érdemes egyénekre támaszkodni, tanult emberek tanácsával élni és finom jellemű egyékekkel társalogni.

193. A gyöngé lelkűek azt képzelik, hogy mindaz, a mit ők mondanak, helytelen. Olyan ember, a ki így vélekedik, ha nem beszél, nagyon gyanus szemmel tekintessék.

194. Alkalmas helyen és időben, mély megfontolás után, beszélj olykor. Jóllehet, beszédedben egyedül udvarias szavakra szorítkoztál, de ha túlzásra viszed, nem lesz annak értéke, valamint nincs a fölösleg portékának.

195. Nagyon nehéz, a tudós egyéneknél is, a fogatkozást hibának tekinteni. Vigyázz, mert olyan ember, a ki hévvel azt állítja magáról, hogy fogatkozásokban szenved: bizonyára vétke ember.

196. Légy bár kincs és szolgasereg nélkül: de ha társad egy értelmes barát, ily esetben a barom is *el fog igazodni*. Mennyivel könnyebben tehát az értelmes ember?

197. Oly ellenséggel frigyre ne lépj, a ki rég óta megrablásod után törekszik, bármennyire ohajtja barátságodat. Forró víz által a tüzet eloltani nem lehet.

198. Bizalmat tanusíthatunk ellenségünk irányában is, ha különben szelid természetű, igazságos és becsületes ember. Halottam oly egyén felől, a ki a jóhírű ellenséghez folyamodván oltalomért, az megvédelmezte élete végeig.

199. Ámbár jól értesz dolgozhoz: mégis mindent megfontolva tégy; a ki ezt elmulasztja, megadja gondatlansága árát.

200. Ha ellenedhez pártfogásért folyamodol, tanusíts iránta figyelmet és őszinte hódolatot. A Puranakban meg van írva: hogy a holló patkányra támaszkodván, megmenekült.

201. Lehetetlen, hogy ügyeidben sikert ne arass, ha cselekedeteidet eszélyesen intézed. Ha a tisztán látó eszélyesen halad előre, ki fogja kerülni a meredek mélységet.

202. Minél inkább törekszel a magas polcz felé, annál őszintébb az igyekezeted, hogy másoknak hasznára légy. Azok, a kik arcukat ékitni ohajtják, nemde előbb fogják megtörülni a tükröt?

203. Minél inkább igyekszel ellenségeden diadalmaskodni, annál nagyobb szükség van arra, hogy minden jó tulajdonodat igénybe vedd. Lám, mennyire megzavarodnak az illetők, ha látják, hogy az ellenség előkészíti fegyverét.

204. Ohajtásodat káromkodással elérni ez életben nem lehet. Habár lelked önző is, de azért légy udvarias mindenki irányában.

205. Ha saját vagyonunkhoz szép szerrel birtokunkba ejtetjük a másét is: az mindegy, szép szerrel, vagy erőszakos módon kerítettük-e a kezünkbe. A Muni nem bélyegezte meg fortélynak azon cselekedetet, ha bölcs eljárást követünk.

206. Ha a bölcs ember fejét lesütötte, a hibás az, a ki dorgál. Ha az égő fáklyát lefelé tartjuk, meg fogja égetni kezünket.

207. Tégy mindent a maga helyére. A fejékesség a lábra nem való, valamint a lábgyűrű nem szolgálhat fejékességnek.

208. Ha nagy dologba fogsz, igyekezzél jó társra szert tenni. Ha egy erdőt kívánsz lángba borítani, erős szélre lesz szükséged.

209. Ne bánkódjál a nélkülözésben, s ne büszkélkedjél, ha gazdagságod bőséges; gondolj egyedül erkölcsi tetteidnek következményeire. Minden jólét és minden nyomor úgy is csak ideiglenes.

210. Ha Buddhának, ki az embernek pártfogója, jelenlétében valaki tiszteletet tanusít más lelki oktatók iránt, úgy cselekszik, mint az, a ki sósvízre kutat és oly folyam partjain, melynek vize a nyolcz jó tulajdonsággal bir.

IX. A vallás oktatása a jó erkölcsökről.

211. Nem nehéz végbe vinni valamely dolgot, ha hozzá vagyunk szokva. Azon módon, a mint megtanultuk a kézművészetet: képesek leszünk gyakorolni az erényt is, nehézség nélkül.

212. Az oly ember gazdagsága, a ki kevéssel megelégszik, kimeríthetetlen. Arra, a ki mindig keres és soha sincs megelégedve: a bánatnak esője folytonosan fog hullani.

213. Adakozzál vagyonodból, mit másoktól kaptál, ha embertársaidnak szükségök van reá: ez Shakya parancsolatja. Mint a méh mézével: úgy lesz az a halomra gyűjtött kincscsel, egykoron mások fogják élvezni.

214. Az bizonytalan e világon, hogyha pénzt kölcsönöztél, visszakapod-e valaha a tőkét vagy sem: de ha kegyajándékban elosztottad, csekély legyen bár az összeg, százszorososan fog megsaporodni.

215. Attól tartván, hogy családja elszegényedik, a kislelkű ember nagy gonddal őrizi a csekélységet is, a mit összeszerez. A bölcs ember, hogy magas polczra fölrjen, kegyajándékokat osztogat, mintha vesztegetést gyakorolna az által.

216. A gyermekek tisztelete szüleik iránt nem üti meg a szeretet azon mértékét, a melyet a szülék tanusítanak gyermekeikért. A szülők sok éveken át ápolták gyermekeiket; vén korukban lenézés az osztályrészők.

217. Azok, a kik e világ rabszolgáivá lettek, gazdagság után rohannak, elhanyagolván saját lelköket. A megelégedett lelkűek ha kincsre tesznek szert, másokat részesítnek abban; a derék ember úgy szokott tenni.

218. Ha ellenséggel tusában állsz, minthogy ő ártalmadra céloz, te nyomd el önző szenvedélyedet. Tudnod kell, hogy indulataid miatt bolyongasz kezdettől fogva a lélekvándorlás világában: ha hallgatsz e tanácsra: minden bajtól megfogsz egészen menekülni.

219. Ha ellenségeidnek kiirtására célozol, soha végét nem

ered az öldöklésnek. De ha legyőzted saját szenvedélyedet; úgy azonnal megsemmisítetted minden ellenedet.

220. Ha haragszol egy hatalmas, gonosz emberre, magadnak ártasz leginkább. Mi okod lenne felindulni egy erényes és nyugalmas lelkű ember ellen?

221. Mint a fűszálak, melyek ugyan azon gyökérből nőven fel, a szél által a világnak tíz zúgába szétszórótnak: úgy az emberek, kik bár egy időben születtek, elválnak erkölcsi cselekedeteik következményei folytán.

222. Ha komolyan ohajtod, hogy célodat elérjed, azon légy, hogy előbb mások érék el övéket. Az, a ki egyedül csak saját érdekét keresi, lehetetlen, hogy sikert arasson feladatában.

223. Az esztelen ember nem tanul s mindent csudának veszen; a bölcs ember, miután ismereteket gyűjtött, nagyon becsül mindent. Ennélfogva a bölcs ember vén korában is tudományt gyűjt a jövőendő élet számára.

224. Az esztelen nem igyekszik, hogy tudományt szerezzen, minthogy önvallomása szerint, értelemmel nem bír; de ha a dolgot fontolóra venné, azon kellene lennie, hogy épen ezen oknál fogva tanuljon, hogy értelmi tehetségeit gyarapítsa.

225. Az, a ki előbbeni életében nem okult, tudatlan marad a jelen életben is. Az, a ki attól tart, hogy a jövő életben ismét tudatlannak fog születni, bár nehéz a feladat, mégis tanuljon szorgalmasan ez életben.

226. A kis lelkű bolond azt mondja: elmélkedjél magadban, tanácsra hallgatni semmi szükség. Elmélkedés, megelőző gyakorlati oktatás nélkül, bármennyire szorgalmas légy benne, csak egy baromnak lesz előkészítője.

227. Ha tanulás nélkül mindentudóvá válhatnál, hogyan lenne a vallásnak ezen csálhatatlan elve igaz, hogy a Mindentudó a tudásban való tökély által különbözik a teremtesektől.

228. Elmélkedés tanulás nélkül bár sikeres lehet egy időre, de azután csalódásra vezet. Elolvaszthatod az aranyat és az ezüstöt, de ha a tüzet eltávolítod, az ércz ismét megkeményedik.

229. A kiben nincs értelem, annak nem kell könyv, bármily kitűnő irodalmi mű legyen is az. Drágakövekkel kirakott gyönyörű arany ékszerre az ökör tekinteni nem fog.

230. Előny az: meggyőződve lenni igazságáról annak, a mi

a tudósok ékes szavaiban foglaltatik: de mi hasznodra lesz, hogy könyv nélkül tudod a sasztrákat, ha értelmöket felfogni és követni nem akarsz.

231. Jóllehet az értelmes embernek van saját józan esze, mégis átfogja olvasni egy tudósnak könyvét. A drága ércz igen finom, de igazi becse nem lesz addig, a míg feldolgozva nincsen.

232. Az erdőség területe terjedelmes; de ritka a hely, a hol a Sandal-fa terem. Hasonlóképen, a tanult emberek száma nagy, de díszes beszédet csak ritkán hallan.

233. Az aranyat és az ezüstöt meg lehet ismerni, ha olvasztva van. Az elefánt jósága napfényre jön a csataterén. A tanult embert meglehet ítélni díszes mondatok szerkesztéséből.

234. Az, a ki a világ szokásait ismeri, az igaz vallást fogja gyakorolni. Ebből következik, hogy az, a ki erkölcsös életet él egy szentnek biographiája.

Jegyzés. A kihagyott számok nincsenek Csoma által lefordítva. Az egész munka 454 Slokából (Aphorisma) áll.

TIZENKILENCZEDIK KÖZLEMÉNY.

Sanskrit és tibeti műszavak és kifejezések gyűjteményének mutatója (index).

(Lásd: Körösi Csoma Sándor kéziratát az Asiatic Society of Bengal irattárában. Calcuttában).

Előszó.

Az előbbeni közlemények folytán, különösen a Kah-Gyúr és Stan-Gyúr ismertetésénél említés van téve azon érdekes körülményről, hogy megelőzve a buddhista szent könyveknek, az eredeti sanskrit nyelvből a tibetire való lefordítását: bizonyos megállapodás történt az akkori tibeti fejedelem által e célra megbízott tudósok között; hogy t. i. mi módon eszközöltessék a műszavaknak helyes áttétele a sanskritből a tibeti nyelvbe? ezen megállapodásnak szabályai minden későbbi fordítás végbevitelénél változatlan zsinórmértékül szolgáltak, a mi sok nyelvészeti zavarnak és nehézségnek elejét vette.

A műszavak gyűjteménye, a mint értesültünk, *három* rendű volt, tekintettel a kiadások terjedelmére. A leghasznosabbat s így a legérdekesebbet, Körösi Csoma Sándor átdolgozta az európai tudós világ használatára, s azt a többi tudományos munkálataival pártfogóinak a keletindiai birodalmi kormánynak, Calcuttában, átszorgáltatta.

A kézirat maga 686 folio lapot teszen, hozzá van mellékelve még egy 20 (húsz) lapra terjedő mutató tábla vagy tartalomjegyzék s a könyv végén van néhány üres lap is. Mind ez egy vaskos kötetet képez, jó erős kötésben s még maiglan is jó állapotban. Az ívek egy részén a következő vizjegy olvasható; Snelgrove 1828, a többin 1830. Ebből azt következtethetni, hogy az írás nem kezdődött az 1831-ik évnél előbb, ez éppen azon időtájra esik, a midőn a szerző Calcuttában tartózkodott. A munkát befejezése hihetőleg hosszabb időt vett igénybe. Az egész mű Csoma kezeirása. Tekintetbe vévén a kézirat általános kinézését, csinososságát és a javítások vakarások vagy közbeszúrások *teljes hiányát* méltán következtethetni, hogy ezen tiszta példány sajtó alá készült.

A szöveg négy rendben következik egymásra. Még pedig így: a sor elején áll a folyó szám; ezután következik a sanskrit szó, angol alliteratióban; erre a tibeti szöveg tibeti írásmódban s végre a szavak jelentése angol nyelven.

Az egyes szavak osztályokba vannak elhelyezve úgy, a mint azt a mutató táblánál is tapasztaljuk; de éppen mivel a berendezés osztályok szerint és nem alphabetice történt, a munka használata némi nehézséggel van összekötve.

A *mutató tábla* vagy tartalomjegyzék egész terjedelemben itt következik melyből a munkának kerete s érdemleges becse és fontossága megítélhető.

Sanskrit és tibeti szavak, főnevek, mondatok, műszavak stb.

gyűjteménye és fejezeteinek vagyis címeinek összeállítására, mely szavakat összeszedtek és megállapítottak a régi tudós indiai Panditok és a tibeti Lotsavák (tolmácsok) más néven: fordítók.

Jegyzés. A fejezetek száma mutatja, hogyan következnek azok egymásra az eredetiben, jóllehet nincsenek ott számszerint megjelevezve és a lapnak száma arra mutat, hogy kéziratomnak melyik lapján kezdődik az illető fejezet.

(Csoma.)

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
1.	Buddha és így Sakya nevei, melléknevei, tulajdonságai	1
2.	Különféle Tathagáták (Buddhák) nevei	6
3.	Buddha különféle palotáinak (Buddha bhúmi) nevei úgyszinte ötféle teste vagyis aggregatumai azoknak a kik ugyanazon polczon állanak és tulajdonságai azoknak a kik mindezeken felül állanak (t. i. az Adi Buddha és az öt Dhyáni Buddhák) és Buddhának hármasszemélye vagyis teste	7
4.	A Tathagata vagy Buddha tiz hatalmának megnevezése	8
5.	Azon négy dolog neve, a melyekben a Tathagata me- rész	495
6.	Buddha, tizennyolcz tiszta vallási tanának nevei	496
7.	Tathagata harminczkétféle irgalmának (kegyének) nevei	499
8.	A három tiszta emlékezetnek nevei	505
9.	Azon négy dolognak neve, a melyekben a Tathagata bűn nélküli	506
10.	Négy megkülönböztetett tudatnak nevei	507
11.	Öt kitünő (különszerű) tudatnak megnevezése	508
12.	A hatkülönszerű tudatból eredő alkalomnak megnevezése	508
13.	A három csudaszerű átváltozásnak (transformatio) nevei	514
14.	A nagy ember (Maha purusha) 32 jellemző jegyeinek nevei	181
15.	A Tathagata testén levő 80 szépségi (tulajdonságnak) pontnak nevei	184
16.	A Tathagata kitünő jellemének nevei, a Sutrák szerint	171
17.	Az összhangzásnak vagy dallamnak hatvan ágazata ...	166
18.	A Sher-chin vagyis Prajñá páramitá rendszerben meg- állapított mély elmélkedésnek vagy extasisnak nevei	290
19.	Egy Bodhisatvának általános elnevezései	10
20.	A Bodhisatvák különböző nevei	11
21.	Egy Bodhisatva mélyelmélkedése vagy extasisának nevei	514
22.	Egy Bodhisatva tizenkét dharánijának (azaz emberfe- letti hatalmának) nevei	515
23.	Egy Bodhisatva tiz hatalmának nevei	17
24.	Azon tiz dolognak nevei, melyek egy Bodhisatva hatal- mában léteznek	517

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
25.	Azon négy dolognak nevei, a melyektől a Bodhisatva nem fél	517
26.	Egy Bodhisatva tizennyolcz törvényének elnevezései ...	517
27.	A Bodhisatvák tökéelyeinek nevei, a Sutrák szerint ...	306
28.	A tökéely különféle polczán áló Bodhisatvák palotáinak (Bhumi) nevei	18
29.	A tiz rendbeli vallásos gyakorlatnak nevei	19
30.	A tiz transcendentális erénynek nevei	19
31.	Azon négy dolognak nevei, a melyek által erkölcsi érdem megszerezhető	523
32.	A háromféle képességnek nevei	523
33.	A tizennyolczféle üresség vagy elvontság (Shunyata) nevei	20
34.	A négyféle visszaemlékezések nevei	22
35.	Azon négy dolognak nevei a melytől teljesen tartózkodni kell	524
36.	A természetfeletti négy mód és eszközről	525
37.	Az öt életműszernek (organum) nevei	525
38.	Az öt tehetség vagy hatalomnak nevei	525
39.	A tökéletes bölcsesség hét ágának nevei	23
40.	A magasztos út nyolcz ágának nevei —	23
41.	Önhatalom által szentesített egyének (mint a Remeték vagy Rishik) (Prentyok Budhák) különféle polczainak nevei —	527
42.	A Buddha vagy Tathagata a tökéely különféle polczán álló tanítványainak vagy hallgatóinak nevei	24
43.	A Buddha különböző hallgatóinak vagy tanítványainak nevei	26
44.	Shákya (Buddha) tanítványai vagy hallgatói képzettségének nevei	29
45.	A tizenkét szigorú tulajdonságnak nevei	74
46.	Buddha tanítványaira vonatkozó többféle tökéely lépcsőinek nevei	527
47.	Azon hat dolognak nevei, melyekről megemlékezni kötelesség	36
48.	A kellemetlen és visszatetsző dolgok nevei	528
49.	A lélekzés többféle fokainak nevei	529

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
50.	A négy kitünő igazságnak nevei, elosztva 16 másod rangú igazságokra	535
51.	A tizenhat különféle béketüresnek vagy türelemnek nevei s azok felőli gondolataink sat.	577
52.	A tudásnak tízféle nevei	579
53.	A négyféle útról vagy cselekedeteink ösztöneiről	540
54.	{A különféle alapelvek vagy segédeszközök neveiről	36
	{Az észbeli tehetség megkülönböztetésének neveiről	541
55.	A buddhista ötféle tökély neveiről	541
56.	A buddhista többféle szentiratok előszámlálása	542
57.	A törvény kerekének Shakya által való megindítására vonatkozó nevekről	546
58.	A buddhisták kezein forgó vallásos értekezéseknek nevei	152
59.	Buddha tanaira vonatkozó többféle művaszakav elnevezéséről és azon mód és alakról a melyekben azok a hallgatók eleibe terjesztendők	162
60.	Az elmélkedések négyféle neveiről	549
61.	Az extasis nevei	552
62.	A Buddhánál található négy megmérhetetlen dolognak nevei	555
63.	A megszabadulás ötféle módjának nevei	556
64.	Nyolczféle magasb tudás vagy felfogás nevei	560
65.	A tizenkét tökéletes érzelem nevei	567
66.	A megszabadulás három ajtajának nevei	569
67.	Azon négy dolog nevei, a melyekre az ember bizony támaszkodhatik	569
68.	A háromféle élecz vagy tudásnak nevei	151
69.	A tudomány öt osztályának nevei	37
70.	A négy erkölcsi alapelv nevei	570
71.	A hét becses vagy jó dolog nevei	571
72.	A legjelesebb hat dolog nevei	572
73.	A hatféle megoldás nevei	573
74.	A kilencz jó cselekedet nevei, melyekkel nagy gyönyör vagy élvezet van összekapcsolva	573
75.	Azon hat rossz dolog nevei, melyektől a miéinknek el kellene válniok	575

Czím száma	Fejezetek czíme	Lap száma
76.	A dolgok és az emberek négyféle körének nevei ...	577
77.	Az önmegtartóztatás szigorú gyakorlatainak nevei ...	577
78.	Abstract elmékedések nevei, az istenről, és azon tulajdonok és tökélekről, melyek az ily elmékedésből erednek ...	580
79.	A négyféle foglalkozás nevei, például: a szónoklat, az oktatás és a jósolás ...	582
80.	A háromféle criterion vagy ismertetésnek nevei ...	582
81.	A négyféle elmékedésnek nevei ...	583
82.	A kilencféle gúnyképlekezés, gondolat, vagy felfogásnak nevei ...	583
83.	A nyugalmi állapot és a hatványozott belátás vagy is a magasb fokú elmerültség lépcsőinek nevei ...	584
84.	A tíz erkölcstelen cselekedet nevei ...	192
85.	A tíz erényes cselekedet nevei ...	192
86.	Azon dolgok nevei, a melyek által valaki erkölcsi érdemre szert tehet ...	193
87.	Nevei annak, a ki a valódi igaz szent ...	194
88.	A szenvedéstől megszabadulásnak nevei ...	196
89.	A többféle menhely és oltalomnak nevei ...	197
90.	A tiszteletnek többnemű nyilatkozatairól, melyet a valósi oktató irányában tanusítani kell ...	198
91.	A szorgalmas törekvés és fáradozás nevei ...	201
92.	A test részei és érzelmeinek neveiről ...	204
93.	A testbeli objectumok osztályozásának nevei ...	204
94.	A test érdemei osztályozásának nevei ...	211
95.	A test öntudata vagy érzelés (perceptio) osztályainak nevei ...	121
96.	Azon fogalmak nevei, melyek az élő és élettelen teremtmények lételéből származnak ...	211
97.	A tökéletes tudás osztályainak nevei ...	219
98.	A tizenkét érzék vagy a tökély eszközeinek nevei ...	219
99.	Az érzék tizenhatsz tartományának nevei ...	220
100.	Huszonkét életszerv nevei ...	222
101.	Különbféle műszavak nevei, melyek a test különböző részeit és az érzékeket megmagyarázzák ...	224

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
102.	A szeretet, a szenvedély, a kéjgyönyör, a vágy és óhaj- tozás nevei	585
103.	A háromféle bánat vagy szerencsétlenség nevei	588
104.	Nyolczféle bánat vagy szerencsétlenség nevei	588
105.	Okozatos lánczolat vagy feltételezett eshetőség tizenkét ágának nevei	39
106.	A hat oknak nevei	589
107.	A négy mellékes oknak vagy következménynek nevei	590
108.	Az öt gyümölcs (következmény) nevei	590
109.	A négyféle terv vagy út nevei, a melyen ismét életre jövünk	591
110.	A négyféle eledel nevei	591
111.	A lélekkel bíró lények kilencz lakhelyeinek nevei	591
112.	A nyolcz nem-kivánatos dolognak nevei	593
113.	Az erkölcsi cselekvények vagy tettek következéseinek nevei, vagy is hogyan jutnak az érettség fokára	594
114.	Az öt határtalan azaz borzasztó tettnek nevei	596
115.	Más az előbbiekhöz hasonló öt gonosztettnek nevei	597
116.	Az ötféle elfajultságnak nevei	597
117.	A közönséges öt elvmondát (maximanak) nevei	598
118.	Mindenemű jó tulajdonság nevei	599
119.	A tökéletlenségek és hiányok nevei	608
120.	A tisztaság legfőbbike, a megszabadult lénynek jellem- zetes nevei	614
121.	A megtisztítás és a megszabadulás tényének nevei	616
122.	A tökéletlenség félretételének vagy is a szabaddá tétel állapotának nevei	618
123.	Nevek, melyek dicséretet, hibáztatást, hirneveltséget kifejeznek	623
124.	A fennebbiekkel ellenkező tárgyakat jelentő nevek	626
125.	Szavak melyek: a nagy, a kicsi, az alacsony s ezekhez hasonló mellékneveket (adjectivumokat) kifejezik	629
126.	Szavak melyek az ismerettség különféle lépcsőit (a barát- ságot és az ellenségeskedést) meghatározzák	632
127.	Az erény és az áldás nevei	634
128.	Egy vallási értekezés előadásának vagy hallásának tényét meghatározó nevek	636

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
129.	Az illusio vagy a valótlanság állapotát magyarázó többféle példák nevei	641
130.	A könyörület vagy alamizsna, az ajánlatok és áldozattételek nevei... ..	644
131.	Többféle előny és hasznosság nevei	647
132.	Az értelmi tehetség, vagy felfogás és megkülönböztetést jelentő műszavak nevei	648
133.	A tudós emberek többféle osztályát meghatározó nevek előszámlálása	649
134.	Nevek melyek a mély tudományosság hasonértelmű műszavait meghatározzák	651
135.	Nevek melyek az öröm vagy élvezet synonym műszavait előszámlálják	652
136.	Nevek melyek a harag, a gonoszság és az ártalom többféle lépcsőt kifejezik... ..	654
137.	Az erkölcsös egyének négy osztályának nevei	656
138.	Nevek melyek a jelen és a más világbeli életet kifejezik ; a halált és lélekvándorlást	656
139.	A magányosságot és a visszavonulást kifejező nevek	658
140.	A négyféle létnek nevei... ..	658
141.	A földrengés többféle fokozatának nevei	282
142.	A világosság vagy a fényesség nevei	284
143.	A nagy, és a kicsi erők nevei	275
144.	A nagy mesés földrésznek (continens) nevei	276
145.	A világ három tartománya magaslati fokainak nevei	278
146.	A testi gyönyör vagyis a Cupid országában lévő istenek nevei	278
147.	Az elsőfoku elmerültség palotájának nevei	279
148.	A második foku elmerültség palotájának nevei	280
149.	A harmadik „ „ „ „	280
150.	A negyedik „ „ „ „	280
151.	A tiszta vagyis a szent palotának nevei	281
152.	A testetlen paloták (incorporeal mansions) nevei	281
153.	Az e földön lakozó Istenek nevei	317
154.	Kilencz növénynek nevei	322
155.	A 28 mozgó csillag (Nakshatra, sanskritban) nevei...	322

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
156.	Az istenek, a Nágák stb. nevei	324
157.	A Naga királyok vagy fejedelmek nevei	325
158.	A közönséges Nágák nevei	331
159.	A Yakshák királya vagy fejedelem nevei	335
160.	A Gandharbák fejedelmének nevei	336
161.	Az ötrangú istenek (sansk : Asurak) mint a Titanok, az óriások sat. nevei	337
162.	A Garuda (Vishnú madara) mely a tollasok királya — nevei	338
163.	Kinvarak fejedelmének nevei	339
164.	A Mahoragák fejedelmének nevei	340
165.	A Kumbhárdák fejedelmének nevei	342
166.	A nagy Rishik nevei	40
167.	A régi indiai buddhista bölcsek nevei	42
168.	Különös bölcsészeti rendszerek és secták nevei	44
169.	A Tirthika rendszer hat hirdetője (tibetül Mu-stegs-pachen)	47
170.	Az általános egyeduralkodók nevei	47
171.	Az általános egyeduralkodó tulajdonai és a hét nagy becsü tárgyak nevei	659
172.	Azon általános egyeduralkodók gyermekeinek nevei, a kiknek (gyermeknek) száma az egyezeret megütötte	660
173.	A hadcsapatok négy osztályának nevei	662
174.	A közönséges királyok nevei	52
175.	A Pandavák nevei	53
176.	Az emberek osztályai, rangja, hivatala, foglalkozása vagy szaktudományának nevei	53
177.	A különböző kasztok vagy nemzetségek nevei	66
178.	Az atyafiság, vérrokonrág sat. nevei	68
179.	A test különböző részeinek és tagjainak nevei	71
180.	Az embryo fejlődése különböző fokainak és az emberi kor fokozatainak nevei	79
181.	A vénkor és a betegségek nevei	81
182.	A helyek, vagyis azon országok, városok, helységek nevei melyek a buddhista művekben említvék	82
183.	A létező és a mesés hegyek nevei	85

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
184.	Hasonnevek (synonymák) a tengerre, Oceanra sat. vonatkozólag	86
185.	A fák nevei	135
186.	A tantrika bölcsészetből eredményezett műszavak felsorolása	110
187.	Az előjelek nevei	662
188.	Dialectikai és sophista műszavak jegyzéke	664
	Ugyszinte	254
189.	A Nyaya bölcsészeti rendszer keletkezésére vonatkozó műszavak gyűjteménye	262
190.	A Sankhya bölcsészeti rendszer műszavai	264
191.	A Mimansa rendszer műszavai	267
192.	A Vaishistika iskolai rendszer műszavai	268
193.	A különféle dialectikai rendszerek műszavai	271
	Ugyszinte, lásd a sorozatot feljebb	667
194.	Mindenemű theoriák nevei	271
195.	Azon 14 thesisnek nevei, a melyek még bebizonyítva nincsenek	272
195.A.	A lélek meghatározásaira vonatkozó különféle műszavak jegyzéke a Tirthika iskola mesterei szerint	274
196.	A megsemmisülés állapotára vonatkozó huszféle állításnak jegyzéke	677
197.	Nyelvtani műszavak sorozata	670
198.	Egy sanskrit főnévnek hajlítása mind a hét esetben és mind a három számban	672
199.	A visszás lelkivándorlásnak nevei, vagyis a halál utáni bűnhődésnek módjai	343
200.	Többféle rosz lelkek nevei (<i>sanskr.</i> : Preta, <i>tib.</i> : Yidags, <i>magy.</i> : a kísértetek)	343
201.	Mindenemű vadállatok nevei, a melyekbe a rossz vagy vétkes emberek lelke átvándorolni kénytelen	344
202.	A többféle alvilágok (tartarus) nevei és a forró poklok osztályai	345
203.	A különféle hideg tartarusok osztályainak nevei	345
204.	A tudomány tizenhatsz osztályainak nevei	37
205.	A mechanikai művészetek és a kézi mesterségek nevei	356

Czím száma	Fejezetek címe	Láp száma
206.	Mindennemű zeneműszerek nevei	359
207.	A harmonia részleteinek vagy az énekeknek nevei	360
208.	A táncz különféle módjainak nevei	361
209.	A Bráhmának irodalmának és vallásos gyakorlatainak ismertetése	39
210.	Egy Bráhmán hatféle foglalkozásának nevei	362
211.	Mindenféle szók és phrasisok jegyzéke a sanskrit nyelv megértésére	362—382
212.	Az istenek lak és székhelyeinek nevei	382
213.	Az olykor előforduló, hajlíthatlan szavak jegyzéke	88
214.	Az erősségek, légvárak és mindenféle lakóhelyek nevei	94
215.	Egy szekér v. vontató eszközhöz tartozó szerszámok nevei	100
216.	Mindennemű gabonanemek és főzelék nevei	384
216.A.	Ünnepek vagy is a fontos napok nevei	285
217.	Az aludt tej, vaj és más eledelek nevei	286
218.	Azon orvosi szerek nevei melyekkel betegségeket gyógyíthatni	385
219.	A ruházatok vagy viselet nevei	399
220.	Edények műszerek sat. nevei	393
221.	A ruhadarabok színezésére szükséges festékek nevei	398
222.	A becses tárgyak, mint a drága kövek, ékszerek, arany és ezüst és más érczek nevei	397
223.	A kagylók nevei	400
224.	Mindennemű ékszerek nevei	401
225.	Mindenféle pánczél és fegyverek nevei	406
226.	Az áldozat tételek és oblatiok alkalmával használni szokott edények és diszitmények nevei	409
227.	Mindennemű virágok nevei	411
228.	A virágok részeinek nevei	417
229.	Némely virágok kitűnő tulajdonságának nevei	419
230.	A tömjén és illatszerek nevei	419
231.	Mindenféle szavak és phrasisok nevei, azok számára, a kik a sanskrit szöveget megérteni óhajtják	229—253
232.	A számnevek lajstroma, határozott és határozatlan számok a Phal-chin szerint, mely mint tudjuk a Kah-gyúrnak egyik osztálya	673

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
233.	Hasonló lajstrom a mint az a Kah-Gyúr gyűjtemény, Sher-chin osztályában előfordul	676
234.	Hasonló lajstrom, a mint az a Lalita Vistarában kezde- ményezettett — a Kah-Gyúr mDo. osztályának II-ik kötetében	680
235.	Hasonló lajstrom, a mint az mKongs-mdsod-ban (sanskritul: Abidharma) a Stangyúr gyűjteményben előfordul	684
236.	A világ lakóinak általános száma	421
237.	Mindenféle mennyiségnek és távolsági mértéknek neve, egy atom-tól kezdve fel a <i>Yojanam</i> -ig mely 4000 öletteszen	426
238.	A tizes törött szám pogrésiójának viszonylagos hatálya	428
239.	Az időszak nevei és osztályozása	101
240.	A szegletek nevei, vagyis a világ négy fő és közbeneső pontjai	107
241.	A tanulás és a fegyelemben létező tiz előnynek nevei	429
242.	Az áthágás öt osztályának s azok határozatlan jellemének nevei	430
243.	Az ellenségnek négy sarkalatos hiányairól	431
244.	Azon tizenhárom áthágásnak nevei, melyek következté- ben az illető a papok söpredékévé válik	431
245.	Azon 30 áthágásnak sorozata, melyet véghez viszünk akkor, ha elfogadunk és viselünk oly tiltott tárgyakat, melyektől óvakodni szükséges	432
246.	A kilenczven áthágásnak (bűnnek) nevei	435
247.	A négy áthágásnak nevei, melyeket tisztán bevallani szükséges, hogy bocsánatot nyerhessünk	445
248.	Nevei azon nagyszámu tárgyaknak, melyeket betanulni és megfigyelni szükséges	446
249.	Azon hét kifejezés megszerzése, melyek által a vizsgálko- dást és a veszekedést lecsillapithatni és kiegyenlíthetni	460
250.	A büntetés és megfenyítés és javulás nevei	460
251.	Nevei azon kérelmi esedezési s imádási formuláknak, melyekkel a papsághoz fordulni kell az előírott alkál- maknál ugyszinte bizonyos szertartások mikénti végbe- viteléről	462

Czím száma	Fejezetek címe	Lap száma
252.	Oltalomérti folyamodás a szentháromsághoz ...	463
253.	Azon nyolcz alaptörvénynek megnevezése, melyet be kell tanulni és megfigyelni azok által, a kik a vallási szerzetbe lépnek... ..	466
254.	Azon négy erkölcsi törvénynek neve, a melyet el szoktak mondani, oly egyén felett, a ki <i>Gelong</i> azaz pappá akar felavattatni (S. Shramana)	122
255.	Mindennemű és rangu vallási személyek nevei ...	122
256.	Többféle kifejezések meghatározása, melyek a »Dulva« könyv szövegében előfordulnak, ily czim alatt: »A vallási állapot felvétele iránt«	126
257.	A vallási személy 13 eszköze vagy saját használatára szükséges edényeknek nevei	468
258.	A <i>Gelong</i> , vagyis a felavatott pap használatára szükséges eszközök és edények nevei	469
259.	Azon 12 egyén nevei, a kik a másokra rőt kötelességet elvégzik	477
260.	A buddhisták négy osztályainak nevei, ugysszint a 18 alosztályoké	477
261.	A <i>Dulva</i> tizenhét tárgyainak nevei	481
262.	Az ötféle víz neve, mely arra való, hogy abból a papok igyanak	483
263.	A megfeddés és megtorlási módoknak nevei, a melyekkel a buddhista papot s más vallási személyt illetni lehet	484
264.	Egy Bihar (zárdá) és más egyéb helyek és tárgyak nevei melyek ahhoz tartoznak	286
265.	Azon kelmék nevei, a melyekből ruházatot készíthetni	487
266.	Bizonyos szavak és kifejezések jegyzéke melyek a <i>Dulvából</i> vannak kiszemelve	137
267.	Azon hat személy neve <i>Shakya</i> tanítványai között, a kik a <i>Shadvargikah</i> (Tribunus) tisztségét viselték	150
268.	A négyféle ápolónőnek neve... ..	151
269.	A betegségek nevei	109
270.	Mindenféle rosszszállét, kórállapot <i>sat.</i> neve	490

HUSZADIK KÖZLEMÉNY.

Allegorikai szavak sorozata, melyek a tibetieknél számok gyanánt használtatnak és időszámítási rendszer a tibetieknél.

Lásd: Tibetan Grammar, pag. 155, és Journal Asiatic Soc. of Bengal vol. III, pag. 6.

A csillagászat úgy mint a csillagjóslás tudományáról sok oly munka találtatik Tibetben, mely nem foglal helyet a Kah-gyur vagy a Stan-gyur gyűjtemények között. Ezek között legnevezetesebb az úgynevezett Bei'durya Kárpo, egy lassai alkirálynak műve a XVII. század második feléből, kinek neve sDé-srid Sangs-rgyasrGyamtscho.

Mindezen szakkönyvekben képleti szavak vagy nevek fordulnak elő számok helyett; az arithmeticában úgy mint csillagászati számolásokban.

Ezen divatot Keletindiától kölcsönözték. Az alább előhozott számok kifejezésére több más hasonértelmű szavak is fordulnak elő a tibetiben úgy, mint a Sanskritban; de szabály szerint az eredeti művekben csak az itt következőket szokták használni.

A kilencz első szám és a zerus elegendő ugyan bárminő számmennyiség kifejezésére, mind a mellett a következő számok specifus szavakkal vannak megjelezve, t. i. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 18. 24. 27. és 32.

Ha írónknak tollba mondunk symbolicus szavakat, a végett, hogy azokat számokkal kifejezze, akkor ő jobbról balfelé írja a számokat, mint szokás az indiai Shastrákban. Például ha azt mondjuk nyi-ma, a *nap*, ez teszen 12-öt; mkhah, *üresség* = zero 0; mtsho, *tenger* = 4: az írnok így fogja ezt papírra tenni: 4012.

Az itt előhozott szóknak van a következő számbeli jelentőségek:

1. *gzugs*, test. Sanscritban: Shariram.
hod dkar, holdfény. S.: Shweta-rochis.
bse-ru, rhinocerus. S.: gandaka.
2. *lag*, kéz. S.: bhujá, hasta, pani.
mig, a szem. S.: nétra, chakshus.
zung-phyogs vagy *zung*, két oldal, két szárny, egy pár, két fél. S.: chhada, pakshó.
hhrig vagy *bgrod*, iker, közösülés.

3. *hjig-rtan*, a világ. S.: loka.
yon-tan, minőség. S.: guna.
mé, tűz. S.: agni vagy anala.
rtsé, tetőpont. S.: agram.
4. *mtsho*, tenger, tó. S.: Samudra.
chhu, víz. S.: jala, wari.
rkang, láb. S.: páda.
rig-byed, a Veda, szent könyv. S.: Veda.
5. *hbyung*, elem. S.: bhutam.
dvang, érzék, S.: indrayan.
mdah, nyíl. S.: bána.
phung, aggregatumok összesége, mely a testet és lelket képezi. S.: Skándha = 5.
6. *mtshams*, a hat fő sarok, t. i. az éjszak, a kelet, a dél, a nyugat, a zenith és a nadir.
robrova, az íz, ízlelés. S.: rasa.
dus, az idő, az évszak. S.: samaya.
7. *Thub-pa*, egy bölc. S.: Muni.
Drang-srong, egy remete. S.: Rishi.
ri, hegy. S.: parvata.
Resgzah, egy fő planeta. S.: Graha.
8. *klu*, egy hydra. S.: Naga.
sbrul, kígyó. S.: Sarpa.
gbengs-chan, kóbra, kígyó.
lto-hgro, csúszó-mászó. S.: uraga.
nor-lha, kincs; a nyolcz kincsisten. S.: Vásu, vasudéra.
sred-pa, indulat. S.: Trishna.
9. *rtsa*, gyökér. S.: mula.
gter, gazdagság. S.: kosham.
gzah, planeta. S.: graha.
bu-ga, lyuk. S.: chid-dsa.
Srin-po, rémalak, alvilági lény. S.: Rákshasa.
10. *phyogs*, világi sarok. S.: Dik vagy Dish. Tíz sarkpontot ismernek a tibetiek, t. i. 4 fősarok, 4 közbeeső sarok s a zenith és a nadir.
11. *hphog-byed*, az erőszakos. S.: Hari mint Siva.
Drag-po, a bátor, a dühös. S.: Rudra mint Siva.
Bde-hbyung, a jólét forrása. S.: Shambu mint Siva.

- Dvang-phyug*, a hatalmas. S.: Jshwara mint Siva.
12. *Nyi-ma*, a nap. S.: Surya, Arka, Bhánu.
khyim, a nap helye a constellatioban. S.: Griha, a zodiacus
 12 csillagzata.
13. *hdod-pa*, bujaság, vágy; ohajtás, Cupid. S.: káma.
myos-byed, az a mi dűhbe vagy magánkívül hoz, kéjelem,
 ohajtás, kívánság, Cupid. S.: madana, Káma Déva.
14. *yid*, a lélek. S.: manas (manó?)
manu, lélek. S.: manu.
Srid-pa, létezés; születés; a világ. S.: Bhuvanam.
15. *tshes, nyin-zhag*. A hónap 15-ik napja. S.: Aha vagy Ahan.
16. *Mi-bdag*, az emberek ura. Uralkodó. S.: Narapati.
Rgyal-po, király, fejedelem. S.: Raja.
18. *nyes-pa* vagy *skyon*: bűn, hiba, mocskok. S.: Dosha.
24. *Rgyalva*, a győzedelmes, Jina vagy Buddha. S.: Jina.
25. *de-nyid*, az egyén, önmaga. S.: tatwam.
27. *Skar-ma*, egy csillag, a hold útjában levő 27 csillagzatok
 egyike. S.: Nakshatra.
32. *so*, fog. S.: danta.
0. *zéno, mkah*, üresség, tér. S.: kha, ákásha, gaganam.
thig, egy folt, egy szeny. S.: nabhas (?)
stongs-pa, vacuum; üres hely; zero. S.: Shunyam.

Beillik ide a tibetiek időszámítási rendszerének megismertetése, a mint az a tibeti nyelvtan-függelékében a 149-ik stb. lapon olvasható; úgy szinte a Dr. Malan-féle gyűjtemény XXXVI-ik száma alatt.

Időszámítás a tibetieknél.

Csillagászati és csillagjósolási tudományukat a tibetiek Kelet-Indiából és a chinaiaktól s a keleti világ más részeiből kölcsönözték s ennek következtében ők többféle számítási rendszerrel bírnak.

A csillagászati és időszámítási rendszerük indiai rendszeren van alapítva, melynek neve «karçis»; a csillagjósolási (a boszorkányság) rendszer pedig, valamint a chinai divat szerinti évszámítás a tibetiek által Nakcis-nak hivatik. Számos a könyv a tibeti irodalomban, mely ezeket ismerteti.

A közönséges és népszerű időszámítás gyanánt, különösen a jelenkorban, egy tizenkét évi cyclus van elfogadva; nevezetesen az

egyének kora meghatározására ; minden év bizonyos állatnak lévén szentelve a következő rendben :

1. <i>byi-lo,</i>	egér-év.
2. <i>glang-lo,</i>	ökör-év.
3. <i>stag-lo,</i>	tigris-év.
4. <i>yos-lo,</i>	nyúl-év.
5. <i>hbrug-lo,</i>	sárkány-év.
6. <i>sbrul-lo,</i>	kígyó-év.
7. <i>rtá-lo,</i>	ló-év.
8. <i>lug-lo,</i>	juh-év.
9. <i>spré-lo,</i>	majom-év.
10. <i>bya-lo,</i>	madár-év.
11. <i>khyi-lo,</i>	kutya-év
12. <i>phog-lo,</i>	disznó-év.

Azonban a könyvekben, levelezésekben s minden nagyobb fontosságú ügy elintézésének meghatározása végett a tibetiek a hatvan évi *cyclust* használják.

Az indiai hatvan évi *cyclus*, a mint az a Nermada folyamtól délre eső tartományokban divatozik, tökéletesen megegyez avval, a mi a tibetieknél van használatban, ama különbséggel, hogy a tibeti *cyclus* a keresztény számítás 1026-ik évével kezdődik, míg az indiai sokkal régibb s olykor Kali-yugától, olykor Saliváhana nevű király uralkodásától számíttatik.

A tibetiek úgy mint a chinaiak az esztendőket *lunaris* hónapokra osztják, s első, második, harmadik hónapnak sat. nevezik.

Minden *lunaris cyclusba*, mely 19 *solaris* esztendőnek felel meg, hét *intercalaris* hónapot szőnek be, rendesen egyet minden három évben, hogy a *solaris* évszámítással egyezésbe hozzák, e szerint a tibetiek időszámítása tökéletesen megegyez a hindúk *luni-solaris systemájával*.

A *chinaiak* hatvan évi *cyclusa* annyiban különbözik az indiaitól, hogy az évek elnevezése más. Tudniillik a chinaiak öt elemet ismernek, s ezen számot megkétszerezik olyképen, hogy öt *fi-elemet* és öt *női elemet* állapítanak meg, úgy a mint alább látható s az ekkép minden lefolyt tíz évet *hatszor* ismételik.

A másik számítási módjok pedig az, hogy a *zodiac* tizenkét

csillagzata szerint nevezik el éveiket, s ezt ötször ismételik, hogy így a hatvan évet leszámítsák.

A chinaiak *tíz eleme* itt következik:

Folyó- szám	Chinai nyelven	Tibetül	Magyarul	
1.	Kya	shing pho	fa, fi-nemű	1.
2.	Yi	shing, mo	fa, nő-nemű	2.
3.	Ping	mé pho	tűz, fi-nemű	3.
4.	Ting	mé mo	tűz, nő-nemű	4.
5.	Vou	sa pho	föld, fi-nemű	5.
6.	Kyi	sa mo	föld, nő-nemű	6.
7.	King	lhags pho	vas, fi-nemű	8.
8.	Zin	lhags mo	vas, nő-nemű	8.
9.	Zhin	chhu pho	víz, fi-nemű	9.
10.	Kuhi	chhu mo	víz, nő-nemű	10.

A zodiac *tizenkét jegye* vagy állatja a következő:

Sorszám	Chinai nyelven	Tibetül	Magyarul	
1.	Tsi	byi	egér	1.
2.	Tshihu	glang	ökör	2.
3.	Yin	stag	tigris	3.
4.	Mahu	yos	nyúl	4.
5.	Shin (tchin)	hbrug	sárkány	5.
6.	Zi	sbrul	kígyó	6.
7.	Hu (u)	rta	ló	7.
8.	Wuhi	lug	jüh	8.
9.	Shing	spré	majom	9.
10.	Yéhu	bya	madár	10.
11.	Zuhi	khyi	kutya	11.
12.	Hahi	phag	sertés	12.

A tíz évi szak tehát *hatszor* 6×10 , a másik 5×12 *ötször* ismételtetik, hogy a hatvan évi cyclus beteljék.

A hatvan évi cyclus egyes esztendeinek nevei a chinai rendszer szerint ezek:

Évszám	Tibeti nyelven	Chinai nyelven	Magyarul
1	shing byi,	kya tsi,	fa-egér-év.
2	shing glang,	yi tshihu	fa-ökör-év.
3	mé stag,	ping yin	tűz-tigris-év.
4	mé yos,	ting mahu,	tűz-nyúl-év,
5	sa hbrug,	vou shin	föld-sárkány-év.
6	sa sbrul,	kyi zi,	föld-kígyó-év.
7	lehags rta,	king hu,	vas-ló-év.
8	lehags lug,	zin wuhi,	vas-juh-év.
9	chhu spré,	zhin shing,	vizi-majom-év.
10	chhu bya,	kuhi yóhu,	vizi-madár-év.
11	shing khyi,	kya zuhi,	fa-kutya-év.
12	shing phag,	yi hahi,	fa-sertés-év.
13	mé byi,	ping tsi,	tűz-egér-év.
14	mé glang,	ting tshihu,	tűz-ökör-év.
15	sa stag,	you yin,	föld-tigris-év.
16	sa yos,	kya mahu,	föld-nyúl-év.
17	lehags hbrug,	king shin,	vas-sárkány-év.
18	lehags sbrul,	zin zi,	vas-kígyó-év.
19	chhu rta,	zhin hu,	vizi-ló-év.
20	chhu lug,	kuhi wuhi,	vizi-juh-év.
21	shing spré,	kya shing,	fa-majom-év.
22	shing bya,	yi yéhu,	fa-madár-év.
23	mé khyi,	Ping zuhi,	tűz-kutya-év.
24	me phag,	ting hahi,	tűz-sertés-év.
25	sa byi,	vou tsi,	földi-egér-év.
26	sa glang,	kyi tshihu,	földi-ökör-év.
27	lehags stag,	king yin,	vas-tigris-év.
28	lehags yos,	zin mahu,	vas-nyúl-év.
29	chhu hbrug,	zhin shin,	vizi-sárkány-év.
30	chhu sbrul,	kuhi zi,	vizi-kígyó-év.
31	shing rta,	kya hu,	fa-ló-év.
32	shirg lug,	yi wuhi,	fa-juh-év.
33	mé spré,	ping shing,	tűz-majom-év.
34	mé bya,	ting yéhu,	tűz-madár-év.
35	sa khyi,	vou zuhi,	föld-kutya-év.
36	sa phag,	kyi hahi,	föld-sertés-év.

Évszám	Tibeti nyelven	Chinai nyelven	Magyarul
37	<i>lchags byi,</i>	king tsi,	vas-egér-év.
38	<i>lchags glang,</i>	zing tshihu,	vas-ökör-év.
39	<i>chhu stag,</i>	zhin yin,	víz-tigris-év.
40	<i>chhu yos,</i>	kuhi mahu,	víz-nyúl-év.
41	<i>shing hbrug,</i>	kya shin	fa-sárkány-év.
42	<i>shing sbrul,</i>	yi zi,	fa-kígyó-év.
43	<i>mé rta,</i>	ping hu,	tűz-ló-év.
44	<i>mé lug,</i>	ting wuhi,	tűz-jűh-év.
35	<i>sa spré,</i>	vou shing, .	fa-majom-év.
46	<i>sa bya,</i>	kyi yéhu,	fa-madár-év.
47	<i>lchags khyi,</i>	king zuhi,	vas-kutya-év.
48	<i>lchags phag,</i>	zin hahi,	vas-sertés-év.
49	<i>chhu byi,</i>	zhin tsi	víz-egér-év.
50	<i>chhu glang,</i>	kuhi tsihu,	víz-ökör-év.
51	<i>shing stag,</i>	kya yin,	fa-tigris-év.
52	<i>shing yos,</i>	yi mahu,	fa-nyúl-év.
53	<i>mé hburg,</i>	ping shin,	tűz-sárkány-év.
54	<i>mé sbrul,</i>	ting zi,	tűz-kígyó-év.
55	<i>sa rta,</i>	vou hu,	föld-ló-év.
56	<i>sa lug,</i>	kyi wuhi,	föld-jűh-év.
57	<i>lchags spré,</i>	king shing,	vas-majom-év.
58	<i>lchags bya,</i>	zin yéhu,	vas-madár-év.
59	<i>chhu khyi,</i>	zhin zuhi,	vízi-kutya-év.
60	<i>chhu phag,</i>	kuhi hahi,	vízi-sertés-év.

HUSZONEGYEDIK KÖZLEMÉNY.

Egy összehasonlító szógyűjtemény töredéke sanskrit, hindi és magyar nyelvekből.

Nemcsak barátainak jegyzeteiben, de a Tibeti szótár előszavában, sőt azon levelekben is, melyeket Csoma Sándor már 1825-ben Kennedy századoshoz intézett, említést találunk azon körülményről, hogy tudós hazánkfia nemcsak bizonyos nyelvtani hasonlatosságot, de különösen helyi elnevezéseket fedezett fel, melyeknek fenmaradása a magyarok között — maiglan, sanskrit és hindi eredetre utal.

Ismételten említette Csoma ezen körülményt, s állításainak érdekes volta feltűnt már Wilson, Prinsep, Torrens és Campbell előtt, de fölszólításaiknak engedni, hogy tudniillik véleményét írásban foglalva, közlétegye: mindig vonakodott azon oknál fogva, mivel, hogyha majd Lassában megérkezik, sokkal terjedelmesb eredményt leszen képes felmutathatni, mint a minőt Indiában összeállíthatott.

De forró óhajta Lassát megláthatni, mint tudjuk, soha sem teljesült.

Egynéhány lapra terjedő sajátkezű jegyzetei Csomának azonban birtokunkba kerültek s ezeket itt összeállítva — a mennyire lehet, szórul szóra, ezennel közöljük.

Nem lenne méltányos úgy tekinteni ezen rövidke szógyűjteményre, mint olyan munkálatra, melyet a szerző ez alakban a tudós világnak óhajtott volna bemutatni, mivel a legfelületesebb áttekintésre is fel fog tűnni, hogy itt csak egyszerű alkalmi jegyzetekről van szó: de azok előtt, a kik Csoma élete és munkái iránt érdeklődnek, kimondhatatlan becses lesz ez erekle, mint becses egy elsülyedt hajónak deszka darabja, melyet a mérhetetlen Oczean habja esetleg egy kedvező partra vetett.

Ily oldalról és csakis ily szempontból kiindulva teszszük közzé ezen utosó közleményünket Körösi Csoma Sándor munkáiból.

A kézirat most már a Tudományos Akadémia birtokában van.

Indiai szavak.	Angolul.	Magyarul.
átá	आता H. <i>father</i>	atyá.
annada	अन्नद S. <i>he who gives food</i>	enni adó.
annadānam	अन्नदानं S. <i>the giving food</i>	enni adás.
ashita	अशित S. <i>eaten</i>	ett, evett.
ash	अश् S. <i>to eat</i>	enni.
ashanam	अशनं S. <i>food</i>	ozsonya.
argha	अर्घ्य S. <i>price, value</i>	ár, becs.
astam	अस्तं S. <i>sunset</i>	[ing este.
(?) astamati,	अस्तमती <i>getting towards even-</i>	esteledik.
amutra	अमुत्र S. <i>there</i>	amott.
agni	अग्नि S. <i>fire</i>	tűz (égni.)
ālasa	आलस S. <i>lazy</i>	aluszékony.
aswara	अस्वर S. <i>having deficient voice</i>	szótalan.
ardati	अर्दति S. <i>hurts</i>	árt.
alati	अलति S. <i>prevents</i>	előz, megelőz.
artha	अर्थ S. <i>price</i>	érték.
arthajña	अर्थज्ञ <i>understanding</i>	értelem.
aham	अहं S. <i>I, yes</i>	én, ám.
arthayate	अर्थयते S. <i>asks</i>	kérdez.
ām	आम् S. <i>indeed</i>	ám.
arha	अर्ह S. <i>value, price</i>	ár, becs.
arhati	अर्हति S. <i>values</i>	becsül.
artham	अर्थ S. <i>for</i>	— ért.
	e.g., gurvartham, guruért.	
arthaka	अर्थक S. <i>wealth</i>	érték, gazdagság.
arthavat	अर्थवत् S. <i>wealthy</i>	értékes, gazdag.
ālasya	आलस्य S. <i>sleepy, apathetic</i>	aluszékony, alu-
(?) akar	हे will	akar. [szom.
ati	अति S. <i>above, upper</i>	felette.
lā	ला S. { <i>taking, occupying,</i> <i>conquering</i> }	foglaló.
(?) Atila	अतिला (?) { <i>Adi-la, successful,</i> <i>great chief, con-</i> <i>queror</i> }	előkelő, győzelmes foglaló.
ātala	अटल S. <i>firm, solid</i>	állandó.
angikā	अङ्गिका <i>a shirt</i>	timeg, ing.
argala	अर्गल S. <i>a bolt</i>	horgoló, rekesz.
ativridha	अतिवृद्ध S. <i>very old</i>	megvénült.

Jegyzés: H. hindi. S. sanskrit. P. persa.

Indiai szavak.	Angolúl.	Magyarúl.
asti	अस्ति S.	is
nāsti	नास्ति S.	is not
tejas	तेजस् S.	fire, energy
twish	खिप् S.	light, fire
tāta	तात S.	father
trāta	चात S.	preserved
trāyate	चायते S.	preserves
tādayati	ताडयति S.	pushes
twam	त्वं S.	thou
thāl, thāla, thālī	{ थाल, थाला, थाली H. }	{ a dish
talati	{ तलति S.	{ telni.
tālayati	{ ताळयति S.	{ tölneni.
talapayati	{ तलपयति(?)S.	{ töltetni.
tasyati	तस्यति S.	pushes, tosses
staryate	स्तर्यते S.	spreads
trā, trāyate, trāpayate	{ त्रा, त्रायते, त्रापयते S. }	{ to hold
rāga	राम S.	anger
rāma	राम S.	joy
raktam	रक्तं S.	blood
raktapa	रक्तप S.	blood-sucker, a leech
rakta-vīja	रक्तबीज S.	pomegranate
rājati	राजति S.	shines
loka	लोक S.	world
loeha	लोह S.	rust
lankā	लङ्का S.	a girl
ghās	घास H.	grass
bol	बोल् H.	speaks thou
bolnā	बोल्ना H.	to speak
bulānā	बुलाना H.	to call
bulwānā	बुलवाना H.	to cause to call
(?) bālya	बाल्ह	the family
bandhu	बन्धु S.	a friend
		barát.
		van, vagyon nincsen.
		tűz, fény.
		tűz.
		atyá.
		megtartott.
		megtart.
		taszit.
		te.
		tál.
		telni.
		tölneni.
		töltetni.
		taszit.
		terjed, terjesz- [kedik.
		tartani.
		harag.
		öröm.
		vér.
		vérszopó [magú.
		veres béli, veres- ragyog.
		világ.
		rozsdá.
		lyánka.
		gaz, fü.
		szólj.
		szólni.
		szólítani.
		szólitatni.
		család.
		N.B.—Magyar családi nevek : Bala, Buda, Bodala, Barta, Bálya, Bod, Bede, Binde, Vajna, Beder, Vida, Bardócz, Bihar, Hari, Csorja, Sánta, Buja, Székely.

Indiai szavak	Angolúl.	Magyarúl.	
bhrátá	भ्राता S.	brother	bátya
bhrátá me	भ्राता मे S.	my brother	bátyám.
bhogyá	भोग्या S.	a whore	buja, bujálkodó.
bheka	भेक S.	a frog	béka.
briksha, vriksha	वृक्ष S.	a tree	bükkfa.
bhāshita	भाषित S.	a discourse	beszéd.
bhayānak	भयानक H.	champion (terrific)	bajnok
brikha, vrisa	वृष H. वृष S.	a bull	bika.
vichāraka,	विचारक } S. and H.	the judge	bíró
bichārak			
balgati	बलगति S.	to tramp (to jump)	ballagni.
Bharata	भारत S.	{ Rāmaisten öccse, Dushmanta és Sakun- taláfa.	

—Magyar szavak: Barát, Barta, Bartos.

Budha	बुध S.	{ son of the moon, regent of the planet Mercury	bölcs. Buda.
bhāshe	भाषे S.	I talk	beszélek.
balavān	बलवान् S.	(?) an idol	bálvány.
eka	एक S. and H.	one	egy.
idam	इदं S.	this	ez.
hinsā	हिंसा S.	injury	kinzás.
hinsati	हिंसति S.	injures	kinoz, kinzani.
hansa	हंस S.	a gander	gantz.
hāsyā	हास्य S.	laughter	kaczagás.
hazār	{ हजार H. सहस्र S.	{ one thousand	ezer.
Himavat	हिमवत् S.	Himālaya range	havas.
himāgama	हिमागम S.	cold season	téli időszak.
hikkati	हिक्कति S.	hiccoughs	csuklik (csuk-
hūṇa	हूण S.	a barbarian	hun. [lani).
hūnkāra	हूकार S.	{ uttering the sound of a hūn	{ hun nyelven beszélni [bedni.
ūna (Hún?)	ऊन S.	to decrease	megfogygni, keves-
hasati	हसति S.	laughs	kaczag.
halabbrit	दलभृत् S.	name of Balarāma	eke-tartó.
chashaka	चषक S.	a cup	csésze

Indiai szavak.	Angolúl.	Magyarúl.
chakra चक्र S.	a wheel	kerék.
chakra; circus, circulus; cherk, oroszúl; magyarúl: kerek, kerék, kör, kert, kerület, keríteni, kerülni, keritéa.		
chhatra छत्र S.	a parasol	sátor, ernyő.
chhala छल S.	deceit	csalás.
chamū चमू S.	multitude; an army	csomó, sokaság
chikayati चिकयति S.	touches, tickles	csikland.
chyāvayati च्यावयति S.	scorns	csúfol.
chinoti चिनोति S.	assembles, v.n.	gyül.
chayayati चययति S.	assembles, v.a.	gyűjt.
chapayati चपयति S.	assembles, v.c.	gyűjtet.
cheta, cheda चेट, चेड S.	servant	cseléd.
garta गर्त S.	hole in the ground	gödör.
galhate गल्हते S.	blames	gyaláz.
gohannam गोहन्न S.	cow-dung	ganéj.
ghagghati घग्घति S.	derides	kaczag.
ghátayan घातयन् S.	killer	katona.
(ish) ishṭe (ईश्) ईष्टे S.	rules	uralkodik.
isha ईश S.	name of Siva	Siva isten neve.
ishitā ईशीता S.	superiority	{ uralkodás, fel- sőbbiség.
ishitri, ishita ईशितृ, ईशिता S.	{ owner	tulajdonos, úr.
Sikandar सिकन्दर H.	Alexander	Sándor.
id, itte ईद, ईष्टे S.	praises, greets	üdvözl.
irte ईर्ते S.	{ goes	jár.
frayati ईरयति S.		
fyate ईयते S.		
yāti याति S.	walks	jár.
yā, yāti या, याति S.	to go	jár.
itastatas इतस्ततः S.	here and there	ide's tova
frayati ईरयति S.	lets go	jártat.
iti इति S.	thus	igy.
irshya ईर्ष्य S.	envy	irigység.
ishṭe ईष्टे S.	rules (to be a god)	uralkodni, Isten,
ishtam ईष्टम् S.	(the desired) God	Isten. [lenni.
yazdān यزدان P.	God	Isten.
uru, vrihat उरु, वृहत् S.	great, a giant	úr, hatalmas.
urvisha उर्वीश S.	proprietor	órias.

Indiai szavak.	Angolúl.	Magyarúl.
vahanam वहन S.	<i>drawing, carrying</i>	vinni, vonni.
vasanam, vastra वसनं, वस्त्र S.	<i>the cloth, linen</i>	vászon.
varaṇa वरण S.	<i>defence</i>	óltalom.
		Jegyz: Varna.
vādayati वादयति S.	<i>accuses</i>	vádol.
vachaknu वचकु S.	<i>gossiping</i>	fecsegő.
-wālā °वाला H.	<i>{ belonging to a place or country }</i>	hová való.
vyādha व्याध S.	<i>a hunter</i>	vadász.
vrika वृक S.	<i>a wolf</i>	farkas.
(?) utsa उत्स ?	<i>street</i>	utca.
uras उरस् S.	<i>great</i>	nagy úr.
varyya वर्य्य S.	<i>the chief</i>	vajda.
(?) varabala वरबल S.	<i>powerful</i>	(?) verbőltz.
jalnā जलना H.	<i>to ignite, v.n.</i>	gyúlni.
jālānā जलाना H.	<i>to ignite, v.a.</i>	gyújtani.
jālwanā जलवाना H.	<i>to burn, v.c.</i>	gyújtatni.
jwalati ज्वलति S.	<i>shines, burns</i>	fénylik, gyúl.
jwalana ज्वलन S.	<i>lighting</i>	meggyúl.
jayati जयति S.	<i>{ conquers, is victo- rious }</i>	győz, győzelmes.
jaya जय S.	<i>name of Yudishthira</i>	Győző, Geyza.
yavana यवन S.	<i>a stranger</i>	jövevény.
yudh युध् S.	<i>war</i>	had, háború.
naḍa नड S.	<i>a reed</i>	nád.
naḍvat नडवत् S.	<i>abounding in reeds</i>	nádas.
na न S., H.	<i>no, not</i>	ne, nem.
nāpi नापि S.	<i>not even</i>	nem éppen.
nāma नाम S.	<i>is it not ?</i>	nem é ?
nacha नच S.	<i>nor, neither</i>	nem is.
nanu ननु S.	<i>is it not ?</i>	nem e ?
nirarthaka निरर्थक S.	<i>unmeaning</i>	érthetetlen.
māyate, māti मायते माति S.	<i>measures</i>	mér.
mushka मुष्क S.	<i>a strongman, a thief;</i>	erős ember, tolvaj.
	<i>N.B.—muszka.</i>	
mṛiga मृग S.	<i>deer</i>	szarvas, vad.
mṛigayati मृगयति S.	<i>sports</i>	vadász.
mṛigayā मृगया S.	<i>a chase</i>	vadászat.

Indiai szavak.	Angolúl.	Magyarúl.
mrigayu मृगयु S.	a hunter	vadász.
mriduromavat मृदुरोमवत् S.	fine haired, a hare	finom szőrű, nyúl.
māyānā मयना H.	{ a maina (Gracula religiosa) }	{ szajkó. }
	N.B.—	majom, majmolni.
kansa कंस S.	goblet	kancsó.
kupatha कुपथ S.	{ a hilly tract, a difficult path }	{ kárpát, hegyes. }
kinchit किञ्चित् S.	little	kicsi.
kara कर S.	arm, hand	kar, kéz.
kukkuṭa कुकुट S.	a cock	kakas.
kashāya कषाय S.	bitter	keserű.
kūpa कूप S.	a well	kút
kilāsa क्लिषास S.	a boil	kelés.
kiki किकि S.	a blue jay	kék szajkó.
kukara कुकर S.	{ having a crooked arm }	görbe karú
kakkati कक्कति S.	derides	kaczag, gunyol.
(?) kikkati	to cough	köhögni.
koṛh कोड़ H.	leprosy	kór.
kim किम् S.	who	ki.
kashomam क्षोमं S.	silk	selyem.
kapha कफ S.	phlegm, spittle	köp.
karpūra कपूर S.	camphor	kámfor.
kalasha कलश S.	a goblet	kulacs.
khara-nakhara खरनखर S.	sharp-nailed	köröm, körmös.
khyöd (Tibetan)	you	kend, kegyelmed.
kashchit कश्चित् S.	who? what?	kicsoda? micso-
kishora किशोर S.	a youth	kis úr. [da?
kīrtita कीर्तित S.	celebrated	hirdetett (meg-
kīrtti कीर्त्ति S.	fame	hir. [kürtölt).
khatam खतं S.	a pond	gödör.
kis ká किस का H.	whose	kié.
kis ko किस को H.	to whom	kinek.
kula कुल S.	a family	család.
sakula सकुल S.	{ belonging to the same family }	{ ugyanazon család-ból való, székelý ? }
paṇa, dhana पण, धन S.	money, coin	pénz.

Indiai szavak.	Angolúl.	Magyarúl.
pachati	पचति S.	főni.
pachayati	पचयति S.	főzni.
pachayat	पचयन् S.	főzetni.
patati	पतति S.	viszen, szál.
patayati	पतयति S.	szálít.
pátayati	पातयति S.	szállítat.
patha	पथ S.	út.
pathati	पथति S.	utazik.
pathayati	पथयति S.	utaztat.
panthati	पन्थति S.	utasít.
panthayati	पन्थयति S.	
pathin	पथिन् S.	utas
pathika	पथिक S.	utazó.
pathila	पथिज S.	utazó.
pathika santati	पथिकसन्तति S.	utitársaság.
padika	पदिक S.	a footman a pedestrian
padāsanam	पदासनं S.	footstool
pachaka	पचक S.	a cook
pachaka strī	पचकस्त्री S.	a female cook
(?) Pārthus	पार्थुः S.	a rebel
N.B.—Parthi exules Seytharum (Justinianus).		
palāla	पलाल S.	straw, stubble
pataka	पतक S.	that which falls or descends, a torrent
pachaka	पचक S.	earthen vessel
pāṇḍu	पाण्डु S.	clothed in yellow- ish white
paṭa	पट S.	cloth
shīrshaka	शीर्षक S.	a helmet
suta	सुत S.	a son
sū	सू S.	parturition
sauchika	सौचिक S.	a tailor
sūchi	सूचि S.	a needle
(sū) savanam	(सू) सवनं S.	to bring forth
suhrita	सुहृत S.	a lover
sūta	सूत S.	born
shakata	शकट S.	a cart, carriage
sabhā	सभा S.	a gathering of people, a room
		polyva, szalma.
		a mi esik, patak.
		fazék.
		(?) pandúr.
		posztó.
		sisak.
		szülött, szülni.
		szülés.
		szabó.
		tű (talán szöcs ?).
		szülni.
		szerető.
		szülte, szülött.
		szekér.
		szoba.

Indiai szavak.		Angolúl.	Magyarúl.
shobhá	शोभा S.	beauty	szépség.
sankata	संकट S.	narrow	szűk.
sevati	सेवति S.	serves	szolgál.
súshati	सूषति S.	brings forth	szül.
skhadate	सखदते S.	tears	szakad.
(?) sabdati		to destroy, to defeat	leszabdalni.
shwasati	श्वासति S.	breathes	szuszog.
sahate	सहते S.	bears	szül.
sau	सौ H.	one hundred	száz.
sa	स S.	he	az.
sabala	सबल S.	{ one with an army, with a force or power }	(?) szabolcs.
shikhá	शिखा S.	{ a stack or covered heap }	(fedél) asztag.
(?) sakti		island	sziget.
sukrita	सुकृत S.	virtuous	erényes.
subhida	सुहृद S.	lover, tender,	} szerető.
surata	सुरत S.	compassionate	
súrya	सूर्य S.	the sun	nap.
súryávartha	सूर्यावर्त S.	sunflower	napraforgó
sevaka	सेवक S.	servant	szolga.
salavana	सलवण S.	salted	szalonna.
dwáram	द्वारं S.	a courtyard	udvar.
dharati	धरति S.	holds	tart.
dadáti	ददाति S.	gives, contributes	adakozik.
dasha	दश S.	ten	tíz.
dhri	धृ S.	to hold, to retain	tartani.

N.B.—Vedd figyelembe a következő gyököket 's azok derivátumait, például: "dhrita-ráshtra," országtartó.

N.B.—dhar, magyarban: tart; tartani, tartozni, tartózkodni, tartás, tartomány, tartozó, tartatik, &c.

dhwani	ध्वनि S.	a sound	zaj, moraj.
(?) lip	लिप	(?) Duna	Danube.
		to stride	lépni.

Hajlitsd ezen igét.

Loma-páda लोमपाद S. Anga Királya.

N.B.—Árpád.

Csoma a következő fontos jegyzetet tette ide: *Materiam dedi, formam habetis, quaerite gloriam si placet!*

Vége.

NÉV- ÉS TÁRGYJEGYZÉK AZ ÉLETRAJZHOZ.

- AVAR 51.
 Abulferagius, 49.
 Abulfida, 49.
 Afghanistan, 31.
 Aga Mahdi Rafael, 35.
 Agathysrus, 50.
 Aleppo, 24.
 Alexandria, 24.
 Allard and Ventura, 26, 117.
 Al-Mamun, 121.
 Al-Mansur, 121.
 Alphabetum Tibetanum, 18, 44, 45, 55.
 Amara Kosha, 54.
 Amara Sinha, 54.
 Amerika, 52.
 Amherst, Lord, 69.
 Amritsir, 27.
 Andkhoi, 91.
 Anga, 43.
 Anna angol királynő, 11.
 Arabs nyelv, 47, 52.
 Araris, 52.
 Asiatic Society of Bengal, 1, 2, 29, 64.
 Asoka, 98.
 Assyria, 40, 52.
 Austria császára, 23.
 Bagdad, 24.
 Balee (Bali) Ram, 63, 70.
 Balk, 26, 54.
 Baptista nyomda, 107.
 Bamian, 26, 54.
 Belaspore, 29.
 Bellino, 25, 117.
 Bengal, 45, 49.
 Bentinck, Lord Cavendish, 116.
 Bernier, 20.
 Berzenczey Gábor, 157.
 Besarh, 17, 63, 70.
 Bessarabia, 49.
 Bethlen-Collegium 23.
 Beyrut, 24.
 Bhadra Kalpika, 101.
 Bhagvan, 51, 53.
 Bhote, Bhutan, Bootan, 39, 49, 59.
 Bokhara, 26.
 Borsos, 10.
 Borysthenes, 50.
 Brahma, 41.
 Brahmaputra, 62.
 Bukarest, 24.
 Buda, 50.
 Buda-alja, 50.
 Budenz, 160.
 Budparaszt, 54.
 Bulgaria, 24.
 Bunger, 51.
 Burmah, 49.
 BACCHUS, 50.
 Bactria, 48, 52,

- Bushby, 139.
 Burnes, Sir Alexander, 26, 91.

 CABOOL, lásd Kabúl.
 Cairo, 24.
 Calcutta, 15, 33, 46, 70, 102.
 Calcuttai püspök, 103.
 Calder, 93.
 Campbell, 1, 2, 21, 139, 148.
 Canterbury érsek, 11.
 Carthago, 52.
 Ceylon, 49.
 Cham, Kham, 143.
 Champa, olvasd: Csampa 40.
 Chandernagore, 46.
 Chandra Komi, 46.
 Charlemagne, 49.
 Chatham levelei, 12.
 Chepaul, 74.
 China, 21.
 Chios, 24.
 Chronos, 41.
 Collins, Dr., 159.
 Creta, 52.
 Crozier, 108.
 Csár-Csunar szigete, 20.
 Csoma József, 3.
 Csoma Sándor ruhája, 19.
     "   "   ut-levele. 129.
     "   "   szülei, 5.
     "   "   születésnapja, 5.
     "   "   szerződése 129.
     "   "   hagyatéka, 138, 156.
     "   "   úti könyvtára, 153.
     "   "   sírköve 144.
     "   "   nyelvtudása, 161.
 Cunningham, 89.
 Cyprus, 24.

 DACIA, DAKIA, 23, 49.
 Dalai Lama, 148.
 Dalai Lama könyvtára, 37.
 Darjiling, 19, 138, 139.
 Delhi, 22, 27.
 Depter Ningpo. 58.
 Derghe, 57.

 Diodorus Siculus, 82.
 Dnieper, 50.
 mDo, 42, 43.
 Döbrentei, 109, 123, 125.
 Dras, 31.
 Drinápoly, 24.
 Dulva, 43.
 Duna, 24.
 Duka, Daka, 26.
 Durand, 2.

 EBER, 51.
 Eden, Sir A., 160.
 Eichhorn, 7, 8.
 Elliott, 38.
 Enos, 24.
 Eötvös József báró, 15, 17.
 Eszterházy herczeg, 123, 125, 155.
 Euphrates, 52.
 Exules Scytharum 61.
 Egyptom 52.

 FATALISMUS, 45.
 Fateh Ali Shah, 25.
 Fekete tenger 51.
 Fiorillo, 12.
 Fo-a-Xaca, 54.
 Forbes, 108.
 Forster, 20.
 Franks, 103.
 Fraser, 93.
 Francia nyelv 52.

 GAUL, 49.
 Gengiz Khan, 55, 58.
 Gerard, 19, 21, 62, 69, 89, 116, 120.
 German, 49.
 Geta, 51, 58.
 Gibbon, 51, 56.
 Göcz Iona, 5.
 Gogra, 82.
 Gotama, 39, 40.
 Gothok, 49.
 Giorgi, 18, 34, 45, 56.
 Guthrie, 20.
 Görög nyelv, 52, 161.
 Göttinga, 12, 23.

Griffith, 144.
 Grote Arthur, 157, 160.
 Guignes de, 56.
 Gyakan, 58.
 Gyanak, 57.
 Gyud, Gyud-de, 49.
 Gyulai, 100.

DU HALDE, 56.
 Hamadan, 25.
 Hammer von, 123.
 Hanover, 23.
 Harun-al-Rashid, 121.
 Heber, 51. 161.
 Hegedűs, 6, 7, 12.
 Henderson, 20.
 Herepei, 7.
 Himbabs, 27.
 Hindú Kush, 34.
 Hindustani, 161.
 Hodgson, 97, 100, 140, 149, 158.
 Hor, 58.
 Horatius, Pater, 45.
 Horváth, báró, 3, 158.
 Hügel, báró, 15, 16, 17, 19, 20.
 Hunfalvy, 149.
 Hung, 143.
 Húnok, 37. 146.

JACQUEMONT, 20.
 Jamu, 27.
 Jäschke, 119.
 Ját nép Indiában, 51.
 Ichthyolite, 74.
 Jesus, 54.
 Imaus, 48.
 Indra, 41.
 Johnson szótára, 25.
 Jones, Sir William, 49.
 Joobal, 74.
 Irkucz, 13.
 Iswara, 41.
 Julpigorie, 131. 133.
 Jupiter, 41.
 Justinianus, 51.
 KABUL, 26, 54.

Kalingah, 48.
 Kahgyur, 42, 45, 98.
 Kailas, 82.
 Kalapsa, 57.
 Kalka, 58.
 Kalmuk, 58.
 Kanaor, Kunawar, 16, 72.
 Kaniska, 98.
 Kanum, 19, 72, 89, 97, 100.
 Kashmir, 15, 27, 45, 67, 117.
 Kaspi tenger, 51.
 Katai Taikun, 56.
 Katmandú, 54, 134.
 Kenderessy, 8. 13.
 Kenderessy-Csoma-alapítvány 155.
 Kennedy, 14, 18, 19. 21, 22, 38, 64,
     95, 109.
 Kermanshah, 25.
 Kézdi-Vásárhely, 154.
 Khalon, 27.
 Khamyul, 57.
 Kharpon, 62.
 Khorassan, 25, 48.
 Khri de Srongtsan, 121.
 Khri Srong déhu tsan, 121.
 Kissengunj, 130.
 Klaproth, 71, 142.
 Kongcho, 58.
 Konstantinápoly, 24.
 Körös, 5.
 Közép-Szolnok, 5.
 Kosala, 44.
 Kotgurb, 61, 71.
 Kováts József, 25.
 Kovács Ödön, 160.
 Kovászna, 5.
 Kulm, 26.
 Kulu, 79, 63.
 Kun-dgah-Snyingpo, 44.
 Kurucz világ, 10.
 Kurdistán, 25.
 Kungavo, 47.

 LADAK, 17, 27, 112.
 Lahor, 31.
 Lahoul, 63.

- Lalita Vistara, 98.
 Larnica, 24.
 Lassa, Lhasa, 39, 140.
 Latakia, 24.
 Latin nyelv, 52.
 Leh, 21, 27, 28, 34.
 Lehr A., 161.
 Leitner, 152.
 Lloyd, 131, 133, 146.
 Libera Mensa regia, 23.
 Limbúk, 143.

 MACEDONIA, 24, 44, 51.
 Macnaughten, 110, 127, 132.
 M'Cann, 160.
 M'Kenzie, 83, 93.
 Magadha, 43, 48, 117.
 Magyar nyelv, 52, 148.
 Magyar rokonok, 149.
 Magyar tudós társaság; Akadémia, 4,
 97, 124, 160.
 Mahábhárata, 77.
 Mahadeo, 82.
 Mahomed, Ali Mirza, 25.
 Mahomed Azim Khan, 26.
 Mahratta, 161.
 Maitreya, 40.
 Malabar, 49.
 Malan, 19, 133, 136, 150.
 Malda, 130.
 Malva, 48.
 Mansarowar, 73, 82.
 Maros, 13.
 Massageták, 51.
 Mauritius, Császár, 8.
 Meer Izzut Oollah, 116.
 Mer and Ser, 16.
 Mendee, 29.
 Merdin, 24.
 Meshed, 26.
 Metcalfe, Sir C., 93, 108.
 Mill, 108.
 Mithridates, 51.
 Mitscherlich, 9.
 Myvang, 56.
 Mogyorósy Ferencz, 160.

 Moldova, 52.
 Mongolia, 79, 149.
 Mongol nyelv, 36.
 Monó, 5.
 Moorcroft, 18, 20, 22, 27, 28, 29, 34,
 46, 60, 68, 116.
 Moorcroft iratai, 91.
 Moorcroft sírja, 91.
 Moszul, 24.
 Moszkva, 13.
 Moses, 53.
 Mollah Eskander Csoma, 128.
 Mussurie (Masuri), 15.

 NAGY-ENYED, 6, 12.
 Nagy Sándor, 52, 121.
 Nagy-Szeben, 5.
 Naho, 62.
 Nami Srongsan, 56.
 Narayána, 41.
 Narthang, 57.
 Nemzet, 9.
 Nepal, 39, 45, 67, 117.
 Nesselrode, 35.
 Nicholson, 64.
 Niebuhr, 49.
 Ninus, 40, 58.
 Nirmankaya, 40.
 Nissung, 87.
 Niti Shastra, 46.

 ODEN, WODEN, 54.
 Odessa, 13.
 Oláhország, 24, 49.
 Oláh nyelv, 52.
 Olasz nyelv, 52.
 Olympus, 41.
 Orbán Balázs báró, 3, 155.
 Orfa, 24.
 Orthoëpia, tibeti, 47.
 Orthographia, tibeti, 47.
 Otantrapur, 48.
 Ovidius, 51.
 Oxus, 51, 146,

- PADMA, 61.
 Padmakarpo, 59.
 Pagan, pogány, 51.
 Paks-yul, 43.
 Palsoi zárda, 33.
 Panjáb, 15.
 Pannónia, 49.
 Pápai, 11.
 Parthus, 51.
 Potchenpo, 57.
 Patna, 132.
 Pavie, 134.
 Pelasgoi, 52.
 Pemberton, 134.
 Persia, 52.
 Peshavar, 26.
 Pest, past, 50.
 Philangi Dása, 152.
 Philippopolis, 24.
 Phoenicia, 52.
 Pinus deodara 74.
 Piti (Spiti), 27, 62, 87.
 Plinius, 82.
 Pogány, 53.
 Pohle, 117.
 Prajná Páramitá, 43.
 Presbyter, 54.
 Prinsep, 106, 108, 116, 123, 127.
 Ptolemaeus, 48, 72.
 Pukdal, 17, 61, 91.
 Pukdali fő Apát, 152.
 Pushtu, 161.

 QUARTERLY ORIENTAL MAGAZINE, 60,
 67, 82.
 Quintus Curtius, 82.

 RAFAEL AGA MAHDI, 27, 35.
 Rajendrolála Mitra, 60, 94, 157,
 160.
 Ralpáchen, 121.
 Ralston, 14, 36, 150.
 Ranjit Sing, 15, 27, 118.
 Rémusat, 71, 142.
 Revue des deux Mondes, 134.
 Rheum palmatum, 88.

 Rhodus, 24.
 Rich, 25, 117.
 Richard, 116.
 Rirap, 41.
 Rumelia, 24.
 Robinson, 1.
 Royal Asiatic Society's Journal, 14,
 106.

 SABATHÓ (Soobathu), 16, 22, 29, 63,
 68.
 Sakya (Shakya), 39, 44, 55.
 Samarcund, 49.
 Sa-Skya, 57.
 Sanskrit particulák, 46.
 Satsuma, 44.
 Schäfer, 117.
 Schoefft, 135.
 Schmidt Professor, 114.
 Scotch whisky, 81.
 Szláv nyelv, 49, 161.
 Scytha, Scythak, 48, 51.
 Seidon, 24.
 Sekunder Beg, 32.
 Sembota, 56.
 Serampore 66.
 Servia, 49.
 Shambala, 57.
 Seidon, 24.
 Shér-p'hyin (Sher-chin), 43.
 Sikkim, 1, 132, 140.
 Sikkim Raja, 140.
 Simla, 15, 16, 19, 72.
 Sindhu, 45.
 Singhala, 48.
 Sirsa, 1.
 Sita, 44.
 Skuno, 86, 87.
 Sokyul, 58.
 Sophia, 24.
 Sopron, 135.
 Spanyol nyelv, 52.
 Speculum veritatis, 87.
 Spickerische Zeitung, 20.
 Srinaggar, 31.
 Strongtsan Gambo, 55, 56, 58.

Sukti, 29.
 Sruan, 64.
 Stacy, 19, 93.
 Stangyur, 42, 45, 98.
 Stirling, 60, 66, 71, 83.
 Sultanpore, 29.
 Sumeru, 41.
 Sungnam, 87.
 Suttlej, 62, 72, 82.
 Sutra, 98.
 Svéd nyelv, 52.
 Swinton, 102.
 Swoboda, 117.
 Szarmata, 51.
 Szabó József, borgátai, 9, 12, 160.
 Szász Károly, 160.
 Széchényi Béla, 150.
 Szent-Györgyi collegium, 155.
 Sz.-Pétervár, 27.
 Sándor czár, 35.
 Saturnus, 41.
 Sastra, 43.

TAIKÓN, 55.
 Tathágata, 51.
 Tauris, 25.
 Tebriz, 25.
 Teheran, 25.
 Teleki, 11.
 Temesvár, 13, 23.
 Terai, 139.
 Teshi lhunpo, 39, 57, 78.
 Thang, 55.
 Theophylaktes Simocatta, 8.
 Thessalia, 52.
 Thewrewk Ponori, 9, 135, 158.
 Thracia, 24, 49, 52.
 Thyrsus, 50.
 Tibeti nyelvtan, 110, 120.
 Tigris folyó, 51.
 Titalya, 131, 134.
 Tirhut, 112.
 Tirthika, 45.
 Tibeti időszámítás, 59.
 Tibeti nyelv. terjedelme, 37.

Tibeti szótár, 110, 115.
 Tisza (Teesa) helység, 17, 61.
 Torrens Henry, 21, 137, 147, 150.
 Török nyelv, 52.
 Török-tatár dialectus, 149.
 Transoxonia, 48.
 Trebeck, 20, 27, 116.
 Trevelyan, 108.
 Tripoli, 24.
 Tubgani Lama, 140.
 Turk, 51.
 Turnour, 140, 149.
 Tytler, 117.

UGOR nyelv, 150.
 Ujain, 45, 48.
 Uranos, 41.
 Umballa (Ambála), 22, 65.

VÁMBÉRY, 14, 32, 149.
 Ventura, 26, 117.
 Vigne de, 20.
 Vishnú, 41.
 Véda, 43.

WALLICH, 108.
 Willock, Sir Henry, 25, 116.
 Wilson, 14, 34, 60, 64, 68, 106, 116.
 Woden, 54.
 Wolff, 20.
 Wuzér, 80.

YANGLA, 27, 89, 141.
 Yarkand, 21, 27.
 Yaxartes, 44.
 Yugar, Yoogur, 58.
 Yugera, 58.
 ZÁGRÁB, 13, 23.
 Zanskár, Zangskar, 17, 27, 61, 63,
 82, 141.
 Zendavesta, 135.
 Zeus, 41.
 Zhu-hu-hou, 55.
 Zoroaster, 39, 58, 40.
 Zodiacus jegyek, 41.

RÖVID GLOSSARIUM A KÖZLEMÉNYEKBE GYAKRABBAN ELŐFORDULÓ NEVEK ÉS SZAVAK MAGYARÁZATÁVAL.

ABIDHÁNA, az istenséggel való egyesülésnek mysteriuma, 254.

Abidharma, a buddhista szent könyv a Kah-Gyur gyűjteménynek 3-ik része, ugyan az, mint: Sher-chin és a Prajná Páramitá.

Adi-Buddha, az «első» vagyis a «kezdetleges» Buddha. «Az egyetlen», «a fő», a ki az utána következő számtalan Buddhaiban, mint megtestesülés, nyilvánlik. Ő a Tantrika bölcsészeti rendszer alapítója. Csoma, ezen névvel, úgy látszik, ugyanazonosítja az Isten, a legmagasb lény, az isteni lét, az okok okának, s a legmagasb értelmiség stb. fogalmait, 313,

Agni. A tűz Isten neve a védákban. **Amrita**, a halhatatlanság gyümölcse, 209.

Amulettek, buddhistáknál, 366.

Ananda, Shakyának ifjú rokona és első tanítványa, 201.

Anavatapta, Madropsa; nevezetesen a Ganga, Indus, Pakshu és Sita folyamok kútje; Manassarowara.

Anga, ősi királyság a Ganga partjain, Champá székvárosával, mely a mai Bhaugulpore. Magadha királyság tőszomszédja, ez utóbbinak fejedelme meghódítja Anga királyát, 205.

Arhan, egy szent életű ember. «Bodhisatva».

Arhat, «méltó», «a győzedelmes»; legfenségesebb címe egy buddhának. Shakya szinte «Arhat» volt, a Nagy Arhat. Ötszáz Arhat szerkeszté az első buddhista vallástant Rajagriha mellett; azután, a második kiadás hétszáz Arhatra lett bízva, ennek okáért, ezen mű, mint a «hétszáz bölcsnek munkája» nevezet alatt ismeretes.

Asoka, «a haragnélküli» azon ősi király neve, ki Pataliputrában (a mai Patna) uralkodott, s 110 évvel Shakya halála után összeszedte a szent iratokat, 305.

2. Neve egy Buddhának, a ki a jövőben fog megjelenni.

Asura, gonosz lelkek; ugyanaz mint Dityā, óriás.

Atma, az Ego; én; a lélek.

Avalokitesvara, Padmapani, tibetül: Chenresi. A tibetiek védszentje, Buddhája; hittük szerint ez azon Buddha, a ki a dalai Lama személyében van megtestesülve.

Ayodhya, a mai Oude. Ráma királyi születéshelye. Ez azon Rama, a ki Vishnunak hetedik megtestesülése.

BASUNTRAM. Kormánytisztviselő.

Bhaga. A védákban említett istenek egyike. A termékenyített elem képlete. A női nemző részek, 254.

Bhagavan, Bhagavat, tib.: *b* Chom-l-dan-hdas, a «szerencsés», a «boldog». Buddhának egyik neve, 306.

Bhāgirathi. A Ganga folyam; különösen azon folyó, melynek partjain Kapilavastu áll, a hol Shakya született, 222.

Bhūmi, a «föld» ezen szó sokszor mystikus értelemben használtatik, kifejezván ez által a Buddhák és a Bodhisatvák tökélyeit.

Biḥar, vihar, vihara, egy buddhista kolostor.

Bimbāsara, Vimbasara, Magadha királya, a ki legyőzván Anga fejedelmét, elfoglalta székvárosát, (Champa) s ott uralkodott haláláig, 205—209.

Bodhi. Ezen elnevezés csak egy buddhára alkalmazható, értelme «legmagasb bölcsesség».

Bodhi satva, az, a ki egy Bodhinak tulajdonaival bír. Egy szent. Alkalmaztatik oly egyénekre, a kik rendeltetvék egykoron Buddhakká válni.

Brahma tib: Tsangs-pa, a Védák nagy Istene; a kit a buddhisták is elismernek.

Brahmadatta, egy őskirály neve Benaresben.

Btoḍ-Ts'ogs, bStan-Gyur első része, 263.

Buddha tib: Sange-rgyas. Neve a tökély legmagasb fokára jutott lénynak, t. i. az, a kinek birtokában van azon értelmiség, vagyis a legmagasb tudás, az az a mindentudás, melyet bodhi név alatt értünk.

Buddha szerzetébe való felvétel szabályai, 210.

Buddha által osztályozott vétkek és bűnök, 225.

Buddha igazságossága, 228.

Buddha tanának összege, 224.

Buddha-Palita Nagarjuna egyik tanítványának neve, 195.

Buddhismus. A védák által megállapított hitelvekből, idők folytán kifejlődött a kasztrendszer, mely elismerte a Brahmanok fensőbbségét, a társadalom minden osztálya fölött; ebből következő, az örökös papi kaszt arrogálta magának azt, hogy csak ő teljesítheti a közbenjáró szerepet, az emberiség és annak teremtetője között.

Kapila ország királyának fia Siddharta, a Shakya, későbbben a «Buddha» őseinek koronáját a kolduló remete pálczájával váltotta fel Krisztus előtt öt századdal, azon czélból, hogy reformálja népének vallását, mely akkoron már, a Védák egyszerű hitétől annyira eltért. Shakya kijelentette: az embériség teljes egyenjoguságát, megtámadta a papi kasztnek merész igényeit s kihirdette az egyszerű, moralitás törvényeit, melyeknek alapja: a könyörtületesség és a mocsoktalan élet, továbbá a jó cselekedetek gyakorlása minden élő lény irányában s az erkölcstelen tettektől való őrizkedés.

Tanainak serkentésére s azok megörökítése végett Buddha felállította a «bhikshu» a kolduló szerzetesi rendszert; felavatott tagjainak feladata lévén, «oktatni a népet, s egyedül alamizsnából élni».

A Mester halála után azonban, a szerzetesi rend, a fejedelmek adományai folytán meggazdagodott és különösen az éjszaken, egy tekintélyes, de babonával előzőlt papi hierarchia nőtte ki magát,

elérvén tetőpontját a lhassai Nagylámában. Ezen kinövés, az eredeti Buddhizmus elvei és gyakorlatától messze eltér. A déli buddhisták, *nem* hivei a dalai Lámának. *Buddhizmus* gyakorlati elvei, 198. *Buddhista* erkölcsstan, 251. *Buddhista* fegyelemről, 225. *Buddhista* szentháromság. Buddha, Dharma, Sangha, 246, 250, 259, 260, 261, 270.

CHAITYA tib: *mchod-rten*. Vallási épület szent ereklyék számára, tartalmazván Buddha vagy valami más szentnek haját, körmét, csontjait stb. effélett.

Champa, Champaka, Champavati. Anga ősrégi királyság székvárosa, Egyike India hat fővárosának, a mai Bhaugulpore, 206.

Champa-Maitreya. Egy Buddhának neve.

Chandra: tib: *zla-va*; a hold; a hold istene.

Chandragupta, «a hold által védett» híres király, ki Shakya után élt. A görögök Sandrokottosnak nevezik.

Chandrottara egy szentté lett nő, 245.

Chakra-varti. általános uralkodó. Caesar.

DEVA, *Devatá*. Isten; a mennyek lakója.

Devadatta, tib. Lhas-byin. Istenadta. Shakya unokaöccse s kérlelhetlen ellensége.

Dharani, tib. *gzungs*, bűbajos formulák, talismanok, varázsszók, melyek által csudálatos hatást biztosítani reménylenek. A tantrika rendszerben divatos.

Dharma tib. *chos*, a törvény. Szoros értelemben véve jelenti Buddhának vallását. Második eleme a

buddhista Szent-Háromságnak, t. i. Buddha, Dharma, Sangha.

Dharmakaya. Buddha lételének egyik meghatározása, 193.

Durga. Sivaizmus fő Istensége; neje Sivának.

Dhyani buddhák, a tantrika rendszer szüleményei, 261.

mDo, sanskritban Sutra, törvény. A Kah-gyur és Stan-gyur egy része.

Dorje. Menyő. A hatalom jelvénye. Sanskritban: Vajra.

Dulva, a Kah-gyur gyűjteménynek egyik osztálya.

ERÉNY, a hat túlvilági, 243.

Excommunicatio, buddhista szertartás, 228.

GALDAN, buddhista mennyország, 252, 292.

Ganapata — «a seregek istene», ugyanaz, mint Ganesha a bráhma-noknál.

Gandharba, bizonyos mennyei lény.

Ganesa: a bölcsesség istene a brahmanizmusban elefant fejjel van rajzolva, 311.

Ganga folyam, 227.

Gautama. Shakyának családi neve. 306.

Gaya ősi neve, azon még mindig létező helységnek, a hol Shakya Buddhává — az az bölcsesé, szentté lett.

Gelong buddhista szerzetesek, tibeti neve.

Gelupka felekezet, 195.

Griddhrakuta, hegy Magadhában 222, Gyónás és bűnvallomás szertartása. 214, 221.

Gyut. Mysticismus. Egy része a Stan-gyúr és a Kah-gyurnak.

HERUKA a tantrika rendszerben ismeretes isteni vagy ördögi lény, 262.

Huluta. A kigyók főnöke Kasmirban, legyőzetett és megszelídített, alattvalóival együtt, Madhyantika által.

JAMBHALA. Isteni lény, a ki eltávolítja azt, a mi ártalmas, 259.

Jamna folyam 227.

Ikshváku-Virudhaka, Potála királya, 312.

Indra. A Védák istenségei egyik osztályának feje. Az ég boltozatjának és a légnak Istene. Ismeretes a buddhizmusban is Sakra vagy Satakratu vagy Kausika név alatt. Jelvénye a mennykő. Buddha megnyeré őt hitének, mintán a Mārán győzedelmet aratott.

Istenek a Buddhizmusban az embereknel magasabb rangú lényeket jelentenek ugyan, lakhelyök lévén a földi vonzalmak s kívánságokon felül álló régiók, mindamellett a Buddhizmus tanai szerint tökéletlen lények ezek is, hatalmuk úgy, mint lételők, korlátok közé lévén szorítva, sőt lehető az is, hogy az erényes ember ujjá születvén, az Istenek rangja között fogja helyét feltalálni, s a Buddhák és Boddhisatvák felérvén a tiszta értelmiség polczára, akkor magasabb rangot foglalnak el, mint az Istenek.

Iswara — az Úr. A bráhmánoknál *Siva* Isten neve.

KAH-GYUR lefordított törvények gyűjteménye, 215.

Kala chakra, «az idő kereke», a Tantrika rendszernek egyik alapkönyve, 313.

Kali devi vagy *Kala devi.* A fekete nőistenség. A Sivaisták által imádatot. Testvére a Yama (halál); gyermeke Mára vagy Káma a bűn, a kéjelem.

Kalinga, egy tartomány neve, Orisától délre.

Kalpa, egy mérhetetlen időhosszúság.

Kama, «az állati vágy», gyakran azonosítva Mara démonnal, 287.

Kámarupa, a testi alak és az állati ösztön. Egy város neve Assamban.

Kaniska, egy király neve India északi részében; ki Shakya után élt négy századdal és a ki a buddhista szentkönyvek szerkesztését elrendelte.

Kapila vagy *Capila,* egy brahman Kapilavastu városból, Shakya tanítványa.

Kapila vastu, tib. Ser-skya Shakya nemzetség birodalmának székhelye, Shakya (Buddha) szülővárosa, a Bhagirathi vagy Rohini folyam partjain, 211, 283, 305.

Kartika — Kartikeya, had-isten.

Kartikeya, hadakozó istenség.

Kasi, a mai Benares, Shakya itt kezdett tanítani, 305.

Kasmir, híres tartomány india északi határán, sokszor előfordul a buddhisták irataiban, mint a Nágák (kigyók) hazája.

Katyayana, tib. Katyahi-bu, Katyana-fi. Shakya, vallására megtéríté őt, 194, 282.

Káshyapa, Mahakáshyapa, egy ősrégi Buddha, tib. Hod-Srung; neve Shakya egyik tanítványának, 194, 201, 283.

Kharpon tib. várparancsnok. Katonai parancsnok.

Királyi méltóság öt jelvénye, 222.

Kon-tsegs a Kah Gyúr 4-ik része 239.

Kosala. Himalayak tövénél fekvő gazdag és termékeny tartomány, 211, 213, 216, 217.

Kusamhhi város Indiában, egyike

- azon helyeknek, a hol Shakya leggyakrabban tanított.
- Kusha*, egy fű és egy város neve 178, 296, 305.
- Kushanagara-ban* Shakyának halála bekövetkezett, miután végső rendeleteit megtette volna. Sokszor Kamarupa várossal van ugyanazonosítva, ez azonban Assamban van.
- Kuvera* brahmani istenség, a Yakshák fejedelme a kincs és a gazdagság felett uralkodik.
- Kshemavati*. Bimbasára király neje, 245.
- LAKSHMI**, női istenség a brahmanoknál. Szerencse Istennője.
- Lam-rim*, a buddhista hit három fokozata, 196.
- Lanka*, Ceylon szigete.
- Lants'ha* betűrend, a devanágari alfabétumnak hegyezett módosítottja, a mint azt az indiai és tibeti buddhisták használják.
- Lhas-sbyin*, Shakyának ellenséges rokona, 223, 227.
- Lichavi* vagy *Lichabi* Vaisali város lakói, a kik köztársasági kormányformát gyakoroltak, 227.
- Linga*, Lingam, a termékenyítő elem képlete, a férfi nemző részek, 254.
- Lokayāta*: bölcselmi rendszer, mely Shakya idejében virágzott Déli-Indiában; a buddhisták elvetették 210.
- Lotsava*, tibeti tudós vagy tolmács így nevezetnek azok, a kik a Kagyurt fordították sanskritből a tibeti nyelvre.
- MADHYAMIKA**, a buddhismus egyik bölcsészeti rendszerének a neve; bővebben kifejlesztetett Nāgarjuna által. Ez a középutat követő rendszer, 195, 238.
- Madoras*, Mansarowar tava, 217.
- Magadha*, ősrégi királyság a Ganga jobb partján; azon része felső Bengáliának, mely ma a Bihar nevű tartományt képezi. Sokszor fordul elő ezen név a Buddhizmusban. Ez volt a reformált hitnek bölcsője. Itt van Gaya városa, a hol Shakya, a Nyagrodha szent fügefája alatt Buddhává vált. A szent helyet századok óta egy már majdnem romokba dült templom jelezte, mely folyvást bucsújáró helyül szolgált a buddhista világ legtávolabb zugából jövő zarándokoknak. Ezen hitoriai építmény az angol kormány költségein, mely meghaladta az egyszázézerre menő rupiányi összeget, teljesen jó karba helyeztetett 1882 és 1883-ban. 206, 213. Leírását lásd: *Buddha Gaya* — by Dr. Rájendrolála Mitra. Calcutta 1878.
- Mahā*, tib: chen-po 'Nagy' például Maha-raja, a nagy király, Mahadevi, a nagy Isten.
- Mahā-Kāla*, 'nagy idő', Sivanak egyik neve.
- Mahāyāna*, 'a nagy szállító eszköz'. Ez alatt a buddhizmusnak egy híres iskoláját értik, a mint hogy van egy más is, melyet 'hinā-yāna'-nak, a kis szállító eszköznek neveznek.
- Maha-Sammata*. Buddhának egyik neve. 'A sokak által tisztelt', 311.
- Mahā-Sramana*. Shakya, mint főpap, 222.
- Mahāyoga*, a 'Tantrika' rendszeriskolája, 252, 262.
- Maitreya* tib. Byams-pa 'az irgalmas' Shakya utódja a méltóságban. Maitra, Maitri, ide vonatkozó szavak, s jelentésök 'erény', 'szereget', 'könyörtületesség', 243.
- Mandala* 'kör', erre bizonyos számú isteni ábrák, vagy ékszer,

képleti jelvények vannak lerajzolva. Ezek a babona leleményei s olykor a kör helyett egy négyszöget ábrázolva találunk, 270.

Manju Sri a legmagasb értelmiség; egy bodhisatva, 243, 253.

Mantra, «jelszó», «felkiáltás», «vers» incantatio, gyakran értelem nélküli phrasis, de a melynek bűvös hatást szoktak tulajdonítani. A *mantra* és *dharani* ugyanazt jelentik.

Mára «a kísértő», a «csábító» ugyan az, mint *Káma*, az önzés (Begierde), *Kalinak* szülötte, a ki *Skakyát* kísértetbe vinni törekedett.

Maya-devi, Shuddhodána király neje s *Shakyanak* édes anyja, a ki fiának születése után hatodnapra kimult.

M Do. A sutrák lefordítása. A *Kah-Gyúr* és a *Stan-gyur* egy része, 239, 268.

Méru tib: *Ri-ráb*, nevezetes hegy a brahmanoknál, úgy mint a buddhismusban, *Shakya* gyakran tanított itt; a tövénél fekvő négy királyság iejedelmei gyakran összegyűltek e helyütt, hogy *Shakya* tanait hallhassák. A négy király nevei ezek: *Dhrtarástra*, *Kuvera*, *Virupaka* és *Virudhaka*.

Mimansa vagy *Darsana*, hindu bölcsészeti rendszer több osztályra szakadt, mindegyike ezen elvből indul ki: «ex nihilo, nihil fit».

Mithila, ősrégi város Indiában.

Mongalyana. *Modgalputra*. *Maudgalyana*, tib: *Mongal-gyi-bu*. *Shayának* egyik híres tanítványa; anyjának neve: *Modgal*. 207. 282. 306.

NAGA tib: *Klu*, vízikigyó, istenítve. Nagy szerepet játszik az éjszaki buddhismusban, oly tulajdonsággal

birván, hogy alakját könnyen átváltoztatja. *Naga Raja*, kigyó király. *Nágárjuna*; híres buddhista hittanár, ki négy vagy öt századdal *Shakya* után elhíresedett. Alapította a *Madhyamika* vagyis «a közeputat követő hitrendszert», 195, 230, 259.

Nálanda, egy vallási intézet Közép-Indiában, 314.

Nairanjana, *Gaya* város melletti folyam, melynek partjain *Shakya* testét sanyargatásoknak alá vetette. *Namo ratna Trayaga!* üdvözet a háromságnak, 203.

Négy főigazság, 228, 293.

Nirvána, üdvözülés a buddhista hittan szerint, vagyis: megsemmisülése a lélek és a szív azon bűnös önző állapotának, mely különben szükségessé tenné az illető egyén újja születését, ez tehát a szentté létel saját érdemünk folytán, mely a buddhisták hite szerint jelenti a békesség, a nyugalom, a jóság, a bölcsesség tökélyét és netovábbját.

Nirvána, tib: *Myang-hdás*, a *Kah-gyur* egy osztálya, 253.

Nirmankája, Buddha lételének egyik meghatározása, 193.

Nyagrodha, indiai fügef. *Ficus religiosa*, pippal. Egy ily fa alatt elmélkedve, *Shakya* megtalálta a bodhi állapotát, azaz a bölcsesség legmagasb fokát.

Nyagrodha fa alatti zárda, 211, 223.

Nyaya, a bölcsészettan (logikai) iskolája, 401.

Nyevárkhor lásd *Upali*.

Nyigma-pa buddhista felekezet. 197.

OM MÁNI PADMA HÚM, ezen «hat üdvöz» szótag, az éjszaki buddhistáknak leggyakoribb mystikus imája; uton utfélen, épületeken, zászlókon, imádkozó gépeken számta-

lanszor van az sokszorozva. Értelme :

O! a gyöngy a lótos virágban. Amen. A lotus, vízi lilium (nymphaea nelumbo) a legmagasb tökélynek jelvénye; a fohász Padmapanihoz van intézve, a ki a lotus virágból származott s Tibetnek védszentje,

PADMA, lotus, indiai szent lilium virág. Ezen szó számos név alkatrészét képezi.

Padma-Karpo, egy buddhista tanító, K. u. a X-ik században, 314.

Padmapani, lásd: Avalokitesvara.

Pandit sanskrit tudós.

Panini, a híres sanskrit nyelvész, 200.

Páramitá az, a ki «a tulsó partra ért».

Prajná, «bölcseesség», prajná-páramitá Buddhista metaphysika, az Abhidharma, mely a MDo rész tárgyát képezi: a tökéletes, vagyis a túlvilági (transcendentalis) tudás, 232.

Páramitá név alatt értetik a tíz erény is, t. i. 1. Bőkezűség. 2. Erkölcösség. 3. Békétűrés. 4. Energia. 5. Észlelés. 6. Ismeret, tapasztalás. 7. Ügyesség. 8. Fogadalom. 9. Erő. 10. Tudomány.

Parusha, Vajra sattva, «Az ember», «A mindenség lelke», a legmagasabb értelmiség. A Brahma neve. tib: Skyes-bu.

Papok magaviseletéről, 228.

Papok (tibeti) válszalagja, 322.

Parivrajaka lásd Tirthika, 306.

Pataliputra, híres város Magadha királyságban, Asoka király székhelye, a mai Patna, Shakya oktatásait gyakran tartotta e helyen, 305.

P'hal-ch'hen a Kah Gyur 3-ik része 239.

Pradhana, gTsovo, egyik neve Vajrasatva = a legmagasb értelmiségnek.

Prajna, bölcsesség, tudás.

Prakrit, a sanskritnak provinciai nyelve.

Potala tib.: Hgru-hdzin, egy hegynek neve, a hol Shakya gyakran tanított. A Lhasa melletti dombot is így nevezik, ennek tetején áll a Dalai Lamanak palotája. A Dalai Lama nem más a buddhista hit szerint, mint Avalokitesvara, a bodhisatva, 312.

Pratimoksha «az egyéni felszabadulás» nevezetes morál gyűjtemény, melyben foglalva van mindazon vétkek lajstroma, melyeket egy buddhista szerzetes elkövetni képes s ez a mindkét hétben megtartandó közbűnvallomási, gyónási napon a közgyűlekezet előtt felolvastatik.

Pratimoksha sutra a «végmegszabadulás tana» 224.

Puja, tisztelet, imádás, hogyan kellessen azt végbe vinni egy Buddha vagy egy Istenség irányában.

Préta — gonosz lelkek s oly szerencsétlenek, kik halál után tantalusi gyötrelmeket szenvednek.

Purana «régi legenda». Hindu szent könyvek.

ORVOSI (tibeti) munka ismertetése, 332.

RAHULA. Shakyának egyetlen fia.

Rajaghra vagy *Rajgriha* Magadha királyság székvárosa. Bimbasára király lakhelye. Shakya itt élt és tanított leggyakrabban, 205, 207, 209.

Ratna, «drágakő», ezen szó kifejezi a tiszteletnek legmagasb fokát. Ezen szó a tibeti nyelvben az «Isten» fogalmát szokta kifejezni.

- Igy Ratna-Traya, a buddhista Szent Háromság, t. i. Buddha, Dharma, Sangha, a *Buddha*; a hit és a hitek összessége (egyháza).
- RGyud* vagy Gyud, Tantra, mystikus theologia; a Kah-gyur és Stan-gyur egy része, 253.
- Riráb* a Meru hegynék tibeti neve.
- Rishi* tib: tran-srong; remete, szent férfi.
- Rohini* Bhagirathi folyam, Kapilavastu mellett.
- Rudra* tib: Drag-po. Siva neveinek egyike.
- SAL**, Sala, Shorea robusta. Diptera-ceae. (Roxb.) Tropicus fa, mely alatt Shakyá kimult, 229.
- Samanta-Bhadra* tib: Kuntu-zangpo, a «tökéletesen boldog» egy bodhisatva.
- Sambhogkaya*. Buddhálételének egyik meghatározása, 193.
- Sambhota* nyelvtana, 200.
- Sangye* tibetben a legmagasb lény nevezete; a Buddha.
- Sanga* egyesület, a buddhista szentháromságnak harmadik eleme.
- Sankhya*, egy híres bölcsészeti (dualisticus) iskola Indiában.
- Sa-skya Pandita* erkölcsi Aphorismái, 369.
- Sastra*, Shashtra; szabály, könyv, értekezés. Nagy tekintéllyel bíró hitani munka.
- Sautrantika* felekezet vagy rendszer, 194.
- Shakya*, egy nemzetiség neve, éjszaki Indiában a himalayai hegylánc tövénél, Kapilavastu fővárossal, a Bhagirathi folyam partjain. A buddhista hit alapítója a Shakyá nemzetiség szülötte volt. Vannak azonban más Shakyák is.
- Shakya* csodákat mivel Kosalában, 304.
- Shakya* ereklényének elosztása, 304.
- Shakya* halála és utoda, 229. 274. 295.
- Shakya* kihirdeti a «négy igazságot», 222.
- Shambala* egy ország neve, a hol a «Tantrika» a babonával telt vallási rendszer vette eredetét, 254, 313.
- Sharika*, «a papagáj madár» neve egy eszes asszonynak, a ki túltett a férjén, tudomány- és hittanban. 207.
- Shariputra* tib. Sharihi-bu, Sari fia. Shakyá előkelő tanítványa, tudományossága és eszélyessége következtében a legelső, 207, 210, 232.
- Shuddhodana* tib. Zar-gtsang-ma. Shakyának apja. A Shakyá nemzetiség fejedelme.
- Shats'homa*, Gopa; Shakyá «a viador» leánya, 177.
- Sher-chin* Sher-p'hi'in, sansk. Prajná Páramitá, a tulvilági bölcsesség, 231, 233, 234.
- Shrenika*, lásd Bimbasara.
- Sloka*, vers, aphorisma, mondat.
- Siva*, brahmani Istenség, a melyet a Buddhismus «Tantrika» rendszere is el ismer.
- Sravasti* tib. Mnan-yod. Kosala királyság székvárosa, egyike az ósrégi India hat városainak. Shakyá itt sokszor időzött és tanított, 211. 212.
- Srenika*, «szorgalmas» Bimbasára király második neve.
- Sri*, «szerencse», «boldogság», «kincs» Lakshmi brahmani istenasszonynak egyik neve.
- Stan-Gyur*, lefordított utasítások, törvények. A tibeti encyclopaedia második része, 262.
- Sura*, alsóbb rangú istenség, 179.
- Swaha*, «áldozat», Daksha és Prasuti leánya, Agni a tűzisten neje.
- Sukhavati*, tib. Bde-va-chan, Buddhának egyik lakhelye.
- Sunyata* «az üresség». A buddhista

- hit magasztos elmélkedéseinek egyik tárgya, 237, 250.
- Surya*, «a nap».
- Sutra*, tib. mDo, «a fonál» szabály; rövid versszak a Védákban. Buddhának aphorismái. Elbeszélések és példabeszédek, melyekben Buddhának oktatásai foglaltatnak, 232.
- TANTRA** tib. rGyud; buddhista iratok gyűjteménye, mely a Kah-gyur hetedik részében foglaltatik, 234.
- Tantrika*, India éjszaki részeiben keletkezett buddhista felekezet; különserző hittannal s irodalommal bir. Jelleme a Sivaismussal való szorosb összeköttetés, elfogadja az incantatiók használatát, mysticus és kegyetlen istenségek imádását, különserző rituale és bűbajos eljárásokkal. Ezen rendszerből eredt az Adí Buddha fogalma is, 207.
- Tará*, istenasszony. Minden Táthagata szülője, 260.
- Tathágata*, tib. De-bjin-gsegs-pa. Buddhának egyik neve, melyet felváltva használnak amazzal. Az egyes számban Shakyara vonatkozik, a többesben más Buddhakra is, 256, 260.
- Tavasila*, (Taxila Ptolemaeusnál), Indiának egyik ősrégi fővárosa, a hol különösen az orvostant és a sebészetet tanították.
- Teshi-lhunpo* egy terjedelmes és hirneves zárdá Tibetben. A második nagy Lamának székhelye.
- Thub-pa*, sansk. Múni.
- Tibet*, bod, bodyul. A név eredete úgy látszik, a tibeti szó *tő-pő*-től származik, melynek jelentése: felvidék, magasan fekvő ország hegyi tartomány. (Colborne Baber.)
- Tibet földleírása*, 325.
- Tibeti nyelvtani munkák*, 199.
- Tibeti történelmi munkák*, 199.
- Tirthika*. Parivrajáka tib. Mu-stegs-chen. A ki a tavakhoz jár búcsura, fatalista. Buddha ellenségeinek, a bráhma-noknak s követőinek nevezete. Az ócsárlók, a hitetlenek, 203, 210, 212, 306.
- Turner* Sámuel követsége Tibetbe, 322.
- Tushita*, tib. Galdan, mennyország.
- VAIBHASHIKA** felekezet, 194.
- Vairochana*, a bodhisatvák legtökéletesebbike, 256.
- Vaisali*. «A nagy», «a terjedelmes», a hat Indiai fővárosok egyike, a hol Shakya gyakran tanított. A mai Allahabad 216, 227.
- Vajra* tib. rdo-rje. «A mennykő», «a gyémánt». A hatalom jelvénye.
- Vajra-arali* az istenített Buddha.
- Vajra-páni*, Vajra-dhara a «kezében mennykővet tartó.»
- Vajrasana*, Gaya közelében levő helység, a hol Shakya Mara felett győzedelmeskedett, mielőtt Buddhává lett.
- Valitatala*, az elsőrangú brahmani istenségek nevei után felkiáltás gyanánt használni szokott szó.
- Valitatala* fohászos kifakadás, a brahmani elsőrangú istenek nevének említése után.
- Varanasi* a hat indiai fővárosok egyike. A mai Benares, 209.
- Varuna*, a mennyország Istene s a tengereké, a brahmani mythológiában.
- Védák* a brahmanismus szent iratai, még pedig négy részben, t. i. a Rigvéda, a Yajúr Véda; a Sána Véda és az Atharva Véda.
- Vidya*, tib. Rig. A tudomány. Orvostan.
- Vihára*, Bihar, a lakhely, ezen néven nevezik azon épületeket, a melyek Buddhának vagy papjainak van-

nak szentelve. Ilyenek sokszor a fejedelmek vagy előkelő egyének által voltak ajándékozva a szerzetnek. Minden szerzetesnek pecsétje, zárdája alapítójának nevét viseli.

Viharból, Bihar lett t. i. azon tartomány, a hol ilyen szent épületek nagy számmal találhatók. Bengália felső része.

Visnu brahmani elsőrangú Istenség.

UJJAYANI, Ujein — indiai város, a melynek fejedelme, Shakya tanítványa Katyayana által, a Buddhista hitre térítettetett.

Ujjayani liget, 244.

Upali, tib: Nyé-vár-khor Shakya borbély, szerzetessé válik a Dulva szent könyvet szerkeszti, 194, 201, 223, 231.

Utlevíl (Tibeti), tartalma, 363.

YĀMA tib. *kTab-bral*, «a viszálykodásnélküli». A brahmani elsőrangú istenségek egyik osztálya.

Yama tib. *Gsin-rje*, «a halottak Ura», a halál istene.

Yāna, tib. *Theg-pa* «a szállító eszköz», a különféle oskolák neve. Van ilyen három, közönségesen azonban csak kettő vétetik tekintetbe, t. i. *hina* a «kisebb», a kezdetleges, és a *Maha* «a nagy», t. i. az előrehaladt lelki állapot a vallásban.

Yaksa, isteni lények egy osztálya; a yaksák, mint a kincsek őrei szerepelnek.

Yangs-pachen, sansk. *Vaishali*, a mai Allahabád, 216.

Yidags, sansk. *Prêta*, a halál után tantalusi gyötrelmeket szenvedők. Gonosz lelkek, melyek holt testekbe öltözködnek s a temetőket látogatják, 197.

Yoga, «egyesülés a természettel» egy mysticus bölcsészeti rendszer.

Yoga-charya, a buddhista vallási felekezetek egyik alapítója: *Arya Sangha*, 195.

Yogi, *Yogini*, a Yoga rendszer férfi és női követője.

Yoyana, egy és egyharmad mér-földnyi távolság.

ERRATA.

10. lap 5. sor *ol* helyett olvasd *Od*.
 10. „ 10. „ *Invite* helyett olvasd *invite*
 12. „ 15. „ *Remusat* helyett olvasd *Rémusat*
 13. „ utolsó sor *mortalis* helyett olvasd *mortalia*
 14. „ utolsó sor *volt* helyett olvasd *vol*.
 15. „ 33. sor *IX-dik* helyett olvasd *XI-ik*
 21. „ 30. „ *Prinsep Gerard* helyett olvasd *Prinsep, Gerard*
 26. „ 22. „ *Bengal* helyett olvasd *Bengal Journalja*
 27. „ 24. „ *egyen* helyett olvasd *egyen*
 27. „ 29. „ *perssa* helyett olvasd *orosz*
 44. „ 3. „ *Kotala* helyett olvasd *Kosala*
 49. „ 35. „ *appelativ* helyett olvasd *appellativ*
 50. „ 37. „ *Pest = Past. Pest* helyett olvasd *Pest = Past. Past*
 52. „ 13. „ *Persian* helyett olvasd *Persziába, és*
 53. „ 4. és 5. sor *Piling* helyett olvasd *Philing*
 54. „ 11. sor *Cabul* helyett olvasd *Kabul*
 59. „ 3. „ *Butan* helyett olvasd *Bhutan*
 63. „ 13. „ *Beli* helyett olvasd *Bali*
 64. „ 15. „ *kesében* helyett olvasd *kezébe*
 64. „ 23. „ *pukdari* helyett olvasd *pukdali*
 66. „ utolsó sor *leismerni* helyett olvasd *elismerni*
 69. „ utolsó sor *köszömenyt* helyett olvasd *szakaszt*
 70. „ 17. sor *rajának* helyett olvasd *Rájának*
 71. „ 28. és 30. sor *Romusat* helyett olvasd *Rémusat*
 73. „ 3. sor alólól *humanisikus* helyett olvasd *humanistikus*
 74. „ 8. „ *kolera* helyett olvasd *cholera*
 74. „ 8. „ *Joubal* helyett olvasd *Jubal*
 80. „ 15. „ *budhistu* helyett olvasd *buddhista*
 80. „ 32. „ *kirivóknak* helyett olvasd *kihivóknak*
 81. „ 7. „ *hevevel* helyett olvasd *hevével*
 83. „ 27. „ *Makensie* helyett olvasd *Mackenzie*
 120. „ 17. „ *Asiatice* helyett olvasd *Asiatic*
 151. „ 22. „ *quorite* helyett olvasd *quaerite*
 181. „ 18. „ *koncsok* helyett olvasd *koncsoknak*
 181. „ 4. „ alólól *Naga Yaksa* helyett olvasd *Naga, Yaksa*
 182. „ 24. „ *lényeket* helyett olvasd *lényeket*
 184. „ 7. „ *ennélfogva a mit* helyett olvasd *ennélfogva azt, a mit*
 184. „ 21. „ *megnyerése* helyett olvasd *megszerzése*
 185. „ 6. „ *E felől* helyett olvasd *Ezeken felül*
 186. „ 14. „ *Prajna Páramitá* mindenütt olvasd így: *Prajná Páramitá*
 186. „ 29. „ *Madhyanika* helyett olvasd *Madhyamika*
 187. „ 24. „ *Retna* helyett olvasd *Ratna*
 190. „ 10. és 11. sor *mennyiben hálálta meg Tibet tantráinak bűbájaival Keletindiát azon szemlélődő szellemeért, melyet es,* helyett olvasd így: *Tibet, tantráinak bűbájaival, mennyiben hálálta meg Keletindianak azon szemlélődő szellemét, melyet amaz*
 191. „ 5. sor alólól *800* helyett olvasd *686*
 192. „ 18. „ *melyek* helyett olvasd *mely papirdarabok*
 197. „ 12. „ *másoka* helyett olvasd *másokat*

201. lap 9. sor *Pradrita* helyett olvasd **Prakrita**
 205. „ 15. „ *történetről* helyett olvasd *történetéről*
 205. „ 24. „ *Bro-sbyangs* helyett olvasd *Bzo-sbyangs*
 211. „ 31. „ *és papok* helyett olvasd **vagy papok**
 215. „ 13. „ *történek* helyett olvasd *történeteknek*
 215. „ 29. „ *diestetikai* helyett olvasd *diaestetikai*
 216. „ 4. „ *Vaishali-* helyett olvasd *Vaishaliba*
 219. „ 4. „ *alúlról találványos* helyett *talányos*
 225. „ 2. „ *Ötödik vagyis a Cha kötet,* az első sor elejére teendő
 227. „ 12. „ *Shahyának* helyett olvasd *Shakyának*
 227. „ utolsó sor *más mint* helyett olvasd *más gyűrűk mint*
 228. „ 8. 10. 11. 13. sorok végére pont helyett *commát* kell tenni
 229. „ 4. sor *alúlról Dipteracea* helyett olvasd *Dipteraceae*.
 230. „ 1. „ *elkészítette: Ananda, tibetül* helyett olvasd *elkészítette Ananda, kinek tibeti neve*
 231. „ 7. „ *Nye-var Hk'hor; sanskritban Upali* helyett olvasd *Nye-var-Hk'hor (sanskritban Upali) a*
 233. „ 9. „ *Dherma* helyett olvasd *Dharma*.
 235. „ 8. „ *végén pa-* helyett olvasd *pa,*
 235. „ 4. „ *elején sank, sanskritban* helyett olvasd *sanskritban*
 242. „ 18. „ *Dipteracea* helyett olvasd *Dipteraceae*
 252. „ 3. „ *Goldanban* helyett olvasd *Galdanban*
 255. „ 31. „ *bramaya* helyett olvasd *brahmaya*
 262. „ 21. „ *látjuk* helyett olvasd *látjuk*
 262. „ 24. „ *rövidett* helyett olvasd *rövidített*
 263. „ 14. „ *rész egy* helyett olvasd *rész is egy*
 263. „ 17. „ *megne e-* helyett olvasd *megneve-*
 280. „ 20. „ *Bhagrathi* helyett olvasd *Bhagirathi*
 280. „ 22. „ *a hogy ő* helyett olvasd *hogy ő*
 281. „ 6. „ *Gantama* helyett olvasd *Gautama*
 286. „ 6. „ *Shavasti* helyett olvasd *Shravasti*
 289. „ 24. „ *Cselod* helyett olvasd *Czelod*
 298. „ 16. „ *Chomadandás* helyett olvasd *Chomdandas*
 330. „ 4. „ *A tavak* ezt bekezdve *tilóbetűkkel* kellett volna nyomtatni.
 365. „ 7. „ *Index* helyett olvasd *Indexe*
 369. „ 19. „ *Shaubshita* helyett olvasd *Shubhashita*
 387. „ 36. „ *de azért cserbe* helyett olvasd *de azért azt cserben*
 406. „ 26. „ *vasudéra* helyett olvasd *vasudéva*
 406. „ 27. „ *Trishna* helyett olvasd *Trisna*
 406. „ 29. „ *gazdagság* helyett olvasd *kincs*
 406. „ 31. „ *chid-dsa* helyett olvasd *chid-dra*
 407. „ 33. „ *évszámítás a tibetiek* helyett olvasd *évszámítás is a tibetiek*
 410. „ 34. „ *shirg-lug* helyett olvasd *shing-lug*
 434. „ 11. „ *Rohini Bhagirathi* helyett olvasd *Rohini, Bhagirathi*
 436. „ *Yoga-charya, a buddhista vallási felekezetek egyik alapítója: Arya Sangha* helyett olvasd *Yoga-charya, a buddhista vallási felekezetek egyike, alapítója volt: Arya Sangha*

Jegyzés. I. A 37-ik lap 29. sor végéhez es teendő:

A legújabb tekintélyek egyikétől is, akként értesülünk, hogy China és Mantsuria láma-zárdáiban egyelőre a tibeti nyelv van használatban, kivéve egyetlen templomot Pekingben, a hol kivételesen a kínai nyelvet használják a ritualában. Lásd: Yule. Marco Polo. vol. I pag. 209.

Jegyzés. II. Ha az angol és a keleti nevek írásában többféleség fordúl elő, ennek oka az, hogy az illető írók írásmódját megtartottuk.

29

